

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน

นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโทศาสตรพัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-2461-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION COMPETENCY OF COMMUNITY LEADERS

Mrs. Chantip Paianandana

สถาบันวิทยบริการ
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Development Communication

Department of Public Relation

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-2461-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน

โดย

นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวดี บุญลือ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

จันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ : ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน.
(COMMUNICATION COMPETENCY OF COMMUNITY LEADERS) อ. ที่ปรึกษา :
รศ.ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 193 หน้า. ISBN 974-17-2461-6.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การจัดการข้อมูลข่าวสาร และกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์พฤติกรรมสื่อสารของผู้นำชุมชนในขณะปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ จำนวน 5 คน โดยการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือกที่สำคัญคือ เป็นตัวแทนผู้นำชุมชนที่ได้รับหรือเคยได้รับการแต่งตั้งในคณะทำงานหรือในคณะกรรมการระดับประเทศ มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์หรืออยู่ในชุมชนนั้นติดต่อกันอย่างน้อย 10 ปีขึ้นไป รวมทั้งสามารถเป็นตัวแทน (represent) ผู้นำชุมชนในสังคมไทย โดยมีทั้งที่เป็นหญิง ชาย และพระสงฆ์ ตลอดจนมีทั้งผู้นำชุมชนที่อยู่ในเมืองและในชนบท

ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารผู้นำชุมชน เริ่มจาก 1) ความต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อตอบสนองความสนใจหรือเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ซึ่งนำไปสู่ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการแสวงหาเพื่อนำข้อมูลข่าวสารไปใช้อย่างมีจุดมุ่งหมาย 3) การเลือกแสวงหาประเภท/เนื้อหาของข้อมูลข่าวสารนั้นโดยการ 4) การเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ซึ่งพบว่าผู้นำชุมชนต้องการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติภารกิจงานพัฒนาชุมชนเป็นสำคัญ และแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ผู้นำเลือกใช้คือ "สื่อบุคคล" ได้แก่ ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ บุคคลที่มีความรู้มีประสบการณ์ รองลงไปคือ การดูงานกิจกรรม/โครงการในพื้นที่ต่าง ๆ และเอกสาร ทั้งนี้โดยมีช่องทางการสื่อสารหลัก ได้แก่ การสอบถาม พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการอ่าน

2. ผู้นำมีขั้นตอนการจัดการข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร โดยหากสารนั้นสอดคล้องกับความรู้เดิม ผู้นำจะวิเคราะห์ สร้างความเข้าใจ จัดลำดับความสำคัญ และนำไปใช้ ทั้งนี้พบว่า ผู้นำให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารมากจึงมักไม่ลบสารเดิมทิ้งแม้จะเป็นข้อมูลที่ไม่ได้อยู่ในความสนใจ แต่จะลบสารทิ้งภายหลังโดยการสลับเมื่อข้อมูลนั้นไม่ได้นำมาใช้ แต่หากสารนั้นไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม ผู้นำจะเก็บข้อมูลนั้นไว้หาโอกาสตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนและหรือเป็นข้อมูลต่อไป

3. กลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ กลวิธีการรับและการถ่ายทอดสาร กลวิธีการรับสารมี 4 ประการ คือ 1) การใช้หลัก "สุ จี ปุ ลิ" 2) การใช้หลักการเรียนรู้ 3) การใช้หลักเหรียญสองด้าน/มองต่างมุม และ 4) การใช้หลัก "พูดกว้างไกล" ส่วนกลวิธีการถ่ายทอดสารนั้นพบว่า แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงชี้ปัญหา สร้างความสนใจ ใจร่วมพัฒนา ประกอบด้วย การเทศน์ไปคุยไป, การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว, การสร้างสารดึงดูดใจ, การใช้"กลุ่ม"เป็นสื่อ, การเลือก"ปัญหา"พร้อมหาทางออก, และการทำตัวเป็นแบบอย่าง, ช่วงการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ ประกอบด้วย การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้, การสร้างการมีส่วนร่วม, การดูงานสัมผัสของจริง, การสื่อสารกับการจัดการ, และการยึดมั่นความดี ช่วงได้รับการยอมรับ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน สื่อสารต่างกัน, การให้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง, การสื่อสารผ่านอวัจนสาร, การขยายกลุ่มงาน เคลื่อนไหวและเติบโต, การวางตัวเป็นกลาง ใจความชัดแจ้ง, และการประเมินผลพัฒนาตนเอง

ภาควิชา..... การประชาสัมพันธ์.....ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา..... นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา..... 2545.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4485057328 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: COMMUNICATION / COMPETENCY/ LEADERS / COMMUNITY

CHANTIP PALANANDANA :: COMMUNICATION COMPETENCY OF COMMUNITY LEADERS / THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. PARICHART STHAPITANONDA, Ph.d. 193 pp. ISBN 974-17-2461-6.

This research aims to examine the community leaders' information seeking and information management as well as communication tactics of the community leaders. In-depth interview and observation were conducted with 5 local leaders selected by purposive sampling technique. Leaders understudied must be a committee member at national level, live in a community more than 10 years and represent the Thai community leaders of Thai society. The leader samples in this study composed of Buddhist monks, man and woman leaders in both urban and rural community.

Findings are as follows :

1. The first step of information seeking process start with information need to fulfill their interest and making use. The second step is to set up the objective of the information sought. The third step is to select the content or subject matter. The fourth step is to select information source and media. The leaders seek information to perform their duty of community development. The most popular source of information sought is human media such as community people, authorities and experts in various area. Field trip to project sites and documents are the second most often used to seek information.

2. To manage the information, leaders assess source credibility by considering whether the information is congruent with leaders' former knowledge. It will then be analyzed, apprehended, categorized and applied. The leaders hardly delete the information even though it is not interesting.

3. The communication tactics facilitating the success of being effective community leaders is message considering and transferring. To consider the message is to 1) listen and think carefully, ask question and take note 2) adopt the learning principle 3) adopt two-sides principle to consider the message and 4) to be broad mind and sight. There are three different phases to use different tactics of message transferring : **Phase of determining problem, interest making, and motivating cooperation** include preaching-talking, publicity through community broadcasting tower, persuasive information providing, choosing and solving problem, and making-self example. **Phase of Action** include communication for learning, people participation building, field trip, communication for project management, and moral boosting. **Phase of People Acceptance** include audience analysis (different target/ receivers - using different communication strategies and tactics), conferring correct information, non-verbal communication, extending and growing group activity, being mediator for conflict resolution and self development evaluating.

Department.....Public Relations..... Student's signature.....
Field of study Development Communication Advisor's signature.....
Academic year.....2002..... Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่คอยให้คำแนะนำ ช่วยตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง ตลอดจนมา ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ธนวดี บุญลือ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณผู้นำชุมชนทั้ง 5 ท่านที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์และติดตามสังเกตการณ์การทำงาน รวมทั้งให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณพี่ ๆ ที่ สศช. และพี่ ๆ เจ้าหน้าที่สถาบันองค์การพัฒนาเอกชนทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการให้ข้อมูล ให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกในการติดต่อนัดหมายขอสัมภาษณ์ผู้นำ

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่คอยให้คำแนะนำ คำปรึกษา และกำลังใจ ในตลอดการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนรัก มิ่งค์ ผึ้ง กิ๊ก และแจ๊ค ซึ่งจะอยู่ในความทรงจำตลอดไป

ขอขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ พี่ ๆ น้อง ๆ ของผู้วิจัยและครอบครัวปาละนันท์ที่ได้ให้การสนับสนุน ให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ อย่างดียิ่ง

ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณสุรรัตน์ ปาละนันท์ที่ช่วยพาผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งให้การสนับสนุน ความเอื้ออาทร และกำลังใจในการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์นี้มาโดยตลอด

จันทร์ทิพย์ ปาละนันท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ปัญหาคำถามการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
นิยามศัพท์.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
บทที่ 2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน.....	13
แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสาร.....	19
แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสาร.....	28
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการบริหารจัดการ.....	34
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและ.....	40
กระบวนการการตัดสินใจในการจัดการข้อมูลข่าวสาร	
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ.....	46
บทที่ 3. ระเบียบวิธีวิจัย.....	57
กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย.....	57
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	59
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	59
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล.....	64
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	65

	หน้า
การนำเสนอข้อมูล.....	66
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	67
ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชน.....	67
กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน.....	74
กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน.....	91
กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำ.....	101
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	128
สรุปผลการวิจัย.....	128
อภิปรายผล.....	136
ข้อเสนอแนะ.....	170
รายการอ้างอิง.....	175
ภาคผนวก.....	185
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	193

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าภาพรวมของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ผลเป็นที่น่าพอใจ กล่าวคือ มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและรายได้ต่อหัวของคนไทยสูงขึ้นกว่าในอดีต แต่ผลของการพัฒนายังไม่กระจายไปยังทุกกลุ่มประชากรและทุกภูมิภาค นอกจากนี้ ปัญหาต่าง ๆ ที่สั่งสมมาแต่ในอดีตอันเป็นปัญหาหลักและอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ได้แก่ ปัญหาความยากจน* ปัญหาการกระจายรายได้ และปัญหาการไม่มีงานทำ

สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นที่ยอมรับกันว่า ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมา นั้น รัฐได้เน้นการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก และมีความเชื่อพื้นฐานว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐและนักพัฒนาเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดีที่สุด และจำเป็นต้องถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชน จึงก่อให้เกิดรูปแบบการสื่อสารที่เน้นการไหลของข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับเพียงฝ่ายเดียว (one-way communication) ดังนั้น แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในช่วงแรกจึงเน้นสนใจเฉพาะประสิทธิภาพและศักยภาพของการสื่อสารสมัยใหม่ที่เอื้ออำนวยต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความทันสมัย รวมทั้งสนใจพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว มิได้คำนึงถึงการพัฒนา "คุณภาพของชีวิตของประชาชน" ซึ่งการพัฒนาที่เน้นแต่เศรษฐกิจนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศดังกล่าวข้างต้น

ผลพวงจากปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาที่เรียกว่า Alternative / Multiple Paradigm โดยจุดเริ่มต้นของแนวคิดนี้เชื่อว่า ไม่มีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียว

---

* มีจำนวนคนยากจนของประเทศเพิ่มขึ้นจาก 6.84 ล้านคน ในปี 2539 เป็น 9.34 ล้านคน ในปี 2543 หรือคิดเป็นร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมด โดยจำนวนคนยากจนที่เพิ่มขึ้นเป็นเกษตรกรถึง 1.09 ล้านคน หรือร้อยละ 42.8 ของคนจนที่เพิ่มขึ้นทั้งหมด มีความเหลื่อมล้ำกันระหว่างรายได้ของคนในเมืองกับคนในชนบท จากสถิติพบว่า รายได้ของคนกรุงเทพและปริมณฑลในปี 2536 สูงเป็น 3 เท่าของคนในภาคกลาง 6 เท่าของภาคใต้ 7 เท่าของภาคเหนือ และ 11 เท่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในการพัฒนาที่สามารถใช้ได้ผลในทุกสังคม เป้าหมายการพัฒนาถูกกำหนดมาจากสังคมแต่ละแห่ง ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่เป็นสากล แต่กลับมีลักษณะที่เป็นท้องถิ่นมากขึ้น เช่น เปลี่ยนจากเน้นความทันสมัยก้าวหน้า มาเป็น การย้อนกลับไปหารากเหง้าภูมิปัญญาเดิม

ในยุคนี้อาจได้มีการนำเสนอคุณลักษณะสำคัญ ๆ ของกระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนาที่ค่อนข้างคำนึงถึงมิติของการเมืองในความหมายของการจัดสรรและกระจายอำนาจมากขึ้น โดยเน้นให้มีการกระจายข่าวสารข้อมูลและผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเสมอภาคยุติธรรม รวมทั้งการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และแท้จริงในการพัฒนาตนเอง ทั้งในระดับการวางแผนและการดำเนินการ ซึ่ง Bordenave (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ : วารสารนิเทศศาสตร์, 2542) นักวิชาการได้เสนอว่า จำเป็นต้องมีการปฏิรูประบบการสื่อสารของชุมชนเสียใหม่ โดยปรับเปลี่ยนเป้าหมายของการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วยการสร้างความเข้าใจร่วมกันที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ที่เรียกว่า "การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม" (participatory communication)

บทบาทของการสื่อสารในแนว Alternative Paradigm นี้จึงมีขอบเขตที่กว้างออกไปมากกว่าการใช้สื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสื่อสารในทุกประเภททุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อประเพณี และสื่อบุคคล โดยเป้าหมายของการใช้สื่อมิได้มุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดใมน้ำใจประชาชนให้คล้อยตามเท่านั้น หากแต่เป็นการเพิ่มอำนาจให้ประชาชนได้มีความคิดที่เป็นอิสระและอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชน

จากพัฒนาการแนวคิดเรื่องการพัฒนาและการสื่อสารดังกล่าว ทำให้ต่างตระหนักถึงชุมชนซึ่งนอกจากจะเป็นสถาบันรากฐาน (grass-root institution) อันเป็นหน่วยย่อยของสังคม เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ที่สมาชิกในชุมชนต่างมีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน มีส่วนช่วยเหลือดูแลและเกื้อกูลกัน อันนับเป็นปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้มแข็งสู่ชุมชน การใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาจึงถือเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ดังนั้น "การสื่อสารเพื่อการพัฒนา" จึงเป็นหนทางสำคัญของการนำการสื่อสารมาใช้กับการพัฒนาชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่ประสบผลสำเร็จนั้นต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกัน

(interactive) ในรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เราจะใช้สื่อเพื่อสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศชาติอย่างไร

อย่างไรก็ดี ภาครัฐเองได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนมาโดยตลอด นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยโครงการ "พัฒนาชุมชน" ก็ได้ถูกกำหนดขึ้นเป็นหลักฐานเมื่อ พ.ศ.2485 โดยกระทรวงมหาดไทยได้กำหนด "แผนการบูรณะชนบท" หลังจากนั้น ได้รับเอา "โครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติ" เข้าไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ* และต่อมายังได้กำหนด "แผนพัฒนาชุมชนแห่งชาติ" เป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วย แต่เนื่องจากหน่วยงานพัฒนาหรือนักพัฒนามีจำนวนจำกัดงบประมาณก็ไม่เพียงพอ ในขณะที่จำนวนประชาชนทวีมากขึ้น ปัญหาที่มีอยู่มากมายและเกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้น ถ้าต้องให้ชาวบ้านทุกแห่งพึ่งพิงหน่วยงานพัฒนาหรือนักพัฒนาไปตลอด การพัฒนาคงไม่สามารถก้าวหน้าอย่างแน่นอน

ฉะนั้น สิ่งที่จะสามารถช่วยได้ก็คือ การใช้การสื่อสารเพื่อพัฒนา เปลี่ยนแปลง และกระตุ้นกลุ่มคนในชุมชนให้แต่ละคนได้รู้จักใช้ความสามารถของตนเองและได้มีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญของชุมชนของตนเองให้มากที่สุด ตามแนวคิดด้านการสื่อสารเพื่อชุมชนที่มีทัศนะว่า การสื่อสารเพื่อชุมชนนั้นต้องเป็นการสื่อสารเพื่อชุมชน โดยชุมชน และของชุมชน โดยอาศัยความต้องการหรือความริเริ่มของชุมชนนั่นเองเป็นหลักในการดำเนินงาน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้กลุ่มคนในชุมชนสามารถมองเห็น เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง หรือโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก จึงสามารถนำชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างแท้จริง และเป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอันจะเป็นรากฐานอันมั่นคงของการพัฒนาประเทศต่อไป

ในการจูงใจให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมที่ยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนานั้น Katz and Lazarsfeld (1955) ได้ศึกษาเรื่องอิทธิพลของสื่อบุคคลและให้ข้อสรุปไว้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลจัดเป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีผลต่อการทำให้ผู้รับยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับที่จะร่วมมือปฏิบัติมากที่สุด

* ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก (2505-2509) ไม่มีคำว่าสังคม ต่อในฉบับที่ 2 (2510-2514) จึงได้เพิ่มเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นอกเหนือจากนี้ ยังมีรายงานการวิจัยอีกมากมายยืนยันในทำนองเดียวกันนี้ เช่น รายงานของ Pineda (1976) และ Efren (1980) เห็นว่าสื่อบุคคลยังคงมีอิทธิพลมากที่สุดกว่าสื่ออื่น ๆ ส่วน Rogers และ Meynen กล่าวว่า สื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม การที่ผลวิจัยต่าง ๆ สอดคล้องกันนี้ Lazarsfeld และ Menzel (1963) ได้ให้เหตุผลในควมมีประสิทธิภาพของการสื่อระหว่างบุคคลไว้ว่า

1. การพูดคุยแบบเป็นกันเองและส่วนตัวทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น
2. การสื่อสารแบบเห็นหน้ากัน (face-to-face Communication) ทำให้ผู้พูดสามารถดัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้
3. การสื่อสารแบบนี้ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้รับรางวัลในแง่ที่ว่าสามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้

สำหรับในประเทศไทย จากงานวิจัยด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีคุณูปการต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมาก ซึ่งสามารถแบ่งสื่อบุคคลในงานพัฒนาชุมชนได้ 2 ประเภท คือ สื่อบุคคลที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ เช่น พัฒนาการ ฯลฯ และสื่อบุคคลที่เป็นคนในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครู ฯลฯ

อย่างไรก็ดี การใช้สื่อบุคคลที่เป็นบุคคลภายนอกมักถูกมองว่าไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่มีความเข้าใจสภาพภายใน รวมทั้งการสื่อสารเพื่อพัฒนานั้นเป็นการสื่อสารแบบบนลงล่าง (top-down) และเป็นการพัฒนาจากกรอบแนวความคิดของรัฐไม่ใช่ของชุมชน ข้อมูลข่าวสารที่ส่งถึงชาวบ้านจึงไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ในขณะที่สื่อบุคคลที่เป็นบุคคลภายในชุมชนเอง จะเป็นผู้ที่รู้ถึงความเป็นไปภายในชุมชน เข้าใจจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชนและเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมาจึงได้มีการศึกษาเรื่อง "ผู้นำชุมชน" หรือ "ผู้นำท้องถิ่น" กันอย่างมากมายทั้งในแง่มุมมองและมิติที่หลากหลาย ซึ่งในเรื่องราวเหล่านั้นต่างค้นพบว่า "ผู้นำ

ชุมชน" หรือ "ผู้นำท้องถิ่น" (ซึ่งในต่อไปนี้จะขอใช้รวมกันว่าผู้นำชุมชน) เป็นผู้ที่มิบทบาทและเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน อาทิ

การศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชนในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีธนาคารข้าว บ้านโนนขุย ตำบลชุมพวง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครศรีธรรมราช" ของ สายพิรุณน้อยศิริ (2530) ซึ่งพบว่า ปัจจัยด้านผู้นำเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาธนาคารข้าวให้ประสบผลสำเร็จ โดยปัจจัยด้านผู้นำดังกล่าว ได้แก่ บุคลิกและคุณลักษณะของผู้นำองค์กรที่สำคัญ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ผู้นำมีแนวความคิดในเรื่องการพึ่งพาตนเองและใช้หลักการมีส่วนร่วม ผู้นำมีการกระจายอำนาจบริหารและมีการทำงานที่เป็นระบบ และผู้นำมีบทบาทที่สำคัญในการกระตุ้นให้การศึกษาและเป็นผู้รวมกลุ่ม

จาก "รายงานการศึกษา วิเคราะห์ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง" ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้สำรวจข้อมูลและความคิดเห็นโดยการสัมภาษณ์บุคคล 3 กลุ่มคือ ผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิก และเจ้าหน้าที่ขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในชุมชนทั้งสิ้น 23 ชุมชน พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งคือ ผู้นำชุมชน และมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่นซึ่งนอกเหนือจากความต้องการรายได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพแล้วคือ เกิดจากวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชนหรือผู้ที่ได้รับการยอมรับของคนในชุมชน

"ผู้นำชุมชน" จึงเป็นสื่อบุคคลภายในชุมชนที่จะช่วยทำให้การพัฒนาเป็นไปตามความต้องการและตรงตามเป้าหมายได้มากที่สุด เนื่องจากเป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับชุมชนอย่างแนบแน่น เป็นผู้นำความคิด เข้าใจวิถีคิดแบบชาวบ้าน รู้สภาพปัญหาของชุมชน มีบุคลิกลักษณะส่วนตัวอันเป็นที่รักเคารพและไว้วางใจของชาวบ้าน มีค่านิยมที่ชุมชนยึดถือและมีทักษะในการจัดการ นอกจากนี้ การดำเนินการของผู้นำชุมชนยังสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทยังมีความเกื้อหนุนจุนเจือซึ่งกันและกัน รวมทั้งยังสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบทเพราะต่างฝ่ายต่างมีทุนทรัพย์และเครื่องมือในการทำมาหากินไม่มากนัก (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2535) รวมทั้งการริเริ่มและความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมักจะขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งอาจจะจะเป็นผู้นำทางการเมืองหรือผู้นำโดยธรรมชาติ (คมสัน นุตะแพทย์, 2535) ทั้งนี้ เพราะว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ฝากภาระและอำนาจจัด

สนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนของตนไว้กับผู้นำ ดังนั้น หากได้มีการใช้สื่อบุคคลซึ่งได้แก่ ผู้นำชุมชน และการสนับสนุนด้วยสื่อมวลชน จึงนับเป็นแนวทางที่สามารถสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาซึ่งกันและกันยิ่งขึ้น

การที่ผู้นำชุมชนจะสามารถปฏิบัติภารกิจหน้าที่ให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นจำต้องอาศัยความสามารถทางการสื่อสารเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้นำชุมชนต้องเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน และรัฐกับประชาชน รวมทั้งเป็นสื่อในการติดต่อให้ข่าวสารแก่ประชาชนเพื่อกระตุ้นและโน้มน้าวใจให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งต้องสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานตั้งแต่ระดับชาติลงไปจนถึงระดับตำบลหมู่บ้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เกิดการยอมรับอย่างจริงจังว่าเป็นงานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ

ดังนั้น การสื่อสารภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารระหว่างผู้นำและประชาชนในชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพลังภายในชุมชน การสื่อสารภายในชุมชนเองต้องเข้มแข็งเสียก่อน การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการพัฒนาชุมชนจึงผูกโยงกับกลไก/กระบวนการสื่อสารภายในชุมชนอย่างไม่อาจแยกขาดออกจากกันได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า หากขาดการทำความเข้าใจอันดีระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด และขาดการพยายามที่จะติดต่อประสานงานซึ่งกันและกันแล้ว ย่อมเป็นเหตุบั่นทอนประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน

จากการวิจัยของ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) เรื่อง "สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้" ซึ่งได้ประมวลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชนชนบทของไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของการศึกษาสื่อรวมทุกประเภทเพื่อการพัฒนาชนบทพบว่า สื่อบุคคลท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการสื่อสาร โดยเฉพาะประเด็นด้านการเกษตร ด้านสาธารณสุข รวมทั้งยังพบว่า "สื่อบุคคลท้องถิ่น" มีประสิทธิภาพดีกว่า "สื่อบุคคลภายนอก"

"สื่อบุคคล" โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อบุคคลในท้องถิ่นจึงนับได้ว่าเป็นสื่อที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการสื่อสารเพื่อพัฒนาของสังคมชนบทไทย และถึงแม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ได้ศึกษาสื่อบุคคลที่เป็นคนในชุมชนเอง ซึ่งจากการศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ ดังกล่าวพบว่าได้มี

การศึกษาศาสนภาพของสื่อบุคคลภายในท้องถิ่นที่หลากหลาย โดยงานวิจัยทั้งหมดมีแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. บทบาทของสื่อบุคคลในชุมชนที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
2. คุณลักษณะของสื่อบุคคลในชุมชน
3. การเปิดรับข่าวสารของสื่อบุคคลในชุมชน
4. สื่อบุคคลในฐานะแหล่งข่าวสารของผู้แสวงหาข่าวสาร
5. หัวข้ออื่น ๆ ที่นอกเหนือจากที่กล่าวมา

นอกจากนี้ แม้จะพบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการสื่อสารแต่เป็นเพียงการศึกษาในระดับกลุ่ม องค์กร หรือแม้จะเป็นระดับบุคคลแต่ก็พบว่าเป็นการศึกษาความสามารถในการสื่อสารของผู้หญิงไทยที่ทำงานในบริษัทข้ามชาติอเมริกัน (จันทร์จิรา อภาเขต, 2544)

จากแง่มุมต่าง ๆ ของงานวิจัยดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่า ยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดที่ศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสารของสื่อบุคคลอย่างเด่นชัดทั้งที่สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ และพฤติกรรมในที่สุด อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินงานพัฒนา ดังเช่นผลการศึกษาของอรุณ สงดม (2534) ที่พบว่า กรรมวิธีที่ผู้นำท้องถิ่นใช้ในการพัฒนาชนบทนั้นนอกเหนือจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำแล้ว ปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อผลสำเร็จของการพัฒนาชนบทของผู้นำท้องถิ่นได้แก่ ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร

นอกเหนือจากนี้ จากการศึกษาวิจัยของ Everett M. Rogers (1978) ยังพบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทเพียงแคให้ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ในขั้นของการลงมือปฏิบัติและการเสริมแรงตอกย้ำให้การปฏิบัติคงทนถาวรจะต้องอาศัยสื่อบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลียนแบบกลุ่มผู้บุกเบิกกลุ่มแรก ๆ ที่ได้ลงมือทำก่อนและได้เห็นผลจริงแล้ว

จากความสำคัญของสื่อบุคคลดังกล่าวโดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่พบว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนา จึงเห็นควรได้มีการศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่เป็นสิ่งเกื้อหนุนให้ผู้นำชุมชนสามารถปฏิบัติภารกิจเป็นผลสำเร็จ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้เน้นศึกษาความสามารถทาง

การสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกในชุมชน โดยการชักจูง โน้มน้าวใจให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมดูแลรักษา อันเป็นกระบวนการพัฒนาที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริง

ในการที่ผู้นำชุมชนจะใช้ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ได้นั้น ในการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ และเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแหล่งข้อมูลในการดำเนินงานพัฒนา

อย่างไรก็ดี จากความก้าวหน้าของวงการสื่อสารสมัยใหม่ ประกอบกับโครงสร้างทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ปริมาณข่าวสารเพิ่มขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว จนเกิดเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยข่าวสาร (high information society) หรือการมีข่าวสารมากเกินไป ดังนั้น คนเราจึงจำเป็นต้องหาทางจัดการกับข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ ด้วยการพิจารณา วิเคราะห์ ควบคุมข่าวสารจำนวนมากที่อยู่รอบตัวตามความสนใจและความต้องการของตนเอง

ด้วยเหตุนี้ นอกเหนือจากการศึกษาความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนดังกล่าวแล้ว กระบวนการแสวงหาและการจัดการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับการใช้ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน กล่าวคือ ผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอต่อการที่จะตัดสินใจเลือกหยิบยกประเด็นการพัฒนาใดที่เหมาะสมกับชุมชนมานำเสนอ อธิบายชี้แจงให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจ รวมทั้งชักนำ โน้มน้าวใจให้สมาชิกเห็นด้วยและคล้อยตามจนนำไปสู่การปฏิบัติได้ในที่สุด

ดังนั้น การศึกษาเรื่อง "ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน" จึงต้องการศึกษาสื่อบุคคล คือ ผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ในประเด็นการแสวงหาและการจัดการข้อมูลข่าวสารและความสามารถทางการสื่อสาร โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์และศึกษาการสื่อสาร ระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตในเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถนำมาอธิบายกระบวนการสื่อสารโดยสื่อบุคคลในชุมชนและบริบทของชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการสื่อสาร ในอันที่จะนำมา

ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาสื่อบุคคล ตลอดจนเป็นแนวทางในการจัดการการสื่อสารเพื่อการพัฒนา สำหรับผู้นำชุมชน เพื่อนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ทั้ง
ในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสาร ดังนี้

1. กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน
2. กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน
3. กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จ

ปัญหานำการวิจัย

1. ผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร
2. ผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร
3. ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารอย่างไรที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ มีผลงานเป็นที่ยอมรับ มีชื่อเสียง เป็นผู้มีภูมิปัญญาอยู่ในชุมชนที่ตนมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ หรือได้อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นติดต่อกันอย่างน้อย 10 ปีขึ้นไปเป็นตัวแทนของผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งในคณะทำงานหรือในคณะกรรมการระดับประเทศ ได้รับรางวัลหรือเกียรติคุณในการทำงานในฐานะเป็นผู้นำชุมชน รวมทั้งปรากฏชื่อในแวดวงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

เหตุที่ศึกษาเฉพาะผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติดังกล่าว เนื่องจากเป็นหลักประกันถึงความสำเร็จและความน่าสนใจของการศึกษาว่าผู้นำชุมชนดังกล่าวมีกระบวนการแสวงหาความรู้และความสามารถทางการสื่อสารอย่างไรจึงสามารถก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชนระดับชาติและประสบผลสำเร็จ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน

นิยามศัพท์

ผู้นำชุมชน

หมายถึง บุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ เป็นผู้ที่มีสมาชิกยอมรับนับถือและให้ความเชื่อถือฟังปฏิบัติตาม สามารถให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ รวมทั้งเป็นจุดรวมของแนวความคิดและมีอิทธิพลเหนือความคิดของสมาชิกในกลุ่ม

ผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ

หมายถึง ผู้นำชุมชนที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับ ได้รับรางวัลหรือเกียรติคุณในการทำงานในฐานะเป็นผู้นำชุมชน ปรากฏชื่อในแวดวงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และเป็นตัวแทนของชุมชนในระดับประเทศ

ข้อมูลข่าวสาร

หมายถึง บรรดาเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในสิ่งที่ผู้นำแสวงหาตามความต้องการและมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้อย่างมีจุดมุ่งหมาย อาทิ ความรู้ วิธีหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ข่าวคราวความเคลื่อนไหวของหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับภารกิจหน้าที่ของผู้นำชุมชน เป็นต้น

กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

หมายถึง วิธีการที่ผู้นำชุมชนหาข่าวสาร ความรู้จากแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ตามความต้องการหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยทาง

- สื่อมวลชน ได้แก่ การอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ เป็นต้น
- สื่อบุคคล ได้แก่ การพูดคุยสนทนากับบุคคลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เจ้าหน้าที่จากทางราชการ เป็นต้น
- สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ ใบปลิว ป้ายประกาศ ฯลฯ
- การเข้าร่วมการประชุม สัมมนา อบรม หรือดูงานต่าง ๆ เป็นต้น

กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร

หมายถึง วิธีการรับและนำข้อมูลข่าวสารมาจัดระบบในการจัดเก็บและการนำไปใช้ประโยชน์หรือเผยแพร่ต่อไป

กลวิธีการสื่อสาร

หมายถึง เทคนิคหรือวิธีการพลิกแพลงองค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งได้แก่ ผู้ส่งสาร (sender) สาร (message) ช่องทางการสื่อสาร (channel) และผู้รับสาร (receiver) ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิผล ทั้งในการรับและถ่ายทอดสาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สำหรับนำมาใช้เป็นแนวทางในการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้นำชุมชน อันจะช่วยให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว
2. เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการจัดการข้อมูลข่าวสารแก่บุคลากรทั่วไปและที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา
3. สามารถนำกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนา อันจะช่วยก่อให้เกิดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต่อไป

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง "ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน" ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน โดยมุ่งเน้นศึกษาถึงกระบวนการแสวงหาและการจัดการข้อมูลข่าวสาร และกลวิธีการสื่อสารที่ทำให้ผู้นำก้าวไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) ในการศึกษาและอธิบายการวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น 6 ส่วนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชน ได้แก่ ความหมายของคำว่า ผู้นำชุมชน ความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชน

ตอนที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสาร องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ความหมาย ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ระหว่างบุคคล

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารเชิงวัจนะและเชิงอวัจนะ

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการบริหารจัดการ โดยแสดงให้เห็นถึงแนวคิด กระบวนการรวมกลุ่ม การจัดการกลุ่ม และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

ตอนที่ 5 แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร โดยอธิบายถึงความต้องการข่าวสาร การเลือกรับสาร กระบวนการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ รวมทั้งกระบวนการตัดสินใจในการจัดการข้อมูลข่าวสาร

ตอนที่ 6 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ความน่าเชื่อถือของ และหลักการปฏิบัติเพื่อการโน้มน้าวใจ

ตอนที่ 1 แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชน

ความหมายของผู้นำ

เป็นเวลานานมาแล้วที่ได้มีการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ "ผู้นำ" กันมา โดยในระยะแรกเชื่อกันว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำได้ต้องมีคุณสมบัติพิเศษ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะพิเศษของบุคคลที่ทำให้เขามีความแตกต่างจากคนธรรมดา และคนอื่น ๆ เห็นว่าบุคคลนั้นมีความสามารถเหนือมนุษย์ ต่อมาแนวความคิดนี้เสื่อมความนิยมลง เกิดแนวคิดใหม่ซึ่งเชื่อว่าบุคคลจะเป็นผู้นำได้หากเขาปรารถนาจะเป็น รวมทั้งสถานการณ์ เวลา และสถานที่ที่สามารถสร้างให้บุคคลเป็นผู้นำได้ ทั้งนี้เพราะตามข้อเท็จจริงเหตุการณ์ในชีวิตและจังหวะเวลามีส่วนในการสร้างผู้นำเท่า ๆ กับความตั้งใจของบุคคลนั้น และบุคคลจะเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ได้ขนาดไหนนั้น ส่วนใหญ่มักขึ้นอยู่กับปัจจัยลักษณะส่วนตัวรวมทั้งโอกาสหรือสถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่จะนำบุคคลนั้นก้าวสู่การเป็นผู้นำ ซึ่งโดยปกติแล้วมักเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และความจำเป็นเสมอ กล่าวคือ สถานการณ์ต้องพอเหมาะที่จะกระตุ้นให้เกิดความเป็นผู้นำขึ้นด้วย

คำว่า "ผู้นำ" ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า "leader" ซึ่งได้มีผู้ให้คำนิยามแตกต่างกันไปตามสำนักหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยมีแนวคิดในการพิจารณาต่างกัน ขึ้นอยู่กับมุมมองและประสบการณ์ของแต่ละคน กล่าวคือ

1. เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรม ทำให้ผู้นำคือ บุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น สามารถจูงใจให้คนปฏิบัติตามความต้องการของตนได้ ซึ่งเรย์มอนด์ เจ. เบอร์ดี (Remond J. Burdy, 1972) กล่าวว่า "ผู้นำคือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง สามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย" ซึ่งสอดคล้องกับ นพ. กิติ ตยัคคานนท์ (2531) ที่ได้ให้ความหมายของผู้นำว่า "คือ ผู้ที่มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและนำบุคคลเหล่านั้นไป โดยเขาให้ความไว้วางใจและเชื่อใจอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือ และมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงใจ"

2. เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการใช้อำนาจ ผู้นำอาจเป็นคนเดียวกันหรือไม่ใช่คนเดียวกันกับหัวหน้าหรือผู้บริหาร แต่จะมีบทบาทต่อคนในหน่วยงานหรือในกลุ่มมากกว่าผู้อื่น ซึ่งไซมอน และคณะ (Simon, 1968) กล่าวว่า "ผู้นำคือบุคคลที่สามารถควบคุมให้บุคคลอื่นร่วมมือดำเนินการสู่

เป้าหมายได้” ซึ่งเทียบเคียงได้กับคำกล่าวของ อัมไพ อินทรประเสริฐ (2542) ซึ่งให้ความหมายของ คำว่าผู้นำไว้ว่า “ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอำนาจหรือมีอิทธิพลเหนือการกระทำของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถในการจูงใจ”

3. เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับคุณสมบัติเฉพาะคน ผู้นำจะหมายถึง บุคคลที่มีอำนาจเหนือในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังเช่น การให้ความหมายเชิงรัฐศาสตร์ตามแนวความคิดของวิญญู อังคนารักษ์ (อ้างถึงใน สุรชาติ สังข์รุ่ง, 2520) ที่ว่า “ผู้นำหมายถึงผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคล และกลุ่มโดยใช้อำนาจหรือบุคลิกภาพของตนจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม” และการให้คำจำกัดความของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี (2540) ที่กล่าวว่า “ผู้นำคือผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดมุ่งหมายร่วมกันและรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย”

4. เมื่อพิจารณาถึงระบบและโครงสร้างของหน่วยงาน ผู้นำหมายถึงบุคคลที่เป็นหัวหน้าไม่ว่าจะมาจากการแต่งตั้งหรือได้รับการเลือกตั้ง เช่น การให้ความหมายของ กูลด์เนอร์ (Gouldner, 1950) ที่ว่า ผู้นำคือ “บุคคลที่มีสถานภาพ มีหน้าที่เป็นที่ยอมรับในฐานะที่เป็นหัวหน้าที่ทุกคนเข้าร่วมกระทำกิจกรรมเดียวกัน”

อย่างไรก็ดี เยาวพา เดชะคุปต์ (2522) ได้ให้ความหมายของคำว่าผู้นำที่ค่อนข้างจะครอบคลุมและน่าสนใจไว้ว่า “ผู้นำคือ บุคคลที่พยายามรวบรวมความต้องการและประสานความคิดของสมาชิกในกลุ่มเข้าด้วยกัน ผู้นำจะมีส่วนช่วยให้กลุ่มได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการทำงาน และดำเนินการจนบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นโดยวิธีการที่เหมาะสม ผู้นำไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจสูงสุด แต่คือผู้ที่สามารถกระตุ้นให้คนทำงานร่วมกันได้ มีข้อควรคำนึงว่า คนทุกคนสามารถจะเป็นผู้นำที่ดีได้ และเป็นสิ่งที่ทุกคนควรกระทำ ผู้ที่เป็นผู้นำที่ดีนั้น ควรจะเป็นผู้ตามที่ดีในขณะเดียวกันด้วย”

ความหมายของชุมชน

คำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติ อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อ้างถึงใน วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล, 2544) โดยความเป็นชุมชนอาจหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาหาร

ต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี อ้างถึงใน วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล, 2544)

อย่างไรก็ดี อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล, 2541) ได้กล่าวถึง "ชุมชน" โดยกล่าวว่า Community เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับ Civil Society โดยชี้ถึงจุดต่างว่า "ชุมชน" มีลักษณะเห็นหน้าค่าตากัน (face-to-face relationship) ใกล้ชิดและเป็นส่วนตัว (personal) ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักมีในชนบท คนในชุมชนในความหมายนี้มักโยงโยงทางสายเลือด มีความผูกพันทางจิตใจ (spiritual binding) ค่อนข้างสูง คนในชุมชนจะคิดคำนวณอะไรด้วยผลประโยชน์หรือประกันด้วยสัญญาอะไรน้อย ในขณะที่ Civil Society เป็นแนวคิดสังคมเมือง มีเรื่องของสัญญา (contract) เข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งต้องสร้างความผูกพัน (bond) ขึ้นมา แต่ความผูกพันนี้เป็นเรื่องที่ต้องใช้จินตนาการเข้ามาช่วย ซึ่งแตกต่างกันกับชุมชนตามที่ได้กล่าวไว้ และความ เป็นชุมชนนั้นเน้นไปในเรื่องของชนบทที่เข้มแข็งไม่ยอมเห็นชนบทล่มสลาย ในขณะที่ Civil Society เป็นแนวคิดเมือง ใช้สื่อความหมายของสังคมขนาดใหญ่กว่า

แนวคิดของอเนก เหล่าธรรมทัศน์นี้ สอดคล้องกับของกาญจนา แก้วเทพ (2538) ซึ่งให้ความหมายของคำว่า "ชุมชน" ว่า หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะอาชีพที่เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน (homogeneous) มีลักษณะการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลาน ซึ่งการเป็นชุมชนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพหรือขึ้นอยู่กับเพียง "ตัวคน" เท่านั้น แต่ปัจจัยที่ค่อนข้างจะเป็นตัวชี้ขาดความเป็นชุมชนคือ "ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น"

จากความหมายของชุมชนข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนมีความหมายมากกว่าการที่ปัจเจกบุคคลมาอยู่ร่วมกัน แต่ได้สร้างสายสัมพันธ์โดยวางหลักการ เงื่อนไข และกติกา ซึ่งเรียกโดยรวมว่าระเบียบบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน ชุมชนมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิก และสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้

ดังนั้น เมื่อรวมคำว่า "ผู้นำ" และ "ชุมชน" เข้าด้วยกันแล้ว คำว่า "ผู้นำชุมชน" จึงหมายถึง

“ผู้ที่ได้รับการยกย่อง ซึ่งมีความคิดหรือการกระทำที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือในสังคมเดียวกัน ปฏิบัติตามหรือเห็นพ้องด้วยในการเปลี่ยนแปลงหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น”

พัฒน์ บุญยรัตนพันธ์ (2517) กล่าวว่า ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปอาจจำแนกได้กว้าง ๆ 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำแบบเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ (authority) โดยได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล กรรมการหมู่บ้านและตำบล ตลอดจนข้าราชการประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ อบต. ด้วย ผู้นำประเภทนี้มีตำแหน่งหน้าที่ที่ค้ำจุนอยู่และประชาชนก็ตระหนักในฐานะของผู้ว่า เพราะมีการเลือกตั้ง แต่งตั้ง และประกาศเป็นทางการให้ทราบ ด้วยเหตุนี้ ตำแหน่งและความรับผิดชอบของผู้ว่าอย่างเป็นทางการจึงเป็นที่ทราบกันของสาธารณชนทั่วไป

2. ผู้นำทางธรรมชาติหรือแบบไม่เป็นทางการ (local leader or opinion leader) ได้แก่ ผู้ที่มีอิทธิพล มีความสามารถ ความรู้ทันสมัย และรู้สถานการณ์ของหมู่บ้าน ไม่ได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่ใด ๆ จากทางราชการ ชาวบ้านก็ไม่ได้ตระหนักในความเป็นผู้นำ แต่ก็ยอมรับเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จในการทำงานของหมู่บ้าน ประชาชนเดือดร้อนมีปัญหาก็จะอาศัยบุคคลนี้เป็นที่พึ่งพิงได้

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชน

โดยพื้นฐานของความเป็นผู้นำแล้ว ผู้นำมักใช้อำนาจหรืออิทธิพลที่จะนำทางให้สมาชิกในกลุ่มกระทำหรือไม่กระทำการต่าง ๆ อย่่างไรก็ตาม การมีตำแหน่งทางการในชุมชนเพียงอย่างเดียวไม่ใช่สิ่งที่จะระบุตัวผู้นำได้ หากบุคคลนั้นไม่เข้าร่วมในการตัดสินใจและเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมในชุมชน ดังนั้น ประเด็นสำคัญที่จะใช้ระบุความเป็นผู้นำได้อย่างแท้จริง คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมของชุมชน (วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์, 2526)

จากเอกสารการอบรมเรื่อง Community Development, An Introduction to CD for Village Workers Training Material, Series A, Volume 1 Agency for International Development Washington 25,D.C. ได้อธิบายไว้ว่า ผู้นำที่แท้จริงในชุมชนระดับท้องถิ่นคือผู้ซึ่ง

- ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้ผู้อื่น
- แนะนำผู้อื่นอย่างชาญฉลาด
- ชี้ให้เห็นหนทางที่จะก่อให้เกิดการร่วมมือกันอย่างกลมกลืนภายในกลุ่ม
- พร้อมที่จะยอมรับว่าไม่สามารถที่จะตอบคำถามได้ทั้งหมด
- มีความซื่อสัตย์ มีเมตตา
- ไม่ใช้ตำแหน่งในทางที่จะเอาเปรียบหรือข่มขู่ผู้อื่น
- เป็นอิสระกับผลประโยชน์ส่วนรวมในสังคมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

ด้วยเหตุนี้ ผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับประชาชนที่สามารถเข้าใจสภาพชุมชน และมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่ง วิรัตน์ สมตน (2525) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของผู้นำท้องถิ่นดังนี้

1. ให้ความรู้แก่เพื่อนบ้าน หรือการรับความรู้จากเจ้าหน้าที่แล้วเป็นผู้ถ่ายทอดต่อให้แก่ชาวบ้าน ช่วยให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และพัฒนาทางด้านสังคม ความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
2. สร้างสามัคคีธรรมในหมู่บ้าน การประสานประโยชน์ระหว่างชาวบ้าน สร้างพลังกลุ่มขึ้นมาในการพัฒนา
3. ประสานงานพัฒนาเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงความต้องการและความสนใจร่วมกัน วางแผนงานพัฒนาในหมู่บ้าน ในรูปคณะกรรมการที่เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำท้องถิ่น หรือเป็นการวางแผนร่วมกับเจ้าหน้าที่ทางราชการที่มีหน้าที่ในการพัฒนา
4. สร้างฐานรองรับการพัฒนาก็คือ ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง รวมทั้งการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนผู้นำรุ่นเก่า โดยเน้นที่เยาวชนในหมู่บ้าน
5. การแก้ปัญหาท้องถิ่น โดยระดมความคิดจากเพื่อนบ้าน
6. ทำหน้าที่บริการ โดยเป็นผู้กระจายข่าวสารให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน เป็นผู้ให้บริการชุมชนสร้างสื่อต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่

ในเรื่องบทบาทและหน้าที่สำคัญของผู้นำชุมชนนี้ สุเทพ เชาวลิต (2524) ยังได้กล่าวไว้ด้วยว่า “ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทมากในการส่งเสริมและสนับสนุนแผนการพัฒนา การประเมินผลความสำเร็จของโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะว่า ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้นำที่แท้จริงในการพัฒนาหมู่บ้าน ไม่ว่าจะในด้านการวางแผนหรือบริหารงานพัฒนาการจัดสรรเงินตามโครงการ ตลอดจนการดำเนินงานตามหลักการช่วยเหลือตนเอง และความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของผู้นำท้องถิ่นจะขยายไปในกลุ่มชาวบ้านของตนอย่างกว้างขวาง ก่อให้ชาวบ้านมีความต้องการปรับปรุงชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองตามวิธีการใหม่ ทั้งมีความรับผิดชอบต่อความต้องการของชุมชนของเขาด้วยความเจริญ และความมั่นคงของประเทศในอนาคต ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาหมู่บ้าน”

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทบาทของผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2515) คือ

1. เป็นสื่อความคิดสองทาง (two-way communication)
2. เป็นผู้ชักนำประชาชนเข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุและด้านพัฒนาคน
3. เป็นผู้นำความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ

นอกจากนี้ จากการศึกษาของ วรางคณา วงศ์มหาชัย (2535) พบว่า ผู้นำได้แสดงบทบาทของผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชนในระดับที่แตกต่างกันในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการในการพัฒนา กลุ่ม ได้แก่ 1) บทบาทผู้นำในขั้นการก่อตัวของกลุ่ม บทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้ให้การศึกษาในลักษณะของการประชุมให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม 2) บทบาทผู้นำในขั้นการดำเนินการกลุ่ม บทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้บริหารเป็นผู้วางระเบียบแบบแผนดำเนินการและจัดสรรทรัพยากรบุคคลกรให้เหมาะสมกับกิจกรรม 3) บทบาทผู้นำในขั้นตอนการขยายการเจริญเติบโตของกลุ่ม พบว่า บทบาทในการเชื่อมประสานและการติดตามประเมินผลเป็นบทบาทที่ชัดเจนในขั้นตอนนี้

ดังนั้นจึงอาจสรุปถึงบทบาทหน้าที่ทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนได้ 5 ประการ ได้แก่

- 1) การกระจายข่าวสารในชุมชน 2) การนำเสนอปัญหาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน 3) การ

ชักจูงให้ประชาชนมีส่วนร่วม 4) การสอบถามความคิดเห็นของประชาชน และ 5) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

ตอนที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสาร

คำว่า "การสื่อสาร" ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า "Communication" มีรากศัพท์จากคำว่า "Communis" ในภาษาลาติน ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "Common" แปลว่า ความเหมือนกัน หรือร่วมกัน วิเคราะห์ตามรากศัพท์อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นการสร้างความเหมือนกันหรือลักษณะที่ร่วมกัน มนุษย์สื่อสารกันเพราะต้องการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ความคิด ความเห็น ความรู้ ความต้องการ ดังเช่นที่ Cherry (1978) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นการได้มาและร่วมแบ่งปันใช้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kincaid (1979) ที่ว่า คนเราสื่อสารกันด้วยเจตนาที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

โดยเหตุที่การสื่อสารนั้นแทรกซึมอยู่ในศาสตร์ต่าง ๆ รวมทั้งมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมาก กล่าวคือ มนุษย์ได้อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตนและเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม การสื่อสารจึงเป็นพื้นฐานของการติดต่อของมนุษย์ และเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการสังคม ด้วยเหตุนี้จึงได้มีผู้ให้นิยามความหมายของการสื่อสารไว้มากมาย ซึ่งต่างมีฐานแนวคิดและแง่มุมแตกต่างกันออกไปตามแขนงวิชาการต่าง ๆ อาทิ

Shannon และ Weaver กล่าวถึงการสื่อสารว่า คำว่าการสื่อสารในที่นี้มีความหมายกว้างคลุมไปถึงวิธีการทั้งหมดที่ทำให้จิตใจของบุคคลหนึ่ง กระทั่งถึงจิตใจของอีกคนหนึ่ง วิธีการดังกล่าวเกี่ยวโยงไปถึงสื่อและสารประเภทต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่ภาษาเขียน ภาษาพูดเท่านั้น แต่รวมไปถึงดนตรี ศิลปะ รูปภาพ ละคร ระบาย และบรรดาพฤติกรรมทั้งหมดของคนเรา ในบางกรณีอาจใช้นิยามการสื่อสารที่กว้างกว่านี้ก็ได้ โดยอาจหมายถึงวิธีการที่ทำให้เครื่องกลไกอันหนึ่ง (เช่น เครื่องเรดาร์) คอยบอกตำแหน่งเครื่องบินสามารถติดต่อกับเครื่องกลไกอีกอันหนึ่งได้ (เช่น จรวดนำวิถี)

Rogers (อ้างถึงใน เสถียร เทยประทับ, 2537) ให้คำนิยามการสื่อสารว่าการสื่อสาร คือ กระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร

จุมพล รอดคำดี (2531) กล่าวว่า การสื่อสารหมายถึงพฤติกรรมที่ติดต่อสัมพันธ์กัน ระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองบางประการที่ตรงกับเป้าหมาย ที่วางไว้คือ การเข้าใจร่วมกัน ความร่วมมือ ความตกลงเห็นพ้องต้องกัน ความผสมผสาน ประนีประนอม เป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความคงอยู่และการพัฒนาสังคมของมนุษย์

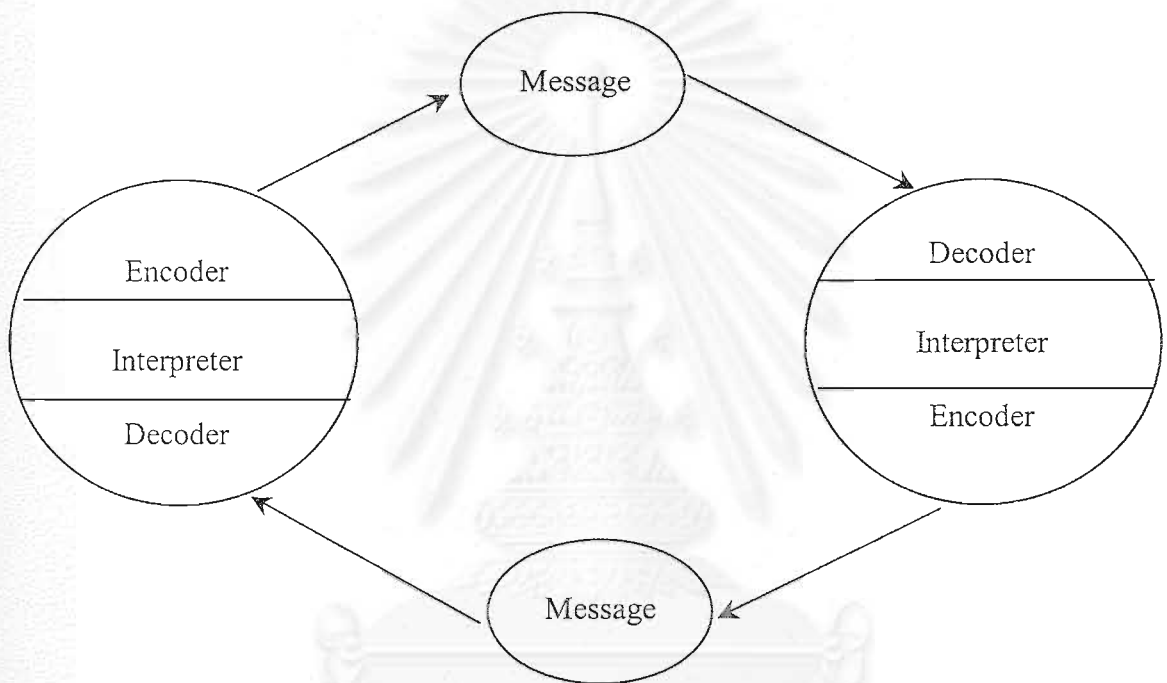
มีข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับนิยามเหล่านี้ คือ แนวคิดส่วนใหญ่กล่าวถึงการสื่อสารใน ฐานะที่เป็นกระบวนการ นั่นคือ มีการเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง และมีแนวโน้มว่าเป็นการสร้าง ความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมาย สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ ทำให้ขอบข่ายของการสื่อสารกว้างขวางออกไปถึงการที่ฝ่ายหนึ่งรับรู้ ความคิดความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่งได้ แม้ฝ่ายแรกจะไม่ตั้งใจก็ตาม

ฉะนั้น จึงอาจสรุปความหมายของการสื่อสารได้ว่า คือ "คือกระบวนการของการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและร่วมกันรับรู้เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ (message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสาร (sender) กับอีกฝ่ายหนึ่งคือผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel) ทั้งนี้ โดยมีความเข้าใจ ร่วมกันต่อสัญลักษณ์ที่แสดงเรื่องราวข่าวสารนั้น ๆ"

องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร

จากคำนิยามที่ยกมาข้างต้น แม้ว่าการสื่อสารจะมีขอบเขตของความหมายแตกต่างกัน ออกไป และไม่ว่าการสื่อสารจะถูกนำมาพิจารณาในแง่มุมใดก็ตาม (กิติมา สุรสุนธิ, 2541) เราอาจ สรุปได้ว่าการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการใหญ่ ๆ คือ ผู้ส่งสาร (sender) สาร (message) ช่องสาร (channel) และผู้รับสาร (receiver) ซึ่งองค์ประกอบแต่ละตัวในกระบวนการ สื่อสารจะต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการสื่อสาร และถ้าเราพิจารณาถึงการ ไหลของข่าวสาร (flow of information) ในแบบจำลองการสื่อสารแล้วจะพบว่ามีลักษณะการไหล ของข่าวสารใน 2 ลักษณะคือ การไหลของสารแบบทางเดียว (one-way communication) และ การไหลของสารแบบทางสองทาง (two-way communication) การไหลของข่าวสารแบบสองทางนี้

ถือได้ว่าเป็นลักษณะที่จะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ เนื่องจากผู้รับสารสามารถส่งปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) ที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถทราบได้ว่าการสื่อสารที่ส่งไปนั้นประสบผลสำเร็จหรือไม่ และควรปรับปรุงการสื่อสารในแต่ละครั้งต่อไปอย่างไร โดยเชอรัมม์ (Schramm Wilbur, (1954) อ้างถึงใน กิติมา สุรสนธิ, 2541) ได้สร้างแบบจำลองที่มองภาพการสื่อสารของการมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารดังกล่าวดังแสดงในแผนภาพที่ 1 และอธิบายแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองการสื่อสารของเชอรัมม์ (The Schramm Model)

เมื่อผู้ส่งสารเข้ารหัสสาร (encoder) ส่งข้อมูลข่าวสาร (message) ไปยังผู้รับสาร ผู้รับสารจะถอดรหัสคำพูด ข่าวสาร สัญญาณต่าง ๆ ที่ผู้ส่งส่งมาให้แล้วตีความ (interpret) ทำความเข้าใจข่าวสารที่ได้รับ เมื่อมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรกับข้อมูลข่าวสารที่ผู้ส่งส่งมาให้ก็จะทำการเข้ารหัสสาร (encoder) ส่งข้อมูลหรือสารที่เป็นความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่มีต่อสารนั้น ซึ่งเรียกว่า ปฏิกริยาตอบกลับ (feedback) มายังผู้ส่งสารซึ่งต่อมาผู้ส่งสารก็จะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับสาร ตีความเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดที่ผู้รับสารมีต่อสารที่ตนส่งไปแล้วผู้ส่งสารอาจปรับข้อมูล ทำที่การสื่อสารเสียใหม่เพื่อให้เหมาะสมหรือตรงกับความต้องการของผู้รับสารมากยิ่งขึ้น

ปฏิริยาตอบกลับ หรือ feedback นี้จึงถือเป็นสาร (message) ที่ผู้รับสารและผู้ส่งสารสื่อสารโต้ตอบกัน โดยจะเห็นได้ว่า แชนรมมิได้เสนอแบบจำลองกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) โดยมีปฏิริยาตอบกลับ หรือ feedback เป็นตัวแสดงลักษณะของการสื่อสารทางที่สอง อย่างไรก็ตาม เพื่อสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น รัชนี ศุภจินทรรัตน์ (2531) ได้อธิบายรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบของการสื่อสารไว้ ดังนี้

1. ผู้ส่งสาร อาจเป็นบุคคลหนึ่งหรือหลายคนที่ทำงานร่วมกันเป็นองค์กร ที่พูด เขียน หรือแสดงกิริยาท่าทางให้บุคคลหรือองค์กรอื่น และต้องมีปัจจัยสำคัญอย่างน้อย 4 ประการในตัวของผู้ส่งสารที่กำหนดความสามารถของแหล่งสารในการสื่อสาร ปัจจัยที่สำคัญเหล่านี้ ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคติ ความรู้ และระบบของสังคม และวัฒนธรรม การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพ ถ้าหากว่าแหล่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะทั้ง 4 ประการนี้ คล้ายกัน

บุคคลผู้ต้องการจะติดต่อหรือถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือความต้องการไปยังบุคคลอื่น ก่อนที่จะสื่อสารข้อมูลออกไปนั้น ผู้ส่งสารจะมีกลไกอยู่ภายในคือ

- 1.1 มีข้อมูลข่าวสาร หรือสิ่งที่ต้องการสื่อ
- 1.2 คิดหาวิธีการที่จะสื่อข้อมูลออกไปให้ผู้รับ รับได้เข้าใจตรงกับที่ผู้สื่อต้องการ ในขั้นนี้ต้องใช้ประสบการณ์ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์
- 1.3 เมื่อคิดวิธีการสื่อสารได้แล้วก็ปรับให้เหมาะสมพร้อมที่จะถ่ายทอดออกมาให้เหมาะสมกับผู้รับข่าวสาร โดยอาศัยทักษะต่าง ๆ ในการส่งข่าวสาร เช่น การพูด การเขียน การสัมผัส เป็นต้น

2. สารหรือข่าวสาร หมายถึง สิ่งเร้าหรือเนื้อหาสาระต่าง ๆ ของข่าวสารข้อมูลที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับทราบ อาจเป็นข้อมูลสั้น ๆ ง่าย ๆ หรือเป็นข้อมูลที่ซับซ้อน มีรายละเอียดมากขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ส่งข่าวสาร ข่าวสารที่จะส่งมี 2 ลักษณะ คือ

- 2.1 ข่าวสารที่เป็นรหัส (code) ผู้ส่งจะส่งข่าวสารนี้ออกมาในลักษณะที่ผู้รับต้องใช้การแปลความหมายที่มีความเฉพาะตัวของข่าวสารเอง อาจเป็นเครื่องหมาย สัญลักษณ์ กิริยาท่าทาง และแม้แต่โดยภาษา โดยต้องแปลความหมายออกมา จึงจะได้ความหมาย

2.2 ข่าวสารที่เป็นเนื้อหา (content) ข่าวสารชนิดนี้เป็นข่าวสารที่ส่งออกมาตรง ๆ เพื่อให้ผู้รับแปลความหมายตามข้อมูลที่ได้รับ โดยใช้ทักษะการแปลความหมาย ตามปกติต้องใช้ทักษะการแปลความที่มีความเฉพาะตัวแบบการใช้รหัส

3. ช่องทางสาร ได้แก่ วิธีการหรือช่องทางในการติดต่อสื่อสาร ในทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ การเห็น ได้ยิน สัมผัส ลิ้มรส หรือดมกลิ่นสารได้ ในขั้นนี้ผู้ส่งข่าวสารจะต้องพิจารณาตัดสินใจเลือกวิธีการที่จะส่งข่าวสารข้อมูลให้เหมาะสมกับข่าวสาร ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้รับข่าวสาร วิธีการติดต่อสื่อสารอาจเลือกได้ 2 วิธีคือ

3.1 การติดต่อสื่อสารโดยใช้ภาษา (verbal communication) เป็นการส่งข่าวสารออกมาโดยใช้ภาษา จะเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนก็ได้

3.2 การติดต่อสื่อสารโดยไม่ใช้ภาษา (non-verbal communication) เป็นการส่งข่าวสารโดยไม่ใช้ภาษา เช่น การใช้ท่าทาง การแสดงออกกิริยาอาการต่าง ๆ

4. ผู้รับสาร อาจเป็นคน ๆ หนึ่ง คนกลุ่มหนึ่ง หรือเป็นองค์กรก็ได้ การที่ผู้รับสารจะรับสารได้ดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับปัจจัยในตัวของผู้รับสาร อันได้แก่ ทักษะในการสื่อสารทัศนคติความรู้ระดับของสังคม และวัฒนธรรม กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลข่าวสารที่ผู้ส่งส่งมา ผู้รับจะทำการวิเคราะห์ ตีความหรือแปลความหมายของข่าวสาร แล้วทำความเข้าใจกับข่าวสารที่ได้รับโดยอาศัยทักษะ ความรู้ ทัศนคติ และประสบการณ์ ฯลฯ ของตนที่มีอยู่แล้วพิจารณาหาข้อมูลที่จะส่งย้อนกลับหรือปฏิกริยาตอบกลับไปให้ผู้ส่งข่าวสาร ซึ่งข้อมูลที่ส่งย้อนกลับไปนี้สามารถเป็นตัววัดประสิทธิผลของกระบวนการติดต่อสื่อสารนั้นว่าประสบความสำเร็จหรือไม่

5. ปฏิกริยาตอบกลับ / สาร เป็นข่าวสารที่ผู้รับสารส่งให้แก่ผู้ส่งสาร ซึ่งจะเป็นข้อมูลอะไรก็ได้ขึ้นอยู่กับการแปลความหมาย การทำความเข้าใจกับข้อมูลของผู้รับข่าวสาร รวมทั้งผลจากการคิดพิจารณาของผู้รับสารด้วยว่า ตนเองต้องการส่งข้อมูลอะไรกลับไป เช่น ถ้าผู้รับข่าวสารไม่เข้าใจข้อมูลที่ได้ การให้ข้อมูลย้อนกลับอาจเป็นการตรวจสอบความเข้าใจระหว่างกันให้ตรงกัน แต่ถ้าผู้รับข่าวสารคิดว่าตนเองเข้าใจข้อมูลถูกต้อง ข้อมูลย้อนกลับอาจเป็นการตอบคำถามหรือส่งข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งจะต่อเนื่องเป็นการสนทนากันต่อไป

2. การสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตาหรือเผชิญหน้าเป็นการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้มีการซักถามได้ทันที ทั้งยังสามารถยืดหยุ่นการนำเสนอเนื้อหาได้ หากผู้ส่งสารได้รับการต่อต้านจากผู้ฟังก็อาจเปลี่ยนหัวข้อสนทนาได้

3. ผู้รับสารบางคนมีแนวโน้มที่จะเชื่อถือและยอมรับความคิดเห็นหรือทรรศนะของสื่อบุคคลที่เขารู้จักคุ้นเคย และนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่รู้จักคุ้นเคย

จากทฤษฎีและผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า สื่อบุคคลมีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวและชักจูงใจ และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อสารด้วย

ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคล

ปรมะ สตะเวทิน (2533) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาทำการสื่อสารกัน ในลักษณะตัวต่อตัว (person-to-person) กล่าวคือ ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง ในขณะที่หนึ่งคนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่น ๆ จะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในกรณีคน 2 คน เช่น การพูดคุยกันระหว่าง 2 คน การเขียนจดหมายถึงกัน และการใช้โทรศัพท์คุยกัน เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกรณีของกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีคนมากกว่า 2 คนขึ้นไปมารวมตัวกันในลักษณะที่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยตรง เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การเรียนในชั้นเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ การสื่อสารระหว่างบุคคลไม่จำเป็นต้องเป็นการสื่อสารแบบจงใจ อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ และมักก่อให้เกิดผลอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นเนื่องจากโอกาสที่สารจะไปถึงผู้รับสารมีมากกว่า ตรงกว่า เปิดโอกาสให้เข้าใจได้มาก ซึ่งจำนวนคนในการติดต่อสื่อสารนั้น อิทรันท์ อนุวัศศิริวงศ์ (2526) กล่าวว่า จำนวนสูงสุดจะเป็นเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับว่าการสื่อสารนั้นยังคงอยู่ในหลักเกณฑ์ 3 ประการของการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือไม่ หลักเกณฑ์ 3 ประการดังกล่าวได้แก่

1. ทุกคนที่ร่วมในการสื่อสารจะต้องอยู่ใกล้ชิดกัน
2. ทุกคนที่ร่วมในการสื่อสารมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร
3. สารที่สื่อกันนั้นประกอบด้วยวจนสารและอวจนสาร

การสื่อสารระหว่างบุคคลมีลักษณะเป็นกระบวนการตั้งการสื่อสารที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีลักษณะเด่นชัดในแง่ของกระบวนการที่มีลักษณะเป็นวัฏจักร กล่าวคือ สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล ไม่ใช่กระบวนการที่เมื่อบุคคลผู้หนึ่งส่งสารไปยังอีกผู้หนึ่งแล้วก็เป็นอันว่าสิ้นสุดกระบวนการสื่อสาร แต่ตามหลักการแล้ว เมื่อมีการส่งข่าวสารไปแล้วย่อมมีผลบางอย่างเกิดขึ้น ผลบางอย่างที่เกิดขึ้นอาจเป็นไปในรูปของปฏิกิริยาตอบกลับต่อข่าวสาร ซึ่งหากเป็นปฏิกิริยาที่ผู้ส่งสารสังเกตเห็นได้ อาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการสื่อสารตอบกลับมาอีก ทำให้การสื่อสารกลับไปกลับมาเป็นวงกลม อันเป็นที่มาของความต่อเนื่องในการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ช่วยให้การกำหนดหรือควบคุมการสื่อสารเป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้ง่ายขึ้น

หน้าที่การสื่อสารระหว่างบุคคล

หน้าที่ของการสื่อสารตามแนวคิดของ Dance และ Larson (อ้างใน ยุบล เบญจรงค์กิจ, 2534) มีดังนี้

1. หน้าที่เชื่อมโยง (linking function) การสื่อสารทำหน้าที่เชื่อมโยงบุคคลกับสิ่งแวดล้อมมนุษย์สร้างและพัฒนาความผูกพันทางวัฒนธรรม สังคม และสภาวะจิตใจกับโลกภายนอก จาก การสื่อสาร มนุษย์จะเห็นความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่น การสื่อสารช่วยสร้างภาพของตนเองของผู้อื่นและภาพความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น ทำให้มองเห็นว่า ผู้อื่นมองเราอย่างไร ด้วยวิธีนี้ เราใช้กระบวนการทางการสื่อสารสองแบบ คือ

- กระบวนการเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งอื่น (assimilation) เช่น การเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับบุคคลอื่นทันทีที่รู้ว่า ผู้อื่นมีค่านิยมขัดกับตน

- กระบวนการเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (accommodation) เป็นการเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับตนให้สอดคล้องกับความรู้สึที่ผู้อื่นมีต่อตนเอง

2. หน้าที่ไตร่ตรอง (mention function) การไตร่ตรองคือ การคิดในเชิงรวบยอด ใช้ความสามารถในการจดจำ การวางแผน และคาดคะเน รวมทั้งประเมินคุณค่าด้วยการสื่อสารทำให้เราสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้ มนุษย์สามารถคิดได้ไม่มีขีดจำกัดโดยอาศัยภาษาและความหมาย มนุษย์มีจินตภาพได้กว้างไกลไปกว่าในสถานที่ที่ตนเองอยู่ และเกินไปกว่าที่ตนเองอยู่ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถสร้างภาพเกี่ยวกับผู้อื่นได้ และนำไปสู่ความสามารถในการเข้าใจผู้อื่น (empathy) ได้

3. หน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์ (regulatory function) มนุษย์กำหนดกฎเกณฑ์ 3 สิ่ง คือ
- 1) ให้ผู้อื่นกำหนดพฤติกรรมตนเอง
  - 2) กำหนดพฤติกรรมของตนเอง
  - 3) กำหนดพฤติกรรมของผู้อื่น

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารระหว่างบุคคล

โดยทั่วไปเราจะเห็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งในกิจวัตรประจำวันและในการปฏิบัติภารกิจ หน้าที่การงาน ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญของการสื่อสารระหว่างบุคคลมีอยู่ 6 ประการ โดยวัตถุประสงค์เหล่านี้เราอาจไม่ทราบหรือตระหนักหรือตั้งใจในขณะที่ทำการสื่อสารอยู่ วัตถุประสงค์ดังกล่าว (DeVito, 1968 อ้างถึงใน ประทุม ฤกษ์กลาง, 2534) ได้แก่

1. การค้นพบตัวเอง (to discover oneself)
2. การค้นพบโลกภายนอก (to discover the external world)
3. การสร้างและดำรงความสัมพันธ์อันดี (to establish and maintain meaningful relationships)
4. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม (to change attitude and behaviors)
5. เพื่อการเล่นและความบันเทิง (to play and entertain)
6. เพื่อการช่วยเหลือ (to help)

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายหลักโดยทั่วไปของการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบตั้งใจหรือแบบมีการวางแผนล่วงหน้า ได้แก่ 1) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงหรือเพื่อขอข้อมูล 2) เพื่อบอกหรือแจ้งให้ทราบ 3) เพื่อชักชวนหรือโน้มน้าวใจ และ 4) เพื่อให้ความเพลิดเพลินหรือความสบายใจ เช่น การสนทนาทั่วไป หรือการปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาบางอย่าง ซึ่งในทางจิตวิทยาเห็นว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นยังมีความสำคัญและเป็นเป้าหมายหลักนอกเหนือไปจากที่กล่าวมาข้างต้น คือ เป็นกระบวนการที่สามารถสร้างอิทธิพล ความนึกคิด และเป็นกลไกหรือปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาอันเป็นแนวทางและเป้าหมายหลักสำคัญที่ผู้นำชุมชนนำมาใช้ในการปฏิบัติภารกิจ เพื่อโน้มน้าวและชักจูงให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา (เมตตา กฤตวิทย์ : 2532)

ดังนั้น แนวคิดเรื่องสื่อบุคคลและการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ว่า ผู้นำชุมชนมีพฤติกรรมทางการสื่อสารอย่างไรจึงสามารถมีอิทธิพลเหนือความคิดเห็นของผู้อื่นและสามารถชักจูงให้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาได้ตามต้องการ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ จนเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในแวดวงนักพัฒนาชุมชนของประเทศ

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถทางการสื่อสาร

Monge, Dillard และ Eisenberg (1994) เสนอว่า ความสามารถในการสื่อสารนั้นมีองค์ประกอบอยู่ 2 มิติ คือ ความสามารถในการใส่รหัส (encoding ability) หมายถึง ความสามารถของผู้ส่งสารในการถ่ายทอดสารให้ผู้รับเข้าใจได้ตรงกันและความสามารถในการถ่ายทอดสารให้ผู้รับสารเข้าใจได้ตรงกัน และความสามารถในการถอดรหัส (decoding ability) หมายถึง ความสามารถในการตีความสารได้ตรงกับความประสงค์ของผู้ส่งสาร ในขณะที่ Cooley & Roach (1984): infante, Rancer, & Womack (1977) (อ้างถึงใน นงลักษณ์ ศรีธัญญาพร เจริญงาม, 2541) กล่าวว่า องค์ประกอบขั้นพื้นฐานที่สุดสำหรับความสามารถในการสื่อสาร คือ ความรู้เกี่ยวกับการใช้รูปแบบวิธีการสื่อสารในสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม (appropriateness) และทักษะที่จะนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (effectiveness)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงอาศัยองค์ประกอบขั้นพื้นฐานที่สุดสำหรับความสามารถในการสื่อสารนี้มาเป็นกรอบศึกษาถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน โดยเน้นศึกษาถึงกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนซึ่งได้แก่เทคนิคหรือวิธีการพลิกแพลงองค์ประกอบของการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

โดยทั่วไปคนเรามักสื่อสารกันโดยมีภาษาเป็นสื่อกลาง และมีช่องทางการสื่อสารเป็นคำพูดและการเขียน หรือที่ทางการสื่อสารเรียกว่า การสื่อสารเชิงวัจนะสาร และการสื่อสารแบบไม่ใช่คำพูดหรือการสื่อสารเชิงอวัจนะสาร ซึ่งได้แก่การใช้ภาษาท่าทาง ซึ่งการสื่อสารทั้ง 2 ประเภทนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์ต่อกันมาก ยกที่จะบอกว่าอะไรควรมาก่อน มาหลัง และในแง่ของการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลแล้ว ต้องอาศัยความสามารถทางการสื่อสารทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวของผู้ส่งสารเป็นส่วนสำคัญ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการสื่อสารเชิงวัจนะสารและเชิงอวัจนะสารมาเป็นแนวทางในการศึกษาถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนด้วย

การสื่อสารเชิงวัจนะ

พฤติกรรมทางวัจนะภาษาระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังโดยปกติแล้วคือการใช้ถ้อยคำ ลำนวน หรือ ภาษาในการสื่อสาร ทั้งการพูดและการเขียน ในการพิจารณาพฤติกรรมทางภาษาจึงต้องพิจารณาตัวแปรของการสื่อสารอย่างครบถ้วน เนื่องจากการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เป็นห่วงโซ่ต่อเนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นสิ่งที่ควรพิจารณาในเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสารจึงได้แก่ 1) สภาพแวดล้อมของ ภาษา 2) ท่วงทีลีลาของวัจนภาษา และ 3) การสื่อความหมายของถ้อยคำ

● สภาพแวดล้อมของภาษา

ภาษาทุกภาษาจะมีสภาพแวดล้อมของตัวเอง การบรรยายของอาจารย์ในห้องเรียน การเทศน์ของพระในวัด สิ่งเหล่านี้ย่อมมีสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการใช้ภาษาที่ต่างกัน ภาษาที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหนึ่งอาจไม่เหมาะสมกับอีกสภาพแวดล้อมหนึ่งก็ได้

Neil Postman (อ้างถึงใน ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์, 2533) ผู้เชี่ยวชาญทางภาษากล่าวไว้ว่า สภาพแวดล้อมของภาษาประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. บุคคล
2. จุดมุ่งหมาย
3. กฎในการสื่อสารที่จะทำให้บุคคลสามารถบรรลุจุดมุ่งหมาย
4. การสื่อสารที่เกิดขึ้นจริงในสถานการณ์นั้น

ตัวอย่างเช่น คนสองคนเดินสวนกัน จุดมุ่งหมายของการสื่อสาร คือเพื่อทักทายกัน คนหนึ่งทักอีกคนหนึ่งว่า "สวัสดี ไปไหนมา" กฎในการสื่อสารครั้งนี้ควรได้รับคำตอบการกล่าว สวัสดีและแสดงความยินดีที่ได้พบกันสั้น ๆ แต่หากผู้ใดผู้หนึ่งไม่เข้าใจกฎการสื่อสารครั้งนี้ กลับไปให้รายละเอียดของสถานที่ที่ไปมา ก็จะทำให้การสื่อสารล้มเหลวผิดพลาด เหมือนดังสุภาษิตของไทยที่กล่าวว่า "ไปไหนมา สามวาสองศอก"

นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมทางภาษาบางอย่างก็มีศัพท์เฉพาะที่ใช้กันในแวดวงของผู้อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้น เช่น ในกลุ่มตำรวจ พยาบาล นักการเมือง นักวิชาการ ฯลฯ ต่างก็มีภาษาที่ใช้กันในกลุ่มสังคมของตนเอง ซึ่งส่งผลต่อลักษณะของถ้อยคำและเนื้อหาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันด้วย ดังนั้น สิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภาษา คือ การใช้

ภาษาที่เหมาะสม ด้วยการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมโดยถามตัวเองก่อนทำการสื่อสารว่า ใคร คือผู้ที่กำลังจะสื่อสารด้วย และควรใช้ภาษาและเนื้อหาในลักษณะใดจึงจะเหมาะสม

- **ท่วงทีลีลาของ “วจนภาษา”**

ท่วงทีลีลาของ “วจนภาษา” เป็นผลผลิตของการเลือกสรรและเรียบเรียงถ้อยคำ ประโยคของบุคคลแต่ละคนในการเลือกใช้ถ้อยคำต่าง ๆ ในการแสดงความคิด และเราทุกคนย่อมมีบุคลิกภาพในการพูดแตกต่างกันในแต่ละคน รวมทั้งในตัวคน ๆ เดียวก็ยังมีท่วงทีลีลาแตกต่างกันเองในแต่ละสภาพการณ์ อาทิ การสนทนาในหมู่เพื่อนฝูงย่อมแตกต่างกับการสนทนากับผู้บังคับบัญชา เป็นต้น

บุคลิกภาพที่สะดุดใจคนเรามีสวนสัมพันธ์กับท่วงทีลีลาการพูดเป็นอย่างมาก เช่น การที่เราเห็นว่าคนนี้เป็นคนหยาบกระด้าง เป็นคนเฉยชา เป็นคนอารมณ์ดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความพึงใจในบุคลิกภาพของเขาที่ก่อตัวมาจากวิธีการหรือท่วงทีการพูดของเขา ดังนั้น ท่วงทีลีลาการพูดจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำให้ผู้อื่นกำหนดความรู้สึกนึกคิดของเขาต่อเรา

- **การสื่อความหมายของถ้อยคำ**

ถ้อยคำ คือสิ่งที่สังคมตกลงร่วมกันใช้เป็นสัญลักษณ์ ใช้แทนสิ่งของที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมใด ๆ การที่กล่าวว่าเรารู้ภาษาโดยย่อหมายความว่าต้องรู้ทั้งความหมายของคำและการประกอบกันเป็นวลี เป็นประโยค สร้างความสัมพันธ์ของคำ เพื่อให้สามารถอธิบายความคิดความรู้สึกของเราให้ผู้อื่นรับรู้ได้

การที่จะถ่ายทอดความคิดให้ผู้อื่นรับรู้ได้โดยใช้ถ้อยคำขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้พูดและผู้ฟัง ถ้าต่างมีประสบการณ์ตรงกันก็จะสามารถสื่อสารกันได้ชัดเจนและรวดเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การที่จะให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายที่ผู้พูดพูด ผู้พูดจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่าตนต้องการสื่อความคิดหรือสื่อความหมายอะไรออกไป จากนั้นคำพูดจึงทำหน้าที่ในการสื่อสารความคิดนั้น ฉะนั้น ความเข้าใจในการสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ ผู้พูดจะต้องเข้าใจในความคิดของตนอย่างกระจ่างชัดและสื่อความหมายได้ถูกต้อง และผู้ฟังเข้าใจในความหมายที่ผู้พูดสื่อความมาให้

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาสมรรถภาพในการพูด

เนื่องจากการพูดเป็นพื้นฐานและช่องทางสำคัญของการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคล ดังนั้น ในการพัฒนาสมรรถภาพในการพูดจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้ส่งสารหรือผู้นำชุมชนประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น ซึ่งสวณิต ยมาภัย (2523) กล่าวว่า สมรรถภาพในการพูดเป็นผลรวมของ (1) ความรู้และประสบการณ์ที่ผู้พูดได้สะสมมา (2) ทักษะในการพูดและการคิด และ (3) ความเชื่อมั่นในตนเองของผู้พูด โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

1. การสะสมความรู้และประสบการณ์ ซึ่งได้จาก

- การอ่าน เป็นช่องทางสำคัญที่สุดทางหนึ่งที่จะทำให้คนเราได้รับความรู้ ข้อมูล และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป
- การฟัง เมื่อเปรียบเทียบกับการอ่าน ในวันหนึ่ง ๆ เรามีเรื่องที่จะต้องฟังมากมาย ความรู้ทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่ในสมองของเรามักจะได้จากการฟัง ส่วนความรู้ที่ลึกซึ้งมีหมวดหมู่เนื้อหาเป็นระบบอันซับซ้อนนั้นมักจะได้จากการอ่าน
- การสังเกต เป็นวิธีการสำคัญมากที่สุดที่จะทำให้พบความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวเรา วิธีการที่จะขยายขอบเขตของการสังเกตให้กว้างขวางยิ่งขึ้นนั้น ต้องไม่จำกัดตนเองอยู่ภายในสิ่งที่แวดล้อมที่คับแคบและซ้ำซาก หรือที่เรียกเป็นสำนวนไทยว่าต้อง "เปิดหูเปิดตา" ให้มาก
- การกระทำ หมายถึงการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะทำให้ได้ความรู้ที่แน่นแฟ้นแม่นยำ

2. ทักษะการพูดและการคิด

คนที่มีความรู้มากแต่ขาดทักษะในการพูด ไม่สามารถพูดให้คนอื่นเข้าใจได้หรือไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้มีอยู่เป็นอันมาก บุคคลผู้นั้นย่อมทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้ไม่มากนัก โดยเฉพาะเมื่อจำเป็นต้องทำหน้าที่ที่ต้องใช้การพูดเป็นปัจจัยหลักแล้วจะเป็นปัญหามาก ในขณะเดียวกัน คนที่มีแต่ทักษะในการพูดแต่ไม่มีความรู้ ก็ไม่สามารถใช้ทักษะในการพูดให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงได้

ทักษะการพูดหรือความคล่องแคล่วชำนาญในการพูดนั้นประกอบด้วยทักษะย่อย ๆ ซึ่งกลมกลืนกัน ที่สำคัญมีดังนี้

- การเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อให้แทนความคิดที่ผู้พูดต้องการแสดงออกให้ผู้ฟังรับรู้ได้อย่างแจ่มชัด
- การเรียงลำดับถ้อยคำให้ถูกต้องตามระเบียบของภาษาเพื่อให้สื่อสารได้เป็นที่เข้าใจชัด ไม่เกิดความกำกวมหรือไม่เป็นที่งงแก่ผู้ฟัง
- การออกเสียงถ้อยคำเหล่านั้นให้ถูกต้องตามความนิยมและตามมาตรฐานของภาษา
- การใช้น้ำเสียงให้สื่อความหมายได้ตรงตามเจตนาของผู้พูด
- การใช้อากัปกิริยาท่าทางประกอบการพูดเหมาะสมช่วยในการสื่อความหมายให้ตรงตามความประสงค์ของผู้พูด
- การสังเกตอากัปกิริยาท่าทางของผู้ฟังให้รู้ได้ว่าในขณะที่กำลังฟังอยู่นั้น ผู้ฟังมีความรู้สึกและความต้องการอย่างไร เพื่อจะได้ตัดแปลงเนื้อหาและวิธีพูดให้เหมาะสมกับปฏิกิริยาของผู้ฟัง

ทักษะการคิด เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของการพูด ถ้าขาดสมรรถภาพในการใช้ความคิด ก็ย่อมจะขาดสมรรถภาพในการพูดด้วย และการที่จะนำทักษะการคิดมาใช้ได้นั้นก็ต้องมีการประมวลความคิด ซึ่งหมายถึงการรวบรวมความคิด นำมาจัดลำดับให้เป็นระเบียบและสมเหตุสมผล โดยหลักทั่วไปของการประมวลความคิด ได้แก่

- ต้องระลึกเสมอว่าเราพูดเพื่อจุดมุ่งหมายอะไร ทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ
- เมื่อได้จุดมุ่งหมายที่แน่นอนแล้ว ต่อไปคือพยายามหาแง่มุมต่าง ๆ ที่ควรนำมาพูดเพื่อให้สนองจุดมุ่งหมายที่คิดไว้
- พยายามนำแง่มุมที่คิดไว้นั้นมาเรียบเรียงจัดลำดับให้เหมาะสมและสมเหตุสมผล โดยใช้ดุลยพินิจของเราเองให้มากที่สุด

3. ความมั่นใจในตนเอง

ความประหม่าตื่นเต้นหรือการขาดความมั่นใจในตนเองย่อมบั่นทอนสมรรถภาพในการพูด ดังนั้น ผู้พูดจะต้องสร้างความมั่นใจตนเองเพื่อช่วยเสริมสมรรถภาพในการพูดให้เป็นที่น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

จากแนวทางการพัฒนาสมรรถภาพในการพูดนี้ ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการตั้งคำถามว่า ผู้นำชุมชนได้มีการประเมินตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสมรรถภาพในการพูดอย่างไร ซึ่งแนวทางในการพัฒนาสมรรถภาพในการพูดเหล่านี้สามารถนำมาใช้อธิบายภาพรวมของกระบวนการแสวงหาข้อมูลและกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนได้ เนื่องจากสมรรถภาพในการพูดเป็นผลรวมของความรู้ที่ได้จากการแสวงหาและ รวมทั้งประสบการณ์ เป็นทักษะในการพูดและการคิด ที่ผู้นำชุมชนได้สั่งสมมาแต่ในอดีตนั่นเอง

การสื่อสารเชิงอวัจนะ

พฤติกรรมเชิงอวัจนะเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการสื่อสารเชิงอวัจนะ ทำให้เรามีความเข้าใจในการสื่อสารที่ปรากฏต่อหน้ากันได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการใช้ถ้อยคำที่สื่อออกมาอย่างไม่เป็นระบบระเบียบ รวมทั้งสามารถเน้นจุดสำคัญของการสื่อสารได้ด้วย เช่น การใช้เสียงสูงต่ำในการเน้นคำพูด เป็นต้น และในบางครั้งการสื่อสารเชิงอวัจนะยังอาจมีอิทธิพลเหนือถ้อยคำที่พูด เช่น ในกรณีที่การสื่อสารทั้งสองชนิดปรากฏขึ้นแต่มีความขัดแย้งกัน ผู้ฟังอาจไม่เชื่อคำพูดนั้น ดังนั้นจึงมีมิติที่น่าสนใจในพฤติกรรมเชิงอวัจนะด้านต่าง ๆ สรุปได้ ดังนี้

1. รูปลักษณ์และการแต่งกาย ได้แก่ ลักษณะรูปร่างและการแต่งกายของบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อสายตาผู้รับสารซึ่งสามารถสื่อและสร้างความหมายแก่ผู้ฟังได้แทบทั้งสิ้น

2. พฤติกรรมของเสียง กล่าวได้ว่า พฤติกรรมของเสียงหรือคุณภาพของเสียงมีผลกระทบต่อบุคลิกภาพ สิ่งที่เห็นได้ชัดที่สุดได้แก่ ความดังของเสียง เสียงเป็นสิ่งที่สามารถใช้เรียกร้องความสนใจจากผู้ฟังได้ หรือเสียงที่เปล่งออกมาดังมาก ๆ นั้น จะถูกตัดสินว่าเป็นการแสดงความก้าวร้าว เป็นต้น

3. อากัปกิริยาท่าทาง ส่วนประกอบของท่าทาง การวางตัว การเคลื่อนไหวของทุกส่วนในร่างกาย ล้วนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อการสื่อสาร ผู้เชี่ยวชาญได้ศึกษาเกี่ยวกับอากัปกิริยาท่าทางของคนเรา และประมาณไว้ว่าร่างกายของมนุษย์เรานั้นมีอากัปกิริยาต่าง ๆ ถึงพันท่า และมีความหมายด้วย การวิจัยชี้ให้เห็นความสำคัญในจุดที่ว่า การเปลี่ยนแปลงกิริยาอาการนั้นมีความหมาย เช่น การเอนตัวไปข้างหน้าแสดงความอบอุ่น เป็นต้น ดังนั้น อากัปกิริยาท่าทางมีส่วนช่วยเสริมข้อมูลข่าวสาร ทำให้ข้อมูลข่าวสารที่ส่งออกไปมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเข้าใจตรงกันมากยิ่งขึ้น

3. การแสดงออกทางใบหน้า พบว่าการแสดงออกทางใบหน้านั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แวดล้อมอยู่ สิ่งสำคัญของการแสดงออกทางใบหน้า ได้แก่ สายตาระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง เป็นต้น

จากความหมาย ความสำคัญ และบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชนดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วผู้นำต้องมีคุณสมบัติหลายประการที่เหนือกว่าคนอื่น ๆ ในกลุ่ม เพราะผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและยอมรับให้มีอำนาจเหนือ อย่างไรก็ดี ผู้นำทุกคนไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติเหมือนกันหมด ทั้งนี้เพราะการเป็นผู้นำเป็นศิลปะเฉพาะตัวและมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่มาก

ดังนั้น แม้ว่าจะไม่มีหลักเกณฑ์ใดที่บัญญัติไว้ตายตัวว่าคุณสมบัติที่ผู้นำชุมชนต้องมีนั้นได้แก่อะไรบ้าง แต่คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งที่ผู้นำชุมชนทุกคนต้องมีเพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิผลได้คือ "ความสามารถทางการสื่อสาร" ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาในองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารแล้วสามารถแยกออกได้ 2 มิติ ได้แก่

- เป็นผู้รับสาร (receiver) โดยการแสวงหาและการจัดการข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นกระบวนการขาเข้าของกระบวนการสื่อสาร (input) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำชุมชนจะนำไปเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา ตัดสินใจและการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้
- เป็นผู้ส่งสาร (sender) ซึ่งเป็นกระบวนการขาออกของกระบวนการสื่อสาร (output) โดยการนำข้อมูลข่าวสารที่ผ่านขั้นตอนการแสวงหาและจัดการแล้วมานำเสนอ ถ่ายทอด เพื่อให้เกิดผลตามความประสงค์ ตามกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการบริหารจัดการ

นอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ดังได้กล่าวในข้างต้นแล้ว เราจะพบว่าบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำชุมชน ได้แก่ การบริหารจัดการในชุมชน การจัดการที่ดีนี้ ต้องดีทั้งองค์กร ระบบ และประสิทธิภาพของคนที่สื่อสารจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการ (Windahl และ คณะ, 1992)

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงต้องการศึกษาด้วยว่า ในสถานการณ์ปกติ ผู้นำชุมชนมีการสื่อสารอย่างไรในการรวมกลุ่ม และบริหารจัดการ เพื่อโน้มน้าวใจและชักจูงให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา รวมทั้งมีวิธีการสื่อสารอย่างไรในการจัดการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดความขัดแย้งภายในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการรวมกลุ่ม

จากการศึกษาวิจัยของ ชีนกมล ทิพยกุล (2542) พบว่า ผู้นำชุมชนมีความคิดเห็นว่า สภาภาคพื้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารภายในชุมชนนั้น มีพลังในการปลุกกระแสจิตสำนึกของชุมชนอันนำไปสู่การพัฒนาาระบบการเมืองพร้อมกับพลังด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมผ่านบทเสวนาที่มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเป็นประจำ ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มในสภาภาคพื้นยังเป็นการพัฒนาสังคมชุมชนให้กลายเป็นประชาคมที่เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนต่อไป

ดังนั้น กระบวนการสำคัญกระบวนการหนึ่งในการสื่อสารเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มคือ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2543) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication Process) โดยใช้กระบวนการสนทนาโต้ตอบ (dialogical process) กันของสมาชิกในชุมชน บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เพื่อค้นหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม และดำเนินการร่วมกัน โดยเชื่อว่า การสนทนาโต้ตอบกันของสมาชิกในสังคม เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พุดคุยเจรจากัน เพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น หลักการและแนวทางที่หลากหลายสำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน (public conscientization) กระบวนการเรียนรู้กัน (learning process) ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชนที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงสังคม ได้แก่ แนวคิดด้านประชาธิปไตยทางการสื่อสาร (democratic communication) ซึ่งกล่าวถึงกระบวนการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างสมาชิกในสังคมว่าจำเป็นต้องดำเนินไปโดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของบุคคล สิทธิ และเสียงของบุคคล ในการแสดงความคิดเห็น (right to communicate) โอกาสในการรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง (accessibility to Information) การมีจิตสำนึกในเชิงประวัติศาสตร์ของสาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนตน การตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

และการปฏิบัติตามทางที่ได้รับการเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ โดยเชื่อกันว่า ปรัชญาการสื่อสารในเชิงประชาธิปไตยจะนำไปสู่การเพิ่มพลัง (empowerment) ให้กับสมาชิกในสังคม การกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ได้ร่วมกำหนด ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ดูแล และตรวจสอบโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล , 2542 : 4)

Scott Peck (1987) ได้เสนอว่า การที่จะเกิดการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนได้ก็ต่อเมื่อเกิดภาวะวิกฤตในชุมชน หรือคนในชุมชนเห็นปัญหาร่วมกันในชุมชนแล้วจึงรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมกันแก้ปัญหา และเมื่อปัญหาต่าง ๆ หหมดไป การรวมตัวของคนในชุมชนจะลดลงไปด้วยเช่นกัน แต่เราก็สามารถที่จะสร้างสรรค์การรวมตัวของคนในชุมชนได้ โดยเรียกการรวมตัวในลักษณะนี้ว่า “community by design” โดย Scott Peck ได้เสนอพื้นฐานในการรวมตัวของประชาชนในลักษณะนี้ไว้ 6 ประการคือ

1. การมีกระบวนการในการรวมตัว ซึ่งในกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้จะใช้การสื่อสารเป็นกลไกหลักในกระบวนการต่าง ๆ
2. มีการสื่อสารระหว่างบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามารวมตัวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการรวมตัว และควรมีการสื่อสารที่ดีเป็นพื้นฐานในการรวมตัวกัน
3. มีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้คนที่เข้าร่วมได้มีการเรียนรู้ เพื่อที่จะนำไปสู่การสนใจเข้าร่วมในที่สุด
4. การรวมตัวกันเป็นชุมชน สามารถที่จะถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้รู้ในวิธีการต่าง ๆ
5. การสื่อสารในการสร้างชุมชนควรมีการเรียนรู้จากความเคยชิน
6. คนในชุมชนส่วนใหญ่จะรับรู้ว่าการทำตามกระบวนการเข้าร่วมเป็นอย่างไร แต่ถ้าพวกเขาว่าการเข้าร่วมเพื่ออะไร จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม โดยธรรมชาติแล้วย่อมต้องมีความคิดเห็นขัดแย้งเกิดขึ้น

ความขัดแย้งหมายถึง สภาวะที่มีอุปสรรคขัดขวางทำให้บุคคลสองฝ่ายไม่สามารถเกิดการผสมผสานบรรลุเป้าหมายทางความคิด ความรู้สึก รวมทั้งการกระทำของตนได้ (นิรันดร์ แสงสวัสดิ์, 2528 : 87)

อัลเลน ซี ฟิลเลย์ (Alan C. Filley , 1975 : 9 - 11) ได้สรุปสถานการณ์ที่อาจเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งไว้ในหนังสือ Interpersonal Conflict Resolution ไว้ที่น่าสนใจดังนี้

1. ความคลุมเครือของบทบาทหน้าที่ (ambiguous jurisdictions) ความไม่ชัดเจนของบทบาทหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนเป็นประเด็นหนึ่งที่น่านำมาสู่ความขัดแย้ง

2. ผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน (conflict of interest) คนแต่ละคนมีความสนใจและต้องการในสิ่ง ต่าง ๆ รอบตัวต่างกันออกไป ถ้าต่างได้รับตอบสนองในสิ่งที่ตนสนใจและต้องการ ปัญหาก็ไม่เกิดขึ้น แต่เมื่อไรตนไม่สามารถทำหรือได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนชอบ ในสิ่งที่ตนต้องการ อันเนื่องมาจากความต้องการของตนขัดแย้งกับผู้ที่อยู่ด้วยกันแล้ว ความไม่พอใจและความขัดแย้งมักจะเกิดขึ้น

3. อุปสรรคทางการสื่อสาร (communication barriers) คนที่มีการสื่อสารระหว่างกัน และกันน้อย หรือไม่มีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เนื่องมาจากถูกจำกัดหรือแยกจากกันด้วยเวลาหรือหน้าที่ก็มักเกิดข้อขัดแย้งระหว่างกันได้ง่าย ทั้งนี้เพราะการขาดการปฏิสัมพันธ์กันและกัน ทำให้เกิดทัศนคติต่อกันในเชิงลบ

4. ความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น (dependence of one party) ความขัดแย้งมักทวีมากขึ้นหรือเกิดได้ง่ายขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เป็นอิสระ ต้องขึ้นอยู่กับคนอื่นด้วยความจำเป็น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความรู้สึกอึดอัด ไม่สบายใจ และไม่พอใจ เมื่อคนที่ตนพึ่งพาอาศัยนั้นไม่สนองความต้องการของตน

5. การแบ่งแยกหน่วยงานในองค์การ (differentiation in organization) ยิ่งองค์การมีการแบ่งแยกหน่วยงานย่อย ๆ ลงไปเป็นจำนวนมากเท่าไร ความขัดแย้งก็มักเกิดมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการแบ่งย่อยลงไปมักเป็นปัญหาด้านความคลุมเครือของบทบาทหน้าที่ในด้านการสื่อสาร

ระหว่างกันและกัน อีกทั้งยังเป็นปัญหาด้านสายงาน การบังคับบัญชา ฯลฯ เกิดความแตกแยกแบ่งพวกพ้องตามหน่วยงาน

สาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าว คล้ายคลึงกับที่ ชูเกียรติ แก้วบิดธา (2536 : 21) ได้ศึกษาไว้ในพฤติกรรมกรแก้ไขความขัดแย้งของผู้บริหาร ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู อาจารย์ โรงเรียนมัธยมศึกษา และได้สรุปความขัดแย้งว่าเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๆ 4 ประการ คือ

1. ลักษณะส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย ค่านิยม ผลประโยชน์ บุคลิกภาพ
2. จำนวนทรัพยากรที่มีจำกัดต้องมีการจัดสรรปันส่วนกันอย่างจำกัดและไม่เพียงพอ
3. ลักษณะโครงสร้างองค์กร ในการกำหนดขอบเขต อำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ การมอบหมายงาน สายงานการบังคับบัญชา
4. การรับรู้ในข่าวสารที่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากการสื่อสารถูกบิดเบือน การแปลความหมายที่แตกต่างกัน หรือขาดความชัดเจน

จากการศึกษาถึงผลของพฤติกรรมความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่า ภายใต้การสื่อสารที่มีเงื่อนไขของความขัดแย้ง การสื่อสารจะกลายเป็นเครื่องมือที่ใช้ป้องกันตัว ใช้บังคับ และมีการควบคุมพฤติกรรมระหว่างกันอย่างสูง การแก้ปัญหาด้วยวิธีการสื่อสารจึงจำเป็นต้องอาศัยทักษะในการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยอาจทำในลักษณะการปรึกษาหารือ และการไกล่เกลี่ยโดยสื่อกลาง ซึ่งแต่ละวิธีมีลักษณะเฉพาะดังนี้ (ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ , 2526 : 176)

1. การปรึกษาหารือ วิธีนี้เป็นวิธีทั้งสองฝ่ายเผชิญปัญหาพร้อมกันและร่วมกันแก้ไข ปัญหาโดยไม่ต้องผ่านสื่อกลาง เพื่อหาข้อตกลงที่เป็นที่พอใจและยอมรับของทั้งสองฝ่าย โดยทำความเข้าใจความตกลงกันด้วยเหตุผล ปราศจากความรู้สึกและอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้อง

2. การไกล่เกลี่ย ตกลงโดยผ่านสื่อกลาง วิธีนี้เป็นวิธีที่ต้องอาศัยทักษะความสามารถของสื่อกลางที่ทั้งสองฝ่ายให้ความไว้วางใจในการเจรจาไกล่เกลี่ย ตัวกลางจะต้องมีความสามารถในการควบคุมสถานการณ์การสื่อสารไม่ให้มีการโต้แย้งกันด้วยอารมณ์ ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามประนีประนอมคู่ขัดแย้งให้หันเหไปตามแนวทางที่ต้องการ โดยไม่ให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจว่าเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ในการบริหารจัดการความขัดแย้งนี้ Judith Dwyer (1997 : 166) ได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในกลุ่มว่า การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพต่อเมื่อใช้การสื่อสารแบบ 2 ทิศทาง (two-way communication) และได้ระบุถึงขั้นตอนต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันกับวิธีข้างต้น 5 ขั้นตอน คือ

1. ให้สมาชิกร่วมกันระบุถึงปัญหา และสาเหตุ
2. สอบถามรายละเอียด
3. ร่วมกันออกความคิดเห็น
4. หาทางแก้ปัญหาร่วมกัน
5. ตัดสินใจแก้ปัญหาร่วมกัน

ดังนั้น วิธีการจัดการในการจัดปัญหาความขัดแย้งที่เสนอต่างเป็นความพยายามร่วมกันของผู้ขัดแย้งในการลดปัญหาหรือแก้ไขสถานการณ์ความคับข้องใจอย่างเป็นระบบ โดยใช้การสื่อสารเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องของการเจรจาต่อรองก็นับเป็นวิถีทางที่ดีในการจัดความขัดแย้งให้หมดไป

Dean และ Peter (1993 : 4) ได้ระบุถึงวิธีการเจรจาต่อรอง สามารถกระทำได้ใน 3 รูปแบบ คือ

1. การเจรจาแก้ปัญหา โดยการตกลงร่วมกัน ซึ่งจะมีฝ่ายที่เป็นกลางมาร่วมในการตัดสินใจด้วย
2. การเจรจาแก้ปัญหา โดยให้ฝ่ายที่เป็นกลางเป็นผู้ตัดสินใจ
3. การเจรจาแก้ปัญหา โดยให้ทั้ง 2 ฝ่ายที่ขัดแย้งกันมาทำความตกลงร่วมกัน

การเจรจาต่อรองแก้ไขปัญหาคือการที่คู่กรณีพยายามแสวงหาข้อตกลง ด้วยการชี้แจงแสดงเหตุผลที่เหมาะสม เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยและยอมรับ ในการเจรจาต่อรองที่ประสบผลสำเร็จนั้น ทั้ง 2 ฝ่ายต้องเจรจาต่อรองกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ (Bargaining in Good Faith) การเจรจาต้องมีทั้งให้และรับ ไม่ควรมีการยื่นคำขาดว่าฝ่ายหนึ่งต้องให้เท่านั้นเท่านั้น หรือให้คำตอบแต่เพียงว่าให้หรือไม่ให้เท่านั้น และการเจรจาแก้ปัญหาโดยมีคนกลางเป็นผู้ช่วยทั้ง 2 ฝ่ายที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ ได้ปรึกษาเจรจาทำความตกลงหรือทำความเข้าใจกัน โดยเน้นหลักการยินยอมพร้อมใจ คือ พยายามทำให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันด้วยความสมัครใจ

ประทุม โพธิกุล (2538) กล่าวว่า จุดเน้นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งให้เน้นที่การตั้งเป้าหมาย การฟังการให้ข้อมูลย้อนกลับ และทักษะการพูดชวนเชื่อและกระบวนการแก้ไขปัญหาอาจไม่เกิดขึ้นถ้าสมาชิกในชุมชนไม่เกิดความรู้สึกว่าเป็นปัญหาร่วมกัน และยอมเกี่ยวข้องกับระดับความรุนแรงของปัญหาที่มีผลต่อการเกิดความรู้สึกว่าปัญหาควรได้รับการแก้ไข

นอกจากนี้ การฟังและการให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกัน ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ความผิดพลาดของการสื่อสารทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นบ่อย ๆ ประโยชน์ของการฟังทำให้การติดต่อสื่อสารมีความเข้าใจกันมากขึ้น การให้ข้อมูลย้อนกลับจะชวนทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงด้วยกันทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ลดความผิดพลาดของการสื่อสาร (สมิต สัจฉกร, 2530 : 54)

ตอนที่ 5 แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และกระบวนการตัดสินใจในกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในวงการสื่อสารสมัยใหม่เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ปริมาณข่าวสารเพิ่มขึ้นอย่างมากมายและรวดเร็ว ใครครองข้อมูลข่าวสารมากก็จะได้เปรียบเหนือกว่าในการเลือกและตัดสินใจ ดังคำกล่าวที่ว่าใครครองข้อมูลมากย่อมมีทางเลือกที่ดีกว่า และเป็นที่มาของคำว่า "ความรู้คืออำนาจ" หรือ "Knowledge is power" (Infante, Dominic A. : 1993) ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงต้องการข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจในการดำเนินภารกิจตามบทบาทและหน้าที่ของตน

อย่างไรก็ดี เนื่องจากสังคมปัจจุบันบุคคลแวดล้อมไปด้วยข้อมูลข่าวสารมากมายขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดังกล่าว ซึ่งทำให้สังคมและบุคคลแวดล้อมและท่วมท้นไปด้วยข่าวสาร (overloaded information) ดังนั้น คนเราจึงจำต้องหาทางจัดการกับข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ ด้วยกระบวนการต่าง ๆ ตามความสนใจและความต้องการของตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการข่าวสาร

ด้วยเหตุนี้จึงมีการศึกษาวิจัยถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์เกิดความต้องการดังกล่าวและมีทฤษฎีมากมายที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาทิ Maslow (เสรี วุฒิมณฑล, 2533, 6) กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการอยากเรียนรู้ (Needs of Cognitive) ซึ่งเป็นความต้องการที่จะแสวงหาระเบียบและความเข้าใจสภาวะแวดล้อมของตนเอง ความต้องการที่จะเรียนรู้นี้เป็นแรงผลักดันที่มนุษย์เรียนรู้มาจากสังคม โดย Maslow ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงของการใช้สื่อมวลชนดังนี้

1. มนุษย์เจาะจงแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกยัดเยียดให้อ่าน ดู หรือ ฟัง มนุษย์มีทางเลือกที่จะหลบหลีกข่าวสารได้ถ้าต้องการ
2. การใช้สื่อมวลชนของมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย (Goal-directed)
3. สื่อมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่อาจจะตอบสนองของความต้องการรู้ (Needs for Orientation)
4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตัวเองจากความสนใจ แรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่างๆ
5. มนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการส่วนตัว

นอกจากนี้ Maxwell และ Becker (1979) ได้กล่าวเน้นในเรื่องเหตุผลในการติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชนในมุมมองของผู้รับสารเป็น 6 ประการ ดังนี้

1. เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (surveillance) โดยติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์รอบตัวที่จะได้ว่าอะไรกำลังเกิดขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะรู้
2. เพื่อต้องการคำแนะนำ (guidance) ในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องและช่วยในการตัดสินใจในแต่ละวันเพื่อความอยู่รอดของสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่
3. เพื่อนำไปใช้ในการสนทนา (anticipated communication)
4. เพื่อความตื่นเต้น (excitement) เพื่อสร้างความรู้สึกว่าได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นด้วย
5. เพื่อเสริมความคิดเห็น (reinforcement) ช่วยเสริมสร้างความคิดเห็นให้มั่นคงยิ่งขึ้นหรือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำลงไปแล้ว

6. เพื่อความบันเทิง (entertainment) เพื่อความเพลิดเพลิน รวมทั้งการผ่อนคลาย (emotional Release)

แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข่าวสาร (Information Seeking)

เมื่อสังคมปัจจุบันมีข่าวสารมากมายหลากหลายเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ จนกลายเป็นเรื่องยุ่งยากต่อผู้รับสารในการที่จะค้นหาข่าวสารให้ตรงกับความต้องการของตน ซึ่งเรื่องนี้ทำให้นักวิชาการสื่อสารเกิดความสนใจที่จะศึกษาว่าคนเราจะแสวงหาข่าวสารตามที่ตนต้องการได้อย่างไร

Charles Atkin (1973) กล่าวว่า การแสวงหาข่าวสารหรือความต้องการการสื่อสารมวลชนของปัจเจกบุคคลนั้น คือ ต้องการได้รับข่าวสาร (information) และความบันเทิง (entertainment) โดย Atkin ชี้ให้เห็นถึงความต้องการข่าวสารของมนุษย์ว่า ในกรณีที่มนุษย์เกิดความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าไร ความต้องการในการรับข่าวสารของมนุษย์ก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งความต้องการข่าวสารที่เกิดจากความไม่รู้หรือไม่แน่ใจของปัจเจกบุคคลมาจาก

1. การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างระดับความรู้ของปัจเจกบุคคลขณะนั้น กับระดับความต้องการที่อยากจะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก (extrinsic uncertainty) ยิ่งเป็นเรื่องที่ล้าคัญก็ยิ่งต้องการมีความรู้ ความแน่ใจสูง

2. การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างระดับความรู้ที่มีอยู่ของปัจเจกบุคคลขณะนั้น กับความรู้ตามเป้าหมายที่ต้องการซึ่งกำหนดโดยระดับความสนใจส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคลนั้นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (intrinsic uncertainty)

ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของบุคคล สิ่งที่เป็นของการค้นหาข่าวสารก็คือ แหล่งของข่าวสาร Chen & Henmon (อ้างถึงใน ยุบล เบ็ญจรงค์กิจและคณะ, 2534) ได้จัดแบ่งประเภทแหล่งข่าวสารไว้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มบุคคล ได้แก่ เพื่อน ญาติ หรือบุคคลใกล้ชิด เป็นต้น ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากความคิด และประสบการณ์ของแต่ละปัจเจกบุคคล

2. กลุ่มสถาบัน ได้แก่ โรงเรียน ห้องสมุด ศาสนา บริษัท ห้างร้านในวงธุรกิจหรือรัฐบาล
3. สื่อ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือรูปแบบสื่ออื่น ๆ เป็นต้นดั่งนั้น ในสังคมปัจจุบันที่มีข้อมูลข่าวสารเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ มากมายจนกลายเป็นเรื่องยุ่งยากต่อผู้รับสาร ในอันที่จะค้นหาข่าวสารให้ตรงกับความต้องการของตน ในเรื่องนี้จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่าผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอะไร โดยวิธีใด และอย่างไร

ดังนั้น ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารจึงอาจแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การรอรับข้อมูลข่าวสาร (passive strategy) เป็นการสังเกตประสบการณ์ของบุคคลอื่นหรือได้รับข้อมูลข่าวสารจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว
2. การเฝ้าหาข้อมูลข่าวสาร (active strategy) เป็นการแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ หรืออาจจะนำตัวเองเข้าไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ ๆ
3. การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร (interactive strategy) เป็นการได้ข้อมูลข่าวสารจากประสบการณ์โดยตรงของบุคคลและการทดลองด้วยตัวเอง

จึงอาจสรุปได้ว่า การแสวงหาข่าวสารนั้น นอกจากเพื่อสนับสนุนทัศนคติหรือความคิดและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเป็นการแสวงหาเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ เช่น เพื่อให้ความรู้ ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งเพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคลและเพื่อความบันเทิง โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน สื่อบุคคล เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกรับสาร

เมื่อบุคคลมีความต้องการข้อมูลข่าวสารโดยมีเหตุผลในความต้องการต่าง ๆ กันดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประกอบกับในยุคปัจจุบันที่ความทันสมัยและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้ข้อมูลข่าวสารสามารถเผยแพร่อย่างรวดเร็วไปทั่วทุกมุมโลกในเพียงเสี้ยววินาทีเดียวจนเกิดเป็นอาการของข้อมูลข่าวสารท่วมท้น (Overloaded Information) จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลต้องมีการเลือกรับสาร

Stephen W. Littlejohn กล่าวว่า ผู้รับสารแต่ละคนจะมีความเป็นเอกลักษณ์ในเรื่อง อายุ เพศ บุคลิกภาพ สติปัญญา ทักษะและประสบการณ์ที่จะมีผลกระทบต่อแหล่งสารและข่าวสาร ผู้

รับสารที่ต่างกันด้วยปัจจัยต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมจะเลือกสรรเปิดรับข่าวสารที่ตอบสนองต่อความต้องการด้านข่าวสารของตน โดยปัจเจกชน จะเกิดรับข่าวสารในอัตราที่ไม่เท่ากัน เมื่ออธิบายตามทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการสื่อสาร (uses & gratification theory) ของ Katz, Blumler และ Gurevitch (1974) ที่ให้ความสำคัญกับผู้บริโภค (consumer) หรือผู้รับสาร (receiver) ในฐานะของการเป็นผู้กระทำในการเลือกใช้สื่อ (active selector of media communication) กล่าวคือ ผู้รับสารจะรับสารโดยการเลือกสรรเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ส่วนตัว หรือตามความต้องการและความคาดหวังในการใช้สื่อของตน (need, expectation of the mass media) อันนำไปสู่แบบแผนต่าง ๆ ของการเปิดรับสื่อ

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดความแตกต่างกันในการเลือกสรรรับข่าวสารของมนุษย์ ซึ่งการศึกษาของ Defluer (1986) ได้เสนอทฤษฎีที่เกี่ยวกับตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่า ข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับและเกิดผลโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น จิตวิทยาและสังคม ตลอดจนอิทธิพลของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นสังกัดอยู่ ซึ่งจะมามีอิทธิพลต่อการเปิดรับข่าวสารนั้น ๆ ทำให้เกิดผลไม่เหมือนกันหรือไม่เป็นไปตามเจตคติของผู้ส่งสาร

กล่าวโดยสรุปแล้วการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และการเลือกเปิดรับสารของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละบุคคล โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือ ซึ่งจากการศึกษาของประวิณ พัฒนะพงษ์ (2534) เรื่อง "พฤติกรรมแสวงหาข่าวสารและความพึงพอใจต่อข่าวสาร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกรรมการหมู่บ้าน" พบว่า กรรมการหมู่บ้านที่มีอายุ การศึกษารายได้ โอกาสการเปิดรับสื่อ ค่านิยมทัศนคติต่างกัน จะมีพฤติกรรมในการแสวงหาข่าวสารที่ต่างกัน เนื่องจากจุดมุ่งหมายในการเปิดรับสื่อแตกต่างกัน สำหรับในบทบาทการเป็นผู้รับสารของผู้นำชุมชนนั้นพบว่า ผู้นำชุมชนมักเป็นผู้ที่เฝ้าหาข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉันทนา บรรพศิริโชติ และสุริชัย หวันแก้ว (2540) เรื่อง "ความคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม" พบว่า ผู้ใหญ่วิบูลย์ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ มีการพัฒนาความคิดบนพื้นฐานของการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยได้แสวงหาทางเลือกทางการสื่อสารทางความคิด รวมทั้งอาศัยประสบการณ์เป็นฐานของความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจในการจัดการข้อมูลข่าวสาร

ในระหว่างการแสวงหาข้อมูลข่าวสารดังกล่าวข้างต้นย่อมต้องมีการดำเนินการจัดการข้อมูลข่าวสารไปด้วย ซึ่งในแต่ละขั้นตอนย่อมต้องมีตัดสินใจว่าจะเลือกทางใด ดังนั้น แม้ว่าจะมีคำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิควิธีการ หรือขั้นตอนในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลมากมาย ถึงที่สุดแล้วผู้แสวงหาข่าวสารจะเป็นผู้ทำการตัดสินใจ ซึ่งอาจถูกต้องหรือผิดพลาดได้ การวัดประสิทธิผลของการตัดสินใจจึงพิจารณาได้จาก การเป็นทางเลือกที่ปฏิบัติได้จริง (action-oriented) และมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ (Objective-oriented) ซึ่งอาจสรุปเป็นขั้นตอนได้ (John S. Carroll and Eric J. Johnson , 1990) ดังนี้

1. Recognition หมายถึง เมื่อตระหนักถึงสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ต้องการตัดสินใจเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ
2. Formulation หมายถึง การค้นหาและแยกแยะสถานการณ์ ก่อนตัดสินใจเลือกทางเลือกใด จะต้องมีการค้นหาหรือแยกแยะสถานการณ์ที่ทำให้ต้องตัดสินใจ โดยมีสมมติฐานในการตัดสินใจว่าต้องให้ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด
3. Alternative Generation หมายถึง การสร้างตัวเลือกหลาย ๆ ตัวเลือกขึ้นมาเพื่อใช้ในการตัดสินใจ อันอาจมีแหล่งข้อมูลจากช่องทางเดียวหรือหลายช่องทาง
4. Information Search หมายถึง การหาข่าวสารเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจ ให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุด
5. Judgment or Choice หมายถึง การเปรียบเทียบข้อดี – ข้อเสียของทางเลือกต่าง ๆ
6. Action หมายถึง การตัดสินใจกระทำการเลือก
7. Feedback หมายถึง การได้รับข้อมูลย้อนกลับเมื่อได้ทำการตัดสินใจแล้ว ข้อมูลที่ได้ อาจส่งผลให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ หรือก่อให้เกิดเกณฑ์ใหม่ ๆ ที่ใช้ในการตัดสินใจในขั้นต่อไป หลังจากทำการตัดสินใจแล้ว โดยข้อมูลที่ได้รับมา อาจมีผลทำให้เกิดความรู้ใหม่ หรือมีเกณฑ์ใหม่ สำหรับการตัดสินใจที่จะเกิดขึ้นต่อไป

กระบวนการตัดสินใจในการจัดการข้อมูลดังกล่าวนี้ ในครั้งแรกอาจเป็นการลองผิดลองถูก แต่เมื่อได้ผ่านการตัดสินใจหลายครั้งและหลังจากที่กระบวนการตัดสินใจนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง ในท้ายที่สุดผู้แสวงหาข่าวสารก็อาจจะเลือกใช้แบบแผนที่แน่นอนของการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ที่ให้หลักประกันว่า กระบวนการแสวงหาข่าวสารนี้จะสมบูรณ์และบรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ การที่แบบแผน

ของกระบวนการแสวงหาข่าวสารจะเป็นไปในรูปแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้แสวงหา
ข่าวสารหรือผู้นำชุมชนนั่นเอง

ตอนที่ 6 ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ (persuasive communication) คือ ความตั้งใจจริงของบุคคล
ในอันที่จะเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ หรือพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น โดยวิธีสื่อข่าวสาร
(Bettinghaus, 1981) เพื่อให้เกิดการพัฒนาความคิดและการกระทำในตัวบุคคล โดยสร้างแรงจูง
ใจให้เกิดก่อนที่จะตัดสินใจครั้งสุดท้าย (Bremback and Hovell)

Scheidel กล่าวถึงการพูดเพื่อโน้มน้าวใจว่าเป็นกิจกรรมที่ผู้พูดและผู้ฟังมีส่วนร่วมกัน
(Conjoined) ซึ่งผู้พูดตั้งใจที่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ฟัง โดยส่งข่าวสารที่เป็นภาพและเสียง
ในลักษณะสัญลักษณ์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ฟังในทางอ้อม (R. Miller and
Burgoon, 1973)

วิษณุ สุวรรณเพิ่ม (2529) กล่าวว่า การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ หมายถึง การสื่อสารเพื่อ
การจูงใจ การชี้แนะ การชักชวน ให้บุคคลกระทำตามในเรื่องราว ข้อความข่าวสาร หรือข้อสนเทศ
(Information) ใด ๆ โดยผ่านสื่อต่าง ๆ มายังผู้รับสาร ผู้รับสารจะกระทำตามหรือไม่ อย่างไรขึ้นอยู่กับ
กระบวนการและวิธีการ

โดยสรุปแล้ว การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจจึงหมายถึงการสื่อสารเพื่อจูงใจ ชี้แนะ หรือชักชวน
ให้บุคคลมีความเห็นคล้อยตามหรือปฏิบัติตามที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการ โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
2. โดยปกติ ผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่ง และผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชัก
จูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ
3. สิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการ คือ การเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างและดำรงไว้ซึ่งความคิด
เห็น ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อถือของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลต่อบัจจัยอื่น ได้แก่ พฤติ
กรรม และอารมณ์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการโน้มน้าวใจ

วิชญ์ สุวรรณเพิ่ม (2529) ยังกล่าวด้วยว่า โดยทั่วไปแล้วสามารถแบ่งจุดมุ่งหมายของการจูงใจออกเป็น

1. เพื่อให้เกิดความเชื่อ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนยอมรับแนวคิด แนวปฏิบัติ หรือหลักการ แก้ไขปัญหาในชุมชน
2. เพื่อให้ลงมือกระทำ โดยพยายามเปลี่ยนแนวคิด ความเชื่อ ทศนคติ สร้างให้เกิดแนวคิดใหม่ แล้วปฏิบัติตามแนวคิดใหม่นี้
3. เพื่อสร้างพลัง โดยพยายามเร้าอารมณ์ให้คนฟังเกิดความเชื่อมั่นหรือเห็นคุณค่าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้เกิดความกระตือรือร้น สนใจ และเห็นคล้อยตาม

การจูงใจจึงเป็นภารกิจสำคัญที่ผู้นำชุมชนต้องนำมาใช้ในการประสานความสัมพันธระหว่างเป้าหมายการพัฒนาชุมชนของตนเองกับสมาชิกในชุมชนให้กลมกลืนกัน เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นและเป็นที่ยอมรับทั้งสองฝ่าย ซึ่งอริสโตเติล (Aristotle อ้างถึงใน ลักษณะ สดะ เวนทิน, 2536 : 11) ได้ชี้ให้เห็นว่า การโน้มน้าวใจจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. Ethos คือ บุคลิกลักษณะของผู้พูด (character) เป็นการสร้างบุคลิกลักษณะของผู้พูดที่จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อ ความประทับใจ และมีความศรัทธา ซึ่งเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจจากผู้ฟังว่าจะเห็นด้วยและมีความคิดสอดคล้องหรือไม่ สิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้พูดให้การพูดมีประสิทธิภาพได้นั้นคือ การมีความรู้จริงในเรื่องที่จะพูด การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ฟัง การเป็นผู้พูดที่แสดงออกซึ่งความเป็นผู้มีคุณธรรม เป็นต้น

2. Logos คือ การชี้แจงแถลงเหตุผลหรือเนื้อหาสาระ หรือวาตะของผู้พูด (content, arrangement, and delivery) เป็นการแสดงให้เห็นความจริงอันประกอบด้วยเหตุผล (logic) มาเสนอต่อผู้ฟัง ซึ่งประกอบด้วยข้อเท็จจริง (fact) หลักฐาน (evidence) และเหตุผล (reasoning) อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงและหลักฐานต่าง ๆ นั้นจะต้องสอดคล้องกับทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมของผู้ฟัง

3. Pathos คือ การใช้อารมณ์ (emotional) หมายถึงสภาพของอารมณ์ของผู้พูดและผู้ฟังร่วมกัน ซึ่งผู้พูดเป็นฝ่ายสร้างขึ้นเพื่อที่จะโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความชอบ ความเกลียด ความเจ็บปวด หรือความสนุกสนานในกรณีใดกรณีหนึ่ง

อริสโตเติลยังได้กล่าวว่า พฤติกรรมในการสื่อสารด้วยการพูดในแต่ละครั้งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ผู้พูด (speaker) เนื้อหาที่พูด (speech) และผู้ฟัง (listener) การพูดโน้มน้าวใจนั้นกลุ่มของผู้ฟังถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการกำหนดเนื้อหาของ การพูด และยิ่งกว่านั้นผู้พูดควรจะต้องเข้าใจธรรมชาติความต้องการของผู้ฟังอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร

อย่างไรก็ดี ในการจูงใจให้ผู้รับสารปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวได้นั้น พบว่าบุคคลยังมีความน่าเชื่อถือมากเท่าไร การจูงใจก็ยังมีประสิทธิภาพขึ้นเท่านั้น (Oppenheimer and Pravda, 1968) กล่าวคือ ผู้ที่มีความน่าเชื่อถือสูงจะมีความสามารถในการชักจูงใจมากกว่าผู้ที่มีความน่าเชื่อถือต่ำ หรืออีกนัยหนึ่ง การใช้ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือสูงในสายตาของผู้รับสารจะบรรลุผลในการสื่อสารมากกว่าใช้ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือต่ำ เช่น ในการโฆษณาขายสีฟันยี่ห้อใหม่ ถ้าผู้วางแผนโฆษณาใช้ทันตแพทย์เป็นผู้แนะนำย่อมได้ผลในการชักชวนให้ใช้สินค้ามากกว่าแม่บ้านทั่วไป ขณะเดียวกันในการโฆษณาผงซักฟอกยี่ห้อใหม่ ถ้าใช้แม่บ้านเป็นผู้แนะนำก็มักจะมี ความน่าเชื่อถือสูงกว่าใช้ทันตแพทย์แนะนำ เป็นต้น (พีระ จิระโสภณ, 2529)

แอปเปิลไบม (Applbaum, 1973) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า คุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะของ ผู้ส่งสารก็มีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้การให้ข่าวสารของเขาเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับของผู้รับ สาร นอกจากนี้ McGuire (1973) ยังกล่าวไว้ได้ด้วยว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเกิดขึ้นจากการที่ผู้ รับสารยอมรับในเนื้อหาซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏเป็นจริง ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าความน่าเชื่อถือของผู้ส่ง สารจะอยู่ที่การยอมรับของผู้รับสารต่อผู้ส่งสารว่ารู้สิ่งใดที่ถูกต้องและมีสิ่งใดเป็นสิ่งที่โน้มน้าวใจให้รับรู้

ดังนั้น การสื่อสารจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไรย่อมขึ้นอยู่กับบรรยากาศแห่ง ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเป็นสำคัญ ด้วยการแสดงออกถึงความตั้งใจจริงที่จะตอบสนองความต้องการของผู้รับสาร จะต้องทำให้ผู้รับสารมีความมั่นใจในตัวผู้ส่งสาร เหมือนดังที่ อริสโตเติลได้ กล่าวไว้ว่า บุคลิกของผู้พูดเป็นสาเหตุของการโน้มน้าวใจที่สำคัญ

ในขณะที่อริสโตเติลมองว่าความน่าเชื่อถือนั้นเกิดจากบุคลิกของผู้ส่งสาร แต่นักวิชาการสมัยใหม่กลับมองว่า ความน่าเชื่อถือนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ของผู้รับสารไม่ใช่บุคลิกของผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว (Bettinghaus, 1973)

องค์ประกอบความน่าเชื่อถือ

ในระยะแรกนั้น นักวิชาการมองว่าความน่าเชื่อถือของแหล่งสารขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ ความเชี่ยวชาญ (expertise) และความน่าไว้วางใจ (trustworthiness) (Hovland and Kelly, 1953)

ในส่วนของความน่าไว้วางใจนี้ Aronson and Golden (1962) พบว่า การยอมรับในผู้ส่งสารที่ขึ้นกับความชำนาญเฉพาะด้านนั้น มักมีที่มาจากประสบการณ์มากกว่าการศึกษา ทั้งนี้ นอกเหนือจากปัจจัยด้านอายุ เพศ สีผิว น้ำเสียง การแต่งตัว ตลอดจนบุคลิกการแสดงออกและฐานะทางสังคมหรือการประกอบอาชีพ นอกจากนั้นความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารยังขึ้นกับไหวพริบ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจและความใจกว้างอีกด้วย ขณะที่วอลสเตอร์ และ เฟสติงเจอร์ (Walster and Festinger, 1962) มีความเห็นว่าความน่าเชื่อถือนั้นมาจากอิทธิพลของตัวผู้ส่งสารเอง

นอกจากนี้ ยังเชื่อกันว่าเรื่องที่ผู้ส่งสารพูดจะมีความสำคัญน้อยกว่าบุคลิกภาพของตัวผู้ส่งสารเอง ซึ่งจะมีพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติผู้รับสารได้มากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งถ้าผู้ฟังเห็นว่าผู้พูดเป็นผู้ที่ไม่น่าเชื่อถือแล้ว ไม่ว่าเรื่องที่พูดเป็นเรื่องอะไรก็ยอมจะไม่น่าเชื่อถือไปด้วย ตัวอย่างเช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนต่างก็มีความน่าเชื่อถือแตกต่างกันไป เบอร์โวล และคณะได้แนะนำว่าผู้ส่งสารที่ได้รับความน่าเชื่อถือต้องคำนึงว่าเรื่องที่จะพูดย่อมมีความสำคัญต่อความน่าเชื่อของเขาด้วย

ต่อมานักวิจัยหลายคนได้พัฒนาแนวคิดความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารโดยนำไปเชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นอีกด้วย James McCroskey (1972) เห็นว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารหมายถึงการรับรู้ของผู้รับสารเกี่ยวกับภาพลักษณ์ (Image) ของผู้ส่งสารนั้น ๆ และได้สรุปว่า มีคุณสมบัติอย่างน้อยที่สุด 5 ประการ ที่เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือ ได้แก่

1. ความสามารถ (competence) อันได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ในข้อมูลข่าวสารหรือ เรื่องที่จะสื่อสาร และการส่งสารของผู้ส่งสาร รวมทั้งความสามารถในการจัดการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสาร เช่น การควบคุมอารมณ์ไม่ให้ตื่นเต้นในขณะพูด

2. คุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะ (character or appearance) ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีบุคลิกลักษณะที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบที่ดี ตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม แสดงออกถึงความอบอุ่น น่าไว้วางใจ ถ้าผู้ส่งสารมีบุคลิกลักษณะที่ไม่ดี ไม่น่าไว้วางใจ ผู้รับสารก็จะพยายามหลีกเลี่ยงที่จะรับสาร

3. ความสุขุม เยือกเย็น (composure) และความคล่องแคล่วในการสื่อความ การไม่มีอาการแสดงความตื่นเต้นหวาดกลัว หรือไม่สามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกในขณะที่ทำการสื่อสาร ไม่ติดใช้คำใดคำหนึ่งที่แสดงอาการทางประสาท เช่น อ้อ อ้า อ้อในเวลาพูด เป็นต้น

4. การเป็นคนที่ยอมรับหรือเป็นที่รู้จักทางสังคม (socialability) การเป็นคนที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปนั้น จะทำให้ได้รับความรู้สึกที่ดี ผู้รับสารจะให้นิยาม เชื่อถือ ส่วนใหญ่มักเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการสื่อสาร เป็นความรู้สึกซึ่งจะทำให้ผู้รับสนใจที่จะรับสารอยู่แล้ว แต่ถ้ามีความรู้สึกที่ดีอยู่ก่อนแต่หากสื่อสารไม่ดีก็อาจทำให้เกิดผลในทางลบได้

5. การเป็นคนเปิดเผย (extroversion) การเป็นคนเปิดเผยเป็นสิ่งหนึ่งที่จะสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับผู้รับสาร การให้ข้อมูลและการไม่ปิดบังข้อมูลของผู้ส่งสารจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ทราบและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้ง่ายยิ่งขึ้น

จากการวิจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารซึ่งได้พัฒนาโดยเบอร์ลิโด และคณะ (Berlo, 1966) วิเคราะห์ออกมาได้ข้อสรุปว่ามีปัจจัย 3 ประการที่ผู้รับสารมักใช้ในการตัดสินความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ได้แก่

1. ปัจจัยที่สร้างความอบอุ่นใจ (safety factor) ผู้ส่งสารที่จะมีคุณสมบัติด้านนี้ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

- ใจดี (kind)	- เข้ากับคนอื่นได้ง่าย (congenial)
- มีความเป็นเพื่อน (friendly)	- ไม่ขัดคอใคร (agreeable)
- น่ารัก (pleasant)	- สุภาพ (gentle)
- ไม่เห็นแก่ตัว (unselfish)	- ยุติธรรม (just)
- รู้จักให้อภัย (forgiving)	- เอื้อเฟื้อ (hospitable)
- ร่าเริง (cheerful)	- มีศีลธรรม (ethical)
- ออดทน (patient)	- สงบเยือกเย็น (calm)

2. ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร (qualification factor) ส่วนใหญ่ปัจจัยนี้จะเน้นความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ของผู้ส่งสาร คุณสมบัติเหล่านี้ อาทิเช่น

- มีประสบการณ์ด้านใดด้านหนึ่ง	(experienced)
- ได้รับการฝึกฝน	(trained)
- มีความชำนาญ	(skilled)
- มีอำนาจในหน้าที่	(authoritative)
- มีความสามารถ	(able)
- มีเชาว์ปัญญา	(intelligent)

3. ปัจจัยด้านพลวัตรของผู้ส่งสาร (dynamism factor) ปัจจัยนี้คือ ปัจจัยที่แสดง ความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น ความไม่เฉื่อยชาของผู้ส่งสาร ลักษณะเหล่านี้ได้แก่

- เป็นฝ่ายรุก	(aggressive)
- รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา	(empathic)
- ตรงไปตรงมา	(frank)
- กล้า	(bold)
- กระตือรือร้น	(active)
- รวดเร็ว	(fast)
- คล่องแคล่ว	(energetic)

จากปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้ หากผู้รับสารพิจารณาว่าผู้ส่งสารมีคุณลักษณะดังกล่าวแล้ว ก็กล่าวได้ว่า ผู้ส่งสารมีความสามารถในการโน้มน้าวใจได้ เชื่อกันว่าเรื่องที่ผู้ส่งสารพูดมีความสำคัญ น้อยกว่าบุคลิกภาพของตัวผู้ส่งสารเอง เพราะจะเป็นพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้

รับสารได้มากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งถ้าผู้ฟังเห็นว่าผู้พูดไม่น่าเชื่อถือแล้ว ไม่ว่าจะเรื่องที่พูดเป็นอะไรก็ตามจะไม่น่าเชื่อถือไปด้วย (อรรถวรรณ ปิลาธนโสภาท, 2542 : 122)

การใช้คุณลักษณะในการสร้างความนิยมนับถือ

Applbaum (1973) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารไว้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารหมายถึงคุณลักษณะ หรือบุคลิกลักษณะ (characteristics) ของผู้ส่งสารที่ทำให้ชาวสารของเขาเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับแก่ผู้รับสาร

จากรายงานการวิจัยเรื่อง ผู้นำในชนบทของประเทศไทย (2514) พบว่า คุณลักษณะของผู้นำชนบทที่ได้รับความนิยมยกย่องนั้น มีคุณลักษณะสำคัญโดยสรุปดังนี้คือ

1. เป็นผู้กระทำตนเป็นผู้เสียสละและให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่วไปในทุกกรณี (ร้อยละ 25.64)
2. มีความซื่อสัตย์ พูดจริงทำจริง (ร้อยละ 20.37)
3. มีสัมมาอาชีวะ คือประกอบการทำงานมาหากินในทางที่สุจริต (ร้อยละ 12.96)
4. มีความเป็นกันเองไม่ถือตน (ร้อยละ 11.61)
5. วางตนให้เป็นที่พึ่งของคนทั่ว ๆ ไป ทั้งทางวัตถุและจิตใจ (ร้อยละ 9.97)
6. ความเป็นคนมีตำแหน่งหน้าที่ เช่น ครูใหญ่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส (ร้อยละ 7.02)
7. เป็นคนธรรมะธรรมโม (ร้อยละ 5.94)
8. อื่น ๆ เช่น โอบอ้อมอารี (ร้อยละ 4.48)

การวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการวิจัยของปรีชา คุวินทรพันธุ์ (2514) ซึ่งพบว่า ผู้นำโดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีอิทธิพลในฐานะเป็นผู้ปกครองของตน แต่ถ้าเป็นคนดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชาวบ้านก็อาจให้ความนับถือเป็นส่วนตัวด้วย แต่ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันไม่มีอิทธิพลพอที่จะบงการหรือออกคำสั่งนอกเหนือหน้าที่ หรือสั่งให้คนอื่นทำในสิ่งที่ตนต้องการถ้าราษฎรไม่พอใจ อาจไม่เชื่อฟังก็ได้

ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงอาจใช้การแสดงบทบาทต่าง ๆ ดังกล่าว เพื่อเป็นสื่อในการแสดงคุณลักษณะ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความนิยมนับถือ ความไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือ ในอันที่จะเป็น

การสร้างอิทธิพลเหนือจิตใจชาวบ้าน ผู้ศึกษาจึงใช้แนวความคิดใช้คุณลักษณะดังกล่าวเป็นกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาด้วย

หลักปฏิบัติในการโน้มน้าวใจ

อย่างไรก็ดี หลักการโน้มน้าวใจนั้นมีอยู่ว่า ต้องทำให้ผู้ฟังใช้ความคิดใคร่ครวญก่อนแล้วจึงเชื่อหรือทำตาม ในทางปฏิบัติจึงต้องเลือกวิธีเข้าถึงจิตใจคนที่ถูกต้องเป็นปฐม เมื่อเลือกวิธีเข้าถึงถูกต้องแล้ว การเสนอเรื่องต้องเสนอให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟัง และเรื่องที่เสนอนั้นต้องชัดเจนมองเห็นประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ และมีใช้ประโยชน์ของผู้พูดหรือผู้โน้มน้าวใจ และผู้โน้มน้าวใจพึงใช้ท่าทีที่เป็นมิตร เคารพในศักดิ์ศรีของผู้ถูกโน้มน้าวใจโดยใช้คำพูดที่เกิดจากความจริงใจเป็นประการสำคัญ รวมทั้งต้องตระหนักว่า โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วย่อมพยายามรักษาความสำคัญของตัวเองโดยการยืนหยัดไม่ยอมเปลี่ยนความคิดหรือความตั้งใจของตนง่าย ๆ ดังนั้น เพื่อให้บุคคลกระทำตามหรือคล้อยตามนั้น นักจิตวิทยา (อุทัย หิรัญโต, 2524) ได้ประมวลหลักปฏิบัติในการโน้มน้าวใจไว้โดยสรุปดังนี้คือ

1. สร้างความสนใจในเรื่องที่จะโน้มน้าวใจ โดยผู้โน้มน้าวใจพยายามดึงความสนใจของผู้ถูกโน้มน้าวใจให้หลุดพ้นจากความสนใจต่อสิ่งรอบข้างมาสู่ความสนใจของตนแต่อย่างเดียว

2. สร้างความเข้าใจในเรื่องที่โน้มน้าวใจ การสร้างความเข้าใจนี้การใช้คำพูดจะได้ผลดีกว่าการเขียนเป็นอันมาก ฉะนั้น จะต้องพูดให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างชัดเจนและเห็นด้วยทั้งความคิดและการกระทำของผู้พูด โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ดึงความสนใจผู้ฟังเมื่อเปิดฉาก

ขั้นที่ 2 ทำให้เกิดความต้องการที่จะฟังต่อไป

ขั้นที่ 3 ทำให้เกิดความพอใจ ถูกอกถูกใจตามเรื่องที่พูด

ขั้นที่ 4 ยกตัวอย่าง เหตุผล ข้อเท็จจริงให้เห็นคล้อยตาม

ขั้นที่ 5 เรียกร้องให้กระทำตามอย่างใดอย่างหนึ่งที่สุดในที่สุด

3. สร้างศรัทธาและความเชื่อถือในเรื่องที่โน้มน้าวใจ โดยผู้โน้มน้าวใจจะต้องแสดงความเชื่อมั่นในตนเอง แสดงให้เห็นว่ามีความรู้ซาบซึ้งในเรื่องที่พูด ตลอดจนแสดงอาการให้เกียรติผู้ฟัง นอกจากนี้ผู้โน้มน้าวใจควรมีไหวพริบหยิ่งคู้ว่า เสียงส่วนมากในหมู่คณะนั้นมีความต้องการอะไร ความคิด

เห็นของกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือแตกแยก หากทราบเรื่องเหล่านี้จะช่วยให้การโน้มน้าวใจทำได้ง่ายขึ้น

4. เปิดโอกาสให้มีการโต้แย้ง การโต้แย้งที่มีเหตุผลจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง ผู้โน้มน้าวใจต้องใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น แต่ต้องพยายามจำกัดการโต้แย้งให้อยู่ในกรอบหรือประเด็น อย่าให้โต้แย้งนอกเรื่องหรือหาเรื่องแย้งโดยไม่มีเหตุผล การใช้เหตุผลหักล้างกันจะนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน

5. เรื่องที่โน้มน้าวใจต้องตรงกับความต้องการของผู้ฟัง เหมาะกับกาลเวลา สถานที่ ในการชักจูงสมาชิกในชุมชนของผู้นำชุมชนจึงต้องอาศัยหลักการโน้มน้าวใจเหล่านี้มาช่วยในการจูงใจให้สมาชิกเข้ามาร่วมกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ในการชักจูงนี้มีข้อพิจารณาที่สำคัญคือ การจูงใจจะได้ผลต่อเมื่อไม่มีอุปสรรค อาทิ บุคคลขาดความรู้ความสามารถ ขาดอิสระ ขาดอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น มิเช่นนั้นก็ไม่อาจจูงใจให้เกิดการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ด้วยวิธีตามหลักการต่าง ๆ ดังกล่าว มีความสำคัญต่อการนำมาวิเคราะห์และอธิบายถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของผู้นำชุมชน ซึ่งนำไปสู่การให้คำตอบต่อปัญหานำวิจัยข้อ 3 รวมทั้งใช้เป็นแนวคำถามว่า ผู้นำชุมชนมีวิธีการสื่อสารในการโน้มน้าวและชักจูงให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ อย่างไร

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่าความสำเร็จของการโน้มน้าวใจ จะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความคล้ายคลึงกันหรือความแตกต่างกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

หมายถึงกรอบอ้างอิงร่วม (frame of reference) ของผู้รับสารและผู้ส่งสาร การสื่อสารที่จะมีผลต่อความเชื่อ ทศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้รับสารในลักษณะต่าง ๆ กันไปขึ้นอยู่กับลักษณะของสารซึ่งเป็นสิ่งเร้าและสภาพของกรอบอ้างอิง ความเข้าใจในความหมายของสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารจะตรงกันได้ก็ต่อเมื่อทั้ง 2 ฝ่ายมีประสบการณ์ หรือความรู้บางประการที่เหมือนกัน ทำให้เกิดสภาพของกรอบอ้างอิงร่วมกัน (common frame of reference) ซึ่งประสบการณ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีร่วมกันย่อมทำให้ผู้รับสารมีการรับรู้ร่วมกันกับผู้ส่งสาร

และทำให้การสื่อสารบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ได้มากที่สุด นอกจากนี้คุณสมบัติทางกายภาพต่าง
กัน อาทิ เพศ อายุ การศึกษา เชื้อชาติ และอาชีพของผู้รับสารและผู้ส่งสารก็เป็นองค์ประกอบหนึ่ง
ที่ทำให้เกิดปัจจัยทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลต่างกันไป เป็นเหตุให้ผู้ส่งสารคนเดียวกันส่งสารที่มี
เนื้อหาเดียวกันไปยังผู้รับสารที่ต่างกัน ก็อาจทำให้เกิดผลในการโน้มน้าวใจที่ต่างกันได้

2. ความแตกต่างของเนื้อหาสาระ

เมื่อบุคคลได้รับข่าวสารบุคคลจะเกิดความรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจกับหัวข้อหรือ
เนื้อหาของสารที่นำเสนอ ก่อน ในขณะที่การจัดโครงสร้างของเนื้อหา การใช้ภาษา รวมไปถึง
รูปแบบของสารจะมีผลต่อการดึงดูดใจให้ผู้รับสารเปิดรับสารได้ต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบได้

3. ความแตกต่างของช่องทางที่ใช้ในการสื่อสาร

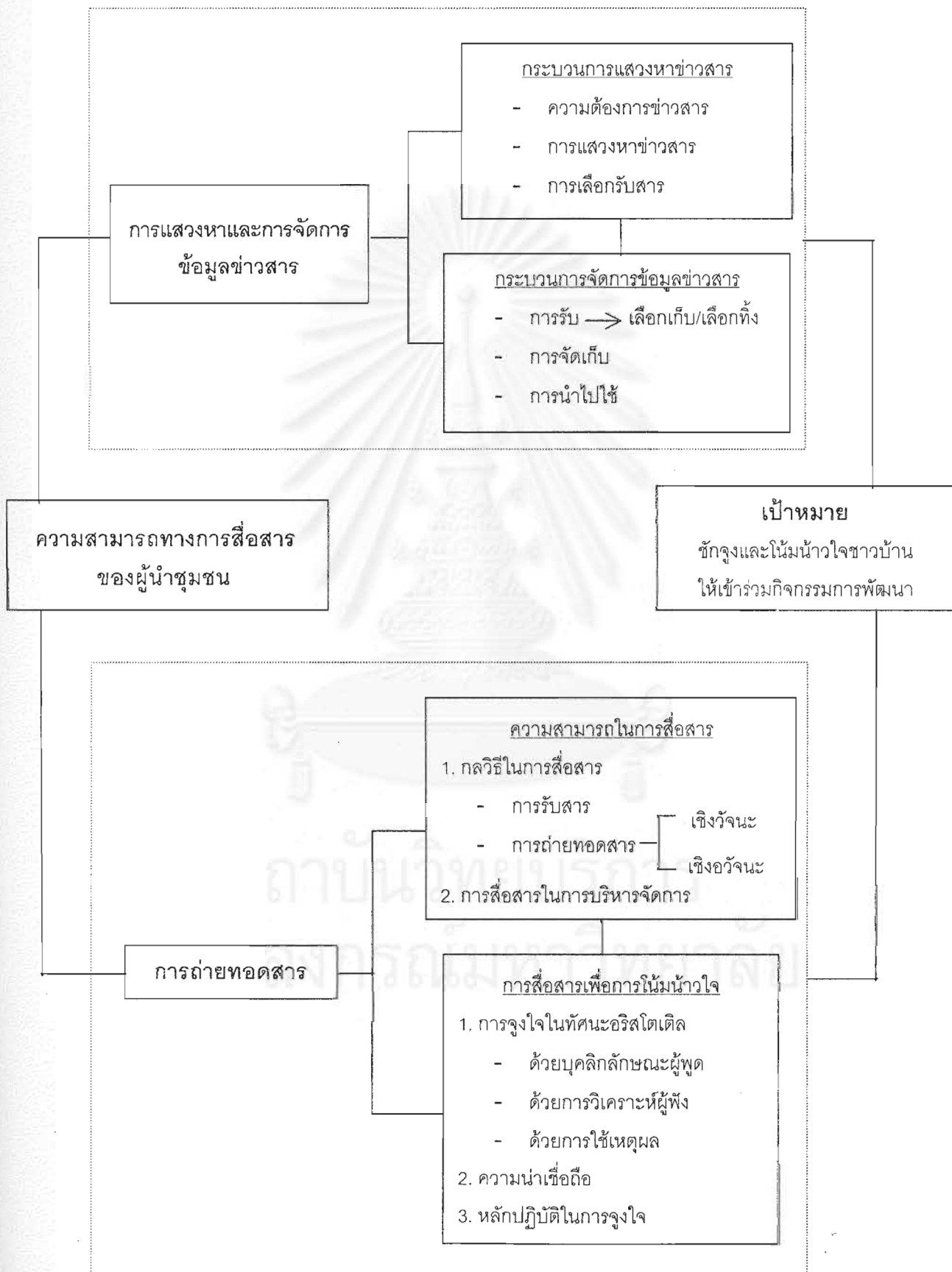
ในการวิจัยของ Berlo (1980) ช่องทางที่นำสารไปสู่ประสาทรับความรู้สึกมี 5 ช่องทาง
ได้แก่ ทางการเห็น โดยประสาทตา, ทางการได้ยิน โดยประสาทหู, ทางการได้กลิ่น โดยประสาท
จมูก, ทางการสัมผัส โดยประสาทกาย, ทางการลิ้มรส โดยประสาทลิ้น การสื่อสารแบบต่อหน้าจะ
ใช้ช่องทางการสื่อสารทั้ง 5 นี้มาประกอบกัน

4. ความแตกต่างในสถานการณ์ของการโน้มน้าวใจ

ในแต่ละสถานการณ์ที่มีการโน้มน้าวใจเกิดขึ้น ความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์
ทางสังคมนั้น ๆ ด้วย เช่น การโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารที่คุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคย หรือสถานการณ์นั้น
สร้างความพอใจหรือไม่พอใจแก่ผู้รับสาร เหล่านี้จะทำให้เกิดการตอบสนองจากผู้รับสารแต่ละคน
แตกต่างกันออกไป

จากแนวคิดเรื่องความต้องการข่าวสาร การแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการเลือกเปิดรับ
สาร และกระบวนการตัดสินใจในการจัดการข้อมูล ผู้ศึกษาได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการ
อธิบายถึงกระบวนการแสวงหาความรู้ของผู้นำชุมชนซึ่งเป็นปัญหามาวิจัยข้อแรก เนื่องจากความ
สามารถในการถ่ายทอดข่าวสารของผู้นำชุมชน ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพในการเปิด
รับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่ออื่น ๆ ซึ่งหากนำแนวคิดนี้มาใช้ในการวิจัยสามารถที่จะช่วยโยงไป
สู่ประเด็นความสามารถและกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการดัดแปลงและเรียบเรียงข่าวสาร
ใหม่ เพื่อใช้ในการสื่อสารกับชาวบ้าน รวมทั้งเป็นแนวทางในการตั้งคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลดัง
กล่าวด้วย

จากแนวคิด ทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถนำมากำหนดกรอบงานวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง " ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน " ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ สำหรับตอบโจทย์การวิจัย โดยรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัยประกอบด้วย

1. กลุ่มเป้าหมาย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอข้อมูล

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้นำชุมชนดังกล่าว ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนที่ตนมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ หรือได้อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นติดต่อกันอย่างน้อย 10 ปีขึ้นไป
2. ได้รับรางวัลหรือเกียรติคุณในการดำเนินในฐานะเป็นผู้นำชุมชน
3. เป็นตัวแทนของผู้นำชุมชนที่ได้รับหรือเคยได้รับการแต่งตั้งในคณะทำงานหรือในคณะกรรมการระดับประเทศ และ / หรือ
4. เป็นที่รู้จักในหมู่คนหรือแวดวงของบุคคลที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชน หรือการปรากฏตัว / ชื่อในสื่อมวลชนสาขาต่าง ๆ

จากนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการใช้มาตรวัดทางสังคม (sociometric) ดังนี้

1. ขอรายชื่อผู้นำชุมชนที่ได้รับแต่งตั้งหรือเคยได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการในคณะกรรมการหรือคณะทำงานต่าง ๆ ในระดับชาติจากสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล และรายชื่อ

กรรมการประสานงานพัฒนาองค์กรชุมชน จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.)

2. นำรายชื่อทั้งหมดมาตรวจสอบและคัดเลือกว่ามีผู้นำชุมชนท่านใดบ้างที่มีคุณสมบัติตรงกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ได้แก่ เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนหรือได้อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นติดต่อกันมาอย่างน้อย 10 ปีขึ้นไป ได้รับรางวัลหรือเกียรติคุณในการทำงานในฐานะเป็นผู้นำชุมชน และเป็นที่รู้จักในหมู่คนหรือแวดวงของบุคคลที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชน และ / หรือปรากฏชื่อ / ตัวในสื่อมวลชนสาขาต่าง ๆ

3. นำรายชื่อที่ตรวจสอบและคัดเลือกได้แล้วนี้มาขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่และผู้มีประสบการณ์ทางด้านงานพัฒนาชุมชน อาทิ คุณพรพิมล วรดิลก ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ 9 คุณพิชัย ลิขิตวรกุล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 ว. คุณวรวิทย์ เนินน้อย เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 7 สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ คุณวรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และคุณกัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 ว. สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) คุณอุไรวรรณ จากสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี คุณไพริน องตระกูล และคุณรัตนก จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นต้น โดยขอความร่วมมือให้ช่วยแนะนำว่าเห็นควรให้ศึกษาผู้นำชุมชนท่านใดบ้าง

4. นำรายชื่อที่ได้จากการดำเนินการในข้อ 1 ถึงข้อ 3 ซึ่งมีจำนวน 10 คน (ดังรายชื่อที่แสดงไว้ในภาคผนวก) มาคัดเลือกโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา ประธานและกรรมการวิทยานิพนธ์ เพื่อเห็นชอบร่วมกันจากการดำเนินการ

5. กรรมการวิทยานิพนธ์ได้แนะนำให้กำหนดเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้สามารถเป็นตัวแทน หรือ Represent ผู้นำชุมชนในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง โดยกำหนดให้ต้องมีผู้นำชุมชนทั้งเพศหญิง ชาย และเป็นพระสงฆ์ รวมทั้งมีผู้นำที่อยู่ในชนบทและเมือง โดยกรรมการวิทยานิพนธ์ได้แนะนำรายชื่อเพิ่มเติม 1 ท่านคือ คุณทองดี โพธิ์ยอง และท้ายที่สุดสรุปได้รายชื่อและจำนวนผู้นำชุมชนที่ศึกษาจำนวน 5 ท่าน ได้แก่

พระสุบิน ปณีโต	ตราด
พระสุธีปริยัติโยดม	ขอนแก่น
นายวิบูลย์ เข็มเฉลิม	ฉะเชิงเทรา
คุณทองดี โพธิยอง	เชียงใหม่
คุณพันทิพย์ บุตรตาด	กรุงเทพมหานคร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า โดยพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ โดยแบบสอบถามดังกล่าวเป็นคำถามแบบปลายเปิด (open-ended question) เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้เล่าเรื่อง และแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้และยืดหยุ่นประเด็นคำถามตามสถานการณ์ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์

2. แบบบันทึกภาคสนามของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยใช้ในการบันทึกข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ พูดคุย และการสังเกตการณ์พฤติกรรมสื่อสารของกลุ่มตัวอย่างตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน" นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยแบ่งออกเป็นขั้นตอนก่อนการทำวิจัยภาคสนามและในขณะทำการวิจัยภาคสนาม ดังนี้

1. ขั้นตอนการทำวิจัยภาคสนาม

ผู้วิจัยได้มีการเตรียมตัวและเก็บข้อมูลเบื้องต้นเพื่อความพร้อมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.1 ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร เว็บไซต์ และเจ้าหน้าที่ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำชุมชนที่ศึกษา ได้แก่

- 1.1.1 จากเอกสาร อาทิ รายงานผลการวิจัยเรื่อง ความคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม, ผู้สังคมนเกษตร : สำนึกอิสระของชาวนาชาวไร่ : ถ้อยประท้วงจากผืนดินผ่านประสบการณ์ชีวิตของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม, วิถีแห่งท่ากลุ่มลี้จะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตตามแนวทางของ พระสุบิน ปณีโต, เศรษฐศาสตร์การเมือง สวัสดิการโดยภาคชุมชน, ทำเนียบสตรี ผู้นำการเปลี่ยนแปลง พลังสร้างสรรค์ในการพัฒนาประเทศ เป็นต้น
- 1.1.2 จากเว็บไซต์ของหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สภาการวิจัยแห่งชาติ เป็นต้น
- 1.1.3 จากเจ้าหน้าที่ อาทิ คุณพิชัย ลิขิตวรกุล ฝ่ายพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ คุณกัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง ฝ่ายศึกษาและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (สศช.) และคุณไพริน องตระกูล ฝ่ายพัฒนาบุคลากร (พอช.)

1.2 ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด และทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่ศึกษา เพื่อใช้เป็นกรอบก่อนที่จะเข้าไปศึกษาข้อมูลภาคสนามอีกครั้ง

1.3 ผู้วิจัยติดต่อขออนุญาตผู้นำชุมชนทั้ง 5 ท่าน ในการให้สัมภาษณ์และติดตามสังเกตการณ์การทำงาน พร้อมทั้งนัดหมายช่วงวันเวลาที่ผู้นำสะดวกเพื่อผู้วิจัยจะได้ติดต่อขอทราบวันเวลาที่แน่นอนในการขอสัมภาษณ์หรือติดตามสังเกตการณ์อีกครั้ง

1.4 ผู้วิจัยทำหนังสือออกจากภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ เพื่อขออนุญาตสังเกตการณ์ในการประชุมของผู้นำชุมชนบางท่าน อาทิ จดหมายขอเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการพัฒนาองค์กรชุมชน ดังลำนาหนังสือขออนุญาตเข้าร่วมประชุมและหนังสือตอบรับในภาคผนวก

1.5 ผู้วิจัยได้จัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการสังเกตการณ์ ได้แก่ เทปบันทึกเสียง ตลับเทปบันทึกเสียง แบตเตอรี่ ปากกา ดินสอ สมุดจดบันทึก และแบบสัมภาษณ์

2. ขั้นตอนการทำวิจัยภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนการทำวิจัยภาคสนามนี้ ผู้วิจัยได้ติดต่อขออนุญาตผู้นำชุมชนในการให้สัมภาษณ์และติดตามสังเกตการณ์พฤติกรรมการสื่อสารของผู้นำในการปฏิบัติการกิจตามโอกาสต่าง ๆ โดยทำการนัดหมายเป็นคราว ๆ ไปตามความสะดวกของผู้นำชุมชนและตามสถานการณ์ที่เหมาะสมในการสังเกตการณ์พฤติกรรมการสื่อสารในการทำงานตามบทบาทหน้าที่และภารกิจต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่และผู้บริหาร การประชุมคณะกรรมการ การประชุมชาวบ้านในพื้นที่ การบรรยายในการประชุมสัมมนาต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้ ในการลงพื้นที่จริงผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

2.1 แนะนำตัวกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเป็นกันเองสร้างความไว้วางใจในเบื้องต้น จากนั้นจึงแจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยอีกครั้งหลังจากที่ได้แจ้งให้ทราบแล้วในขั้นตอนติดต่อขออนุญาตจากผู้นำชุมชน

2.2 ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ในลักษณะการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคยโดยใช้วิธีการพูดคุยซักถามในรูปแบบสนทนาทั่ว ๆ ไป และยืดหยุ่นคำถามไปตามสถานการณ์

2.3 ใช้วิธีการสังเกตการณ์ (observation) เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการสื่อสารของผู้นำชุมชน

2.3.1 ในขณะที่ผู้นำให้สัมภาษณ์

2.3.2 ในขณะที่ผู้นำปฏิบัติการกิจต่าง ๆ อาทิ การเข้าร่วมประชุม การดำเนินการประชุม การบรรยาย การพูดคุยทักทายกับบุคคลต่าง ๆ เป็นต้น

2.4 ผู้วิจัยได้เริ่มเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตพฤติกรรมการสื่อสารของกลุ่มเป้าหมายตามลำดับวัน เวลา ที่สัมภาษณ์ ดังนี้

2.4.1 คุณพันทิพย์ บุตรตาด

สัมภาษณ์และสังเกตการณ์การประชุมร่วมกับคณะกรรมการประสานงานการพัฒนาองค์กรชุมชน ในวันที่ 27 สิงหาคม 2545 ณ สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน และในวัน

ที่ 30 สิงหาคม 2545 ได้สัมภาษณ์ขณะที่คุณพันทิพย์จัดเตรียมเอกสารการประชุมกับสมาชิกกลุ่มสหกรณ์พระนครธนบุรี ณ สมาคมร่วมกันสร้าง ลาดพร้าว ซอย 101 รวมทั้งได้ติดตามการร่วมงานพิธียกเสาเอกชุมชนบ่อนไก่พัฒนา ณ ชุมชนบ่อนไก่ คลองเตย และการพูดคุยวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของอนุกรมประสานงานการพัฒนาคณะกรรมาชน ณ บ้านพักของเจ้าหน้าที่ที่หนามเตย พระประแดง เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2545 และติดตามการไปลงพื้นที่เพื่อร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่และพูดคุยกับชาวบ้านที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2545

2.4.2 นายวิบูลย์ เต็มเฉลิม

พบและติดตามสังเกตการณ์ในขณะผู้ใหญ่วิบูลย์ไปบรรยายให้กับกลุ่มชาวบ้าน และผู้นำเกษตรกร ซึ่งจัดโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ณ โรงแรมอลิซเบรธ ประดิพัทธ์ กรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นได้เดินทางไปสัมภาษณ์พร้อมทั้งสังเกตการณ์การต้อนรับและบรรยายนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มาดูงานที่สวน "วนเกษตร" จังหวัดฉะเชิงเทราในวันที่ 13 และ 20 กันยายน 2545 และได้ติดตามการให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่วิบูลย์ทางรายการเช้าวันนี้ ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2545 รวมทั้งติดตามฟังและสังเกตการณ์การอภิปรายในการประชุมปาฐกถาชุด ครั้งที่ 2 : พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน เรื่อง การประยุกต์งานพัฒนาชุมชนโดยแนวทางพุทธธรรม" ณ สถาบันราชภัฏพระนคร เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2545

2.4.3 พระสุธีปริยัติโยดม

ได้สัมภาษณ์พระสุธีและติดตามสังเกตการณ์การเทศนาเนื่องในเทศกาลออกพรรษา เมื่อวันที่ 20 - 21 ตุลาคม 2545 ณ วัดชัยศรี จ.ขอนแก่น และสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2545

2.4.4 นางทองดี โพธิยอง

ติดตามสังเกตการณ์แม่ทองดีในการเข้าร่วมประชุมสัมมนาโต๊ะกลม หัวข้อ กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะก้าวอย่างไรให้สังคมเกิดสันติสุขและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่พอเพียง เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545 ณ กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และการเข้าร่วมประชุมคณะอนุกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาชุมชน (สัญจร) ครั้งที่ 7/2545 และร่วมเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยมีคุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นประธาน เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2545 ณ โรงแรมเพ็ชรรัตน์ จ.ร้อยเอ็ด รวมทั้งไปสัมภาษณ์และติดตาม

สังเกตการณ์การลงพื้นที่ประชุมชาวบ้านโครงการส่งเสริมสุขภาพ ที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2545 รวมทั้งสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แม่ทองดีเป็นประธานในการประชุมกลุ่มยูเนียนสหกรณ์ซึ่งมีที่ทำการอยู่ในบริเวณบ้านพักของแม่ทองดี ที่หมู่บ้านดอนแก้ว อ.สารภี จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2545

2.4.5 พระสุบิน ปณีโต

ติดตามสังเกตการณ์อภิปราย ในการประชุมปาฐกถาชุด ครั้งที่ 2 : พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน เรื่อง การประยุกต์งานพัฒนาชุมชนโดยแนวทางพุทธธรรม” ณ สถาบันราชภัฏพระนคร เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2545 และเดินทางไปสัมภาษณ์และสังเกตการณ์การทำงาน การพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ที่มาติดต่อประสานงาน และชาวบ้าน ณ วัดไร่ล่อม จ.ตราด เมื่อวันที่ 23 – 24 ธันวาคม 2545

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนาอยู่ในกรอบประเด็นที่ต้องการศึกษาเพื่อตอบการวิจัย ดังนี้

1. การแสวงหา และเลือกรับข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์และสนทนาได้แก่
  - 1.1 ความสนใจเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร / ความรู้
  - 1.2 วิธีการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสาร
2. กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์และสนทนาได้แก่
  - 2.1 ระบบการจัดการข้อมูลข่าวสาร
  - 2.2 การแสวงหา/ค้นหาความรู้หรือคำตอบ กรณีมีเรื่องใดที่สนใจ/ต้องการทราบเป็นพิเศษหรือเมื่อมีความขัดแย้งเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ
  - 2.3 การค้นหาคำตอบ / ตรวจสอบข้อมูลเมื่อมีความสงสัยหรือความไม่สอดคล้องกับความคิดเดิม
  - 2.4 การนำข้อมูลไปใช้

3. ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนทั้งด้านการรับสาร ถ่ายทอดสาร และการประเมินผลเพื่อพัฒนาตนเอง ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์และสนทนาได้แก่

- 2.1 หลักหรือวิธีการรับและการถ่ายทอดสาร
- 2.2 หลักการดัดแปลงเนื้อหาข่าวสารก่อนเผยแพร่
- 2.3 หลักหรือวิธีการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ
- 2.4 หลักการสื่อสารกับบุคคลที่อยู่ในสถานภาพต่างกัน
- 2.5 วิธีการสร้างความนิยมนับถือเพื่อใช้ในการจูงใจสมาชิกในชุมชน
- 2.6 วิธีการสื่อสารที่เป็นแบบฉบับของตนที่ช่วยทำให้ประสบผลสำเร็จ
- 2.7 การพัฒนาทักษะการสื่อสาร
- 2.8 การประเมินผลการดำเนินงาน / การสื่อสาร

4. การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการของผู้นำชุมชน มีประเด็นการสัมภาษณ์ อาทิ

- 4.1 วิธีการสื่อสารในการบริหารจัดการชุมชน
- 4.2 กระบวนการสื่อสารในการจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือซึ่งได้แก่ แนวคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์ โดยนำไปขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา จากนั้นผู้วิจัยได้นำแนวคำถามที่ได้รับคำแนะนำนี้ไปทดสอบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยได้ทดสอบถึงความชัดเจนของภาษา ความครอบคลุมของคำถามและแนวคำตอบที่ได้รับ และได้นำกลับมาตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพร้อมขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้เครื่องมือดังกล่าวมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ควบคุมสถานการณ์ในการวิจัยในขณะที่ทำการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนและชัดเจนที่สุด ดังนี้

1. ผู้วิจัยนัดหมายวัน เวลา สถานที่ในการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก

2. ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ชี้แจงและอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างทราบและเข้าใจถึงขั้นตอนวิธีการปฏิบัติในการตอบคำถาม

3. ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล กล่าวคือ ถอดเทปอย่างละเอียดทันทีหลังจากการเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แบบวันต่อวัน และได้สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมทันทีเมื่อยังได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือไม่เข้าใจคำตอบของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสามารถนำข้อมูลและประเด็นที่ได้มาประมวลวิเคราะห์และจัดเรียงเรียบได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ ทั้งจากการวิเคราะห์เอกสารจากการสัมภาษณ์ และจากการสังเกตการณ์ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบเชิงคุณภาพไม่สามารถแจกแจงความถี่หรือนับได้ ผู้วิจัยจึงสรุปในแต่ละประเด็นปัญหาที่ศึกษาแล้วจึงวิเคราะห์สรุปรวมโดยการนำสาระสำคัญของข้อมูลแต่ละประเด็นมาพิจารณาตีความหมายเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) คือการสรุปโดยไม่มีการสร้างสมมติฐานไว้ก่อน แต่ใช้ผลที่ได้ขึ้นมาหาข้อสรุปเพื่อตอบคำถามปัญหานำวิจัยหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยลำดับขั้นตอนการวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาว่าเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่หรือไม่อย่างไร
2. ตรวจสอบข้อมูลที่ได้ว่าครบถ้วนและเพียงพอที่จะตอบปัญหานำวิจัยหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้หรือไม่
3. จัดทำดัชนี Taxonomy Analysis โดยการนำข้อมูลที่ได้มาจัดกลุ่มและทำดัชนีว่า กลุ่มใดที่เกี่ยวกับ "กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร" กลุ่มใดเป็น "กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร" และ "กลวิธีการสื่อสาร"
4. สร้างข้อสรุปชั่วคราวโดยนำทฤษฎีและแนวคิดมาเชื่อมโยงกับข้อมูลที่จัดกลุ่มแล้ว เพื่อแสดงให้เห็นถึงการพิสูจน์ข้อค้นพบเบื้องต้นว่าเป็นไปตามทฤษฎีหรือไม่อย่างไร
5. เชื่อมโยงข้อมูลให้สมบูรณ์และพิจารณาอีกครั้งว่าข้อสรุปที่ได้สามารถหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอและร่วมวิเคราะห์กับอาจารย์ที่ปรึกษา รวมทั้งประธานกรรมการและกรรมการวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดทุกขั้นตอนการการทำวิจัย

การนำเสนอข้อมูล

ในการนำเสนอข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analysis descriptive) เพื่อชี้ให้เห็นรวมทั้งวิเคราะห์ถึงกระบวนการแสวงหาและจัดการข้อมูลข่าวสาร และกลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน โดยนำเสนอข้อมูลใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ประกอบด้วย วิธีการหรือขั้นตอนในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ประเภทข้อมูลหรือเนื้อหาที่แสวงหา แหล่งข้อมูลและช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในการแสวงหาข้อมูล
2. นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การรับข้อมูลข่าวสาร วิธีการจัดการกับข้อมูลข่าวสารทั้งที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม การจัดเก็บสารและการนำไปใช้
3. นำเสนอถึงกลวิธีการสื่อสารทั้งในด้านการรับและการถ่ายทอดสาร ว่ามีกลวิธีใดบ้างที่ผู้นำชุมชนใช้และเอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน" นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และสังเกตการณ์พฤติกรรมการสื่อสารของผู้นำชุมชนเพื่อตอบปัญหานำการวิจัย 3 ข้อ ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร
2. ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร
3. ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการก้าวไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จอย่างไร

โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษานี้ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชน
2. กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน
  - วัตถุประสงค์ในการแสวงหา
  - ประเภท / เนื้อหาข้อมูลที่แสวงหา
  - แหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในการแสวงหา
3. กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร
  - การเลือกและพิจารณาแหล่งข้อมูลข่าวสาร
  - การรับและจัดการสารที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม
  - การจัดเก็บสารและการนำสารไปใช้
4. กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน
  - กลวิธีการรับสาร
  - กลวิธีการถ่ายทอดสาร

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชนทั้ง 5 ท่านนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์และจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งการเสนอข้อมูลดังกล่าวนอกจากจะช่วยทำให้รู้จักผู้นำชุมชนในเบื้องต้นแล้ว

ยังช่วยให้เข้าใจภูมิหลังที่มาที่ไปอันจะช่วยสร้างความเข้าใจต่อผลการวิจัยยิ่งขึ้น โดยมีผู้นำชุมชนที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือโดยให้สัมภาษณ์และให้ติดตามสังเกตพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร 5 ท่าน ดังนี้

คุณพันทิพย์ บุตรดาต

คุณพันทิพย์ เกิดเมื่อ พ.ศ.2497 ปัจจุบันอายุ 49 ปี เป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 คุณพันทิพย์ประกอบอาชีพเป็นช่างเรียงพิมพ์ซึ่งในสมัยนั้นต้องใช้แรงงานคนในการเรียงบล็อกตัวอักษร ด้วยเหตุนี้คุณพันทิพย์จึงได้มีโอกาสอ่านเรื่องราวต่างๆ มากมายในขณะที่ปฏิบัติงาน รวมทั้งได้ฝึกฝนอ่านภาษาอังกฤษจากแผ่นเทียบเคียงตัวอักษรที่พื่อนำมาให้

หลังจากแต่งงาน จึงหันมาประกอบอาชีพขายกล้วยเดี่ยวอยู่ภายในชุมชนที่อยู่อาศัย คุณพันทิพย์มีบุตรชาย 2 คน เคยได้รับรางวัลโชก้า จากกองทุนโชก้า เฟลโล เมื่อปี 2537 และรางวัล "คนดีศรีสังคม" ในปี 2539

คุณพันทิพย์ก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชนด้วยสถานการณ์บีบบังคับ เนื่องจากมีปัญหาเรื่องถูกไล่ที่ที่ชุมชนทรัพย์นุกูลเมื่อปี 2521 จึงรวมตัวกับชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อรวบรวมเงินนำไปเจรจาซื้อที่และเรียกร้องความเป็นธรรม โดยในขั้นต้นมีผู้เข้าร่วมก่อตั้งเพียง 7 คน ต่อมาประชาชนในชุมชนเริ่มเห็นถึงความตั้งใจจริงจึงได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก โดยรวบรวมได้กว่า 280 หลังคาเรือนจากทั้งหมด 500 หลังคาเรือน ทั้งนี้ได้รับการช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาชุมชนด้านการให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่าง ๆ คุณพันทิพย์ต้องติดต่อประสานงานและเจรจาตกลงต่อรองกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย โดยเฉพาะที่การเคหะแห่งชาติซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในการดูแลจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชน จากประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบกับมองเห็นปัญหาของชุมชนในเมืองและผู้คนรอบข้างต่างเรียกร้อง คุณพันทิพย์จึงยังคงยึดงานพัฒนาชุมชน โดยเป็นประธานกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลจนทุกวันนี้

ปัจจุบัน คุณพันทิพย์เป็นกรรมการในคณะกรรมการพัฒนาองค์กรชุมชน และอนุกรรมการประสานงานการพัฒนาองค์กรชุมชน กรุงเทพฯ และปริมณฑล รวมทั้งเป็นประธานและกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม

นายวิบูลย์ เข็มเฉลิม หรือที่ใคร ๆ มักเรียกกันว่า ผู้ใหญ่วิบูลย์ หรือ พ่อวิบูลย์หากเป็นผู้ใกล้ชิดคุ้นเคย เป็นชาวอำเภอพนม จังหวัดฉะเชิงเทรา อายุ 67 ปี เกิดเมื่อ พ.ศ.2479 จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่ออายุได้ 12 ปี เดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อทำงานและเรียนหนังสือด้วยตนเอง จนสอบเทียบได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 จากนั้นกลับมาบวชเรียนที่บ้านเกิดเมื่ออายุ 20 ปี เป็นเวลา 6 เดือน จำเรียนจนสอบได้นักธรรมตรี

หลังจากสึกออกมาก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ หางานทำอีกครั้ง ได้งานทำที่สายการบินญี่ปุ่น ทำให้ได้เรียนรู้ชีวิตของการเป็นคนงานว่าต้องต่อสู้กับการกดขี่แรงงานเพียงไร ต่อมาจึงกลับบ้านเกิดหันมาเป็นพ่อค้าคนกลางและนายหน้าเงินทุนด้วยเห็นหนทางสร้างความร่ำรวย ชาวบ้านจึงหวังพึ่งพาและเมื่อมีปัญหาอะไรก็ขอให้เป็นตัวกลางประสานหรือขอความช่วยเหลือ ประกอบกับช่วงนั้นไม่มีใครคิดที่จะทำงานให้ชาวบ้าน จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านห้วยหินในปี 2512 ด้วยความเห็นพ้องกันของชาวบ้านและทางราชการ

จากการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่วิบูลย์มีความโดดเด่นในการอ่านเป็นอย่างยิ่ง ผู้ใหญ่สนใจอ่านเรื่องราวต่าง ๆ อย่างกว้างขวางหลากหลายประเภท ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม บุคคลสำคัญ ไปจนถึงเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยี ทำให้มีความรู้ในหลายมิติ ประกอบกับชอบเรียนรู้จากการอ่าน โดยการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องที่อ่านและนำมาตีความเสมอซึ่งเป็นลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลจึงทำให้ผู้ใหญ่เป็นนักคิด ประกอบกับประสบการณ์ต่อสู้ชีวิตของผู้ใหญ่และการเข้าไปมีบทบาทในการร่วมงานวิชาการในการประชุมสัมมนาต่าง ๆ ซึ่งผู้ใหญ่มักนำประสบการณ์นั้น ๆ มาตั้งข้อสรุปและเผยแพร่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนในวงกว้างด้วยหวังว่าจะมีการรับรู้เพิ่มขึ้นเพื่อความชัดเจนของคำถามหรือข้อสรุปนั้น ๆ

จึงพบว่าผู้ใหญ่วิบูลย์ได้นำข้อมูลความรู้ที่ได้จากการอ่านนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังเช่น เมื่อผู้ใหญ่อหันมาทำไร่เองและประสบกับปัญหาการถูกกดราคาผลผลิต ผู้ใหญ่จึงหันมาสนใจอ่านงานเขียนเกี่ยวกับอำนาจของการรวมกลุ่มเพื่อการต่อรอง งานรวมกลุ่มสหกรณ์ของสด ภูมโรหิต และมีความคิดรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อต่อสู้กับนายทุน จนที่สุดผู้ใหญ่อได้รวมกลุ่มเกษตรกรเดินขบวนเข้าเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาลถึงใน

กรุงเทพมหานคร ต่อมาเมื่อผู้ใหญ่ประสบความล้มเหลวเนื่องจากพบว่าระบบการผลิตเพื่อขายนั้น ไม่สามารถทำให้ผู้ใหญ่และครอบครัวอยู่รอดได้ ผู้ใหญ่ถูกฟ้องเรียกหนี้สิน ถูกตัดความช่วยเหลือจากพ่อค้าในเมืองและธนาคาร ข้าราชการไม่ไว้วางใจ ในช่วงนี้เองที่ผู้ใหญ่เริ่มคิดทบทวนระบบการผลิตใหม่ ได้ศึกษางานแปลทางวิชาการ เช่น เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ของ อี เอฟ ซู มาร์คเคอร์ ซึ่งแปลโดย รังสรรค์ ธนพรพันธ์ งานเกี่ยวกับสังคมชาวนาในยุโรป เช่น ประสบการณ์การแก้ปัญหาความอดอยากในเดนมาร์ค เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนผลักดันแนวความคิดที่ตนเองของผู้ใหญ่วิบูลย์และได้ดำเนินการเป็นรูปธรรมเป็นส่วน "วนเกษตร" ที่ตนเอง แต่ไม่ได้รับการยอมรับ เนื่องจากสวนกระแสนิยมในขณะนั้น ผู้ใหญ่จึงใช้ตัวเองเป็นเครื่องทดสอบและให้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ มีการถ่ายทอดแนวความคิดผ่านเวทีสัมมนาหลายครั้ง จนเป็นที่รู้จักของคนในแวดวงวิชาการ รวมทั้งได้มีโอกาสเสนอแนวคิด/ประสบการณ์ต่าง ๆ ในการยกวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จนเป็นที่ยอมรับของหมั่นกรวิชาการ เจ้าหน้าที่และผู้บริหารระดับสูง

ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้รับรางวัลและการเชิดชูเกียรติมากมาย เห็นได้จากโล่รางวัลและประกาศเกียรติคุณที่อยู่เต็มชั้นผนังห้องในศาลาที่ผู้ใหญ่ใช้เป็นสถานที่ต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยือนและเข้ารับการฝึกอบรมกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ อาทิ รางวัล "คนดีศรีสังคม" ปี พ.ศ.2532 บุคคลดีเด่นของชาติ สาขานุรักษ์สิ่งแวดล้อม เกษตรกรดีเด่นแห่งเอเชียแปซิฟิกขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ สมาชิกวุฒิสภา สายเกษตรกร เมื่อปี พ.ศ. 2541 - 2543 และครุภูมิปัญญาไทย สาขาเกษตรกรรม รุ่นที่ 1 พ.ศ.2542 เป็นต้น รวมทั้งการเป็นกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ มากมายแต่ปัจจุบันผู้ใหญ่อยุ่ ๆ ถอนตัวออกมาเพื่อทำงานภาคปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราบ้านเกิดให้มากขึ้น

พระสุธีปริยัติโยดม

พระสุธี เจ้าอาวาสวัดชัยศรี จังหวัดขอนแก่น เกิดที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ พ.ศ.2499 เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้สองปี คิดหาวิธีเรียนต่อโดยบวชเป็นเณรและพระที่ อ.ศรีธาตุ และอ.กุมภวาปี ตามลำดับ และย้ายมาจำพรรษาที่วัดชัยศรี อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น มีแนวคิดต้องการที่จะเป็นครูจึงสอบครู ปกศ. และได้ปริญญาครุศาสตร์บัณฑิตเมื่อปี 2526 รวมทั้งศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ในปี 2527 และได้รับปริญญาในปี 2530

สำหรับมูลเหตุที่ทำให้ได้ทำงานพัฒนาชุมชนจนได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำชุมชนคือ ในชั้นแรกเมื่อปี 2528 ได้เข้าร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามโครงการพัฒนาหมู่บ้าน "บวร"(บ้าน วัด โรงเรียน) ซึ่งคิดว่าจะทำไปตามกระแสในขณะนั้น แต่เมื่อเริ่มดำเนินการไประยะหนึ่งทำให้รู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ของชาวบ้าน และชาวบ้านได้ให้ความร่วมมือและความไว้วางใจเกินความคาดหมาย ประกอบกับได้รับรู้ถึงปัญหาหนี้สินของชาวบ้านจึงคิดหาวิธีช่วยเหลือชาวบ้านให้หลุดพ้นจากการเป็นหนี้สิน และเกิดความรู้สึกอยากตอบแทนบุญคุณชาวบ้านและชุมชน จึงหันมาจ้างงานพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ อย่างจริงจังจนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

พระสุธี ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสแห่งวัดชัยศรีตั้งแต่ปี 2527 มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ คือเป็นรองเจ้าคณะอำเภอ และเป็นเจ้าคณะอำเภอ อำเภอ น้ำพอง ในปี 2529 และ 2544 ตามลำดับ และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

แม่ทองดี โพธิ์ยอง

แม่ทองดี เกิดที่ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2493 ปัจจุบันอายุ 53 ปี จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อปี 2504 ในขณะที่เด็กผู้ชายมีหนทางเข้าศึกษาต่อด้วยการบวชเรียน เด็กผู้หญิงกลับถูกสภาพสังคมและค่านิยมของสังคมในสมัยนั้นกีดกันให้ได้รับการศึกษา แต่ด้วยความใฝ่ศึกษาหาความรู้ของแม่ทองดี แม่ทองดีจึงขวนขวายหาความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การไปเป็นอาสาสมัครสอนหนังสือให้ผู้สูงอายุซึ่งทำให้แม่ทองดีได้มีโอกาสอ่านหนังสือคู่มือต่าง ๆ ตลอดจนการเวียนหนังสือกันอ่านที่ได้รับบริจาคไว้ที่ห้องสมุดประชาชน หรือแม้แต่การฉีกฎกระดาษที่ห่อของมาออกอ่าน

ดังนั้นจึงพบว่าในที่สุดเมื่อโอกาสอำนวยแม่ทองดีได้เข้าศึกษาต่อทันทีแม่จะมีวัยกว่า 40 ปี โดยเข้าศึกษาต่อในระบบการศึกษาโรงเรียน (กศน.) เมื่อปี 2539 และสอบเทียบจบชั้นมัธยมศึกษาเมื่อปี 2542 จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่สถาบันราชภัฏ เชียงใหม่

จากสภาพสังคมในชุมชนดอนแก้วบ้านเกิดเมื่อ 20 กว่าปีก่อนที่ทำให้ผู้หญิงขาดโอกาส ประกอบกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่คิดว่าคนในชุมชนน่าจะร่วมมือกันแก้ไขและพัฒนาหมู่บ้านตนเอง รวมทั้งเชื่อในศักยภาพของผู้หญิงว่าน่าจะเป็นผู้นำได้ และด้วยจิตสำนึกของการเป็นนักพัฒนา

แม่ทองดีจึงชักชวนผู้หญิงในหมู่บ้านตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้านทำกิจกรรมและงานพัฒนาต่าง ๆ โดยเน้นในเรื่องของการฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ ด้วยความหวังที่จะช่วยไม่ให้เด็กสาวถูกล่อลวงไปค้าประเวณี ตลอดจนได้ร่วมโครงการรับผู้หญิงในพื้นที่ที่ยากจนจากจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือมาฝึกอบรมอาชีพพระยะสั้นภายในบ้านพักตัวเองโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด นับเป็นผู้บุกเบิกที่ได้ชักชวนให้ผู้หญิงมีบทบาทในการพัฒนาโดยตลอด โดยการผลักดันให้สตรีได้มีโอกาสก้าวเข้ามาเป็นผู้นำ เป็นกรรมการกลุ่ม กรรมการหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และมีส่วนสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหาโสเภณีเด็ก และแรงงานเด็กด้วย

นอกจากนี้แม่ทองดียังยึดหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายการทำงาน โดยเริ่มจากการค้นหาปัญหาและความต้องการของชาวบ้านด้วยวิธีการปรึกษาหารือ ดึงชาวบ้านมาช่วยกันพัฒนางานต่าง ๆ หมู่บ้านดอนแก้วจึงกลายเป็นหมู่บ้านพัฒนาทั้งด้านความคิด จิตใจ เศรษฐกิจ และเสริมสร้างศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง และได้ขยายผลไปสู่หมู่บ้านและตำบลอื่น ๆ ในเชียงใหม่จนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางจน ได้รับรางวัลทั้งจากหน่วยงานภายในประเทศและต่างประเทศมากมาย

ปัจจุบันเป็นอนุกรรมการประสานงานการพัฒนาองค์กรชุมชนภาคเหนือ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) อนุกรรมการสวัสดิการผู้สูงอายุ และอื่น ๆ อีกมากมาย รวมทั้งได้รับรางวัลทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ เช่น คนดีศรีสังคม ปี 2541 ยอดกตัญญูต่อแผ่นดิน ปี 2539 บุคคลดีเด่นแห่งชาติ ปี 2540 สาขาพัฒนาสังคม ผู้ทำคุณประโยชน์แก่เยาวชน ปี 2540 ผู้ทำการศึกษาตลอดชีวิต ปี 2540 และริชอร์ทวีเมนอะวอร์ด จากสหรัฐอเมริกา ปี 1994 เป็นต้น

พระสุบิน ปณีโต

พระสุบิน ปณีโต เป็นชาวจังหวัดตราด เกิดเมื่อ พ.ศ. 2496 บวชเป็นสามเณรหลังเรียนจบภาคศึกษามัธยม และอุปสมบทเมื่ออายุครบ 20 ปี ในพ.ศ.2516 ได้ศึกษาพระอภิธรรมอย่างลึกซึ้งจนสามารถสอบเป็นนักธรรมเอกได้ในปี 2521 จากนั้นธุดงค์ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อหาความสงบและปลีกวิเวกตามแนวทางการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าที่ว่า "เธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนทั้งหลาย" แต่จากการธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้ได้พบกับปัญหาของชาวบ้านมากมาย พระสุบินจึงคิดหาหนทางและวิธีที่จะช่วยแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นการสนองบุญ

คุณชาวบ้านในอีกทางหนึ่ง พระสุบินสังเกตเห็นว่า การสั่งสอนโดยการเทศน์อย่างเดียวโดยไม่ปฏิบัตินั้นไม่ได้ช่วยให้ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงพยายามคิดหาหนทางที่จะช่วยเหลือชาวบ้านอย่างเป็นรูปธรรม

ในช่วงของการธุดงค์พระสุบินได้พยายามติดตามและเสาะแสวงหาเอกสารวิชาการต่าง ๆ ทางโลกมาศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองตลอดเวลา ทั้งในด้านปรัชญา เศรษฐกิจ การเกษตร สิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาพสังคมไทย ต่อมาในปี 2523 พระสุบินได้ไปร่วมงานกับคณะครูในโครงการสอนผู้ไม่รู้หนังสือตามหมู่บ้านในจังหวัดสตูลของศูนย์การศึกษา พระสุบินพบว่า การเทศนาธรรมให้ชาวบ้านรับฟังเพื่อนำไปปฏิบัติเป็นการสื่อสารทางเดียวไม่ได้ผล ประกอบกับเมื่อได้พบเห็นปัญหาในชุมชนที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่เป็นผลพวงจากภายนอก แต่ชุมชนอยู่ในภาวะที่ตั้งรับและจำยอม จึงมีแนวคิดว่าการสอนธรรมะด้วยการเทศน์อย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องสอนให้คนรู้จักทำด้วย คือ สอนแล้วช่วยกันทำ

จากประสบการณ์ที่ได้ธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ รวมทั้งจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิดเรื่องกลุ่มออมทรัพย์กับครูชบ ยอดแก้ว ที่บ้านน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จึงเห็นว่า แนวคิดการร่วมสะสมเงินที่ละเล็กละน้อยน่าจะเป็นวิธีการที่ช่วยเหลือชาวบ้านได้ จึงคิดเอาการจัดกลุ่มออมทรัพย์ไปสู่การทำควบคู่กับการสอนสอดแทรกธรรมะ

ในปี พ.ศ.2533 พระสุบินเดินทางกลับจังหวัดตราดบ้านเกิด และได้ปรึกษากับพระครูสังฆรักษ์ทรงวุฒิ แห่งวัดไผ่ล้อมถึงแนวคิดดังกล่าว รวมทั้งยังได้ศึกษาการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์อื่น ๆ และค้นคว้าหาวิธีการที่จะทำให้กลุ่มยั่งยืน จนถึงปัจจุบันนี้ "กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต" ของพระสุบิน ปณิโต ซึ่งได้จัดตั้งเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2533 ด้วยการรวมตัวกันของชาวบ้านหมู่ 1 ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด นี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง สร้างความสามัคคีและความเจริญก้าวหน้าให้กับชุมชนอย่างกว้างขวางและขยายผลไปทั่วทุกหมู่บ้านในจังหวัดตราด

ปัจจุบันพระสุบินเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ และเคยได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการที่ปรึกษาด้านนโยบายสังคมแห่งชาติ ในคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.2541

ปัญหานำวิจัยข้อ 1. ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร

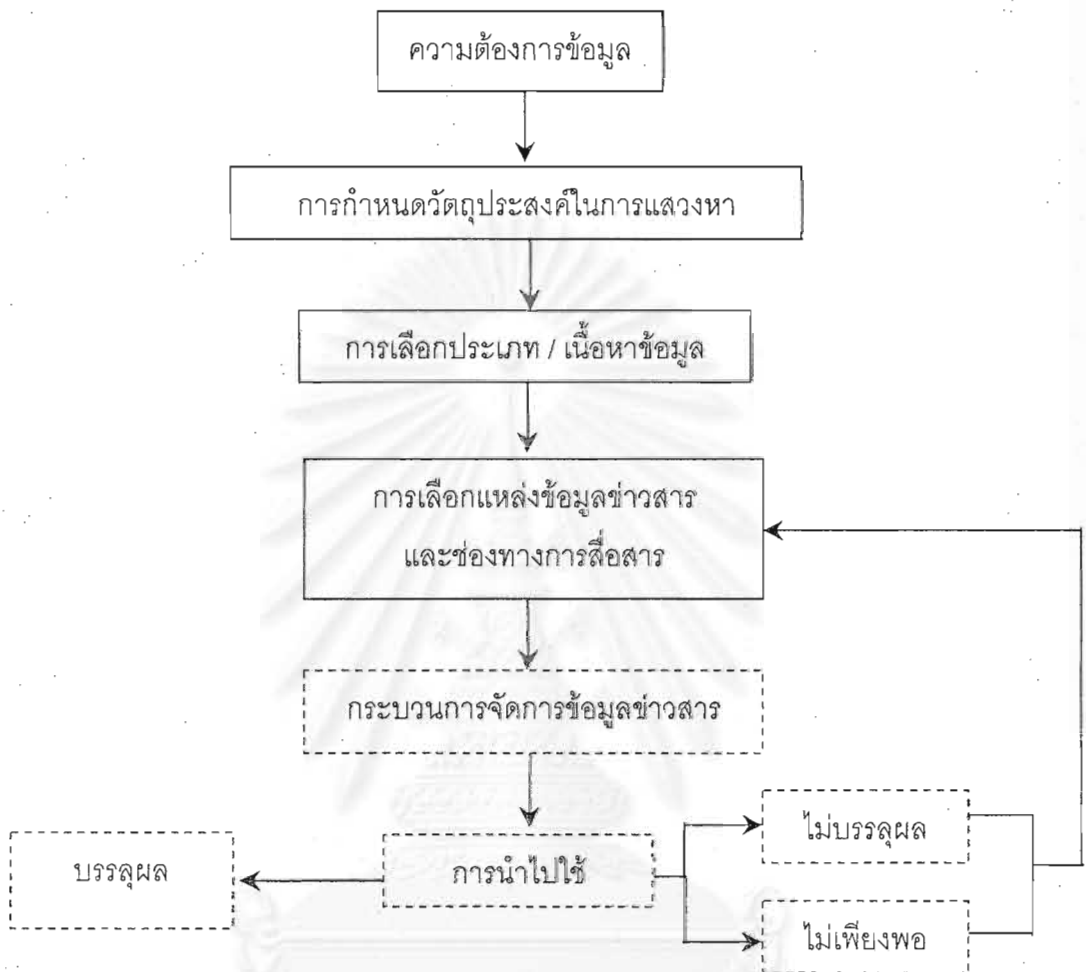
จากปัญหานำวิจัยข้อที่ 1 ที่ต้องการทราบว่า ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไรนั้น ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละส่วนไปพร้อม ๆ กัน เพื่อตอบคำถามและเพื่อให้เห็นภาพกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน ดังต่อไปนี้

กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้นำมีความต้องการข้อมูลข่าวสาร ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ต้องการนี้มีหลายประเภทขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ว่าจะนำไปใช้ทำอะไร เพื่อจุดมุ่งหมายใด ซึ่งโดยส่วนใหญ่พบว่าวัตถุประสงค์ของการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนก็คือ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติภารกิจ ดำเนินกิจกรรม/โครงการที่ดูแลรับผิดชอบ โดยแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ สภาพปัญหาตามความสนใจและบทบาทของผู้นำชุมชนในขณะนั้น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารผู้นำชุมชนได้เป็นขั้นตอนดังนี้ เริ่มจาก 1) มีความต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อตอบสนองของความสนใจ หรือเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ซึ่งนำไปสู่ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการแสวงหาเพื่อการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้อย่างมีจุดมุ่งหมาย 3) จากนั้นจึงเลือกแสวงหาประเภท / เนื้อหาของข้อมูลข่าวสารที่ต้องการนั้นโดยการ 3) เลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ หลังจากนั้นจึงรับสารโดยผ่าน 4) กระบวนการจัดเก็บข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปใช้ ซึ่งหากพบว่าไม่บรรลุผลหรือไม่เพียงพอก็จะย้อนกลับไปสู่การเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ ในกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารนั้นได้กล่าวให้รายละเอียดเพื่อตอบปัญหานำวิจัย ข้อที่ 2 ของผู้วิจัยด้วยว่า ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร

แผนภาพที่ 2 แบบจำลองกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน

1. ความต้องการข้อมูล

ความต้องการข้อมูลข่าวสารนับเป็นเหตุปัจจัยเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในขั้นแรกของความต้อการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนก่อนที่จะสนใจและจับงานพัฒนาชุมชนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือก่อนเป็นผู้นำชุมชนนั้น ต่างมีความต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อตอบสนองของความสนใจ สนับสนุนทัศนคติ สร้างความเข้าใจ และเสริมสร้างความรู้ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่อยู่ภายในหรือตอบสนองจุดมุ่งหมายบางสิ่งบางอย่างเฉพาะตนเท่านั้น ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวมนัก

ดังนั้น ความต้องการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนในช่วงก่อนที่จะเริ่มสนใจงานพัฒนาชุมชนจึงเป็นเพียงความสนใจที่ต้องการตอบสนองความต้องการภายในส่วนบุคคลเท่านั้น ต่อแต่เมื่อ

ได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในชุมชน ประกอบกับควมมีจิตสำนึกของการเป็นนักพัฒนา ทำให้ความสนใจและความต้องการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนหันเหไปในทิศทางที่มีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย

2. การกำหนดวัตถุประสงค์ในการแสวงหา

ด้วยเหตุนี้ ความต้องการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนจึงมีความเด่นชัดขึ้นในเชิงปฏิบัติ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างมีเป้าหมาย ตามความสนใจ ตามสภาพพื้นที่ และความถนัดของตน ซึ่งจากการประมวลบทสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์พฤติกรรมการสื่อสาร และการวิเคราะห์แล้วพบว่า ผู้นำมีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ 6 ประการ ได้แก่

- เพื่อหาสาเหตุปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา
- เพื่อพัฒนา / ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
- เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ใช้เป็นแนวคิดและเป็นข้อมูลในการทำงาน
- เพื่อประเมินผลและพัฒนาตนเอง
- เพื่อไขความกระจ่างเมื่อเกิดความไม่สอดคล้องหรือความขัดแย้ง
- เพื่อสร้างพลังและกำลังใจในการทำงาน

ทั้งนี้ ได้สรุปวัตถุประสงค์ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาร และช่องทางการสื่อสาร ไว้ใน ตารางที่ 1 สรุปวัตถุประสงค์การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และการเลือกข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน ในหน้าถัดไปด้วย

3. การเลือกประเภท / เนื้อหาข้อมูล แหล่งข้อมูลข่าวสาร และช่องทางการสื่อสาร

เมื่อผู้นำมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดว่าต้องการแสวงหาข้อมูลเพื่อนำไปใช้ทำอะไรหรือมีจุดมุ่งหมายใดแล้ว จากนั้นผู้นำจึงเลือกประเภท / เนื้อหาข้อมูลตามความต้องการ รวมทั้งเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารที่คิดว่าเป็นแหล่งหรือช่องทางที่จะทำได้ เนื้อหาของข้อมูลข่าวสารตามที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ 6 ประการดังกล่าวข้างต้น ดังสรุปในตารางสรุปวัตถุประสงค์การแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน และดังรายละเอียดที่เสนอต่อไป ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปวัตถุประสงค์การแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน

วัตถุประสงค์	แหล่งข้อมูลข่าวสาร	เนื้อหาข้อมูลข่าวสาร	ช่องทางการสื่อสาร
1. เพื่อหาสาเหตุและแนวทาง/วิธีการแก้ปัญหา	ชาวบ้าน, เจ้าหน้าที่, การดูงาน, เอกสาร	ปัจจัยหรือที่มาของปัญหา และข้อปฏิบัติหรือแนวทางในการแก้ปัญหา	สอบถาม, สังเกต, ศึกษาหรืออ่านจากเอกสาร
2. เพื่อพัฒนา / ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน	ชาวบ้าน, เจ้าหน้าที่, การดูงาน ทุกจังหวัดช่องทางการสื่อสาร	ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรม / โครงการพัฒนาต่าง ๆ ความต้องการของชาวบ้าน	การพูดคุย ขอความรู้ คำปรึกษา คำแนะนำ การสังเกต
3. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ให้เป็นแนวคิดและข้อมูลในการทำงาน	เจ้าหน้าที่, บุคคลผู้มีประสบการณ์, สื่อมวลชน, เอกสาร การดูงาน, การอบรม	ข้อมูลข่าวสาร / นโยบาย / ความเคลื่อนไหวของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูล/ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน, วิธีและขั้นตอนการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ	พูดคุย สอบถาม อ่านเอกสาร การประชุมสัมมนา อ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์
4. เพื่อประเมินผลและพัฒนาทักษะการสื่อสาร	บุคคลรอบข้าง, นักพูด, การอบรม, เอกสารและการศึกษา	หลักและผลจากการถ่ายทอดเผยแพร่สาร	สอบถาม ติดตามฟัง และศึกษาเอกสารหรือจากสถาบันการศึกษา
5. เพื่อไขความกระจ่างเมื่อเกิดความไม่สอดคล้องของข้อมูล	บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง, แหล่งข้อมูลอื่น	ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความไม่สอดคล้องหรือความขัดแย้งนั้น	สอบถาม
6. เพื่อสร้างพลังและกำลังใจในการทำงาน	บุคคลที่มีประสบการณ์ / มีชื่อเสียง เอกสาร	ประวัติ แนวคิด และการทำงานของคนต่าง ๆ	พูดคุยในโอกาสต่าง ๆ, ศึกษาหรืออ่านจากเอกสาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1 เพื่อหาสาเหตุปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา

จากการศึกษาพบว่า มูลเหตุเบื้องต้นของการหันมาสนใจงานพัฒนาชุมชนของผู้นำ คือ การที่ผู้นำต้องการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นภายในชุมชนซึ่งส่งผลกระทบต่อตัวผู้นำเองไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม โดยทางตรง ได้แก่ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ที่ประสบกับปัญหาการประกอบอาชีพ ผลผลิตขายไม่ได้ราคาเนื่องจากราคาพืชไร่ตกต่ำ จึงรวมกลุ่มชาวบ้านเกษตรกรด้วยกันเข้าร่วมเรียกร้องต่อรัฐบาล และคุณพันทิพย์ บุตรตาด ที่ประสบกับปัญหาชุมชนทรัพย์สินกุลที่ดินอาศัยอยู่ถูกไล่ที่ จึงทำให้ตนเองและชาวบ้านในชุมชนกว่า 500 ครัวเรือน ต้องประสบกับปัญหาไร่ที่อยู่อาศัย

ส่วนโดยทางอ้อม ได้แก่ พระสุบิน ปณีโต และพระสุธีปริยัติธรรมที่พบเห็นชาวบ้านต้องทนทุกข์ยากลำบากเนื่องจากปัญหาความยากจน ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย ทั้งสองท่านต่างเห็นว่าน่าจะหาวิธีช่วยเหลือชาวบ้านเพื่อเป็นการตอบสนองคุณชาวบ้านในชุมชน ในขณะที่แม่ทองดีเห็นว่าสภาพปัญหาความยากจน ปัญหาเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านนั้น ผู้หญิงก็มีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว ภายในชุมชนได้

แหล่งข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสาร

จากความต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงทำให้ผู้นำแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วผู้นำใช้ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารหลัก โดยมีการดูงานสัมผัสของจริงและการอ่านเอกสารเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารรอง ดังนี้

3.1.1 ชาวบ้าน

เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ผู้นำใช้ในการสอบถามค้นหาถึงสาเหตุของปัญหาและแนวทางที่จะแก้ไขปัญห โดยผู้นำเลือกใช้วิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะของการพูดคุยแบบเผชิญหน้า (face to face communication) โดยการสอบถามในโอกาสต่าง ๆ ดังเช่นพระสุธีปริยัติธรรมที่ในขั้นต้นเข้าใจว่าชาวบ้านในชุมชนมีเศรษฐกิจดี ด้วยเห็นว่า วัดชัยศรีที่จำพรรษาอยู่นี้เป็นสำนักเรียนธรรมบาลีที่มีพระ-เณร มาศึกษาธรรมถึง 70 - 80 รูป แต่ละรูปมีโยมอุปถัมภ์ถวายภัตตาหาร เช้า - เพล ไม่มีขาด แต่พอทราบข่าวแท้จริงแล้วชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนมีปัญหา

เรื่องเศรษฐกิจความยากจน โดยเฉพาะเรื่องหนี้สินล้นพ้นตัว พระสุธีจึงใช้วิธีสอบถามชาวบ้านถึงที่มาของเหตุแห่งการเป็นหนี้สินนี้

“พอรู้สภาพปัญหาในส่วนนี้แล้วก็ถามชาวบ้านว่า เรื่องเป็นหนี้เป็นสินเป็นยังไง ก็ได้คำตอบว่าเพราะเจ็บไข้ได้ป่วยบ้าง ยืมหนี้ยืมสินไปทำอะไรทำนาบ้าง ส่งลูกไปเรียนหนังสือบ้าง”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้นำใช้การรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อสอบถามปัญหา รวมทั้งร่วมกันคิดหาวิธีหรือแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นด้วย ดังคำบอกเล่าของ แม่ทองดี ไพริยong ถึงการรวมกลุ่มชาวบ้านในช่วงแรกที่เริ่มจัดงานพัฒนาในชุมชนว่า

“ช่วงแรกแม่ใช้การรวมกลุ่มผู้หญิง 5 คน 10 คน แล้วก็มาคิดว่า เอ้ บ้านเรามีปัญหาอย่างเงี้ย ปัญหาการผลิต ผลิตออกมาแล้วล้มตลาดมันขายไม่ได้ บางทีอย่างถั่วเหลืองอย่างงี้ ผักกาดอย่างงี้ ปลูกไปแล้วจะขายใคร”

(แม่ทองดี ไพริยong สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

3.1.2 เจ้าหน้าที่

นอกจากใช้ชาวบ้านเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารในการหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นแล้ว ยังพบว่าผู้นำใช้ เจ้าหน้าที่ทั้งจากภาครัฐและองค์กรเอกชน เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการสอบถามและขอคำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหานั้น ดังเช่นกรณีคุณพันทิพย์ บุตรตาด ประสบกับปัญหาโดนไล่ที่ที่ชุมชนทรัพย์นุกูล เมื่อเจรจาขอผ่อนผันกับเจ้าของที่ไม่สำเร็จ จึงพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ทางการช่วยเหลือให้มีที่อยู่อาศัยใหม่ คุณพันทิพย์จึงสอบถามขอความช่วยเหลือและขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนในการคิดหาวิธีแก้ไขและคลายปัญหา

“พอชุมชนที่พ็อยู่โดนไล่ที่ก็ถามเลย เอ็นจีโอที่เข้ามาที่ชุมชนบ่อย ๆ ถามเค้าว่าที่มีปัญหาอย่างนี้จะทำยังไง”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

3.1.3 การดูงาน

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำใช้การสัมผัสกับของจริงโดยการไปดูงานกิจกรรมหรือโครงการต่างท้องถิ่น เพื่อให้เป็นตัวอย่างแนวทางในการแก้ปัญหา โดยพบได้จากการที่คุณพันทิพย์ไปดูตัวอย่างชุมชนอื่น ๆ หลายแห่งที่มีปัญหาถูกไล่ที่เหมือนกับตนเอง และพบว่าการออม

ทรัพย์เป็นวิธีการแก้ปัญหาเรื่องไม่มีเงินก้อนจำนวนหนึ่งที่ต้องนำไปใช้ในการเจรจาขอให้การเคหะแห่งชาติที่อยู่อาศัยให้ใหม่ในราคาที่เหมาะสม ดังนั้น คุณพันทิพย์จึงใช้วิธีชักชวนชาวบ้านร่วมกันออมทรัพย์นี้มาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถูกไล่ที่เช่นกัน

“ไปดูตัวอย่างชุมชนอื่นที่โดนไล่ที่เหมือนเรา พอไปดูส่วนใหญ่เขาก็มีออมทรัพย์กัน ก็เลยกลับมาชวนชาวบ้านให้ร่วมกันออมทรัพย์”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

3.1.4 เอกสาร

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า “เอกสาร” เป็นสื่อเบื้องต้นที่สำคัญในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำก่อนที่จะหันมาจับงานพัฒนาอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้นำเริ่มเป็นที่ยอมรับ มีชื่อเสียงและได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการแล้วพบว่า การอ่านถูกลดบทบาทลงไปเนื่องจากข้อจำกัดของเรื่องเวลา ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่า ผู้นำแสวงหาข้อมูลจาก “เอกสาร” เฉพาะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการกิจจริง ๆ อาทิ วาระการประชุม และเอกสารต่าง ๆ ที่หน่วยงานทั้งจากภาครัฐและองค์กรเอกชนส่งมาให้อ่านและเพื่อเผยแพร่ต่อไปยังประชาชน รวมทั้งติดตามอ่านหนังสือพิมพ์เพื่อติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภารกิจหน้าที่ของตน

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่าการแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากสื่อเอกสารของผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข็มเฉลิม เป็นกรณีศึกษาที่มีความน่าสนใจ กล่าวคือ เนื่องจากผู้ใหญ่เป็นนักคิด นักวิเคราะห์ การอ่านของผู้ใหญ่จึงไม่ใช่เป็นการอ่านเพื่อแสวงหาความรู้ทั่วไป แต่เป็นการอ่านเพื่อนำมาขบคิดและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เมื่อผู้ใหญ่เผชิญกับสถานการณ์ด้านใดก็จะแสวงหางานเขียนที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ขณะที่ตนและกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมกันบุกเบิกทำไร่ประสบกับปัญหาถูกกดราคาผลผลิต ผู้ใหญ่สนใจอ่านงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องอำนาจต่อรองในลักษณะกลุ่ม เกี่ยวกับสหกรณ์ของสด กุรมโรหิต และได้นำมาเป็นแนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการรวมกลุ่มชาวบ้านกว่า 500 ชีวิตเข้าเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากทางรัฐบาล

ต่อมาเมื่อผู้ใหญ่ประสบกับปัญหาถูกธนาคารฟ้องร้องจนต้องขายที่ดินทำกินแทบทั้งหมดเพื่อใช้หนี้ พ่อค้าในเมืองตัดความช่วยเหลือ ชำราชากรไม่ไว้วางใจ ผู้ใหญ่จึงตกอยู่ใน

ภาวะโดดเดี่ยวจึงเริ่มทบทวนแนวคิดการผลิตใหม่ โดยพบว่าผู้ใหญ่ได้อ่านงานแปลของ อี เอฟ ชูมาคเคอร์ เรื่อง "เศรษฐกิจศาสตร์เชิงพุทธ" ซึ่งเป็นงานที่สนับสนุนและผลักดันแนวคิด "วนเกษตร" ฟังตนเอง*ในการแก้ไขปัญหาขาดทุนเนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำ (ฉันทนา บรรพศิริโชติ และ สุริชัย หวันแก้ว, 2540) แต่ในขณะนั้นแนวคิดฟังตนเองนี้สวนกระแสกับระบบทุนนิยม ผู้ใหญ่ต้องใช้ระยะเวลาในการทดลองและพิสูจน์ก่อนนำมาใช้เผยแพร่ให้เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาให้แก่กลุ่มเกษตรกรในเวลาต่อมา

3.2 เพื่อพัฒนา / ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

เมื่อสภาพปัญหาสำคัญเริ่มคลี่คลายลงพร้อม ๆ กับเกิดการก่อตัวของกลุ่มชาวบ้านขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน รวมทั้งเริ่มเรียนรู้ถึงกระบวนการพัฒนาและมีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง ในขณะเดียวกันผู้นำก็เริ่มจะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำชาวบ้าน ดังนั้น ผู้นำจึงใช้ช่วงจังหวะนี้แสวงหากิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่จะช่วยพัฒนา / ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนให้อยู่ดีกินดี

แหล่งข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสาร

ในการแสวงหาข้อมูลดังกล่าว ผู้นำยังคงเลือกใช้ชาวบ้านเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร สำคัญในการสอบถามถึงความต้องการ ในขณะเดียวกันก็ขอคำปรึกษา คำแนะนำ และข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่ รวมถึงการใช้วิธีเดินทางไปดูงานสัมผัสของ

จริงหรือทุกจังหวะช่องทางในการได้ข้อมูล เช่น การได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่คิดว่าน่าจะนำมาปรับประยุกต์และเป็นแนวทางพัฒนาในชุมชนได้ โดยเนื้อหาของสารที่ผู้นำแสวงหาส่วนใหญ่เป็นข้อมูลความรู้ที่เห็นว่ามีค่าสำคัญและควรได้รับการแก้ไขหรือพัฒนาตามสภาพพื้นที่ ความต้องการ และสถานการณ์ในชุมชนขณะนั้น ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมสร้างรายได้ การรักษาสุข

* การฟังตนเองในการผลิตมิได้หมายความว่าในเชิงปฏิเสธรระบบการตลาดทั้งหมด แต่เป็นการช่วยให้เกษตรกรที่ไม่สามารถฟังตนเองได้ เนื่องจากประสบความล้มเหลวจากการผลิตเพื่อตลาด ได้กลับมามีโอกาสพิจารณาข้ออ่อนด้อยของตัวเองพร้อมกับฟื้นฟูสมรรถนะของตัวเองให้เข้มแข็ง สามารถยืนอยู่ด้วยตัวเองได้ และถ้าหากประสงค์จะเข้าสู่ระบบตลาดอีกครั้งหนึ่งก็จะกลับเข้าไปได้ด้วย ความมั่นใจ มีความรู้เท่าทันและสามารถอยู่ในระบบแข่งขันได้ (วิบูลย์ เข็มเฉลิม และอภิชัย พันธเสน, 2533)

ภาพอนามัย การส่งเสริมสวัสดิการและยกฐานะความเป็นอยู่ชาวบ้าน กิจกรรมเกี่ยวกับการออมทรัพย์ เป็นต้น

3.2.1 ชาวบ้าน

ชาวบ้านเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ผู้นำชุมชนใช้ในการแสวงหาข้อมูลภายในชุมชนว่าชาวบ้านมีความต้องการอะไร แล้วนำมาจัดลำดับความสำคัญเพื่อจะได้หาวิธีดำเนินการตามความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งขึ้นอยู่กับความจำเป็นเร่งด่วน ตามสถานการณ์ของชุมชนขณะนั้น โดยมีช่องทางการแสวงหาตั้งแต่ใช้การรวมกลุ่มพูดคุยกัน การไต่ถามเมื่อพบปะเจอหน้ากัน และการประชุมชาวบ้าน

“แม่จะเอาคนที่มามีปัญหา ก่อนมานั่งคุยกัน ความต้องการของผู้หญิงในชุมชน เรา จะเริ่มจากจุดไหน ปัญหาอะไรที่มันมีมากหรือมีน้อย”

(แม่ทองดี ไพริยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ในส่วนี้ พระสุบิน ปณีโต ท่านได้ใช้การประชุมกลุ่มชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้มี โอกาสพูดคุยสอบถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน โดยวิธี “ปุจฉาวิสัชนา” เพื่อให้ชาวบ้านต่างได้ รับรู้สภาพปัญหาของกัน ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านเห็นอกเห็นใจและเข้าใจกันอันนำมาซึ่งความพร้อม และยินดีที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน

“สมัยก่อนชาวบ้านมีการมาพบกันช่วยกันลงแขกดำนาเกี่ยวข้าว แต่เดี๋ยวนี้นั้นไม่ ค่อยมี จึงใช้วิธีปุจฉาวิสัชนาซึ่งก็เป็นวัฒนธรรม ให้คนมาพบกันคุยกันเรื่องนั้นเรื่องนี้ พูด ถึงปัญหาของตัวเองปัญหาของหมู่บ้านของชุมชน”

(พระสุบิน ปณีโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2545)

3.2.2 เจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรเอกชนเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ผู้นำชุมชนให้ ความสำคัญในลำดับแรกในการแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ในอันที่จะนำมาใช้ในงานพัฒนา ชุมชน ดังที่ แม่ทองดี ไพริยอง เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า แม่ทองดีมักนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาหรือ ความต้องการของของกลุ่มแม่บ้านในตำบลดอนแก้วไปปรึกษาและขอความรู้จากเจ้าหน้าที่ ได้ แก่ อนามัยประจำตำบล พัฒนาการตำบล ในเชิงขอคำแนะนำหรือคำปรึกษาอยู่เสมอ

“ตัวแม่ของดีเองเป็นผู้นำที่ต้องไปถามเจ้าหน้าที่ทางเกษตรทางพัฒนากรว่า นี่เค้า
อยากดองผักกาดอร่อย ทำยังไง มันมีสูตรอะไรบ้าง”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

รวมทั้งพระสุธีปริยัติธรรมที่ได้เล่าถึงการอาศัยเจ้าหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลใน
การแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาใน
ชุมชนด้านต่าง ๆ ว่า

“ข้อมูลก็อยู่ที่ว่าเราตามรู้จักส่วนราชการ เราก็คุยเรื่องงานพัฒนา เรื่องอาชีพอะไร
ต่าง ๆ นั้นแหละก็ได้ข้อมูลกับหน่วยงานต่าง ๆ พวกพัฒนาชุมชน พวกเกษตรตำบล”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

3.2.3 การดูงาน

จากการศึกษาพบว่า การดูงาน เป็นทั้งแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการ
สื่อสารที่ผู้นำชุมชนใช้ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรม / โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่คิด
ว่าจะนำมาประยุกต์ใช้งานพัฒนาหรือนำมาปรับปรุงงานในชุมชนของตน

“ในการทำงานอะไรต่าง ๆ บางครั้งเราตามจะไปดูก่อน ในสิ่งที่จะทำ ยกตัวอย่าง
กรณีเกษตรลอยฟ้า ทำงานโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

3.2.4 ทุกจังหวัดช่องทางการสื่อสาร

นอกจากการเดินทางไปดูงานตามที่ต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทาง เป็นตัว
อย่างในการพัฒนาแล้ว ยังพบว่าโดยลักษณะของการมีความจริงจังกับงานพัฒนา ทำให้ผู้นำใช้
ช่วงจังหวะทุกอย่างก้าวของการเดินทางเป็นแหล่งแสวงหาข้อมูลมาประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาในชุม
ชน ซึ่งผู้วิจัยสังเกตจากการที่แม่ทองดีเป็นคนช่างสังเกตและช่างคิด แม้เพียงเห็นขนมในเมืองก็
สังเกตและนำมาเล่าสู่กลุ่มแม่บ้านฟัง อีกทั้งชักชวนกันคิดประยุกต์พัฒนาขนมพื้นบ้านที่ทำกันอยู่
ให้นำกินและขายได้อย่างขนมในเมืองเพื่อเป็นการสร้างเสริมรายได้ให้กับชาวบ้าน

“อย่างทำขนมนี้ เราเคยทำแต่ขนมพื้นบ้าน ขนมจ็อก ข้าวต้ม 2 อย่าง เอ้ แต่เรา
ไปเห็นในเมืองนี้ มันนำกินนะ ..แล้วมันทำยังไงนะ ก็เอามาคุยกับกลุ่มว่าจะทำยังไงให้ขนม
เรานำกิน ขายได้”

(ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์เมื่อ 5 ธันวาคม 2545)

3.3 เพื่อเป็นความรู้ เป็นแนวคิดและข้อมูลในการทำงาน

เมื่อผู้นำชุมชนเริ่มหันมาทำงานด้านพัฒนาชุมชนอย่างเต็มตัวได้ช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนรวมทั้งพัฒนาให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจนเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้านทั่วไป เริ่มเป็นที่รู้จักของผู้คนในแวดวงพัฒนาชุมชนด้วยกัน และเป็นที่ยอมรับของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุนี้บทบาทภารกิจหน้าที่ของผู้นำชุมชนจึงเพิ่มพูนขึ้น เริ่มต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนงาน / นโยบายต่าง ๆ ร่วมประชุมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐและองค์กรเอกชน

แหล่งข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาร ช่องทางข้อมูลข่าวสาร

ดังนั้น จึงพบว่าผู้นำต้องการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบาย ความเคลื่อนไหวของหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมตลอดถึงข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและขั้นตอนวิธีติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการติดต่อประสาน เป็นศูนย์กลางระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐ/ภาคเอกชน จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนแสวงหาข้อมูลข่าวสารดังกล่าวจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ตลอดจนการพูดคุยสอบถามจากเจ้าหน้าที่และบุคคลที่มีความรู้มีประสบการณ์ รวมทั้งการอ่านเอกสารและการสอบถามข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

3.3.1 เจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง เนื่องจากในกระบวนการทำงานพัฒนาของผู้นำชุมชนในช่วงที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ ย่อมต้องมีการติดต่อประสานงานกันอยู่เสมอ ดังนั้น เจ้าหน้าที่จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่ผู้นำสามารถสอบถามได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

"คุยกัน อยากรู้เรื่องว่าจะทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ต้องทำยังไง ก็ไปคุย ไปถามกับเจ้าหน้าที่"

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

สำหรับผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ใหญ่ได้อาศัยเจ้าหน้าที่เป็นแหล่งให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานของส่วนราชการเพื่อใช้ในการติดต่อประสานงานจนถึงในระดับที่สามารถผลักดันแนวคิดและแนวทางพัฒนาต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ไปสู่ระดับนโยบายของประเทศ

“เริ่มไปรู้จักเจ้าหน้าที่จากการไปร่วมงานในบางเวที แล้วก็ไปร่วมเป็นกรรมการ บางเรื่อง ก็ทำให้เราเริ่มรู้จัก...ใช้ส่วนนี้ในการสอบถามเรียนรู้การประสานงานว่า จะไปหาใคร กรมไหน ส่วนไหนจนกระทั่งเรายังสามารถรู้จักสำนักนายกรัฐมนตรี ยังประสานกับสำนักเลขาธิการรัฐมนตรีด้วย”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

3.3.2 บุคคลผู้มีประสบการณ์

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำมักเลือกใช้แหล่งเพิ่มพูนความรู้จากบุคคลที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์ ทั้งจากบุคคลทั่วไป เจ้าหน้าที่ ผู้บริหาร รวมถึงตลอดถึงชาวบ้าน ซึ่งแม่ทองดีได้หยิบยกตัวอย่างในการเพิ่มพูนความรู้ด้วยการพูดคุยสอบถามกับคนเฒ่าคนแก่ว่า

“เขาก็เฮียนรู้จากอะไรนะ พ่ออ้อย แม่อ้อย หรือว่าผู้ที่มีอายุ แต่รู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติหมู่บ้าน รู้เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เพราะเป็นมีอายุนักก็เินะ”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

นอกจากนี้ผู้นำยังใช้ช่องทางการประชุมสัมมนาเป็นแหล่งพบปะกับบุคคลที่มากด้วยประสบการณ์ และเป็นสถานที่ที่ผู้นำกล่าวว่าเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ดีที่สุดอีกแหล่งหนึ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งที่สามารถรับบทเป็นผู้รับสารโดยการเป็นฝ่ายนั่งฟังจากเวทีประชุมสัมมนาแล้วยังสามารถใช้เวทีนี้ในการซักถามปัญหาข้อข้องใจต่าง ๆ รวมทั้งเป็นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นอีกด้วย

“ข้อมูลความรู้นี้ได้จากเวทีประชุม เวทีสัมมนาเยอะ เพราะเป็นที่ที่มีคนมาเล่ามาพูดให้ฟัง อย่างถ้ามีสัมมนาเรื่องกองทุน เรื่องอะไรที่เรากำลังอยากรู้เรื่องหรือเกี่ยวกับที่เรากำลังทำงาน ต้องไปแล้ว ไปฟัง”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

3.3.3 การอบรม

เวทีการอบรมก็เป็นอีกช่องทางการแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการทำงานโดยตรงและใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในการนำมาปรับปรุงพัฒนาตนเอง

“อย่างเวลามีอบรมอะไรนี่ ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับที่ที่กำลังสนใจ หรือเกี่ยวกับที่ที่กำลังทำอยู่ อย่างเรื่องกฎหมายไล่ที่ เรื่องบัญชีสหกรณ์นี้ ไปทันที บางทีพาคนอื่นไปแต่เราก็ไปนั่งฟังด้วย ก็เท่ากับได้ความรู้ไปในตัว”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาต สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

3.3.4 สื่อมวลชน

พบว่าผู้นำใช้หนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารในการแสวงหาข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบาย ความเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ

“อันนี้คือส่วนที่ผมต้องทำอยู่ อ่านหนังสือพิมพ์บ้าง อ่านอะไรบ้าง เกี่ยวกับผู้คนที่เราต้องติดต่อเกี่ยวข้อง”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

3.3.5 เอกสาร

เมื่อผู้นำได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำชุมชน จากภารกิจที่ต้องร่วมประชุม ร่วมวางแผน วางนโยบาย ทำให้ผู้นำต้องอ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวาระการประชุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสำคัญที่ผู้นำนำมาใช้ในการทำงาน รวมถึงเอกสารที่หน่วยงานต่าง ๆ ส่งมาให้ผู้นำอ่าน หรือเผยแพร่ต่อไป ซึ่งสังเกตได้จากห้องทำงานของแม่ทองดีและห้องสมุดที่ “วนเกษตร” ของผู้ใหญ่วิบูลย์ ที่มีเอกสารหนังสืออัดแน่นอยู่เต็มชั้นหนังสือ

“ทุกวันนี้ส่วนใหญ่ก็อ่านหนังสือที่เป็นทั้งวิชาการเกร็ดความรู้ที่หน่วยงานต่าง ๆ ส่งมาให้แม่ มูลนิธิต่าง ๆ อย่างของมูลนิธิผู้หญิง ประชาชนตอนนี้ก็จะได้รับหนังสือเกือบทุกวัน”

(แม่ทองดี ไพธิยง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

รวมทั้งเอกสารที่ทางหน่วยงานราชการนำมาแจกจ่ายหรือปิดประกาศเผยแพร่ที่หมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ ตามคำบอกเล่าของแม่ทองดีว่า

“ในด้านความรู้ส่วนมากนี้หน่วยงานเขาจะมีเอกสารมาแจก มาปิดตามบ้านผู้ใหญ่บ้าน ตามโรงเรียน ตามสุขศาลาอนามัยนี่นะ จากนั้นเราก็ไปอ่าน”

(แม่ทองดี ไพธิยง สัมภาษณ์เมื่อ 5 ธันวาคม 2545)

3.3.6 การดูงาน

ในการเดินทางไปดูงานหรือสัมผัสของจริงตามพื้นที่ต่าง ๆ นอกจากจะเพื่อนำมาเป็นตัวอย่างในการชักจูงชาวบ้านให้เห็นดีเห็นงามและเห็นชอบด้วยแล้ว ผู้นำยังใช้การไปศึกษาสัมผัสกับของจริงนี้เป็นข้อมูลในการนำมาประกอบการทำงาน ดังเช่นที่พระสุบินเดินทางไปศึกษาการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ในที่อื่น ๆ มาประกอบการทำงาน โดยการนำมาเปรียบเทียบข้อดีข้อด้อย เพื่อให้ได้วิธีที่เหมาะสมที่สุดในการจัดตั้งและบริหารจัดการกลุ่มสะสมทรัพย์ฯ ของท่าน

3.4 เพื่อประเมินผลและพัฒนาทักษะการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนมีการประเมินและพัฒนาตนเองด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะในระยะแรกที่ได้รับรับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ทำให้ต้องมีภารกิจไปพูดอบรมบรรยาย แสดงความคิดเห็นในการประชุมต่าง ๆ

แหล่งข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาร ช่องทางข้อมูลข่าวสาร

พบว่าผู้นำใช้วิธีการสอบถามคนรอบข้างหรือกลุ่มผู้ฟังในเวทีโดยการตรวจสอบความเข้าใจและประเมินผลผู้ฟัง แล้วนำมาพิจารณาปรับปรุงการพูดของตนเอง รวมถึงการเข้ารับการอบรมหรือติดตามฟังและศึกษาการพูดของนักพูดที่มีชื่อเสียง

3.4.1 บุคคลรอบข้าง

ผู้นำใช้การตรวจสอบประเมินผลการพูดของตนเองโดยการสอบถามบุคคลรอบข้างซึ่งได้แก่ เพื่อนร่วมงาน กลุ่มผู้ฟังในเวทีการประชุมสัมมนา การอบรม

“คือถามจากเพื่อน ๆ ก่อนว่าวันนี้พูดแรงมั๊ย บางคนบอกแรงอะไรก็ปรับพยายามเรียนรู้ให้มากขึ้น”

“ส่วนใหญ่ที่จะถามคนฟังก่อน พอคุย ๆ นะก็จะถามว่า เข้าใจมั๊ย เข้าใจว่าไง พยายามเช็คกลับ แล้วก็สังเกตประเมินคนในเวที ต้องประเมินด้วยนะ เวลาสื่อสารนะ เวทีคุยไปแล้วเขาสนใจนะ ไม่ใช่คุยไปแล้วเขานิ่งหน้าเนื่อคิ้วขมวด แสดงว่า งง แสดงว่าเราอาจจะพูดอะไรที่ไม่ชัดเจน เราต้องถามซะก่อน ว่ามีอะไรมั๊ย”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

3.4.2 นักพูด

“หนึ่ง ฝึกเองด้วย สอง ไปดูคนอื่นด้วย เริ่มดูคนอื่นเขามีที่ไหนก็แล้วแต่ สมัยก่อน ชมรมพุทธศาสนามหาวิทยาลัยขอนแก่น มีการนิมนต์พระดัง ๆ มา ก็แจ่มมา มีโยมคนไหนพูดเก่ง ๆ ก็ไปฟังเค้า”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

3.4.3 การอบรม

จากการศึกษาพบว่า ในระยะที่ผู้นำเริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานทางภาครัฐและองค์กรเอกชน ซึ่งทำให้ต้องมีบทบาททราหน้าที่ในการเข้าร่วมประชุมหรือแสดงความคิดเห็นอยู่เนือง ๆ ดังนั้นทางหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนจึงมีนโยบายพัฒนานักพัฒนาและผู้นำด้วยการจัดอบรมเกี่ยวกับการพูด

“การอบรมนี้ มีองค์จัดอบรมเขาประสานมาว่า จะมีใครไปอบรม เป็นแกนผู้นำใหม่ ๆ หน่วยงานเขาส่งไปอบรมสมทบช่วยค่าอบรม พออบรมแล้วเราก็เอามาพัฒนาตัวเอง”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

3.4.4 เอกสารและการศึกษา

นอกจากการติดตามฟังนักพูดแล้วยังพบว่าผู้นำยังแสวงหาจากการอ่านเอกสารและการศึกษาด้วย

“ฟังจากนักพูดแล้วอาจมาyingอ่านหนังสือ ศึกษาเองด้วย”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

“แม่มาได้เขียนฐกัตอนที่เรียนมัธยม เรียน กศน. เรื่องการสื่อสาร เป็นมีหลักสูตรเขาก็ได้เขียนมา”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์เมื่อ 5 ธันวาคม 2545)

3.5 เพื่อไขความกระจ่างเมื่อเกิดความไม่สอดคล้องหรือความขัดแย้ง

ผู้นำชุมชนมักใช้การสอบถามเพื่อตรวจสอบข้อมูลเมื่อเกิดความไม่สอดคล้องหรือความขัดแย้งซึ่งมี 2 กรณีคือ ความขัดแย้งในเรื่องเนื้อหาของข้อมูลข่าวสาร ความขัดแย้งระหว่างบุคคล

แหล่งข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาร ช่องทางข้อมูลข่าวสาร

กรณีเกิดความขัดแย้งหรือความไม่สอดคล้องของเนื้อหาซึ่งได้แก่ข้อมูลต่าง ๆ ผู้นำใช้การสอบถามผู้รู้หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเมื่อมีโอกาสพบปะสนทนากัน แต่หากเป็นเรื่องกรณีเร่งด่วนผู้นำก็จะใช้วิธีสอบถามทันทีโดยทางโทรศัพท์หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดในขณะนั้นในทันที

3.5.1 บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง

“พี่น้องเลย อย่างสมมติว่าเขาบอกว่าเขาจะยุบ อบต.อย่างนี้ต้องตามเลย ตามเลย ตามไปทางสำนักนายกฯ เลยว่าจริงมั๊ย..เพราะว่าเวลาเราประสานหน่วยงานเราจะได้ไม่ประสานผิด ๆ”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

3.5.2 แหล่งข้อมูลอื่น

กรณีเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย นอกจากจะสอบถามข้อเท็จจริงจากทั้ง 2 ฝ่ายแล้ว ผู้นำยังใช้การแสวงหา สอบถามข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ เหมือนดังที่พระสุธียกตัวอย่างให้ฟังถึงการแสวงหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในเรื่องเขื่อนปากมูล

“อย่างเรื่องเขื่อนปากมูล ต้องหาข้อมูลจากที่อื่น ของอาตมาก็ได้ หนึ่ง ข้อมูลในส่วนหนึ่งคือลูกศิษย์ที่ทำงานที่การไฟฟ้า สอง คนเรียนปริญญาโทที่อาตมาไปศึกษาอยู่ที่ ม.ขอนแก่น สาม อ่านหนังสือพิมพ์ สี่ ฟังจากหน่วยงานเอ็นจีโอ”

(พระสุธีปริยัตินธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

3.6 เพื่อใช้สร้างพลังและกำลังใจในการทำงาน

เมื่อผู้นำทำงานพัฒนาชุมชนไปได้ระยะหนึ่งย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องรู้สึกท้อแท้บ้าง เมื่อต้องพบกับปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ นานา ดังนั้นผู้นำจึงหาวิธีสร้างพลังและกำลังใจในการทำงานให้กับตัวเอง

แหล่งข้อมูลข่าวสาร ช่องทางการสื่อสาร เนื้อหาสาร

จากการศึกษาจึงพบว่า การสร้างกำลังใจให้กับตัวเองนั้น ผู้นำแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ประวัติชีวิตและผลงานของบุคคลต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นตัวอย่างในการต่อสู้กับปัญหา

อุปสรรคของบุคคลที่ประสบความสำเร็จได้ยึดถือปฏิบัติ โดยผู้นำอาศัยการพูดคุย การฟังจากบุคคลที่มีความรู้มีประสบการณ์ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงการอ่านงานเขียนเกี่ยวกับแนวคิด หลักการทำงานของบุคคลที่มีชื่อเสียง

3.6.1 บุคคลผู้มีประสบการณ์ / มีชื่อเสียง

ในการแสวงหาข้อมูลจากบุคคลดังกล่าวนี้ ผู้นำมักใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ การติดตามฟังการบรรยายหรือการอภิปรายในที่ประชุมต่าง ๆ เมื่อมีโอกาสที่ได้พบ ได้ร่วมทำงาน หรือร่วมประชุมสัมมนาต่าง ๆ เช่น พระสุธีที่มักสนใจและให้ความสำคัญกับการพูด การบรรยายของบุคคลที่มีชื่อเสียง มีผลงานและประสบการณ์เป็นที่ยอมรับ

“มีศาสตราจารย์ ดร.อนง นาคะบุตร ก็มี ส่วน อาจารย์ประเวศ วะสี ก็มี ส่วน พวกนี้เวลาไปประชุมก็จะได้แนวคิด ได้เพิ่มเติมพลังจากคนเหล่านี้ คือการทำงานบางครั้งบางหนมันเจอปัญหาอุปสรรคมันท้อ”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

3.6.2 เอกสาร

ได้แก่งานเขียนเกี่ยวกับผลงาน ชีวิตการทำงาน การต่อสู้ของบุคคลที่ประสบความสำเร็จหรือมีชื่อเสียง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวคิดในต่อสู้และสร้างกำลังใจให้กับตัวเองยามรู้สึกท้อแท้

“อย่างหนังสือที่แต่ละท่านเขียนไว้เนาะ อย่างของท่านอาจารย์ประเวศ วะสี หรือว่าแนวคิดของ ดร.ป๋วย ที่เป็นฮือแนวทางให้เขาเอามาเป็นข้อคิดสร้างกำลังใจให้แม่ทองดี”

(แม่ทองดี ไพฑิยง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

4. การจัดการข้อมูลข่าวสาร

เมื่อได้ข้อมูลตามต้องการแล้ว ข้อมูลดังกล่าวจะผ่านเข้าสู่กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารและการนำไปใช้ซึ่งรายละเอียดในส่วนนี้อยู่ในกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร ในปัญหานำวิจัยข้อ 2

5. การนำไปใช้

เมื่อผู้นำพบว่าการนำข้อมูลไปใช้ (รายละเอียดหลักการนำข้อมูลไปใช้) อยู่ในการนำเสนอผลการวิจัยปัญหานำวิจัยข้อ 2) และบรรลุผลตรงตามความคาดหวังที่ตั้งไว้ ผู้นำก็จะสั่งสมประสบการณ์ในการเลือกใช้แหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารต่อไป

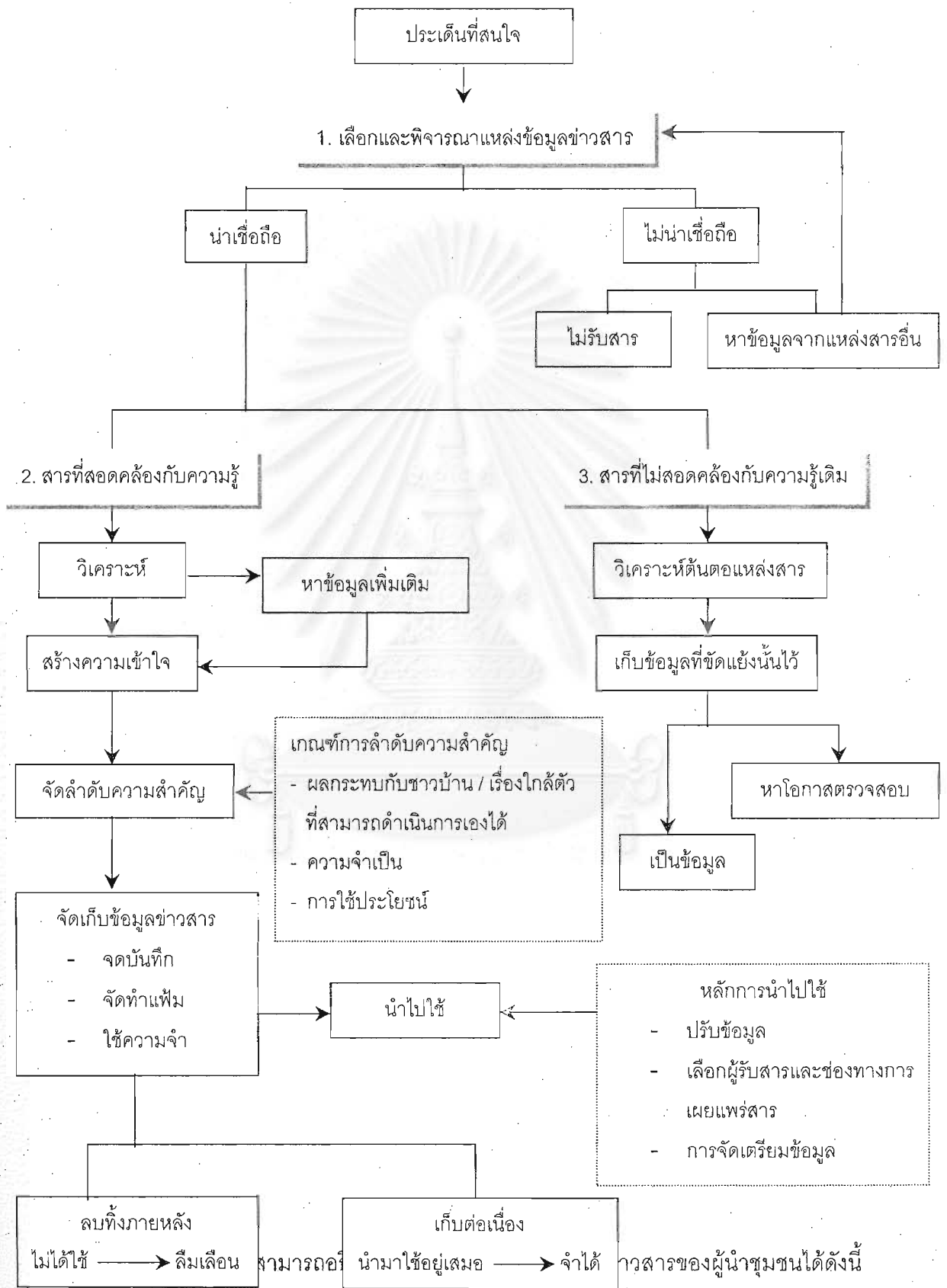
ในทางตรงกันข้าม หากการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้ไม่บรรลุผลหรือยังมีข้อมูลไม่เพียงพอ ก็จะนำไปสู่การเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารนั้นใหม่ ดังที่พบในกรณีของพระสุบิน ปณีโต เมื่อท่านได้ทดลองจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามแนวคิดและข้อมูลที่ได้ศึกษามาบ้างในการจัดตั้งกลุ่มดังกล่าว แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ พระสุบินจึงเดินทางไปพบครูชบ ยอดแก้ว ศึกษาวิธีการใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ครูชบได้นำมาใช้กับชาวบ้านจนประสบผลสำเร็จ อีกทั้งท่านยังได้ไปศึกษาการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ในที่อื่น ๆ ด้วยเพื่อนำมาเปรียบเทียบหาข้อดีข้อด้อย เพื่อค้นหาแนวทางว่าจะทำอย่างไรให้กลุ่มยั่งยืนต่อไป

ปัญหานำวิจัยข้อที่ 2 ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร

ในการศึกษากระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารครั้งนี้ เป็นการศึกษาว่า เมื่อผู้นำพบสารที่มีประเด็นตรงกับที่สนใจแล้ว ผู้นำมีวิธีการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร มีการจัดเก็บและนำไปใช้อย่างไร โดยสรุปเป็นแผนภาพแบบจำลองกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนได้ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 3 แบบจำลองกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน

1. เลือกและพิจารณาแหล่งข้อมูลข่าวสาร

เมื่อผู้นำตระหนักถึงความต้องการข้อมูลข่าวสารหรือประเด็นสารที่สนใจแล้ว ผู้นำจึงเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่คิดว่าจะสามารถให้ข้อมูลข่าวสารตามที่ต้องการได้ รวมทั้งพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลข่าวสาร ซึ่งหากผู้นำเห็นว่าไม่น่าเชื่อถือก็จะไม่รับสารนั้น และ / หรือ หาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลข่าวสารอื่นต่อไป ซึ่งจะย้อนกลับไปสู่กระบวนการแสวงหาข้อมูลและการพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลข่าวสารอีกครั้งหนึ่ง ตามคำบอกเล่าของแม่ทองดีที่พูดถึงการพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลข่าวสารว่า

“ตัวแม่ทองดีเองต้องดูก่อนว่า สื่อตัวไหนที่จะเชื่อถือได้ หรือใครมาบอกอะไรกับเรา เราก็ต้องดูด้วยว่าเค้าน่าเชื่อถือได้แค่ไหน”

(แม่ทองดี ไพริยong สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

หากพิจารณาแล้วพบว่าแหล่งข้อมูลข่าวสารนั้นน่าเชื่อถือก็จะนำไปสู่การพิจารณาถึงตัวเนื้อหาสารนั้นต่อไป ซึ่งมี 2 กรณีคือ สารที่สอดคล้องกับความรู้เดิม และสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม

2. สารที่สอดคล้องกับความรู้เดิม

เมื่อพบว่าแหล่งข้อมูลข่าวสารนั้นมีความน่าเชื่อถือ ผู้นำมีวิธีการจัดการกับข้อมูลข่าวสาร ดังนี้

2.1 วิเคราะห์

จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนมีทักษะในการวิเคราะห์สารแตกต่างกันไปตามประสบการณ์การเรียนรู้และสิ่งที่สั่งสมมา โดยพบว่า ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การอ่านหนังสือประเภทต่าง ๆ อย่างมากมาย ประกอบกับการเป็นคนช่างคิด ช่างวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีสายตาและวิจารณญาณในการวิเคราะห์สารอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่ผู้ใหญ่ให้ความสนใจเป็นพิเศษ

“การวิเคราะห์ผมถือเป็นสำคัญและผมก็สนใจ เป็นเรื่องราวที่สามารถสะท้อนให้เห็นปัจจุบันกับอดีต จะดูว่าอดีตมันมีผลต่อวิถีคิดใหม่อย่างไร หรือวิถีคิดใหม่มีผลมาจากอดีตยังไง”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

แม่ทองดี โพธิยอง เป็นอีกผู้หนึ่งที่ไม่รับสารมาเฉย ๆ โดยไม่วิเคราะห์ถึงอดีตหรือความเป็นมาเป็นไปของสารนั้น หากมีข้อมูลข่าวสารที่รับรู้มาเปลี่ยนแปลงไป แม่ทองดีจะวิเคราะห์ลำดับเรียงร้อยถึงเหตุผลและความเป็นมาของข้อมูลนั้นก่อนเสมอ

“แม่ทองดีจะเอางานทั้งหมดมาร้อยเรียงกัน สมมติว่า ปี 38 เราจัดทำเรื่องเยาวชนเกี่ยวกับเรื่องของโสเภณีเด็ก แต่ปีนี้เราทำเรื่องแรงงานเด็กในภาคเกษตร เราก็เอาอันนี้มาดูว่าโสเภณีมันเป็นมาอย่างไร ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น แล้วเอาอันนี้มาดู อ้อ ปีนี้ไม่ใช่เรื่องเด็กถูกหลอกไปขาย เพราะเด็กฉลาดเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แต่เด็กตกเป็นทาสยาเสพติด ที่เด็กต้องไปเป็นโสเภณีเพราะเด็กต้องขายตัวแลกยา ต่างจากอันนี้ พ่อแม่ขายเพราะว่าพ่อแม่เป็นหนี้ ธ.ก.ส. เป็นหนี้นายทุน แม่จะถูกยึดนา ต้องไปทำงานกับนายหน้าที่กรุงเทพฯ แต่แม่ไม่รู้ว่าคุณต้องไปขายตัว...มันต่างกัน ข้อมูล 2 ตัวนี้มันจะมีการพัฒนา...จะ 1..2..3..แล้วเราต้องอยู่ที่สูงแล้วมองมาว่าข้อมูลขั้นแรกนี้มันเกิดขึ้นอย่างไร มันพัฒนาตัวของมันยังไง อันนี้สำคัญที่สุด”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

นอกจากนี้ ในบางครั้งผู้วิจัยเก็บสารที่รู้สึกสะดุดใจมาวิเคราะห์ด้วย อย่างเช่นที่คุณพันทิพย์ บุตรตาดพบบ่อย ๆ ในการประชุมกรรมการหรือคณะทำงานต่าง ๆ ที่มีผู้บริหารระดับสูงร่วมประชุมด้วย

“ที่ฟังจากการประชุมเรื่องสินเชื่อ...ผู้ใหญ่คนนึงบอกว่ารู้มั๊ย เขาหลอกให้ใช้หนี้ต่างประเทศแทน ก็จับประเด็นเลย”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

2.2 ทำความเข้าใจ

จากการศึกษาพบว่า ในฐานะของการเป็นผู้นำชุมชนจึงต้องทำความเข้าใจกับสารมากกว่าการรับสารของคนปกติทั่วไป เนื่องจากต้องนำไปใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง และเพื่อเผยแพร่ต่อไป

การสร้างความสำเร็จสารนี้ คุณพันทิพย์ บุตรตาด ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก โดยให้เหตุผลว่า ถ้าหากยังไม่เข้าใจก็ไม่สามารถที่จะไปอธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้

“พี่ก็ถามเลย พูดแบบนั้นเราก็จะไปสื่อยาก พี่ต้องบอกว่าจะบอกมาว่า พวกนี้คืออะไร พี่ก็ถามตรง ๆ เลย เวลาคุยกัน...ต้องอธิบายให้พี่เข้าใจก่อน ถ้าไม่ได้ไม่ให้อ่าน ถ้าอันไหนไม่ได้ขอให้ทำความเข้าใจ ขอเรียนรู้ ถ้าผ่านหลุดไปนี้ก็จะไม่รู้ไง พี่ก็จะไปคุยไม่ได้”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

2.3 หาข้อมูลเพิ่มเติม

หากผู้วิจัยไม่เข้าใจถึงตัวเนื้อหาของสาร พบว่าผู้นำมีการหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อทำความเข้าใจให้กับตนเอง โดยอาจเก็บไว้สอบถามกับบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกรณีที่เป็นเรื่องไม่เร่งด่วน แต่หากพบว่าเรื่องนั้น ๆ มีความจำเป็นเร่งด่วนก็จะสอบถามทันที

“บางที่เราอยากรู้อะไรเพิ่มเติมนี้บางที่อ่านเข้าใจไม่หมด พี่ก็ต้องถามคน อย่างอ่านที่บ้านพี่ก็จะนัดมา อย่างสมัยก่อนคำว่า “กระจายรายได้” มันกระจายยังไงพี่ไม่รู้หรอก สมัยเกิดใหม่ ๆ พี่ก็มาถาม”

(นางพันทิพย์ บุตรตาด 30 สิงหาคม 2545)

ในบางครั้งพบว่า ในภายหลังเมื่อได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับสารที่ไม่เข้าใจนั้นจากบุคคลอื่น ๆ ในบริบทต่าง ๆ ก็สามารถช่วยทำให้เข้าใจได้เองโดยไม่ต้องสอบถามหรือหาข้อมูลเพิ่มเติม

“พอคำนี้มาปุ๊บในใจก็เลยนะ ประเดี๋ยวฟังไปเรื่อย ๆ อ้อ เป็นอย่างนี้เองเข้าใจละ ไม่ต้องถามแล้ว”

(นางพันทิพย์ บุตรตาด 3 กันยายน 2545)

2.4 จัดลำดับความสำคัญ

โดยปกติทั่วไปในวันหนึ่ง ๆ คนเราได้รับสารมากมาย ดังนั้น ผู้นำจึงต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของสารเพื่อจัดเก็บและใช้เผยแพร่ต่อไป

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำมีการเลือกและจัดลำดับความสำคัญของสารต่างกันไป ตามสถานการณ์ สภาพปัญหา และสภาพพื้นที่ โดยเกณฑ์การลำดับความสำคัญ ๆ ของสาร ได้แก่

- ผลกระทบกับชาวบ้าน / เรื่องใกล้ตัวที่สามารถดำเนินการเองได้
- ความจำเป็น
- การใช้ประโยชน์

แม่ทองดี ไพธิยอง ได้ยกตัวอย่างการเลือกและจัดลำดับความสำคัญของการเลือกรับ และเผยแพร่สารไว้ว่า

“ปัญหาที่คนได้รับผลกระทบมากที่สุดต้องเอาปัญหานี้ขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่ง ไม่เกี่ยวกับเรื่องปากท้องเสมอไปและแล้วแต่บางชุมชน เราต้องดูชุมชนด้วยนะ บางชุมชนที่มีอันจะกินไม่ใช่เรื่องปัญหาปากท้อง เป็นเรื่องของค่านิยม เออ อย่างนี้อาจจะมาเป็นอันดับหนึ่ง บ้านโน้น บ้านนี้ก็รวย มันไม่ใช่เรื่องของปากท้อง มันเป็นเรื่องของเวลา เวลาที่จะมาขอความร่วมมือ”

(แม่ทองดี ไพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

“ถ้ามีหมู่บ้านหนึ่งอยู่หลังดอยโนน มีน้ำ ปลุกผัก มีข้าวกิน ไม่มีปัญหาเรื่องปากท้อง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ อยู่หลายดอย เวลาจะไปสักที่ติดต่อกันเป็นวัน ๆ ขาดข้อมูลข่าวสาร ขาดความรู้จากโลกภายนอก ขาดความรู้เท่าทันโลกภายนอก ปัญหาไม่เหมือนกัน”

(แม่ทองดี ไพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

สำหรับพระสุบินได้กล่าวถึงการเลือกและลำดับความสำคัญของประเด็นสารที่นำมาปฏิบัติหรือเผยแพร่ว่า

“เราดูสภาพปัญหาของชุมชน เพราะว่าข้างนอกเราแก้ไม่ได้ เพราะมันไม่ได้อยู่ในวิสัยที่เราจะทำได้ มองสิ่งที่เราจะทำได้”

(พระสุบิน ปณีโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2545)

2.5 จัดเก็บข้อมูลข่าวสาร

ผลจากการศึกษาพบว่า การจัดเก็บสารของผู้นำชุมชนมี 3 วิธี ได้แก่

2.5.1 จัดบันทึก

ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกถึงเรื่องราวเกี่ยวกับงานที่ทำซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในภายหน้า และงานที่ต้องทำหรือนัดหมายการพบปะประชุมสัมมนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเตือนความจำ รวมทั้งยังมีการจัดบันทึกข้อความหรือคำบางคำที่ยังสงสัยไม่เข้าใจเพื่อเตือนความจำว่าจะต้องแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อไขข้อสงสัยหรือความไม่เข้าใจต่อไป

จากการติดตาม แม่ทองดี โพธิยอง และคุณพันทิพย์ บุตรตาด ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าผู้นำสตรีทั้งสองท่านจัดบันทึกตลอดเวลาและเมื่อสอบถามก็พบคำตอบว่าเป็นจัดบันทึกสรุปการประชุม ผลการทำงาน และภารกิจหรือนัดหมายการประชุมสัมมนา จิปาถะต่าง ๆ รวมทั้งเมื่อพบข้อความหรือคำบางคำที่ไม่เข้าใจก็จะจดไว้เพื่อสอบถามหาข้อมูลต่อไป

“พี่โน้ตไว้หมด วันนี้ประชุมอะไรกับใครได้ผลยังไง เพราะพี่ต้องใช้ทำงาน สมุดบันทึกนี้เอาติดตัวตลอด”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

“แม่ชอบบันทึก คนเรานะ พี่ จด จำ พี่แล้วต้องจด จดแล้วต้องเอามาทบทวน มันถึงจะเกิดความจำได้”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

2.5.2 จัดแฟ้ม

จากการเฝ้าติดตามการทำงานของผู้นำชุมชนพบว่า แม่ทองดี โพธิยอง นอกจากจะชอบจัดบันทึกการทำงานแล้วยังมีการจัดทำแฟ้มข้อมูลงานที่ทำอย่างเป็นระบบ โดยแยกเป็นเรื่อง ๆ ซึ่งสังเกตได้จากชั้นและตู้เอกสารที่ห้องทำงานของแม่ทองดีที่บ้านพักในหมู่บ้านดอนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งใช้เป็นสถานที่นัดพบ พูดคุย และจัดประชุมกลุ่มต่าง ๆ ที่แม่ทองดีเป็นประธานหรือดูแลรับผิดชอบ

“ข้อมูลที่แม่บันทึกไว้เก็บหมดเลยทำเป็นแฟ้ม ถ้าเราอยากรู้ว่า เอ้ เมื่อ 3 ปีที่แล้วกลุ่มแม่บ้านนี้จัดตั้งเมื่อไหร่อะ ไปเปิดเลย เพราะเราเป็นคนไปร่วมเปิด เราได้รู้เลย วันนี้มีการเปิดเวลานั้น มีผู้ร่วมงานกี่คน ใครเป็นประธาน รู้ได้เลย แล้วก็สรุปงาน”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

2.5.3 จดจำ

ในการจัดเก็บสาร หากไม่ได้มีการจดบันทึกแล้ว ผู้นำชุมชนจะใช้เวลาจำ โดยใช้กระบวนการ "ทำจริง ปฏิบัติจริง" ด้วยตนเอง เนื่องจากงานพัฒนาชุมชนโดยส่วนใหญ่เน้นการค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ เรียนรู้ ทำไปแก้ไขไปพัฒนาไปเรื่อย ๆ ดังตัวอย่างที่พระสุธีเล่าให้ฟังว่าใช้การลงมือปฏิบัติเป็นวิธีการค่อย ๆ เรียนรู้ค่อย ๆ จดจำ ใช้การลงมือทำงานเป็นเครื่องมือสั่งสมความรู้และประสบการณ์

"อาตมามีส่วนเสียอันหนึ่งก็คือไม่ค่อยเขียนหนังสือ จดอยู่ไม่ค่อยเท่าไร ส่วนใหญ่ใช้ประสบการณ์ งานนั้นแหละเป็นสิ่งที่สอน ทำให้จำได้"

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

2.6 การนำไปใช้

ในการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้นั้น ผู้นำมีหลักในการปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ การปรับข้อมูล และการเลือกผู้รับสารและช่องทางการเผยแพร่ข่าวสาร

2.6.1 การปรับข้อมูล

บางครั้งแม้ข้อมูลจะเป็นข้อเท็จจริงแต่หากนำไปใช้เผยแพร่เลยโดยไม่ได้อิงความเหมาะสมก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังที่แม่ทองดีเล่าถึงประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่เรื่องปัญหาเสพติดซึ่งพบว่า มีการรายงานว่ามีคนในบ้านนั้นบ้านนี้ติดยา หากแม่ทองดีไม่นำข้อมูลมาที่ตึกนี้มาปรับหรือที่แม่ทองดีเรียกว่า"ย่อยสาร"เสียก่อน โดยเลือกประเด็นเฉพาะที่เป็นประโยชน์และเปิดเผยได้เท่านั้นในการนำไปไปถ่ายทอดเผยแพร่แก่บุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ก็จะเป็นอันตรายหรือเกิดผลกระทบกับผู้ให้ข้อมูลได้

"พอได้ข้อมูลมาแล้ว ไม่ใช่ได้มาแล้วนี่ยังดิบอยู่เลย ไม่ได้ย่อย เอาไปให้โรงพักสารภี บ้านนี้มีการค้ายาเสพติด บ้านเลขที่นี้ เด็กบ้านนี้เสพยา เอาไปให้ตำรวจเลย ตายเลย คนหาข้อมูลตายก่อน"

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

2.6.2 การเลือกผู้รับสารและช่องทางการเผยแพร่สาร

คือการพิจารณาเลือกกลุ่มหรือบุคคลผู้รับสารรวมทั้งช่องทางการสื่อสารว่าเหมาะสมหรือควรจะถ่ายทอดเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้หรือไม่ เพราะหากเป็นเรื่องละเอียดอ่อนอาจส่งผลเสียต่อตัวเอง

“บางเรื่องคุยเป็นทางการเปิดตัวไม่ได้ เราเลือกคนที่คุย..ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่เสียหาย ก็เปิด มีเวทีที่ไหนก็ไปเล่าไปร่วมประชุมที่ไหนก็เอามี่เรื่องจะเล่าให้ฟังนะ”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

2.6.3 การจัดเตรียมข้อมูล

คือการเตรียมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติการกิจ ไม่ว่าจะเป็นการออกไปพบปะชาวบ้านตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยการศึกษาข้อมูลในพื้นที่นั้น ๆ หรือการเตรียมข้อมูลสำหรับใช้ในการประชุมต่าง ๆ โดยพบว่า ผู้นำใส่ใจในการอ่านเอกสารหรือวารสารการประชุมล่วงหน้าและทำการบ้านอยู่เสมอก่อนเข้าร่วมการประชุมต่าง ๆ

“ก่อนประชุมที่ต้องทำการบ้านก่อน อย่างพฤษภาคมนี้ประชุมเรื่องกองทุนหมู่บ้าน เอาแล้วที่ต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ พรบ.กองทุนหมู่บ้านแล้วว่าเป็นยังไง”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

รวมถึงการศึกษาถึงบุคคลต่าง ๆ ที่จะต้องพบปะพูดคุยหรือร่วมงาน ร่วมประชุมกัน ดังที่ผู้วิจัยพบจากการสังเกตการณ์คุณพันทิพย์ปฏิบัติการกิจโดยเข้าร่วมงานพิธียกเสาเอกชุมชนบ่อนไก่พัฒนา คลองเตย ซึ่งคุณพันทิพย์เล่าให้ฟังภายหลังจากที่เดินสำรวจรอบ ๆ งานได้พักหนึ่ง

“พี่พยายามไปคุยกับคนโน้นคนนี้ พี่คิดว่าใครมามั่งไม่มามั่ง ไม่ใช่อยากเป็นคนใหญ่คนโตหรอก...ทำยังไงให้เราได้รู้ว่าใครมา เราจะได้คุมภาพได้”

(พันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์เมื่อ 3 กันยายน 2545)

2.7 ลบสารทิ้งภายหลัง / เก็บต่อเนืองต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารอย่างมาก เนื่องด้วยเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติการกิจ ดังนั้นจึงพบว่าผู้นำจะไม่เลือกทิ้งสารนั้นโดยสิ้นเชิงแม้ว่าสารนั้นจะไม่ใช่ประเด็นที่สนใจก็ตาม เหมือนดังคำกล่าวโบราณที่ว่า รู้ไว้ไว้ว่า ใส่ปากแบกหาม ทั้งนี้โดยเล็งเห็นถึงประโยชน์ในการนำไปเป็นข้อมูลในภายภาคหน้า

“ได้อะไรไว้ก่อนก็จับไว้ก่อน เก็บไว้ก่อน ..ถ้าได้คุย ต้องเก็บ ไม่จำเป็นก็ต้องฟังไว้
เยอะ ๆ เก็บไว้ ๆ”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

อย่างไรก็ดี เมื่อข้อมูลดังกล่าวไม่ได้นำออกมาใช้นานวันเข้า ความจำในส่วนนั้น
จะลึบเลือนไปตามวันเวลา แต่หากข้อมูลนั้น ๆ ได้นำมาใช้อยู่เสมอก็就会被จัดเก็บอยู่ในความทรง
จำ เป็นการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องต่อไป

3. สารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม

โดยภาพรวมแล้วพบว่า หากผู้นำชุมชนได้รับสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม ผู้นำจะมีวิธี
การปฏิบัติหรือการแก้ไขต่าง ๆ กันไป

3.1 วิเคราะห์ต้นตอแหล่งสาร

อันดับแรกที่ผู้นำชุมชนจะพิจารณาก่อนเมื่อได้รับสารขัดแย้งกับความรู้เดิมคือ วิเคราะห์
ต้นตอของแหล่งสาร

“หากพบความขัดแย้ง อันนี้ต้องวิเคราะห์ว่าขัดแย้งกันด้วยอะไร ด้วยความแตก
ต่างของทัศนคติผู้เขียน เข้าของบทความ หรือนโยบายของสำนักพิมพ์..ตัวของแม่ทองดีเอง
ต้องมาวิเคราะห์”

(แม่ทองดี โพธิ์ยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

3.2 เก็บข้อมูลที่ขัดแย้ง

ในบางครั้งเมื่อได้รับสารที่มีความขัดแย้งกับความรู้เดิม ผู้นำมักจะไม่ปฏิเสธสารหรือ
หลีกเลี่ยงการรับสาร แต่จะใช้วิจรณ์ญาณในการรับสารนั้นไว้หาโอกาสตรวจสอบ ค้นคว้า เพื่อ
ค้นหาความถูกต้องหรือความชัดเจนต่อไป รวมทั้งอาจเก็บเป็นข้อมูลนั้นไว้เป็นข้อมูลในอีกมุม
มองหนึ่ง ดังเช่นผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่มักมีมุมมองอีกด้านหนึ่งเสมอเมื่อพบความขัดแย้งของข้อ
มูลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์

“เราก็รับฟังข้อมูลที่เรารับเจอ แต่สิ่งที่เรารู้มันเป็นข้อมูลที่เรารู้ใหม่..ทั้งหมดนี้ ก็ไม่มีใครบอกได้ว่าอันไหนถูก เพียงแต่ทำให้เราเห็นมุมมองมากกว่าเก่า เราเคยอ่านในหนังสือประวัติศาสตร์พูดถึงเรื่องนี้ไว้แค่นี้ แล้วก็ถือว่าถูกต้อง แต่ในขณะที่เดียวกันเราฟังผู้นำในชุมชนฟังผู้เฒ่าผู้แก่เล่า หรือมีการไปสืบค้นจากท้องถิ่น และมีเรื่องเล่าผสมมานี้ มันก็ทำให้เราเห็นภาพทั้งหมด แต่เราไม่ได้สรุปว่าจะต้องเป็นอย่างไรหนังสือที่มีการบันทึกไว้ แต่ทั้งหมดนั้นทำให้เราเห็นมุมทั้งหมด”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

ปัญหานำวิจัยข้อ 3 ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำอย่างไร

เพื่อตอบปัญหานำวิจัยข้อที่ 3 ที่ต้องการศึกษาว่า ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จอย่างไร ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และติดตามสังเกตพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของผู้นำชุมชนในขณะปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เช่น การร่วมประชุม/พูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ การเดินทางไปร่วมประชุม อภิปราย เทศนา หรือการบรรยายแก่กลุ่มคนต่าง ๆ เป็นต้น

ในการสื่อสาร โดยทั่วไปแล้วบุคคลคนหนึ่งจะเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ถ่ายทอดสารซึ่งในการเป็นผู้รับและเป็นผู้ถ่ายทอดนั้นมีความสำคัญเท่าเทียมกัน กล่าวคือ หากมีการรับไม่ดีพอก็ไม่สามารถที่จะนำไปถ่ายทอดได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการศึกษาผู้นำชุมชนเองก็เช่นกันคือ ผู้วิจัยได้ศึกษาและเสนอผลการวิเคราะห์กลวิธีการสื่อสารของผู้นำทั้งในฐานะที่เป็นผู้รับสารและเป็นผู้ถ่ายทอดสาร ดังนี้

1. การรับสาร

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นในปัญหานำวิจัยข้อที่ 2 ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร ซึ่งพบว่าผู้นำชุมชนต่างมีนิสัยรักการอ่านและสนใจศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา และเมื่อศึกษาถึงการเปิดรับสารของผู้นำแล้วพบว่า มีหลักหรือกลวิธีการรับสารที่สำคัญ ๆ 3 ประการ ได้แก่

1.1 การใช้หลัก “สุ จิ ปุ ลิ”

จากการศึกษาพบว่า การรับสารของผู้นำชุมชนนั้นเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความรู้และความคิดทั้งกว้าง ทั้งไกล และทั้งลึก ซึ่งพบว่าผู้นำชุมชนมีวิธีการเก็บเกี่ยวข้อมูลความรู้ที่เน้นให้ความสำคัญกับหลัก “สุ จิ ปุ ลิ” คือ การฟัง การคิด การถาม และการเขียน

“ถ้าสมัยก่อนนั้นก็ติดตามฟังความคิดของคน เราชอบเราไม่ชอบไม่รู้หรอก แต่คิดว่าน่าจะลองฟังดูเขาไป ไม่ได้จำกัดคนที่ฟัง..ส่วนใหญ่ดูเรื่อง. แต่ถ้าจะฟัง จะฟังวิธีวิเคราะห์ เพราะปกติจริง ๆ เป็นคนชอบวิเคราะห์”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

“แม่ชอบบันทึก คนเรานะ ฟัง จด จำ ฟังแล้วต้องจด จดแล้วต้องเอามาทบทวน มันถึงจะเกิดความจำได้ แล้วต้องมาปฏิบัติ มันมีอยู่ 4 อย่าง “ฟัง บันทึก จำ ปฏิบัติ”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

“เวลาใครคุยอะไรก็ฟัง ฟังแล้วก็เก็บไว้ จำไว้ ไม่จำเป็นก็ต้องฟังไว้เยอะ ๆ เก็บไว้แล้วสงสัยก็ถาม จะช่วยให้เราได้รู้อะไรเยอะขึ้น ยิ่งประชุมกับพวกผู้ใหญ่ ๆ คำรู้มากกว่าเรา คำวิเคราะห์ระดับสูง”

(พันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

1.2 การใช้หลัก “การเรียนรู้”

ในการศึกษาคั้งนี้พบว่า ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นบทเรียนและประสบการณ์ในการรับรู้ คิดวิเคราะห์ และนำข้อมูลสารไปใช้อย่างชาญฉลาด

“สถานการณ์ทำให้เราต้องไปหาไปเรียนรู้ เหมือนกับสถานการณ์ชุมชนบ่อนไก่ จะทำโครงการเช่าที่ดินทรัพย์สินที่พี่น้องคุยกัน ก็ต้องไปหาข้อมูลที่ทรัพย์สินที่ธนาคารฯ ที่ไหนคิดเท่าไร เหมือนกับพอมานชนกับปัญหาของเราแล้วเราก็ไปรู้ไปเรียนรู้ พอทำไปช่วงหนึ่งเราจะรู้เยอะขึ้นไง”

(พันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

ทำงานไปแล้วก็ทำให้เราได้ข้อมูลได้ชุดความรู้มาจากการทำงานด้วย เป็นการเรียนรู้ เป็นประโยชน์กับการทำงานด้วย”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 20 ตุลาคม 2545)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ใหญ่วิบูลย์ ได้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้มาก โดยสามารถสะท้อนได้จากวิธีคิดของผู้ใหญ่ที่เน้นการพัฒนาโดยมุ่งประเด็นไปที่การเรียนรู้เป็นสำคัญ

“เราต้องสร้างให้เกิดการเรียนรู้ นั่นความรู้ที่ควรจะต้องรู้จักการจัดการชีวิตตัวเองกับสังคมกับเศรษฐกิจได้ กับธรรมชาติได้ ทำยังไง...นั่นคือทำยังไงจะให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นมาให้ได้”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 20 ตุลาคม 2545)

1.3 การใช้หลัก “เหรียญสองด้าน / มองต่างมุม”

จากการวิเคราะห์พบว่าผู้นำมีนิสัยรักการอ่าน จากการอ่านมาก ๆ นี้เองที่ช่วยทำให้ผู้นำชุมชนมีความคิดอ่านกว้างไกลและลึกซึ้งกว่าชาวบ้านทั่วไป ประกอบกับประสบการณ์การเรียนรู้จากสิ่งรอบข้างจึงทำให้ผู้นำมีหลักการคิดวิเคราะห์ในการรับสารอย่างรอบคอบ มีมุมมองสองด้านอยู่เสมอ ซึ่งช่วยให้การรับสารของผู้นำมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานยิ่งขึ้น

“การเขียนผู้ก็ต้องมีหลายอย่างประกอบกันเนาะ ทั้งตัวของเขาเอง แต่แม่ทองดีสนใจนะเจ้า สนใจที่จะเขียนผู้จากผู้รู้และจากผู้ประสบปัญหา ไปใจว่าเราจะเขียนผู้ด้านเดียวเนาะ การเขียนผู้ต้องทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านบวกและด้านลบเจ้า ด้านบวกนี้เป็นประสบความสำเร็จ ทำอย่างไรเป็นประสบความสำเร็จ อันนี้เขาก็สนใจ แต่การที่เป็นมาแล้ว ประสบความล้มเหลวเนาะ เพราะอันหนึ่งเป็นถึงประสบความล้มเหลว เขาก็ต้องศึกษาทั้ง 2 ด้าน เขาจะได้ผู้ จะได้เปรียบ การที่เขาจะศึกษาคน ๆ หนึ่งนี้ เขาจะศึกษาทั้ง 2 ด้าน แล้วก็จุดอ่อน จุดแข็งของเป็น”

(แม่ทองดี โพธิ์ยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

“เราก็รับฟังข้อมูลที่เรารับเจอ แต่สิ่งที่เรารู้มันเป็นข้อมูลที่เรารู้ใหม่ คือเราศึกษามันมาใหม่หรือเราจำมันมานานแล้ว ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ไม่มีการบอกได้ว่าอันไหนถูก เราก็ยังไม่มีคำตอบเพียงแต่ทำให้เราเห็นมุมมองมากกว่าเก่า เราเคยอ่านในหนังสือประวัติ

ศาสตร์พูดถึงเรื่องนี้ไว้แค่นี้ แล้วก็ถือว่าถูกต้อง แต่ในขณะที่เดียวกันเราฟังผู้นำในชุมชนฟังผู้
 เฒ่าผู้แก่เล่า หรือมีการไปสืบค้นจากท้องถิ่น มันก็ทำให้เราเห็นภาพทั้งหมด แต่เราไม่ได้
 สรุปว่าจะต้องเป็นอย่างไรหนังสือที่มีการบันทึกไว้ โดยใครก็ไม่รู้ หรือโดยคนเฒ่าคนแก่เล่า
 หรือโดยใครเล่า แต่ทั้งหมดนั้นทำให้เราเห็น เราก็พูดถึงมุมมองทั้งหมดของมัน”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

1.4 การใช้หลัก “หูตากว้างไกล”

การใช้หลัก “หูตากว้างไกล” นี้หมายถึงการเปิดรับสารจากทุกช่องทางการสื่อสารใน
 ทุกขณะที่มีโอกาส การเปิดรับสารของผู้นำ ได้แก่

1.4.1 การเปิดรับสารที่เป็นตัวข้อมูลข่าวสาร เช่น การติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชน
 โดยทางหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งการเอกสารต่าง ๆ

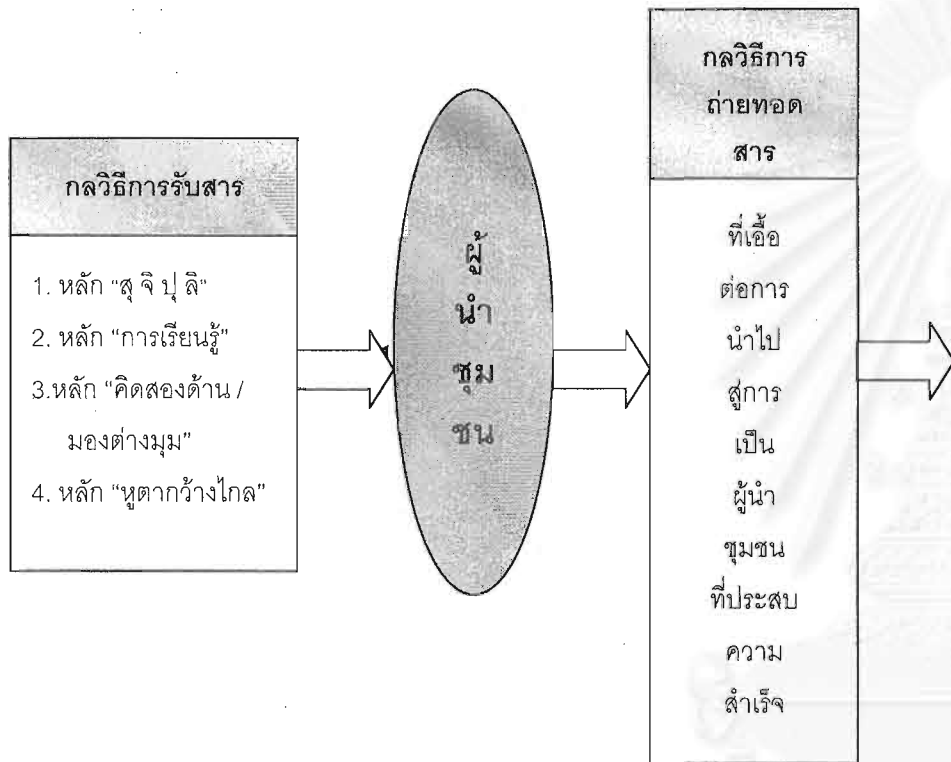
1.4.2 การเปิดรับสารโดยการคบหาสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุม
 ชน ซึ่งเห็นได้จากที่ผู้นำมีการติดต่อคบหากับบุคคลต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กร
 พัฒนาชุมชน

1.4.3 การเปิดรับสารโดยการสังเกตและหยิบยกนำสิ่งที่พบเห็นจากบุคคล หรือสถาน
 ที่ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้หรือเป็นข้อคิด เป็นแนวทางในการทำงาน เช่น จากคำบอกเล่าของแม่ทองดี
 ที่เล่าให้ฟังถึงการไปเห็นขนมในเมืองก็นำมาเป็นสื่อเป็นตัวอย่างให้กลุ่มชาวบ้านกระดือหรือรับ
 การคิดดัดแปลงทำขนมพื้นบ้านในชุมชน

2. การถ่ายทอดสาร

ดังได้กล่าวไปแล้วถึงกลวิธีการรับสารของผู้นำซึ่งเป็นขั้นตอนการสื่อสารสำคัญในการรับ
 เอาข้อมูลข่าวสาร (input) ก่อนที่จะถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารนี้ไปยังกลุ่มผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง ซึ่งจาก
 การศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการถ่ายทอดสารที่ปรับไปตามบทบาทและสถานภาพ
 ตลอดจนสถานการณ์และวัตถุประสงค์ในแต่ละช่วงของการทำงานพัฒนาชุมชนในขณะนั้น โดยพบ
 ว่าผู้นำมีกลวิธีการถ่ายทอดสารด้วยการใช้กระบวนการสื่อสารต่าง ๆ รวมถึงการสื่อสารผ่านการ

แผนภาพที่ 4 กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน

กระทำ (Action for Communication) ซึ่งสรุปได้ดังแผนภาพที่ 4 โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงในการใช้กลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ดังนี้

- 1) ช่วงชี้ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจร่วมกันพัฒนา ประกอบด้วย

กลวิธีการสื่อสาร :	- "การเทศน์ไปคุยไป"
	- "การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว"
	- "การสร้างสารให้ดึงดูดใจ"
	- การใช้ "กลุ่ม" เป็นสื่อ
การสื่อสารผ่านการกระทำ :	- การเลือก "ปัญหา" พร้อมหาทางออก
	- การทำตัวเป็นแบบอย่าง

- 2) ช่วงการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ ประกอบด้วย

กลวิธีการสื่อสาร :	- "การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้"
	- "การสร้างการมีส่วนร่วม"
การสื่อสารผ่านการกระทำ :	- "การดูงานสัมผัสของจริง"
	- "การสื่อสารกับการจัดการ"
	- "การยึดมั่นความดี"

- 3) ช่วงได้รับการยอมรับ ประกอบด้วย

กลวิธีการสื่อสาร :	- "การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน สื่อสารต่างกัน"
	- "การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง"
	- "การสื่อสารผ่านอวัจนสาร"
การสื่อสารผ่านการกระทำ :	- "การขยายกลุ่มงาน เคลื่อนไหว และเติบโต"
	- "การวางตัวเป็นกลางไขความขัดแย้ง"
	- "การประเมินผลพัฒนาตนเอง"

1. ช่วงชี้ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจร่วมกันพัฒนา

ในช่วงนี้เป็นระยะที่ผู้นำเริ่มพบหรือประสบสภาพปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน ประกอบกับการมีจิตสำนึกของการเป็นนักพัฒนา จึงคิดว่าน่าจะหาวิธีการที่จะช่วยเหลือคนในชุมชนให้พ้น

จากสภาพปัญหาที่คุกคามอยู่ในขณะนั้น และผู้ที่จะมีร่วมแก้ไขปัญหานี้จะเป็นใครไม่ได้ นอกจากตัวชาวบ้านด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ผู้นำจึงใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face to face) ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two - way communication) พูดคุยสื่อสารกับชาวบ้านเป็นหลัก เพื่อกำจัดศัตรูสำคัญซึ่งได้แก่ ความไม่รู้ ทั้งในเรื่องของปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา และความไม่มั่นใจในหนทางหรือวิธีแก้ปัญหที่ตนพอจะมีอยู่บ้าง โดยชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาและกระตุ้นเตือนให้ตระหนักรับรู้ถึงปัญหาจนเกิดความสนใจที่จะเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหา พร้อม ๆ กับการสร้างความน่าเชื่อถือไว้วางใจเพื่อให้ชาวบ้านเห็นด้วยและคล้อยตามกับความคิดที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

1.1 กลวิธีการสื่อสาร ประกอบด้วย

1.1.1 “การเทศน์ไปคุยไป”

พระผู้นำที่ผู้วิจัยศึกษาสองรูป คือ พระสุบิน ปณีโต แห่งวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด และ พระสุธีปริยัติธรรม แห่งวัดชัยศรี จังหวัดขอนแก่น ต่างใช้เวทีการเทศนาในวันพระหรืองานบุญประเพณีที่ชาวบ้านมาร่วมทำบุญ ตลอดจนงานบุญที่ชาวบ้านนิมนต์ไปตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อสอดแทรกให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการพัฒนา ในลักษณะของการพูดคุยเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นปัญหา สร้างความสนใจ และชักจูงชาวบ้านให้เห็นด้วยกับแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

“ตัวสำคัญที่สุดคือ อาตมาคุยในวันพระ วันพระโยมมาอีกแล้ว ก่อนที่จะให้พร อาตมาก็...อย่างน้อย 10 นาที บางครั้ง 30 นาที อาตมาก็คุย ๆ กับชาวบ้าน...โดยเฉพาะวันพระนี้จะบอกว่า โยมฟังนี่หน่อยก่อนจะรับพร จะคุยอะไรให้ฟัง”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

“ใช้วิธีวันพระคนจะมาทำบุญตามวัดต่าง ๆ ก็ไปบรรยายในช่วงวันพระเลย ส่วนมากจะเป็นวันพระ เพราะคนมาทำบุญกันอยู่แล้ว ก็ใช้วันพระเป็นเวที”

(พระสุบิน ปณีโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2545)

1.1.2 “การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว”

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนที่มีพื้นที่อยู่ในชุมชนชนบทจะใช้หอกระจายข่าวเป็นช่องทางการสื่อสารสำคัญในการสร้างความรู้ เปิดประตูสู่การยอมรับของชาวบ้าน โดย

การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นการสร้างความรู้แล้วค่อย ๆ ชักชวนชาวบ้านให้ความร่วมมือ เข้า
ร่วมประชุม และร่วมงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสุธีปริยัติธรรม และแม่ทองดี โป
ธิยอม ซึ่งมีการทำหออกระจายข่าวใช้เองก่อนที่จะทางหน่วยงานราชการจะมาติดตั้งให้เสียอีก

“หออกระจายข่าว มีเมื่อปี 24 เมื่อก่อนนี้เรียก เสียงตามสาย เราขอบริจาคจากชาว
บ้าน หออกระจายข่าวของทางการมาทีหลัง พวกแม่ทำเองแล้วเอาไปไว้ที่วัด เวลาแม่จะ
ประกาศอะไรแม่ก็ตัดข่าวตัดเอกสารสรุปไว้แล้วก็ไปประกาศ”

(แม่ทองดี โปธิยอม สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

“ใช้ประชาสัมพันธ์เชิญชวนชาวบ้าน พูดคำขวัญหรือคติเตือนใจ ภาษาอีสาน มี
อยู่แล้วในหนังสืออีกส่วนจากประสบการณ์ พูดให้สาระความรู้ วันสุขภาพอนามัย วันนี้
ธรรมะบันเทิง เรื่องอาชีพ วัฒนธรรมต่าง ๆ”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

1.1.3 “การสร้างสารให้ดึงดูดใจ”

จากการศึกษาพบว่าผู้นำให้ความสำคัญกับการสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้าน
มาก ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าผู้นำใช้หลัก “สร้างอารมณ์ขัน เลือกสรรคำง่าย อธิบายสิ่งสนใจ ใกล้ตัว”
เป็นกลวิธีการถ่ายทอดสารเพื่อดึงดูดความสนใจ ดังนี้

ก) การใช้อารมณ์ขัน

พบว่าผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้อารมณ์ขันในการสื่อสาร
โดยมีขอบเขตของการใช้อย่างพอเหมาะพอเจาะและเหมาะสมกับสถานการณ์ และกาลเทศะ เพื่อ
เป็นการสร้างความน่าสนใจและดึงดูดใจกลุ่มผู้รับสาร

“การพูดก็ต้องมีลูกเล่น มีมุข บางครั้งคุยให้คนหัวเราะสำคัญ”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

สำหรับอารมณ์ขันที่ผู้วิจัยพบในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนพอจะยกตัวอย่าง
มาเป็นสังเขป ดังนี้

“ก็ทำงานร่วมกัน 4 หน่วยงาน เรียกโครงการนี้ว่า “วิสาหกิจชุมชน” ก็รอดูว่าจะทำได้แค่ไหน เพราะแต่ละคนยังอยู่คนละทิศ คุณวิวัฒน์ก็อยู่อีกทิศยังแช่ป๊วยอยู่ ปตท.ก็ยั้งวางแผนท่ออยู่ ธกส.ก็ว่าลูกหนี้จะทำยังไงกับมันดี”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 20 ตุลาคม 2545)

“พอได้ข้อมูลมาแล้ว ไม่ใช่ได้มาแล้วนี่ยังดิบอยู่เลย ไม่ได้ย่อย อะ เอาไปให้โรงพัก สารภี บ้านนี้มีการค้ายาเสพติด บ้านเลขที่นี้ เด็กบ้านนี้เสพยา เอาไปให้ตำรวจเลย ตายเลย คนหาข้อมูลตายก่อน เราไม่รู้ว่ เอ คนนี้ใคร เป็นลูกค้าดีเด่นของผู้ค้าหรือเปล่า”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ข) การใช้ภาษาที่ง่ายแก่การเข้าใจและใช้กันในกลุ่ม

การศึกษาครั้งนี้พบว่าผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ แก่กลุ่มชาวบ้าน โดยผู้นำจะเลือกใช้ภาษาที่ง่ายแก่การเข้าใจ โดยการตัดแปลงหรือเลือกใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ที่สมาชิกคุ้นเคย

“แม่ต้องสรุปและตัดแปลงให้เป็นภาษาง่าย ๆ ไปให้เขา เราไม่สามารถจะเอาทั้งเล่มไปให้เค้า เพราะว่าเขาไม่รู้ทั้งหมด เขารอ่านแล้วเขาไม่เข้าใจ”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

“อันนี้มีปัญหา มาก ทำให้พี่ต้องระวังทบทวน พี่โดนคนสะท้อนหลายคนว่า ทำไมไม่พูดภาษาชาวบ้าน.. เลี่ยงใช้คำที่ดูว่าจะเหมือนทางการให้มากที่สุด คำไหนยาก ๆ ก็พยายามคิดคำง่าย ๆ พูดให้ชาวบ้านฟัง”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

“ชาวบ้านไม่ได้เรียน ต้องใช้ภาษาของเค้า ใช้ภาษาชาวบ้าน ภาษาที่เค้าพูดอยู่”

(พระสุบิน ปณีโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 254)

รวมทั้งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้นำแต่ละท่านมีการใช้ถ้อยคำ / สำนวนในลักษณะที่ใช้กันเฉพาะในกลุ่มด้วย เช่น คุณพันทิพย์ บุตรตาดที่ต้องประชุมและติดต่อประสานงานกับกลุ่มชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ที่ล้วนทำงานหรือเกี่ยวข้องกับองค์กรเอกชน จึงมีคำ

ศัพท์ที่มักใช้กันเฉพาะกลุ่ม เช่น คำว่า “องค์กรวม” ที่มักพูดและใช้กันในกลุ่มองค์กรเอกชนและนักวิชาการ

“แล้วพี่ก็คิดว่า เราไม่ได้ต้องเป็นองค์กรวมทั้งหมดหรอก เราทำงานยังไง ประสานให้คนมาช่วยกันดีกว่า ไปเหมารวมหมดไม่ดีหรอก เป็นประสบการณ์ที่ได้เห็นมา”

ค) การเลือกเรื่องใกล้ตัว / เรื่องที่ชาวบ้านสนใจ

ในการพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้าน พบว่าผู้นำชุมชนเลือกเรื่อง/ประเด็นปัญหาที่ใกล้ตัวมาถ่ายทอดเผยแพร่ให้ทราบ หรือยกตัวอย่างสร้างความเข้าใจ

“ก็บอกตามทีสิ่งใกล้ตัวเค้า จะบอกสิ่งใกล้ตัวไม่ได้ มันน้ำหนักไม่มี เพราะชาวบ้านไม่ค่อยนึกถึงสิ่งเรื่องใกล้ตัว สิ่งทีใกล้ตัวเห็นง่ายแล้วก็เหมือนภัยอยู่ใกล้ตัวเค้า”

(พระสุบิน ปณิโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2545)

“อย่างเราได้สื่อพวกนี้มา ไม่ใช่ว่าจู้ ๆ จะให้ต่อนะ แม่ทองดีต้องอ่านดูก่อน อย่างนั้นมันเป็นเรื่องใกล้ตัวชาวบ้าน อันนี้เราจะส่งผ่านให้เลย”

(แม่ทองดี ไพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ในกรณีของผู้ใหญ่วิบูลย์นั้น ใช้วิธีพูดคุยถึงเรื่องที่ผู้รับสารกำลังสนใจอยู่ เพื่อดึงดูดความสนใจให้เข้ามาพูดคุยด้วย

“เรารู้คนเหล่านี้เป็นหนี่อยู่ เราก็จะเล่าให้เค้าฟังง่าย ๆ เค้าสนใจเค้าก็เข้ามาได้เสียงเขาเอง”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

1.1.4 การใช้ “กลุ่ม” เป็นสื่อ

ก) กลุ่มครอบครัว

จากการสัมภาษณ์และเข้าไปคลุกคลีติดตามการทำงานของผู้นำทำให้พบว่า ผู้นำชุมชนสตรี คือ แม่ทองดี ไพธิยอง และคุณพันทิพย์ บุตรตาด ให้ความสำคัญกับครอบครัวมาก โดยมีกลวิธีการสื่อสารกับครอบครัวที่จะทำให้คนในครอบครัวเข้าใจและยอมรับการทุ่มเทการทำงานพัฒนาชุมชนของตน ในขณะที่เดียวกันก็ใช้การยอมรับและให้การสนับสนุนของคน

ในครอบครัวเป็นสื่อให้ชาวบ้านรับรู้เพื่อให้เกิดความศรัทธาและยอมเข้าร่วมกลุ่ม โดยมีวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

- สร้างความเข้าใจ

"ทำอย่างไรที่จะต้องเป็นการบ้านสำหรับเราที่จะสร้างความเข้าใจให้กับครอบครัว ว่าที่เราไปทำนี้เราไม่ได้มุ่งเน้นกับตัวเอง ไม่หวังชื่อเสียง แต่ขณะเดียวกัน เราทำเพื่อสังคม ของชุมชน และสังคมของครอบครัวเราด้วย ถ้าชุมชนมันดี มีอยู่มีกิน ก็เอื้อเพื่อพ่อแม่มาถึงครอบครัวเรา ครั้งแรกเราอาจจะมีความเห็นว่าเค้าเห็นภาพไม่ออก แต่พอเราทำไปปฏิบัติไป มันก็จะทำให้เค้าเห็นภาพเราออก แล้วสุดท้ายเขาก็เข้ามาร่วมกระบวนการกับเรา แต่ต้องอาศัยเวลาหน่อย"

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

- สร้างความคุ้นเคย

ในการสร้างความคุ้นเคยให้กับคนในครอบครัวนั้น พบว่า แม่ทองดี โพธิยอง และคุณพันทิพย์ บุตรตาด ต่างพยายามผลักดันและชักจูงให้คนในครอบครัวคือ สามีและบุตร ได้เข้ามามีส่วนได้รับรู้ และร่วมลงมือปฏิบัติด้วย โดยขั้นแรกผลักดันให้หัวหน้าครอบครัวรู้และเข้าใจถึงการเป็นผู้นำ

"ก่อนที่แม่จะไปเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านนะ แม่ต้องให้พ่อนะไปเป็นลูกเสือชาวบ้าน ไปเป็น ทสปช. คือ เราให้ผู้ชายไปก่อน เค้าจะได้รู้ว่า การเป็นผู้นำต้องเสียสละ ต้องมีความอดทน .....พอพ่อรู้หลักการแล้วว่าการเป็นผู้นำต้องเป็นยังไง เค้าก็สนับสนุน แต่เราต้องให้ผู้ชายในครอบครัวเราเนี่ยะไปก่อน ให้เค้าได้สัมผัสกับการพัฒนา ก่อน"

(ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

เมื่อพ่อบ้านเข้าใจดีแล้วจึงขยับไปที่บุตรโดยการพาบุตรไปทำงาน เข้าร่วมการประชุมต่าง ๆ รวมทั้งสนับสนุนให้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม

"แม่ทองดีตั้งมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว อย่างพี่เดือนเค้าเป็นกรรมการกลุ่มยุว ลูกสาวคนที่ 2 ก็เป็นกรรมการกลุ่มยุวเกษตรกร แล้วก็หัวหน้าดนตรีพื้นเมืองในหมู่บ้าน"

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

- สร้างความไว้วางใจ

ในการสร้างความไว้วางใจให้เกิดแก่คนในครอบครัวนั้นพบว่าแม่ทองดี โปธิยอง จะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวให้ครบถ้วน และพยายามถ่ายทอดให้กลุ่มแม่บ้านยึดปฏิบัติตามด้วย

“ใครจะไปประชุมจะต้องเกี่ยวข้าวให้เสร็จก่อน ต้องรีบหย่อนเมล็ดผักให้เสร็จ ต้องเตรียมกับข้าวให้สามี ชักผ้าไว้ อันนี้คือวิธีการที่ทำให้เราเย็นอยู่ได้ทุกวันนี้ เพราะว่าเราต้องทำฐานให้แน่นที่สุด โดยเฉพาะฐานของคณะกรรมการ ฐานของคนในชุมชน”

(แม่ทองดี โปธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ข) กลุ่มแกนนำ

จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนใช้กลุ่มแกนนำ กรรมการหมู่บ้าน หรือ กรรมการคณะทำงานต่าง ๆ โดยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่รู้จักและมีความสนิทสนมสัมพันธ์กัน อย่างดีในการรับแนวคิดและสานงานพัฒนาโดย รับแนวคิดนำไปเผยแพร่และช่วยสื่อสารชักชวนชาวบ้าน

- รับแนวคิดนำไปเผยแพร่

ดังกรณีของพระสุธีที่เมื่อคิดหาหนทางช่วยชาวบ้านในการปลดหนี้สินโดยการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านในลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของพระสุบิน พระสุธี ได้เรียกประชุมกับกลุ่มแกนนำซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและคนที่เคยทำงานร่วมกันในโครงการหมู่บ้าน“บวร”มาคุยกันก่อน

“เอาตมาทำอย่างนี้ละ เอาคนที่เคยทำงานเกี่ยวกับหมู่บ้าน บวร ที่เคยทำด้วยกัน มาหลายปี มาคุยกัน”

“โดยเฉพาะสำคัญคือเอาแกนนำให้ได้..เชิญมาคุยก่อน พวกแกนนำ หมายถึง พวกผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พวกคณะกรรมการหมู่บ้าน เอากลักเอาแกนนำจริง ๆ พูดนโยบายนี้ให้ฟังว่า อย่างนี้ ๆ มีกระแสดังนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ให้ช่วยพูดกัน”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

นอกจากนี้ ยังพบว่า แม่ทองดี ใช้วิธีการนัดแนะกับกลุ่มแกนนำต่าง ๆ เช่น พระ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ในการร่วมกันชักชวนในมโนว่าใจให้ชาวบ้านเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ

“เราก็บอกพระท่านว่า สิ่งที่ได้มาถวายนี้ก็ช่วยไปเทศน์..ว่าวันนี้บ้านเรามีกลุ่มทำอย่างนั้นะ เขาทำอันนั้นะ เอาไปถวายอาตมา อาตมาได้ฉันแล้วรู้สึกเป็นประโยชน์มาก แม่ต้องไปคุยกับผู้ใหญ่บ้านก่อนบอกว่าเขียร์เค้าที่ ต้องนัดกับพระให้พระเทศน์ นัดกับผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยพูดเสริมด้วย”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

- ช่วยสื่อสารชักชวนชาวบ้าน

ผู้นำยังได้อาศัยกลุ่มแกนนำในการช่วยประชาสัมพันธ์งานต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเชิญประชุม โดยแม่ทองดีเล่าให้ฟังถึงการเชิญชาวบ้านร่วมประชุมว่า

“พอพิมพ์บันทึกแล้วก็ให้แกนนำแต่ละหมู่บ้านไปแจก แล้วอย่างประชุมออกมทรัพย์เดือนหน้า เราก็บอกต่อ ๆ กัน ให้กรรมการที่มาประชุมบอกต่อกัน”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

1.2 การสื่อสารผ่านการกระทำ ประกอบด้วย

1.2.1 การเลือก “ปัญหา” พร้อมหาทางออก

จากสภาพการณ์ที่ผู้นำชุมชนประสบกับสภาพปัญหาที่รุมเร้าภายในชุมชนมากกว่าหนึ่งปัญหา จึงทำให้เกิดคำถามว่า “ปัญหา” ไດควรได้รับการแก้ไขก่อน ผู้นำจึงต้องชั่งน้ำหนักวิเคราะห์ดูแล้วเลือกหยิบยกเอา “ปัญหา” สำคัญที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านมากที่สุดมากระตุ้นเตือน สร้างความสนใจและชักจูงใจชาวบ้านพร้อมกับหาวิธีการแก้ไขหาทางออกให้กับปัญหานั้น ๆ ซึ่งพบว่า ปัญหาความยากจนและการประกอบอาชีพเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่ผู้นำนำมาขบคิดหาทางออกในการแก้ไขปัญหา

จากการศึกษาพบว่า หลังจากที่พระสุบิน ปณีโต ได้จุดศัลไปตามสถานที่ต่าง ๆ ได้พบเห็นปัญหาในสังคมที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ปัญหาการทำมาหากิน จึงคิดหาทางแก้ไขและคิดว่า แนวคิดการสะสมเงินที่ละเล็กละน้อยน่าจะเป็นวิธีการช่วยเหลือชาวบ้านได้ และเมื่อศึกษาแล้วพบว่าแนวคิดนี้เป็นรูปแบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน สามารถแก้ปัญหาด้านการเงินได้ สร้างความเห็นอกเห็นใจกันได้ พระสุบิน

จึงคิดว่าน่าจะนำหลักธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนาเข้ามาสอดแทรกควบคู่ไปกับการจัดตั้งกลุ่มด้วยเพื่อเป็นการช่วยรักษาเงินออมของชาวบ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนได้ทางหนึ่ง

“ทำยังไงถึงจะเริ่มต้น เห็นว่าการเงินเป็นทางหนึ่งแล้วมันก็มีอยู่ในหลักคำสอนศาสนาด้วย เพราะว่าพระพุทธเจ้าก็สอนเรื่องเหล่านี้ว่า คนเราจะพ้นจากความยากจนต้องขยัน ที่นี้คนขยันหานี้จะทำมาค้าขายหรือขายแรงงาน หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ สิ่งเหล่านี้มันไม่พอ ต้องมีการรักษา แต่ตอนนี้ชุมชนไม่รู้จักรักษา ได้มาเท่าไรก็กินเหล้า เทียวเตรเฮฮายหมด ทำยังไงก็ไม่มีทางรวย ก็จนลง ๆ”

(พระสุบิน ปณีโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2546)

ในทำนองเดียวกันนี้เองที่วัดชัยศรี บ้านเสี้ยว จ.ขอนแก่น เมื่อพระสุธีปริยัติธรรมพบว่าปัญหาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัวของชาวบ้านเป็นปัญหาใหญ่ที่เรื้อรังมานาน จึงคิดที่จะตั้งกลุ่มออมทรัพย์แบบนี้บ้างตามแนวคิดที่เชื่อว่า “ใช้เงินสอนคน . ถ้าหากว่าเขาต้องการในส่วนที่เป็นเศรษฐกิจ เราช่วยเขาได้ มันจะมีส่วนให้เขาเชื่อเรา” และแม้ว่าจะมีหน่วยงานทางราชการเข้ามาช่วยเหลือมากมายรวมทั้งมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกรมพัฒนาชุมชนด้วยแต่ไม่มีความมั่นคง จึงคิดหาหนทางที่จะทำให้กลุ่มมีความมั่นคงและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนตลอดไป

“เห็นปัญหาก็เลยคิดจะช่วยเหลือชาวบ้านอย่างไร...คิดไปถึงความคิดของคนอีสานที่ว่า “มีความคิดบ่แพร่ ทุนชี้ท่าบ่มี” คือ มีความคิดไม่เผยแพร่ ไม่มีทุนที่จะทำงาน เราน่าจะเอาลักษณะว่า 1)เรามีความคิด 2)เรามีทุน เอาไว้ ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ แต่ว่าการตั้งนี้ กรมพัฒนาชุมชนเขาทำอยู่แล้ว ทำอย่างไรคือ ตั้งแล้วมันคงได้ประโยชน์...ก็เลยคิดนะ หาวิธียังไงหาวิธีการที่จะตั้งกลุ่มเป็นอย่างนี้ให้”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

1.2.2 การทำตัวเป็นแบบอย่าง

จากการวิเคราะห์พบว่า ผู้นำใช้ “ตัวเอง” ทำเป็นตัวอย่างให้เห็นเป็นสื่อเพื่อชักจูงชาวบ้านให้เชื่อถือ ดังที่พระสุธีปริยัติธรรมได้กล่าวไว้ว่า “ตัวอย่างที่ดี ดีกว่าคำสอน” หรือต้องแสดงให้เห็นก่อน โดยพบว่าแบบอย่างสำคัญ ๆ ที่ผู้นำใช้ปฏิบัติเพื่อสร้างศรัทธา และความเชื่อคือ อันจะเป็นสื่อโน้มน้าวชักจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมงานพัฒนา ได้แก่

ก) ความจริงใจ

“คนที่มาร่วมก็เพราะเห็นว่าเรามีความจริงใจ ก็เลยช่วยกัน ไปช่วยกันคุย เดินตามบ้าน ถ้าตอนเย็นก็เดินไปหลายคน”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

ข) การพูดจริงทำจริง

“ลักษณะอาตมานี้พูดจริงทำจริง ชาวบ้านเลยศรัทธา เชื่อถือ พูดอะไรบอกอะไรก็ฟังอยู่”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

ค) การมีความรู้/ มีการศึกษา

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยสร้างความศรัทธาและความเชื่อถือในตัวผู้นำชุมชนคือ การมีลักษณะเป็นผู้ทรงภูมิความรู้หรือมีการศึกษา ในจุดนี้เองที่ผู้นำชุมชนได้นำมาใช้ในการสร้างความศรัทธา ความเชื่อถือจากชาวบ้าน ดังเช่น พระสุธีกล่าวไว้ว่า “ที่ชาวบ้านเขาศรัทธานี้ เพราะเรามีการศึกษา”

2. ช่วงการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ

เมื่อชาวบ้านเริ่มสนใจและเริ่มคล้อยตามความคิดที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ ต่อจากนี้จึงเป็นช่วงที่ผู้นำลงมือปฏิบัติตามแนวคิดหรือแนวทางที่วางไว้ ซึ่งพบว่าโดยส่วนใหญ่ผู้นำใช้วิธีการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ได้แก่

2.1 กลวิธีการสื่อสาร ประกอบด้วย

2.1.1 “การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้”

เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาลำคัญ ๆ คลี่คลายลงแล้ว พบว่าผู้นำใช้การจัดกระบวนการเรียนรู้เข้ามาเป็นกลวิธีในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังที่ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้กล่าวไว้ว่า “เรื่องการเรียนรู้เนี่ยมันก็มีหลายวิธี วิธีจัดเวทีให้คนมารวมกันแล้วคุยสัมมนาแลกเปลี่ยนกัน วิธีจัดฝึกอบรม วิธีการจัดการศึกษาดูงาน หลายวิธีทั้งหมดเลยเหล่านี้คือการทำให้เกิดการบอกเล่ากัน” ทั้งนี้พบว่ามีกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ผู้นำนำมาใช้เป็นกลวิธีการสื่อสาร ได้แก่

ก) การอบรม / สาธิต ส่วนใหญ่เป็นการให้ความรู้หรือการแสดงให้เห็นวิธีทำในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในในหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นอย่างใกล้ชิดและเกิดความเข้าใจ เช่น การอบรมและสาธิตการทำอาหาร การอบรมให้ความรู้ด้านโภชนาการและการเลี้ยงดูเด็ก เป็นต้น

“เค้าอยากดองผักกาดอร่อยทำยังไงมันมีสูตรอะไรบ้าง ก็เกิดการอบรมขึ้น แล้วก็ค่อย ๆ ขยายเป็นเรื่องอื่น ๆ”

(แม่ทองดี ไพริยง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ข) การลงมือปฏิบัติ โดยมากเป็นการฝึกอาชีพ เช่น การสอนทักษะไปพร้อม ๆ กับการทำงาน เช่น การทำโรงสีสาธิต การทำร้านค้าสหกรณ์สาธิต การฝึกอาชีพระยะสั้น เป็นต้น

ค) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น พบว่ามีการใช้กรณีที่ต้องการชักชวนให้คนเข้ามาร่วมงานพัฒนา

“ได้คุยกันก่อนแล้ว ตูกันแล้ว และคิดว่าจะช่วยเราได้ บางทีเราก็ใช้เวทีสัมมนา เราก็เชิญพวกนี้มาร่วม ให้เค้าได้รู้ว่ากำลังทำอะไรกัน แล้วก็ใช้โอกาสนี้ชักชวนให้เข้ามาร่วมงานกับเรา”

(วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

2.1.2 “การสร้างการมีส่วนร่วม”

จากการสังเกตในขณะติดตามผู้นำลงพื้นที่พบว่าผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและให้มีบทบาทในการทำงานมาก ทั้งนี้ เพื่อให้ชาวบ้านได้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ พร้อมทั้งยินดีและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือ ดังตัวอย่างที่แม่ทองดีไปเป็นวิทยากรบรรยายและชี้แจงชาวบ้านเรื่องการทำข้อมูลหมู่บ้าน

“บางครั้งให้ตัวเค้ามาร่วมเหมือนเมื่อก่อนนี่ ที่จริงถ้าแม่จะดำเนินการหมดก็ได้แหละ แต่เราไม่ทำ เราให้ชาวบ้านเค้าขึ้นมาพูดหรือว่ามาแสดงความคิดเห็น นั่นเป็นการที่จะทำให้เค้ากับเราลดช่องว่างลงได้ จะเหมือนกับว่า เอ้อ เค้าก็มีบทบาท เค้าก็มีความสำคัญ ให้

เค้าได้แสดงบทบาท แล้วคนอื่นก็เห็นว่า เอ้ คนนี้ยังพูดได้เลย เป็นเรื่องไม่ยากเลย เค้าก็สามารถจะทำได้”

(แม่ทองดี โฟรียอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

หรือหากผู้นำมีดำริคิดจะดำเนินกิจกรรม งานพัฒนาอะไรก็มักจะนำเรื่องปรึกษาชาวบ้านก่อนเสมอ เพื่อถามความคิดเห็น และให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น

“ในสิ่งที่เอาตมาทำต้องปรึกษาชาวบ้านก่อน ปรึกษาชาวบ้านเสร็จก็ทำตามนั้น”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

2.2 การสื่อสารผ่านการกระทำ ประกอบด้วย

2.2.1 การ “ดูงานสัมผัสของจริง”

ผู้นำใช้วิธีการศึกษาจากของจริงโดยเดินทางไปทัศนศึกษากิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนอื่นด้วยตัวเองก่อน แล้วจึงคัดกลุ่มชาวบ้านไปศึกษาดูงาน เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นกับตา เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ รวมทั้งชาวบ้านได้เล่าสู่กันฟังซึ่งเป็นการช่วยเผยแพร่ได้อีกทางหนึ่ง

“ในการทำงานอะไรต่าง ๆ บางครั้งเอาตมาจะไปดูก่อนในสิ่งที่จะทำ ยกตัวอย่างกรณีเกษตรลอยฟ้า ทำงานโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2545)

2.2.2 “การสื่อสารกับการจัดการ”

ในกรณีปกติทั่วไปพบว่า ผู้นำมีกลวิธีการสื่อสารในการบริหารจัดการกลุ่มชาวบ้านและกลุ่มผู้ร่วมงาน ดังนี้

ก) ใช้หลักประชาธิปไตยและความสมัครใจ

โดยส่วนใหญ่พบว่าผู้นำมีหลักในการบริหารจัดการโดยการนำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนานั้น ๆ ปรึกษาหารือร่วมกับชาวบ้านแล้วใช้วิธีพิจารณาโดยการฟังเสียงข้างมาก

“ทุกคนเข้ามาก็คือ มีสิทธิแสดงความคิดเห็น มีสิทธิจะเชื่อ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2545)

นอกจากจะฟังเสียงข้างมากแล้ว ยังพบว่าพระสุบินให้ความสำคัญกับการใช้ความสมัครใจของชาวบ้านที่จะเป็นตัวดึงชาวบ้านเข้ามาร่วมงานพัฒนา โดยมีหลักว่า

“ดูความสมัครใจ ความพร้อมที่จะทำ ไม่พร้อมก็ไม่ต้องทำ”

(พระสุบิน ปณีโต สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2545)

จากการศึกษายังพบว่า ในบางกรณี ผู้นำบางท่านก็มีวิธีการใช้หลักการสื่อสารในการบริหารจัดการตามสถานการณ์หรือสภาพลักษณะของกลุ่มชาวบ้านและตามบุคลิกลักษณะของผู้นำ ได้แก่

ข) ใช้การเจรจาต่อรอง

ในการใช้วิธีการเจรจาต่อรองนี้พบว่า พระสุธีจะนำใช้เมื่อชาวบ้านมีการตั้งเงื่อนไขบางสิ่งบางอย่าง จากนั้นพระสุธีจึงตั้งกฎหรือเงื่อนไขเพื่อเป็นการต่อรองด้วยเช่นกัน

“เมื่อเขาตั้งเงื่อนไขอย่างนั้นว่าให้อาตมาเป็นประธาน อาตมาก็ตั้งเงื่อนไขเหมือนกันว่า ถ้าจะให้ประธานก็ไม่ใช่ไรแต่เราก็มีเงื่อนไขเหมือนกัน ถ้าให้อาตมาเป็นประธาน อาตมาขอคัดเลือกคณะกรรมการเอง 3 ปีเอามั้ย ถ้าชาวบ้านยินยอมอาตมาก็ยอมเหมือนกัน”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2546)

ค) ใช้วิธีเผด็จการ

ในบางครั้งวิธีเผด็จการก็ถูกนำมาใช้เมื่อผู้นำสังเกตเห็นว่า สิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการหรือเห็นชอบให้ทำนั้นไม่เหมาะสมหรือไม่น่าจะเป็นวิธีที่ถูกต้อง ก็จะพยายามหว่านล้อมและเมื่อไม่เป็นผลก็จะใช้วิธีเผด็จการ ดังที่พระสุธีนำมาใช้กับกลุ่มชาวบ้านบ้านเสียวจ.ขอนแก่น

“แต่ถ้าเกิดกรณีว่า บางครั้งบางหนไม่ไหวว่า คนส่วนมากจะถูกเสมอไป กรณีบางครั้งบางหนเสียงอาจจะมาก แต่ว่าไม่ถูก น้อยถูก อาตมาก็ต้องยืนยันแหละ ถ้าตรงไหนที่

ได้ข้อมูลมาแล้ว เราฟังอะไรหลาย ๆ อย่าง ขึ้นอยู่กับความเป็นไปอะไรต่าง ๆ ลักษณะอย่างนี้
อาตมาต้องยืนยัน ชี้แจง โน้มน้ำวอะไรต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบ อันนี้ก็ปรับใหม่”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 22 ตุลาคม 2546)

2.2.3 “การยึดมั่นความดี”

ในช่วงของการลงมือปฏิบัติพบว่า พระผู้นำทั้ง 2 รูปใช้พุทธศาสนาและ
การปฏิบัติตนเป็นพระผู้ยึดมั่นอยู่ในศีลในธรรมเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร เพื่อให้ชาวบ้านศรัทธา
เชื่อถือปฏิบัติตามคำสอนที่ให้พรกับชาวบ้านเสมอว่า “ให้ยึดมั่นในคุณงามความดี สม่ครสมาน
สามัคคีร่วมมือร่วมใจในการร่วมกันสร้างทำคุณสาธารณประโยชน์” เป็นสิ่งช่วยดึงให้ชาวบ้านเข้า
มาร่วมงานพัฒนาชุมชน

ในส่วนของผู้นำฆราวาสนั้นก็พบว่าผู้นำให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตน
เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของชาวบ้านเช่นกัน โดยประพฤติตนเป็นผู้ยึดมั่นในศีลธรรม จารีต
ประเพณีที่ดีงาม

“การที่เราจะเอาครอบครัวคนอื่นมาเป็นกรรมการร่วมกับเรานะ ต้องเป็นตัวอย่าง
ให้ชาวบ้านก่อน ต้องระวัง เราจะต้องเป็นผู้หญิงที่ไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน ไม่เล่นหวย
เล่นไฮโล”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

3. ช่วงได้รับการยอมรับ

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ผู้นำได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านทั่วไปให้เป็นผู้นำชุมชนของ
ตน เนื่องจากประจักษ์ในผลงานและการครองตนสมกับเป็นผู้นำอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันกับที่
กลุ่มต่าง ๆ เริ่มเติบโต มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกล่าวขานและได้รับการเยี่ยมชมดูงานจากกลุ่มผู้คนที่
จากภาคราชการและภาคเอกชน ในช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่ผู้นำใช้กลวิธีการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อดำรง
รักษากลุ่มและความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ทั้งระดับบนและระดับล่าง ซึ่งประกอบด้วย

3.1 กลวิธีการสื่อสาร ประกอบด้วย

3.1.1 “การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน สื่อสารต่างกัน”

พบว่าผู้นำชุมชนมีวิวิวิเคราะห์กลุ่มผู้รับสารและศึกษาวัตถุประสงค์ของการพูด เมื่อทราบว่ากลุ่มผู้รับสารนี้เป็นใคร มีลักษณะสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นอย่างไรแล้ว จึงกำหนดสารที่จะสื่อแก่ผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ ได้ตรงตามลักษณะของกลุ่มผู้รับสาร ดังคำให้สัมภาษณ์ของแม่ทองดีที่ว่า “การสื่อสารนี้ เขาต้องดูว่าคนที่รับสารจากเขานะเป็นไฉ่ สำคัญนะ สมมติว่าคนที่เขาจะส่งสารให้เป็นผู้สูงอายุ การส่งสารอีกอย่าง คนที่เขาส่งสารเป็นวัยรุ่นก็อีกอย่างหนึ่ง ต้องดูด้วยว่าระดับไหนที่จะรับสารได้” ทั้งนี้เพื่อเตรียมสารให้เหมาะสม ตรงใจกับผู้รับสาร และเพื่อให้การถ่ายทอดสารนั้นตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพูด ดังสุภาษิต์เงินที่กล่าวไว้ว่า “รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง”

ก) ผู้รับสารเป็นใคร มีลักษณะทางสภาพสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร

“ศึกษาคนที่มาฟังและพื้นฐานของชุมชนนั้น ๆ ว่า การที่เราจะพูดให้เค้าฟังนี้ พื้นฐานเศรษฐกิจเค้าเป็นยังไง เหมือนกับเราจะไปขายประกันเนาะ เราต้องดูว่าลูกเค้าเรามีรายได้ขนาดไหน แล้วก็ความสามารถที่จะมาเป็นลูกค้าในระดับไหน มันต้องดูตรงนี้ด้วย”

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

“เราต้องดูกลุ่มผู้ฟัง แล้วก็จะดูพื้นที่ด้วยว่าที่เราไปพูดนะ บ้านเค้าเป็นยังไง ถ้าอย่างดอนแก้วนี้ ไฉ่ แนนอนเลย มันต้องมีออมทรัพย์ที่หลากหลายซ้อนกันอยู่ในดอนแก้วนี้ ในกลุ่มปลูกผักก็มีออมทรัพย์ซ้อนอยู่ข้างใน มีกลุ่มเย็บผ้าก็มีกลุ่มออมทรัพย์ซ้อนอยู่ข้างใน มันจะแตกต่างกัน ไม่เหมือนกับทางหมู่บ้านอื่นจะมีออมทรัพย์กลุ่มเดียวเลยเงินก็เยอะ แต่ของเรานี้เล็ก ๆ ๆ หมู่บ้านหนึ่งมีตั้ง 2-3 กลุ่ม “

(แม่ทองดี โพธิยอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ข) ศึกษาและคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการพูด

“เชิญไปเป็นวิทยากรพูดเรื่องที่อยู่อาศัย ต้องถามว่าจะให้ไปคุยในมุมไหนละ เรื่องวิธีไปเจรจากับเจ้าหน้าที่หรือไปคุยให้ชาวบ้านตื่นตัว”

(พันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

“ต้องถามก่อนวัตถุประสงค์ต้องการให้พูดเรื่องอะไร ทำเพื่ออะไร แล้วก็ไปพูดเอาเป้าอะไร เป้ากระบวนการคนหรือเป้าการบริหารจัดการในกลุ่ม ถ้าเอาเป้ากระบวนการจะคุยยังไง ให้มีจิตสำนึกเข้ามาร่วมกันได้ มันต้องเตรียมนะ”

(พันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

“ถ้าเค้าเชิญเราไปพูดนี่ เราต้องถามว่าเราไปพูดกับใคร คนที่ฟังนะเป็นใคร ชาวบ้าน เป็นชาวบ้านที่เคยร่วมกลุ่มมั๊ย ทำกิจกรรมมั๊ย ถ้าเค้าบอกว่ายังเลย ยังใหม่เลย 100% อ้อ แสดงว่าต้องเริ่มตั้งแต่ตรงนี้ ทำไมต้องออมทรัพย์ มีออมทรัพย์แล้วจะได้อะไร ใ้อ มันเป็นเรื่องเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยไปเลย แต่ถ้ารวมกลุ่มแล้ว ออมทรัพย์แล้ว ตั้งไปแล้ว แต่มีปัญหาที่ว่า ปัญหาเรื่องการเงิน เรื่องคนที่จะมาบริหารจัดการ ทีนี้เราก็คงพูดเรื่อง เจาะไปเลย ตรงประเด็นเลย เราไม่ต้องมาพูดแล้วว่าออมทรัพย์แล้วจะได้อะไร”

(แม่ทองดี โพธิ์ของ สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

นอกจากนี้ ในการสื่อและส่งสารกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งโดยปกติทั่วไป สถานภาพของบุคคลที่เราสื่อสารด้วยนั้นมีทั้งที่อยู่สูงกว่าเรา เสมอหรือเท่ากับเรา และผู้ที่อยู่ สถานภาพต่ำกว่าเรา เมื่อนำมิติของสถานภาพของผู้นำชุมชนมาศึกษาในเรื่องกลวิธีการสื่อสารนี้พบว่า ผู้นำมีกลวิธีการสื่อสารแตกต่างกันออกไป ดังนี้

- กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่า ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ระดับสูงหรือผู้บริหาร กลุ่มนักการเมือง ในการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวพบว่า สิ่งสำคัญที่ผู้นำ คำนึงถึงคือ เรื่องเวลาและสถานการณ์ของการติดต่อสื่อสารในขณะนั้น ดังพบว่าในสถานการณ์ของคุณพันทิพย์ที่รับบทบาทภารกิจในการเจรจาเรียกร้องขอความช่วยเหลือหรือขอความเป็น ธรรม รวมถึงการร้องเรียนเรื่องราวต่าง ๆ จากกลุ่มนักการเมือง พบว่าคุณพันทิพย์ใช้วิธีการสื่อสารที่สั้น กระชับเนื่องจากกลุ่มผู้บริหารหรือนักการเมืองมีเวลาจำกัด

“เจรจากับผู้ใหญ่ เราจะมาใช้ลีลาของเราอย่างเดียวไม่ได้ ต้องดูเวลา ต้องเอาเนื้อ”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

ในขณะที่พบว่าผู้ใหญ่วิบูลย์ใช้โอกาสที่ได้พบปะร่วมประชุมกับกลุ่มผู้ บริหารหรือนักการเมืองในการนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ เนื่องจากเป็นสถานการณ์ของได้รับเชิญเข้าร่วม ประชุม หรือการสัมมนาแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ผู้ใหญ่จึงใช้โอกาสนี้ในการผลักดันแนวคิดให้เป็น นโยบายและแนวทางการพัฒนาสังคมและประเทศต่อไป

- กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพเท่าเทียมกัน ได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่ กลุ่มผู้นำ กลุ่มแกนนำ เป็นต้น พบว่าสิ่งสำคัญที่ผู้นำคำนึงถึงคือ การมีมนุษยสัมพันธ์และใช้เรื่องงานเป็นสื่อในการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ ดังที่ผู้ใหญ่วิบูลย์อาศัยการค่อย ๆ เปิดตัวให้เป็นที่รู้จักโดยการแสดงความคิดเห็นในการประชุมสัมมนาต่าง ๆ โจนผู้ใหญ่เริ่มเป็นที่สนใจและรู้จักของกลุ่มเจ้าหน้าที่และนักวิชาการทั่วไป ผู้ใหญ่ใช้โอกาสนี้ในการสร้างและสานความสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้อย่างกว้างขวาง จนสามารถใช้ความสัมพันธ์เหล่านี้เรียนรู้ถึงวิธีและขั้นตอนในการติดต่อประสานงานต่าง ๆ

- กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่า ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน ซึ่งนอกจากจะให้ความสำคัญของการสร้างสารให้ดึงดูดใจดังกล่าวไว้ดังกล่าวไว้ในข้อ 5 กลวิธี "สร้างสารให้ดึงดูดใจ" แล้ว" ยังพบว่า ผู้นำยังไม่ถือตัว แต่กลับวางตัวและพูดคุยอย่างเป็นกันเอง

3.1.2 "การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง"

จากการศึกษาพบว่าสิ่งที่จะทำให้ผู้นำชุมชนเป็นที่เชื่อถือของบุคคลทั่วไปได้คือ ข้อมูลข่าวสารที่ถ่ายทอดเผยแพร่ออกไปนั้น ต้องเป็นข้อมูลจริง เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง และอ้างอิงแหล่งข้อมูลได้เสมอ

"หลักการสร้างความเชื่อถือคือข้อมูลต้องแม่นยำ คนถึงจะเชื่อ...ข้อมูลเราต้องจริง ถ้ายังไม่ตรวจสอบก็จะบอกว่า "แว่วมานะ" "คาดว่า" "รู้มาแค่นี้ยังไม่ได้เช็คตรง" ต้องบอกอย่าไปคุยว่า มั่นใจในตัวเอง เกินไป ต้องหาข้อมูลชัดเจนก่อนค่อยคุย "อันนี้ยืนยันเลยว่าจะใช่"

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

3.1.3 "การสื่อสารทางอวัจนสาร"

จากการติดตามสังเกตพฤติกรรมการสื่อสารของผู้นำพบว่า ผู้นำมีการใช้อวัจนสารที่สำคัญ ๆ ได้แก่

ก) การแต่งกาย

พบว่าโดยปกติทั่วไปผู้นำจะแต่งกายตามกาลเทศะและให้ความเคารพต่อสถานที่ กล่าวคือ เมื่ออยู่กับบ้านหรือไปลงพื้นที่พบชาวบ้านก็แต่งกายตามธรรมชาติที่แต่งอยู่เป็นประจำวัน แต่เมื่อต้องเข้าร่วมประชุม เดินทางไปบรรยายตามที่ต่าง ๆ ก็จะแต่งตัวพิถีพิถันเป็นพิธีการขึ้น เช่น

- ผู้ใหญ่วิบูลย์ เมื่ออยู่กับบ้านหรือหากมีกลุ่มบุคคลเดินทางมาเยี่ยม เยียนดูงานที่ "วนเกษตร" ของผู้ใหญ่ ๆ ก็จะสามารถเพียงยึดเสื้อหลวม ๆ ทุ่งกางเกงขาก๊วย แต่เมื่อต้อง เดินทางไปประชุมผู้ใหญ่ก็จะสวมเสื้อซาฟารี ทุ่งกางเกงขายาวสีเดียวกัน

- แม่ทองดี โดยปกติแม่ทองดีจะสวมเสื้อและถุงขึ้นหรือกางเกง ที่เป็น ผ้าและรูปแบบพื้นเมืองทางเหนือ และจะเลือกแบบที่ดูภูมิฐานขึ้นเมื่อต้องไปเข้าร่วมประชุมสัมมนา ตามสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งมีเครื่องประดับที่ทำจากเงิน เช่น ปิ่นปักผม กำไลข้อมือ ซึ่งเป็นสื่อถึง ความเป็นคนทางเหนือและความมีฐานะมากกว่าการเป็นชาวบ้านทั่วไป

- คุณพันทิพย์ ก็เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน คือ เมื่ออยู่กับบ้านก็จะสวม ใส่เสื้อผ้าสบาย ๆ ปกติธรรมดา ปล้อยผม แต่เมื่อต้องเข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่และผู้บริหาร ระดับสูงก็จะเลือกเสื้อผ้าที่รัดกุมดูภูมิฐานขึ้นรวมทั้งเกล้าผมเรียบร้อย

ข) การใช้กิริยาท่าทางและส่ายตา

จากการสังเกตพบว่า ผู้นำทุกท่านมีการใช้มือใช้ไม้ในขณะกล่าวพูดคุย โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการออกท่าทางประกอบการพูดเพื่ออธิบาย แสดงความเข้าใจ และแสดงการ ไม่ยอมรับ เป็นต้น รวมทั้งใช้ส่ายตาสลับประสานผู้รับสารเพื่อสื่อให้เห็นถึงความสนใจและความ สำคัญ

ค) การมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส

จากการติดตามศึกษาพบว่า ผู้นำโดยเฉพาะผู้นำสตรีจะมีใบหน้าที่ยิ้มแย้ม แจ่มใส หรือที่เรียกว่า ใบหน้ารับแขก ในการพูดคุยทักทายกลุ่มผู้คนรอบข้างอยู่เสมอ

ง) การใช้น้ำเสียง

พบว่า ทุกท่านมีการใช้น้ำเสียงตามธรรมชาติในการพูดคุย รวมทั้งออก เสียงสำเนียงท้องถิ่น เช่น พระสุบินที่มีสำเนียงไปทางคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่พระสุธีก็มี สำเนียงไปทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแม่ทองดีที่แม้จะสามารถพูดภาษากลางได้ชัดเจนแต่ ก็ให้สัมผัสภาษณ์เป็นภาษาเหนือ เพื่อสื่อถึงความเป็นคนในชุมชนนั้น ๆ

3.2 การสื่อสารผ่านการกระทำ ประกอบด้วย

3.2.1 “การขยายกลุ่มงาน เคลื่อนไหว และเติบโต”

เมื่อการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ในชุมชนได้รับความร่วมมือและประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ผู้นำอาศัยผลสำเร็จนั้นเป็นสื่อในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ต่อไป ดังเห็นได้จากการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครอบครัวชีวิตของพระสุบิน ซึ่งมีเจตนามุ่งพัฒนาคุณธรรมเป็นหลักโดยมีเงินเป็นสื่อ เป็นเครื่องมือให้กลุ่มชาวบ้านมารวมตัวกัน โดยในขั้นต้นเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้จักเก็บออมและร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจน เมื่อมีสมาชิกมากขึ้น เงินสะสมมากขึ้น พระสุบินจึงอาศัยประสบการณ์และชวนขยายศึกษาเพิ่มเติมถึงวิธีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม เช่น การออกเงินกู้ให้สมาชิกรับไปใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นหรือเพื่อประกอบอาชีพ เป็นทุนการศึกษาให้บุตรหลาน หรือเป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เป็นต้น

เมื่อกลุ่มสะสมทรัพย์ฯ เริ่มมีความแข็งแกร่งขึ้น พระสุบินเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายโดยคนเห็นแก่ตัวมากขึ้น หากไม่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูร่วมกันปกป้องคุ้มครองก็จะไม่เหลืออะไร ดังเช่นกรณีป่าชายเลนบ้านเป็ดในที่ถูกนายทุนตัดไปเป็นจำนวนมาก พระสุบินจึงรวมกลุ่มชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ โดยการปลูกป่าทดแทน การเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้ เป็นต้น (สุวัฒน์ คงแป้น, 2545)

หรือในกรณีการตั้งธนาคารหมู่บ้านวัดชัยศรี ที่บ้านเสี้ยว จ.ขอนแก่น ของพระสุธีกี่เช่นกัน เมื่อกลุ่มธนาคารหมู่บ้านเริ่มมีความเข้มแข็งสามารถให้เงินกู้เพื่อสวัสดิการต่าง ๆ แล้ว พระสุธียังจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ก่อให้เกิดการแตกหน่อขยายผลเป็นกลุ่มกิจกรรม / โครงการพัฒนาต่าง ๆ มากมาย อาทิ โครงการเกษตรลอยฟ้าปลูกผักปลอดสารพิษ โครงการร้านค้าสหกรณ์สาริต โครงการศูนย์ที่พักคนชรา เป็นต้น

3.2.2 “การวางตัวเป็นกลางไขความขัดแย้ง”

จากการศึกษาพบว่า โดยปกติแล้วผู้นำชุมชนใช้หลักการวางตัวเป็นกลาง คบค้าสมาคมกับทุกกลุ่ม และหลีกเลี่ยงการเป็นศัตรู ดังเห็นได้จากพระสุธิตีเล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงหลักการวางตัวกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ว่า

“บริษัทห้างร้านเรารู้ ส่วนราชการเรารู้ การเมืองเรารู้ เราไม่เป็นศัตรูกับเขา ใครมาทั้งหมดมา”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์เมื่อ 22 ตุลาคม 2545)

แต่หากเกิดกรณีความขัดแย้งกันขึ้น ผู้นำชุมชนมีหลักในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคนที่ทำงานด้วย คือ ใช้หลักทำตัวเป็นกลาง ไม่นำตัวเข้าไปพันกับปัญหา โดยมีกลวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ดังนี้

ก) การวางตัวเป็นกลาง

- หากเป็นความขัดแย้งในบุคคล/กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพเท่ากัน จะหาผู้อื่นที่บุคคล/กลุ่มบุคคลขัดแย้งนั้นมีความนับถือมาช่วยเจรจาไกล่เกลี่ย

“การมีปัญหาไม่ใช่เรื่องดีแล้ว เราทำยังไงถึงจะช่วยเคลียร์ให้ดีที่สุด วางตัวเป็นกลาง เราไปบอกว่าคนนี้มีดีเลยไม่ได้นะ ฟังจากที่เขาบอกก็รู้ว่าเขาผิดอยู่แล้วละ แต่ก็ไปบอกไม่ได้ ต้องไปหาคนอื่น ไปถามเขาว่าจริงมั๊ย ถ้าจริงจะแก้กันยังไง”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

- หากเป็นความขัดแย้งในบุคคล / กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่า จะพยายามเจรจาไกล่เกลี่ยด้วยตนเอง โดยอาศัยความน่าเชื่อถือและการแสดงให้เห็นว่ามีความเป็นกลางอย่างที่สุด

“ถ้าเป็นเรื่องความคิดเห็น ต้องไปหาคนกลาง เพราะถ้าเราคนเดียวไม่ได้หรอก ถ้าเป็นระดับผู้นำกันเองเราเป็นกลางยังไงก็ดูไม่เป็นกลาง ต้องหาคนอื่นมาเป็นกลาง แต่ถ้าในระดับชุมชนสหกรณ์ เราก็เป็นกลางได้ ในระดับก็มีมีชั้นของมัน”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545)

ข) การจัดเวทีสัมมนา

นอกจากนี้ ยังพบว่าแม่ทองดี โพธิยอง ใช้เวทีการจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในการขจัดหรือลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มคน ดังกรณีตัวอย่างที่เคยมีกรณีขัดแย้งแย่งแหล่งน้ำกันระหว่างกลุ่มชาวบ้านและกลุ่มนายทุน

“การจัดสัมมนาทั้งนี้ ใช้เวทีแลกเปลี่ยน มันต้องใช้เวทีแลกเปลี่ยน เพราะถ้าให้แค่เผชิญหน้ากันต้องมีการแตกหัก”

(แม่ทองดี โพธิ์ทอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

ค) การหลีกเลี่ยง

หากผู้นำชุมชนไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งนั้นได้เนื่องจากอยู่เหนือความสามารถในการแก้ไขก็จะใช้วิธีการหลีกเลี่ยงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งนั้น ดังเช่นที่ผู้ใหญ่วิบูลย์ไม่ตอบโต้กลุ่มคนที่เกิดความขัดแย้งกัน แต่กลับวางเฉย

“เราก็เลี่ยงไปไม่เข้าไปยุ่ง..เราก็พยายามหลีกเลี่ยงไป...แทนที่เราจะพยายามเอาชนะกลุ่มบุคคลที่สร้างปัญหาให้กับเรา เราก็หยุดไม่รู้ไม่ชี้ ไม่ติดต่อกัน”

(ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม สัมภาษณ์ 13 ตุลาคม 2545)

ง) การเป็นกาวใจ

เป็นลักษณะการสื่อสารที่มีตัวกลางประสานความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ให้กลับมาคืนดีกันหรือหันมาพูดคุยตกลงกันใหม่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าแม่ทองดีใช้วิธีนี้ในการเป็นกาวใจนี้เชื่อมประสานความแตกร้าระหว่างบุคคลที่เกิดความขัดแย้งกันเป็นประจำที่เกี่ยวกับความคิดเห็น

“จะพูดคุยยังไงที่ให้ 2 คนนี้รักกัน ทั้งที่เขาเกลียดกันและจะฆ่ากัน เราต้องพูดว่า อะ คนนี้ที่จริงเค้าก็ไม่มีอะไรกับคุณหรอก ดูสิเวลาเค้าพูดถึงคุณนี่ เค้าพูดถึงคุณในทางที่ดีนะไม่เห็นเค้าว่าคุณเลยนะ พอเราเจอคนนี้ เออ คนนี้เค้าพูดกับคุณดี พอไปเจอคนนี้ คนนี้เค้าพูดถึงคุณในสิ่งที่ดี ลดความตึงเครียดลง อย่างน้อยต้องมีคนกลาง การลดความตึงเครียดต้องมีคนกลาง แต่คนกลางต้องมีจิตวิทยาสูงพอสมควร ทำอย่างไรให้เค้าเชื่อมกันได้ ถึงเชื่อมกันไม่ได้ ก็ลดที่จะไม่หักหาญกัน”

(แม่ทองดี โพธิ์ทอง สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2545)

3.2.3 “การประเมินผลพัฒนาตนเอง”

จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนมีการประเมินและพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะในด้านการสื่อสาร โดยพบว่าเมื่อผู้นำชุมชนเริ่มได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยอมรับจาก

ชาวบ้านในการให้เป็นผู้ นำจะได้รับ การส่งเสริม สนับสนุน จากหน่วยงาน ทางราชการ หรือองค์กร พัฒนาชุมชน ในการฝึกอบรม ทักษะ การพูด ตามนโยบาย พัฒนา ผู้ นำ และ นักพัฒนา

“การอบรมนี้ มีองค์จัดอบรม เขาประสาน มาว่า จะมีใครไปอบรม เป็นแกน ผู้ นำ ใหม่ ๆ หน่วยงาน เขาส่งไปอบรม”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

อย่างไรก็ดี ผู้ นำ ยังหาโอกาส และวิธีการ ต่าง ๆ ที่จะช่วย ประเมิน ตนเอง และ นำ ผลการ ประเมิน นั้น มาพัฒนา ตนเอง ซึ่ง พบว่า ผู้ นำ ใช้ การสอบถาม จากบุคคล รอบข้าง ได้แก่ เพื่อน ร่วมงาน

“ส่วนใหญ่ ที่ จะถาม คน ก่อน พอคุย ๆ นะ ก็ จะถาม ว่า เข้าใจ มั้ย เข้าใจ ว่า ไร ที่ พยายาม เช็ก กลับ แล้ว ก็ สังเกต ประเมิน คน ใน เวที ต้อง ประเมิน ด้วย นะ เวลา สื่อ สาร นะ เวที คุย ไป แล้ว เขา สนใจ นะ ไม่ใช่ คุย ไป แล้ว เขา นั่ง หน้า นิ่ง คิ้ว ขมวด แสดง ว่า งง แสดง ว่า เรา อาจ จะ พูด อะไร ที่ ไม่ ชัด เจน เรา ต้อง ถาม ชะ ก่อน ว่า มี อะไร มั้ย”

(คุณพันทิพย์ บุตรตาด สัมภาษณ์ 3 กันยายน 2545)

รวมทั้ง การติดตาม ฟัง และ ศึกษา การพูด ของ นักพูด ที่มี ชื่อเสียง และ เอกสาร ต่าง ๆ

“หนึ่ง ฝึกเอง ด้วย สอง ไป ดู คน อื่น ด้วย เริ่ม ดู คน อื่น เขา มี ที่ เหน้ กี่ แล้ว แต่ ฟัง พูด แล้ว ก็ อ่าน หนังสือ สมัย ก่อน ชมรม พุทธ ศาสนา มหาวิทยาลัย ขอนแก่น มี การ นิมนต์ พระ ดัง ๆ มา ก็ แจ้ง มา มี โยม คน ไหน พูด เก่ง ๆ ก็ ไป ฟัง ได้”

(พระสุธีปริยัติธรรม สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2546)

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง "ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน" นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน ทั้งในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสาร ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร
2. ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร
3. ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จอย่างไร

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และสังเกตพฤติกรรมการสื่อสารของผู้นำชุมชนจำนวน 5 ท่าน ในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น ตราด ฉะเชิงเทรา และกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 27 สิงหาคม จนถึงวันที่ 26 ธันวาคม 2545 ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ สรุปข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชน และสรุปผลการวิจัยเพื่อตอบปัญหานำวิจัยทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

สรุปข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และเอกสารต่าง ๆ สามารถสรุปข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชนที่ศึกษาได้ดังนี้

ผู้นำชุมชนที่ศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 5 ท่าน ได้แก่ 1) คุณพันทิพย์ บุตรตาด กรุงเทพมหานคร 2) ผู้ใหญ่บุญลย์ เข้มเฉลิม จ.ฉะเชิงเทรา 3) พระสุธีปริยัติโยดม จ.ขอนแก่น 4) แม่ทองดี ไพธิยong จ.เชียงใหม่ และ 5) พระสุบิน ปณีโต จ.ตราด

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำทั้ง 5 ท่าน ประกอบด้วย หญิง 2 คน ชาย 3 คน มีอายุระหว่าง 47 - 66 ปี โดยเป็นพระสงฆ์ 2 รูป ส่วนอีก 3 คนนั้น สมรสและมีบุตรชายหญิง 2-3 คน ปัจจุบันทุก

ท่านอยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม ยกเว้นพระสุธีที่มีภูมิลำเนาเดิมที่ จ.กาฬสินธุ์ มาบวชเป็นพระและ
 เณรที่ จ.อุดรธานี ต่อมาย้ายมาจำพรรษาที่วัดชัยศรี จ.ขอนแก่นเมื่อ ปี 2519 จนถึงปัจจุบัน ผู้นำ
 ทุกคนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในเบื้องต้น และได้ศึกษาต่อ (ยกเว้นคุณพันทิพย์ บุตรตาด) ซึ่ง
 สรุปได้ดังนี้ จบปริญญาตรีและกำลังศึกษาต่อในปริญญาโท 1 รูป คือ พระสุธี กำลังศึกษาต่อใน
 ระดับปริญญาตรี 1 คน ได้แก่ แม่ทองดี จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 คน คือ ผู้ใหญ่วิบูลย์)

สำหรับการประกอบอาชีพนั้นพบว่าประกอบอาชีพเกษตรกร 2 ท่าน ได้แก่ ผู้ใหญ่วิบูลย์
 และแม่ทองดี สำหรับคุณพันทิพย์นั้น ก่อนที่จะเข้ามาเป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการนี้ประกอบ
 อาชีพค้าขาย (ขายกล้วยเดี่ยวในชุมชนทรัพย์นุกูลซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย)

ในส่วนจุดหันเหที่ทำให้ผู้นำเข้ามาทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนคือ การพบหรือประสบ
 ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั้งที่มีผลกระทบต่อตัวเองโดยตรงหรือไม่ก็โดยทางอ้อม (ดังราย
 ละเอียดในบทที่ 4 ในปัญหานำวิจัยข้อ 1) ประกอบกับด้วยจิตสำนึกของนักพัฒนา และจิตสำนึกที่
 ต้องการตอบแทนบุญคุณชาวบ้าน เป็นมูลเหตุสำคัญที่เบนเข็มทิศการดำเนินชีวิตของผู้นำเข้ามาสู่
 แวดวงงานพัฒนาชุมชน

ปัญหานำวิจัยข้อ 1 ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร

ความต้องการและวัตถุประสงค์ในการใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการ
 แสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบด้วยหลายประเภทขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของ
 การนำไปใช้ โดยพบว่าโดยส่วนใหญ่ผู้นำต้องการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ใน
 การปฏิบัติภารกิจ ดำเนินกิจกรรม / โครงการพัฒนาต่าง ๆ และเป็นข้อมูลประกอบการทำงาน โดย
 มีแหล่งข้อมูลข่าวสารสำคัญที่ผู้นำใช้ในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารคือ กลุ่มบุคคลซึ่งได้แก่
 ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ บุคคลที่มีความรู้มีประสบการณ์ รองลงไปได้แก่ การเข้าไปสัมผัสของ
 จริงดูงานกิจกรรม/โครงการในพื้นที่ต่าง ๆ และเอกสาร ทั้งนี้โดยมีช่องทางการสื่อสาร
 หลักที่สำคัญ ได้แก่ การสอบถามพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ทั้งนี้ โดยพบว่า ประเภทข้อมูลข่าวสารที่ผู้นำแสวงหาขึ้นขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการนำไป
 ใช้เพื่อการต่าง ๆ ได้แก่

1. เพื่อหาสาเหตุปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา
2. เพื่อพัฒนา / ยกกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

3. เพื่อเป็นความรู้และข้อมูลในการทำงาน
4. เพื่อประเมินผลและพัฒนาทักษะการสื่อสาร
5. เพื่อไขความกระจ่างเมื่อเกิดความไม่สอดคล้องหรือความขัดแย้ง
6. เพื่อใช้สร้างพลังและกำลังใจในการทำงาน

ปัญหานำวิจัยข้อที่ 2 ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร

หลังจากที่ผู้นำพิจารณาเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารที่คิดว่าสามารถตอบคำถามหรือให้ข้อมูลข่าวสารตามที่ต้องการได้ ผู้นำจะพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลข่าวสาร ซึ่งหากเห็นว่าไม่น่าเชื่อถือก็จะไม่รับสารนั้น และ / หรือ หาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลข่าวสารอื่นต่อไป แต่หากพิจารณาแล้วพบว่าแหล่งข้อมูลข่าวสารนั้นน่าเชื่อถือก็จะนำไปสู่การพิจารณาถึงตัวเนื้อหาสารนั้นต่อไป ซึ่งมี 2 กรณีคือ สารที่สอดคล้องกับความรู้เดิม และสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม

หากสารนั้นสอดคล้องกับความรู้เดิม ผู้นำใช้การวิเคราะห์ ลำดับถึงเหตุผล ความเป็นมา ความเป็นไปได้ของข้อมูล พร้อมกับทำความเข้าใจ ซึ่งหากผู้นำยังไม่เข้าใจก็อาจหาข้อมูลเพิ่มเติมจากนั้นจึงจัดลำดับความสำคัญของสาร โดยมีเกณฑ์การจัดลำดับความสำคัญของสารต่างกันไป ตามสถานการณ์ สภาพปัญหา และสภาพพื้นที่ ได้แก่ ผลกระทบกับชาวบ้าน / เรื่องใกล้ตัว ความจำเป็น การใช้ประโยชน์ จากนั้นจึงจัดเก็บและนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป แต่หากสารนั้นไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม ในขั้นแรกผู้นำจะวิเคราะห์ต้นตอของแหล่งสารก่อนรวมทั้งการหาข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อเป็นเปรียบเทียบวิเคราะห์อีกครั้งหนึ่ง และ / หรืออาจเก็บข้อมูลที่ขัดแย้งไว้ก่อนโดยการจดบันทึกหรือจดจำแล้วจึงค้นหาหรือสอบถามหาความกระจ่างภายหลัง

ในบางครั้งยังพบว่า ผู้นำมักจะไม่ปฏิเสธสารหรือหลีกเลี่ยงการรับสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม แต่รับสารนั้นไว้เพื่อหาโอกาสตรวจสอบ ค้นหาความถูกต้องหรือความชัดเจนต่อไป รวมทั้งอาจเก็บสารนั้นไว้เป็นข้อมูลอีกด้านหนึ่งด้วย

ปัญหานำวิจัยข้อ 3 ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จอย่างไร

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการสื่อสารของผู้นำทั้งในฐานะที่เป็นผู้รับสารและเป็นผู้ถ่ายทอดสาร ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การรับสาร

ผู้นำมีหลักหรือกลวิธีการรับสารที่สำคัญ ๆ 4 ประการ ได้แก่

1.1 การใช้หลัก “สุ จิ ปุ ลิ”

ผู้นำใช้หลัก “สุ จิ ปุ ลิ” คือ การฟัง การคิด การถาม และการเขียนเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความรู้ ความคิด ทักษะทั้งกว้าง ไกล และลึก

1.2 การใช้หลัก “การเรียนรู้”

ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นบทเรียนและประสบการณ์ในการรับรู้ ในการนำมาคิดวิเคราะห์ และการนำข้อมูลไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและบรรลุเป้าหมาย

1.3 การใช้หลัก “เหรียญสองด้าน / มองต่างมุม”

การสั่งสมความรู้จากการอ่านมาตั้งแต่ก่อนเป็นผู้นำชุมชนทำให้ผู้นำมีความคิดอ่านกว้างไกลและลึกซึ้งกว่าชาวบ้านทั่วไป ประกอบกับประสบการณ์การเรียนรู้จึงทำให้ผู้นำมีหลักการคิดวิเคราะห์ในการรับสารอย่างรอบคอบ มีมุมมองสองด้านอยู่เสมอ ซึ่งช่วยให้การรับสารของผู้นำมีประสิทธิภาพ ครอบคลุม ส่งผลให้การวินิจฉัยพิจารณาข้อมูลต่าง ๆ รอบคอบยิ่งขึ้น

1.4 การใช้หลัก “หูตากว้างไกล”

หูตากว้างไกลนี้หมายถึงการเปิดรับสารจากทุกช่องทางการสื่อสารในทุกขณะที่มีโอกาส เช่น การเปิดรับสารโดยการคบหาสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และการเปิดรับสารโดยการสังเกตและหยิบยกนำสิ่งที่พบเห็นจากบุคคล หรือสถานที่ต่าง ๆ ในทุกขณะที่พบเห็นมาประยุกต์ใช้หรือเป็นข้อคิด เป็นแนวทางในการทำงาน

2. การถ่ายทอดสาร

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่าผู้นำชุมชนมีกลวิธีการถ่ายทอดสารที่ปรับไปตามบทบาทและสถานภาพ ตลอดจนสถานการณ์และวัตถุประสงค์ในแต่ละช่วงของการทำงานพัฒนาชุมชน โดยมีกลวิธีการสื่อสารและการสื่อสารผ่านการกระทำแบ่งได้ 3 ช่วง ได้แก่

2.1 ช่วงที่ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจร่วมพัฒนา

เป็นระยะที่ผู้นำพบหรือประสบสภาพปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน จึงคิดหาวิธีช่วยเหลือคนในชุมชนให้พ้นจากสภาพปัญหาที่คุกคามอยู่ในขณะนั้น ผู้นำจึงใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้า พูดคุยสื่อสารกับชาวบ้านเป็นหลัก ด้วยกลวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ประกอบด้วย

กลวิธีการสื่อสาร ได้แก่

2.1.1 การเทศน์ไปคุยไป

พระผู้นำทั้ง 2 รูปใช้เวทีการเทศนาในวันพระหรืองานบุญประเพณีที่ชาวบ้านมาร่วมทำบุญ เป็นช่องทางสอดแทรกให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในลักษณะของการพูดคุยเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นปัญหา และชักจูงชาวบ้านให้เห็นด้วยกับแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

2.1.2 การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว

ผู้นำชุมชนใช้หอกระจายข่าวเป็นช่องทางการสื่อสารสำคัญในการสร้างความรู้ โดยทำให้ชาวบ้านซึมซับความเป็นผู้นำ ด้วยการแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นการสร้างความรู้และชักชวนชาวบ้านร่วมงานพัฒนาต่าง ๆ

2.1.3 การสร้างสารดึงดูดใจ

ผู้นำให้ความสำคัญกับสารที่ใช้ในการสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้านมาก โดยผู้นำมีหลัก การสร้างสาร ได้แก่ การใช้อารมณ์ขัน การใช้ภาษาที่ง่ายแก่การเข้าใจและใช้กันในกลุ่ม และการเลือกเรื่องใกล้ตัว / เรื่องที่ชาวบ้านสนใจ เพื่อดึงดูดความสนใจผู้รับสาร

2.1.4 การใช้ "กลุ่ม" เป็นสื่อ

จากการศึกษาสรุปได้ว่าผู้นำอาศัย "กลุ่ม" เป็นสื่อในการสื่อสารสารได้แก่

- กลุ่มครอบครัว พบว่า ผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี ใช้การสื่อสารกับกลุ่มคนในครอบครัวเพื่อให้คนในครอบครัวเข้าใจและยอมรับการทำงานพัฒนาชุมชนของตน ในขณะเดียวกันก็ใช้การยอมรับและให้การสนับสนุนของคนในครอบครัวเป็นสื่อให้ชาวบ้านรับรู้เพื่อให้เกิดความศรัทธาและยอมเข้าร่วมกลุ่ม

- กลุ่มแกนนำ พบว่าผู้นำชุมชนใช้กลุ่มแกนนำ กรรมการหมู่บ้าน หรือกรรมการคณะทำงานต่าง ๆ เป็นหลักในการร่วมริเริ่มงานพัฒนารวมทั้งเป็นผู้ช่วยงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และชักชวนชาวบ้าน

การสื่อสารผ่านการกระทำ ได้แก่

2.1.5 กลวิธีเลือก “ปัญหา” พร้อมหาทางออก

ผู้นำใช้หลักในการเลือก “ปัญหา” ที่มีผลกระทบกับชาวบ้านมากที่สุดมากระตุ้นเตือน สร้างความสนใจและชักจูงใจชาวบ้านพร้อมกับหาวิธีการแก้ไขหาทางออกให้กับปัญหานั้น ๆ ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญหาความยากจนและการประกอบอาชีพ

2.1.6 การทำตัวเองเป็นแบบอย่าง

ผู้นำใช้ “ตัวเอง” ทำเป็นตัวอย่างให้เห็น เพื่อสร้างศรัทธา และความเชื่อถือ โดยพบว่า มีลักษณะแบบอย่างสำคัญ ๆ ที่ผู้นำใช้ปฏิบัติ อันเป็นสื่อโน้มน้าวชักจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมงานพัฒนา ได้แก่ ความจริงใจ การพูดจริงทำจริง การมีความรู้ / มีการศึกษา

2.2 ช่วงการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ

ในช่วงนี้พบว่าผู้นำใช้วิธีการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติจริงเป็นกลวิธีการสื่อสารที่สำคัญ ได้แก่

2.2.1 การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้

ผู้นำใช้การจัดกระบวนการเรียนรู้เข้ามาเป็นกลวิธีในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของงานพัฒนาที่ตั้งไว้ ทั้งนี้พบว่า มีกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ผู้นำนำมาใช้เป็นกลวิธีการสื่อสาร ได้แก่ การอบรม / สาธิต การลงมือปฏิบัติ การจัดเวทีสัมมนา

2.2.2 การสร้างการมีส่วนร่วม

จากการสังเกตในขณะที่ติดตามผู้นำลงพื้นที่พบว่าผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและให้มีบทบาทในการทำงานมาก โดยพบว่า ผู้นำได้ให้โอกาสแก่ชาวบ้านในการแสดงความคิดเห็น มีบทบาทและมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

การสื่อสารผ่านการกระทำ ได้แก่

2.2.3 การ “ดูงานสัมผัสของจริง”

ผู้นำใช้วิธีการศึกษาจากของจริงโดยเดินทางไปทัศนศึกษากิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนอื่นด้วยตัวเองก่อน แล้วจึงนำชาวบ้านไปศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ

มากขึ้น รวมทั้งเกิดความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมพร้อม ๆ กับช่วยแพร่กระจายข่าวสารสู่วงกว้างยิ่งขึ้น

2.2.4 การสื่อสารกับการจัดการ"

ในกรณีปกติทั่วไปพบว่า ผู้นำมีกลวิธีการสื่อสารในการบริหารจัดการกลุ่มชาวบ้านและกลุ่มผู้ร่วมงาน ได้แก่ ใช้หลักประชาธิปไตยและความสมัครใจของชาวบ้านที่จะเป็นตัวดึงชาวบ้านเข้ามาร่วมงานพัฒนา แต่ในบางกรณี ผู้นำบางท่าน ใช้การเจรจาต่อรอง เมื่อชาวบ้านมีการตั้งเงื่อนไขบางสิ่งบางอย่าง และบางครั้งใช้วิธีเผด็จการเมื่อผู้นำเล็งเห็นว่า สิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการหรือเห็นชอบให้ทำนั้นไม่ถูกต้อง เหมาะสม ก็จะใช้วิธีหว่านล้อมและหากไม่สำเร็จก็จะใช้วิธีเผด็จการ

2.2.5 การยึดมั่นความดี

ผู้นำทั้งที่เป็นพระสงฆ์และเป็นฆราวาสต่างให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนเพื่อให้เป็นที่ไว้วางใจของชาวบ้านด้วย โดยยึดมั่นในการทำความดี ประพฤติตนเป็นผู้ยึดมั่นในศีลธรรมเพื่อให้ชาวบ้านยังคงศรัทธา ให้ความเชื่อถือและไว้วางใจตนเองต่อไป

2.3 ช่วงได้รับการยอมรับ

เมื่อผู้นำเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักได้รับการยอมรับ ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนพบว่าผู้นำใช้กลวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ประกอบด้วย

กลวิธีการสื่อสาร ได้แก่

2.3.1 การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน การสื่อสารต่างกัน

ผู้นำมีหลักในการถ่ายทอดสารด้วยการพิจารณาว่าผู้รับสารเป็นใคร มีลักษณะทางสภาพสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร ตลอดจนจิตวิทยาและค่านิยมถึงวัตถุประสงค์ของการพูด โดยคำนึงถึงการสถานภาพของผู้รับสารที่แตกต่างกันด้วย ได้แก่

กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่า ในการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวผู้นำคำนึงถึงคือ เรื่องเวลาและสถานการณ์ของการติดต่อสื่อสารในขณะนั้น กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพเท่าเทียมกัน ผู้นำคำนึงถึงคือ การมีมนุษยสัมพันธ์และใช้เรื่องงานเป็นสื่อในการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ และเรียนรู้ถึงวิธีและขั้นตอนในการติดต่อประสานงานต่าง ๆ กลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่า ผู้นำให้ความสำคัญกับการสร้างสารให้ดึงดูดความสนใจและโน้มน้าวใจ โดยมีหลักในการ"สร้างสารให้ดึงดูดใจ" คือ "สร้างอารมณ์ขึ้น เลือกรสชาติง่าย อธิบายสิ่งสนใจ ใกล้เคียงตัว"

2.3.2 การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง

จากการศึกษาพบว่าสิ่งที่จะทำให้ผู้นำชุมชนเป็นที่เชื่อถือของบุคคลทั่วไปได้ คือ ข้อมูลข่าวสารที่ถ่ายทอดเผยแพร่ออกไปนั้น ต้องเป็นข้อมูลจริง เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง และอ้างอิงแหล่งข้อมูลได้เสมอ

2.3.3 การสื่อสารผ่านอวัจนสาร

จากการเฝ้าติดตามสังเกตการสื่อสารและการทำงานของผู้นำในสถานการณืและสถานที่ต่าง ๆ พบว่า ผู้นำมีการใช้อวัจนสารที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การแต่งกาย พบว่าผู้นำแต่งตัวพิถีพิถันเป็นพิธีการมากขึ้นเมื่อต้องเข้าร่วมการประชุมสัมมนา การไปอบรมให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไป การใช้กิริยาท่าทางและส่ายตา จากการสังเกตพบว่า ผู้นำทุกท่านมีการใช้มือใช้ไม้ประกอบเพื่ออธิบาย แสดงความเข้าใจ แสดงการยอมรับหรือไม่ยอมรับ รวมทั้งการส่ายตาผู้ฟังเสมอ การมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส จากการติดตามศึกษาพบว่า ผู้นำโดยเฉพาะผู้นำสตรีจะมีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ในการพูดคุยชักทายกลุ่มผู้คนรอบข้างอยู่เสมอ การใช้น้ำเสียง พบว่า ผู้นำมีการใช้น้ำเสียงตามธรรมชาติในการพูดคุย รวมทั้งออกเสียงสำเนียงท้องถิ่น เพื่อสื่อถึงความเป็นพวกเดียวกัน

การสื่อสารผ่านการกระทำ ได้แก่

2.3.4 การขยายกลุ่มงาน เคลื่อนไหว และเติบโต

เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ในชุมชนได้รับความร่วมมือและประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ผู้นำใช้ผลความสำเร็จนั้นเป็นสื่อในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ต่อไป ก่อให้เกิดการแตกหน่อขยายผลเป็นกลุ่มกิจกรรม / โครงการพัฒนาต่าง ๆ มากมาย ทั้งในชุมชนเองและขยายออกสู่นอกชุมชน เช่น การตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระสุบินที่ขณะนี้ขยายผลออกไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ เกือบทั่วทั้งจังหวัดตราด

2.3.5 วางตัวเป็นกลางไขความขัดแย้ง

โดยปกติแล้วผู้นำชุมชนให้หลักการวางตัวเป็นกลาง คบค้าสมาคมกับทุกกลุ่มและหลีกเลี่ยงการเป็นศัตรู แต่หากเกิดกรณีขัดแย้งขึ้นผู้นำให้หลักทำตัวเป็นกลาง ไม่นำตัวเข้าไปพันกับปัญหา รวมทั้งอาจจัดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเมื่อความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มที่มีความรุนแรง และหากเป็นความขัดแย้งที่อยู่นอกเหนือความสามรถในการแก้ไขก็ใช้วิธีการหลีกเลี่ยง รวมทั้งอาจเป็นกวางใจโดยการเป็นตัวกลางประสานความแตกร้าหรือความขัดแย้งนั้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

2.3.6 การประเมินผลพัฒนาตนเอง"

จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนมีการประเมินและพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารด้วยการฝึกอบรม นอกจากนี้ผู้นำยังประเมินผลการทำงานเพื่อนำมาพัฒนาตนเอง โดยการสอบถามและสังเกตการตอบรับของผู้รับสารในขณะพูดในโอกาสต่าง ๆ รวมทั้งพบว่าผู้นำติดตามฟังการพูดของนักพูดที่มีชื่อเสียงและศึกษาจากเอกสารหรือจากสถาบันการศึกษาเพื่อนำมาพัฒนาตนเอง

อภิปรายผล

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

ผลจากการศึกษาที่พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้นำยากจนจึงได้รับการศึกษาเบื้องต้นเพียงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ด้วยความใฝ่รู้ ประกอบกับมีนิสัย"รักการอ่าน" จึงพบว่าก่อนที่ผู้นำจะหันมาสนใจงานพัฒนาชุมชน ผู้นำมีการแสวงหาข้อมูลความรู้ด้วยตนเอง จากการอ่านและประสบการณ์การเรียนรู้ตามความสนใจหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้อยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าผู้นำมีการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์มากกว่าชาวบ้านทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการอ่าน อย่างไรก็ดี การอ่านมากหรือมีข้อมูลข่าวสารมากใช่ว่าจะสามารถทำให้ประสบผลสำเร็จจากการใช้ข้อมูลความรู้เหล่านี้ แต่เป็นผลมาจากการอ่านแล้วรู้จักคิด "วิเคราะห์" (critical thinking) กล่าวคือ หนังสือเป็นสื่อเย็นที่ผู้นำสามารถนำออกมาอ่านเมื่อใดก็ได้เพื่อค่อย ๆ สร้างความเข้าใจและค่อย ๆ สร้างการเรียนรู้โดยการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองหรือนำมาทดลองเรียนรู้ ดังนั้น การอ่านหนังสือหรือการเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นแหล่งสะสมข้อมูลความรู้สำคัญซึ่งมีส่วนช่วยทำให้ผู้นำนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา การตัดสินใจ ในการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง และรวดเร็ว ดังคำกล่าวที่ว่าใครครองข้อมูลมากย่อมมีทางเลือกที่ดีกว่า และเป็นที่มาของคำว่า "ความรู้คืออำนาจ (Infan, 1993) ที่ทำให้บุคคลที่มีข้อมูลความรู้มากมีอิทธิพลเหนือบุคคลที่มีความรู้น้อย

จึงอาจกล่าวได้ว่า ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และการศึกษาเป็นบันไดก้าวแรกที่ช่วยส่งเสริมความมั่นคงในการก้าวเดินต่อไปสู่การเป็นผู้นำ เนื่องจากการประกอบภารกิจหรือการดำเนินการใด ๆ ย่อมต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารและความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การศึกษาและการเรียนรู้

เป็นสำคัญ คนที่มีข้อมูลมากย่อมมีทางเลือกและการตัดสินใจได้ดีกว่า โดยเฉพาะในยุคสมัย IT ในปัจจุบัน ดังคำกล่าวของอานันท์ ปันยารชุน (2540) ที่กล่าวว่า

“การเป็นผู้นำอาจจะต้องพึ่งพียงความรู้ทางวิชาการ แต่ที่พึ่งพิงอย่างแท้จริงก็คือ ความสามารถที่จะเรียนรู้และชวนช่วยหาการศึกษาต่อ การชวนช่วยหาความรู้ใส่ตัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาก...การหาประสบการณ์เป็นกระบวนการต่อเนื่องไม่รู้จบ ตรรกะท่าที่มีกำลังวังชาอยู่ก็จะต้องเรียนกันจนตาย ใครหยุดเมื่อไหร่คนอื่นก็ขึ้นหน้า”

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยการรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลซึ่งสามารถทำได้ตลอดชีวิตนี้ก็นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาและเรียนรู้นี้มาใช้ซึ่งพบได้จากผู้นำทั้ง 5 ท่านที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ซึ่งสนับสนุนงานวิจัยของต่างประเทศ เช่น สโตกดิล (Stogdill, 1974) ผู้บุกเบิกเกี่ยวกับการศึกษาการเป็นผู้นำโดยได้รวบรวมผลงานวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมผู้นำ และนักวิชาการไทย เช่น เจริญผลสุวรรณโชติ (2519) ที่ได้สรุปคุณลักษณะของผู้นำไว้ ต่างพบว่า การมีนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าเป็นบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมสำคัญอันหนึ่งของผู้นำ

อย่างไรก็ดี จากงานวิจัยของฟาโยล (Fayol, 1971) จีระพรรณ กาญจนะจิตรา (2525) และ กวี วงศ์พุดม (2539) ที่ได้รวบรวมคุณลักษณะของผู้นำในลักษณะต่าง ๆ และพบว่า ลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดีต้อง “มีการศึกษา” จึงไม่อาจสามารถนำมายืนยันได้ในทุกกรณี ดังเช่นที่พบในการศึกษาที่พบว่า การศึกษาเป็นคุณสมบัติส่วนหนึ่งที่สามารถสร้างความเชื่อถือแก่ชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง แต่ด้วยคุณลักษณะนิสัยรักการอ่าน ใฝ่หาความรู้ ซึ่งเป็นที่มาของการสั่งสมความรู้ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นการศึกษาในระบบ แต่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ก็สามารถนำบุคคลไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จได้ ดังที่ได้กล่าวในข้างต้นถึงการใช้ประโยชน์จากการแสวงหาข้อมูลของผู้ใหญ่วิบูลย์ใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเองโดยการอ่านหนังสือต่าง ๆ มาเป็นแนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ในขณะนั้น หรือที่คุณพันทิพย์ได้กล่าวย้ำกับผู้วิจัยเสมอว่า การทำงาน การแก้ปัญหานั้น เป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้. “..เดินไปชนกับปัญหา แล้วค่อย ๆ ศึกษาเรียนรู้เอา...” โดยมีองค์ประกอบและปัจจัยอื่น ๆ ที่ช่วยเสริมและผลักดันให้ผู้นำก้าวเดินต่อไปจนได้รับชัยชนะที่ปลายทาง

นอกจากนี้ จากการศึกษาครั้งนี้ยังอาจกล่าวได้ว่า การเป็นผู้นำชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีฐานะดีกว่าชาวบ้านโดยทั่วไปในชุมชน ซึ่งแย้งกับการศึกษาของ สตีอกดิลด์กล่าวข้างต้น. ที่กล่าวว่า ลักษณะของผู้นำโดยทั่วไปส่วนใหญ่ต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมดีซึ่งสามารถเอื้ออำนวยต่อการจูงใจให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลต่าง ๆ โดยในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้นำชุมชนทั้ง 5 ท่านนี้มีฐานะยากจน แต่ด้วยความสามารถ ความจริงใจ และจริงใจ จึงทำให้สามารถก้าวเดินไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและประชาชนทั่วไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงความเป็นมาเป็นไปของการเข้ามาสู่การเป็นผู้นำชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้รับคำบอกเล่าจากผู้ใหญ่ว่า การที่ผู้ใหญ่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านในปี 2512 เมื่ออายุได้ 33 ปีนั้น เป็นเพราะว่าชาวบ้านหวังพึ่งพิงอาศัยทางด้านการเงินเท่านั้น เนื่องจากขณะนั้นผู้ใหญ่ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าคนกลางและนายหน้าจัดหาเงินกู้ แต่เมื่อผู้ใหญ่ถูกฟ้องเรียกหนี้สินจนเกือบสิ้นเนื้อประดาตัว ความเป็นผู้นำนั้นก็ดูเหมือนจะหมดความหมายไปด้วย ต่อเมื่อผู้ใหญ่หันมาทำไร่เองและประสบกับปัญหาถูกกดราคาผลผลิตผู้ใหญ่จึงรวมกลุ่มเกษตรกรเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล ในช่วงนี้เองที่อาจนับได้ว่าผู้ใหญ่เป็นผู้นำชุมชนอย่างแท้จริงตามที่ ราล์ฟ เอ็ม สตีอกดิลล์ (Ralph M. Stogdill, 1974) อธิบายถึงองค์ประกอบของความเป็นผู้นำว่า ความเป็นผู้นำจะเกิดขึ้นต่อเมื่อสถานการณ์เอื้ออำนวยหรือเป็นไปตามทฤษฎีสถานการณ์ (situational theory) ซึ่งเป็นลักษณะทำนองเดียวกับคำกล่าวที่ว่า "สถานการณ์สร้างผู้นำ" ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะเดียวกันกับการเป็นผู้นำของคุณพันทิพย์ บุตรตาต ที่มีมูลเหตุจากสถานการณ์วิกฤตที่คุณพันทิพย์และชาวบ้านถูกไล่ที่ และคล้ายคลึงกับ พระสุบิน พระสุธี และแม่ทองดี หันมาจับงานพัฒนาชุมชนจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากต้องการแก้ไขปัญหากับชาวบ้านในชุมชน

จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่า ปัญหาหรือสถานการณ์วิกฤตในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดผู้นำและการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านเพื่อร่วมกันขจัดปัญหาเพื่อความอยู่รอด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผู้นำชุมชนหรือทำให้บุคคลได้มีโอกาสแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำก็คือ สถานการณ์วิกฤตหรือการประสบกับปัญหา และปัญหาหรือวิกฤตนั้นต้องเป็นสิ่งที่มิผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชาวบ้าน (สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ : 2537) ที่พบว่า ปัจจัยภายในที่ทำให้ผู้นำชุมชนได้มีโอกาสแสดงบทบาทการนำคือ วิกฤตการณ์ของชุมชน หรือชุมชนประสบปัญหา เช่น ปัญหาความเดือดร้อนทางการดำรงชีพของชาวบ้าน ทำให้ผู้นำหลายคนได้เสนอทางเลือกหรือหน

ทางแก้ปัญหาให้กับชุมชน นอกจากนี้ ปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีส่วนส่งเสริมให้ผู้ผู้นำได้แสดงบทบาท ได้แก่ การสนับสนุนขององค์กรเอกชน ซึ่งเป็นการประสานของผู้ผู้นำในการดึงทรัพยากรจากภายนอก ชุมชนมาใช้ในชุมชนของตน เช่น เงินทุน เทคนิค หรือความคิดในการแก้ปัญหา ซึ่งมีลักษณะเดียวกับ ของคุณพันทิพย์ บุตรตาด ที่เมื่อพบกับวิกฤตการณ์ถูกไล่ที่ คุณพันทิพย์ได้เจ้าหน้าที่จากองค์กรเอกชนมาเป็นพี่เลี้ยงคอยให้ความช่วยเหลือโดยการให้คำแนะนำและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จนสามารถเรียกร้องให้การเคหะแห่งชาติจัดการหาซื้อที่ดินมาให้ชาวบ้านในชุมชนที่ถูกไล่ที่ได้จัดสรร แบ่งปันที่ดินได้จำนวนหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเรวดี ไชยพาน (2523) ที่ศึกษาพฤติกรรมผู้นำที่เป็นอุปสรรคและ / หรือส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมของผู้ผู้นำในหมู่บ้านที่มีลักษณะใกล้เคียง พบว่า ผู้นำของหมู่บ้านดีเดนมียุทธศาสตร์เด่นกว่าและมีลักษณะที่ส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) ให้ความสนใจต่อสถานการณ์ สภาพและความเป็นไปต่าง ๆ ในชุมชน 2) ค้นปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน 3) จัดการกับปัญหาในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน และ 4) ติดตามผลการแก้ไขปัญหาในชุมชน

นอกเหนือจากสถานการณ์ที่ช่วยทำให้ผู้นำได้มีโอกาสแสดงบทบาทการเป็นผู้นำดังกล่าวแล้ว การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า "พระสงฆ์" เป็นสถานภาพที่ช่วยทำให้มีโอกาสแสดงบทบาทการเป็นผู้ผู้นำได้มากเช่นกัน กล่าวคือ ในสภาพสังคมไทยทั่วไปพบว่า พระสงฆ์นั้นต้องเข้ามามีบทบาทต่อสังคมด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ ประการแรก การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย ประการที่สอง สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม และประการสุดท้าย โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ (พระมหาสมทรง สิรินธโร, อ้างถึงใน ดร.อภิชาติ พันธเสน, 2525) และแม้ว่าปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนจะสูญเสียไปมากตามสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ในชุมชนชนบทแล้วพระสงฆ์ยังคงมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ เพราะค่านิยมพื้นฐานของไทยที่ยึดมั่นอยู่กับศาสนามาก่อนข้างมาก โดยภาพของพระสงฆ์นั้น เป็นเสมือนตัวแทนพระรัตนตรัย เป็นศาสนทายาทและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงเป็นดังภาพลักษณ์ของสถาบันศาสนาที่ชาวบ้านให้ความศรัทธา ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นบุคคลผู้ซึ่งสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อถือ จงใจและชักนำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ง่ายกว่าบุคคลทั่วไป

จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่บุคคลหรือสถาบันมีภาพลักษณ์ในสายตาของคนในสังคมว่าเป็นที่น่าเชื่อถือ น่าศรัทธา หรือไว้วางใจได้ย่อมมีอิทธิพลต่อการจูงใจได้ง่ายกว่า ดังเช่น พระสงฆ์ใน

สถาบันพระพุทธศาสนาที่ในสังคมไทยให้ความเคารพนับถือ ซึ่งสนับสนุนคำกล่าวของ James McCroskey (1972) ที่กล่าวว่าความน่าเชื่อถือของผู้สื่อสารหมายถึงการรับรู้สารเกี่ยวกับภาพลักษณ์ (image) ของผู้สื่อสารนั้น

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่พระสงฆ์เป็นกลุ่มที่เหมาะสม เนื่องจากในบรรดากลุ่มผู้นำพื้นฐานของสถาบันหลักในสังคมชนบทอันประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส และครูใหญ่ ตามลำดับเป็นผู้นำนั้น พระสงฆ์เป็นกลุ่มผู้นำที่มีความผูกพันกับกลไกของรัฐน้อยที่สุด ประกอบกับเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับท้องถิ่นมาก และได้รับความศรัทธาจากประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนมักยอมรับและเชื่อฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การให้คำปรึกษาต่าง ๆ จากพระสงฆ์เสมอ (พินิจ ลาภธนานนท์, 2529)

ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่า พระผู้นำทั้งสองรูปได้รับการตอบรับในการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ส่วนสำคัญประการหนึ่งคือความเชื่อถือศรัทธาความเป็นสงฆ์ ประกอบกับการทำงานอย่างจริงจังไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ จึงเป็นแรงจูงใจโน้มน้าวให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาได้งายขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ (2543) และคณะ เรื่อง สื่อเพื่อชุมชน การประเมินผลองค์ความรู้ โดยกล่าวว่า มีงานศึกษาพระสงฆ์ในฐานะสื่อบุคคลถึง 4 ชิ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงว่า ในชุมชนชนบทนั้น สถาบันศาสนาและบุคคลในสถาบันนี้ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชน และยังพบว่า พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำโครงการในด้านต่าง ๆ มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีคุณสมบัติ 3 ประการที่ทำให้สงฆ์มีสถานภาพเป็นสื่อบุคคลในการพัฒนาได้ คือ ความน่าไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือ และมีทักษะในการสื่อสาร ในบรรดาคุณสมบัติเหล่านี้ คุณสมบัติที่โดดเด่นที่สุดสำหรับพระสงฆ์คือ ความน่าไว้วางใจอันเนื่องมาจากสถานภาพความเป็นสงฆ์ที่ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่า บุคคลเหล่านี้จะเข้ามาทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน ฯลฯ เช่นเดียวกับการศึกษาของกรรณิการ์ โอมูณ (2526) ที่พบว่า ความไว้วางใจในตัวพระสงฆ์เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการลมหาลข้าวได้มากที่สุด

ในขณะที่สถานภาพของความเป็นสงฆ์เป็นสิ่งช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความเชื่อถือศรัทธาและโน้มน้าวให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ผู้นำซึ่งเป็นสตรีกลับต้องฝ่าฟันอุปสรรคมากมายกว่าที่จะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ เนื่องจากค่านิยมในสังคมไทย ซึ่งพบว่าตลอดระยะเวลาในหน้าประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ ผู้หญิงไทยตกอยู่ใน

สภาพด้อยโอกาสในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ยังคงมีทัศนคติเรื่องเพศว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง”

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า แม่ทองดี และคุณพันทิพย์ต้องปฏิบัติภารกิจหนักเป็นเท่าทวีคูณเนื่องจากต้องรับภารกิจหน้าที่การเป็นแม่บ้านควบคู่ไปกับการทำงานพัฒนาด้วย รวมทั้งต้องทำการสื่อสารกับครอบครัวเพื่อให้คนในครอบครัวเข้าใจและยอมรับการทุ่มเทการทำงานพัฒนาชุมชนของตนนอกเหนือจากการชักจูงชาวบ้านที่ต้องพบกับอุปสรรคในการสร้างความเชื่อถือเนื่องจากเป็นสตรีเพศ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดยิ่งในชุมชนชนบทไทย ดังที่งานวิจัยของพรสิทธิ์ พัฒนารักษ์ (2526) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตตำบลวังสิต อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานีพบว่า ผู้ส่งสารที่เป็นหญิงมีความน่าเชื่อถือต่ำกว่าผู้ส่งสารที่เป็นเพศชาย

อุปสรรคของการก้าวสู่การเป็นผู้นำดังกล่าว โดยเฉพาะกรณีของ แม่ทองดี โพรियอง จึงอาจเป็นกรณีทำทนายและได้พิสูจน์ว่า การก้าวขึ้นมาสู่การเป็นผู้นำไม่จำเป็นต้องมีสถานภาพที่เอื้ออำนวย มีปัญหาหรือวิกฤตให้แสดงบทบาทของการเป็นผู้นำ แต่หากบุคคลใดก็ตามที่มีความสามารถ ความจริงใจ และจริงใจยอมรับสามารถฟันฝ่าอุปสรรคขวากหนามก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งนี้ แม่ทองดี โพรियอง ได้เช่นกัน

นอกเหนือจากนี้ จากรายงานการประชุมสัมมนาเรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของสตรีชนบททางเศรษฐกิจและสังคม โดยกองพัฒนาสตรีและเด็ก กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย พบว่า สตรีในชนบทมีความตระหนักในบทบาทของตนต่อชุมชน โดยเฉพาะตำบลและหมู่บ้านที่อยู่อาศัย และจากงานศึกษาเรื่อง ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีไทยทั่วประเทศ พ.ศ.2528 ของ นายประทีป จงสีบรรทม (2528) พบว่ากำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีสามารถแสดงบทบาทความเป็นผู้นำในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งได้รับการยอมรับในภาวะความเป็นผู้นำจากทั้งข้าราชการและประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่า เป็นหน้าที่ของรัฐและสังคมที่จะร่วมกันปลูกฝังสตรีผู้มีศักยภาพเหล่านั้นให้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยการเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันกับบุรุษเพศให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังได้สังเกตพบว่า การประกอบอาชีพของผู้นำกล่าวคือ ทั้งผู้ใหญ่วิบูลย์และแม่ทองดีมีอาชีพเป็นเกษตรกรเช่นเดียวกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน และคุณพันทิพย์ซึ่งมีอาชีพค้าขายทำให้ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนมาก ตลอดจนความใกล้ชิดอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันทำให้มีโอกาสได้ติดต่อสื่อสารกันแบบตัวต่อตัวหรือการสื่อสารระหว่างบุคคล และความคล้ายคลึงกันของผู้นำกับชาวบ้านล้วนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อและการยอมรับของชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของโรเจอร์และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971) ที่พบว่า ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจคือ ลักษณะหรือคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร คือมีความเข้าใจร่วมกัน มีทัศนคติและความเชื่อและภาษาเหมือน ๆ กัน และแนวคิดของ Marwin E. Shaw (อ้างใน หลุย จ้าปาเทศ, 2522) ที่กล่าวว่า ลักษณะความสัมพันธ์ส่วนตัว (interpersonal attraction) การติดต่อกันบ่อย ๆ ความใกล้ชิดสนิทสนมกันจะมีส่วนให้เกิดการรวมกลุ่มกันได้ ซึ่งความใกล้ชิดสนิทสนมอาจเกิดจากความคิด ทัศนคติที่ตรงกัน

ผู้วิจัยเข้าใจว่า การที่ผู้นำเป็น “ลูกบ้าน” ในชุมชน ชาวบ้านจึงมิได้มีแต่เพียง “ความเชื่อมั่นในจิตใจ” เท่านั้น แต่ยังมีความภูมิใจในตัวผู้นำเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งช่วยเสริมศรัทธาบาร์มี (charismatic power) ในตัวผู้นำยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโรเจอร์ และสเวนนิ่ง (Rogers and Svaning, 1969) เกี่ยวกับสื่อบุคคลในชุมชนที่กล่าวว่า สื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่นมีความสำคัญมากกว่าสื่อระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่นในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม รวมถึงงานของชแรมป์ที่กล่าวว่า ถ้าการสื่อสารมีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแล้ว พบว่าสารที่บุคคลจะขอความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมใหม่ก็คือกลุ่มบุคคลภายในท้องถิ่นเอง

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงอาจเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า บุคคลคนเดียวสามารถรวมคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการของการเป็นนักพัฒนาเข้าไว้ในตัวเอง เป็น “Two in One” ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถและเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของชาวบ้าน ซึ่งจากการศึกษาในอดีตส่วนใหญ่พบว่า คุณสมบัติทั้ง 2 ประการนี้แยกกันอยู่ระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย คือ สื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น (cosmopolite) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ นักพัฒนา หรือบุคคลภายนอกชุมชนที่มีความรู้ความสามารถแก้ไขปัญหาแต่ขาดคุณสมบัติของความน่าเชื่อถือไว้วางใจ แต่ในขณะเดียวกัน สื่อบุคคลภายในท้องถิ่น (localite) เช่น ผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติความน่าเชื่อถือแต่ขาดความรู้ ข้อมูลในการแก้ไขปัญหาในชุมชน ซึ่งเมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์การทำงานของนักพัฒนาแล้วพบว่า มีแนวคิดและแนวปฏิบัติอยู่ 3 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก ในอดีตนัก

พัฒนามักคิดว่าชุมชนมีความว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย คนภายนอกจะต้องนำทุกสิ่งทุกอย่างลงไปให้ บทบาทหลักส่วนใหญ่จึงอยู่ที่นักพัฒนา ส่วนชาวบ้านแทบจะไม่มีบทบาทใด ๆ เลย ลักษณะต่อมา เป็นยุคก่อนถึงปัจจุบัน นักพัฒนาบางกลุ่มเริ่มค้นพบว่า อันที่จริงแล้วชุมชนนั้นมีหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งความรอบรู้และสติปัญญา ระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมายาวนานหลายชั่วอายุคน ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" หรือ ว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ดังนั้นงานพัฒนาจึงเน้นบทบาทหลักไปที่ชาวบ้าน ส่วนนักพัฒนากลับกลายมาเป็นผู้เรียนรู้และศึกษาจากชาวบ้าน ส่วนลักษณะสุดท้าย เป็นยุคปัจจุบัน คือ เป็นช่วงที่เริ่มมีความเข้าใจว่า สิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่และเป็นอยู่นั้น นักพัฒนาอาจจะไม่มีและไม่เป็น ขณะเดียวกันสิ่งที่นักพัฒนามีอยู่และเป็นอยู่ ชาวบ้านก็อาจจะไม่มีและไม่มี เป็นจึงทำให้นักพัฒนามองเห็นบทบาทของทั้งสองฝ่ายว่าจะประสมประสานสิ่งเหล่านี้ร่วมกันได้อย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ซึ่งลักษณะประการสุดท้ายนี้เป็นสิ่งที่สอดคล้องและช่วยยืนยันถึงความเป็นไปได้และน่าจะเป็น ในการรวมคุณสมบัติ 2 ประการดังกล่าวเข้าไว้ในตัวบุคคลคนเดียวดังกล่าวข้างต้นได้

ด้วยเหตุนี้จึงอาจนำผลจากการศึกษาครั้งนี้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรหรือนักพัฒนา โดยใช้คนในพื้นที่ซึ่งมีคุณสมบัติความน่าเชื่อถือและไว้วางใจอยู่แล้วมาพัฒนาให้ข้อมูลความรู้ ซึ่งกระทำได้ง่ายกว่าการค้นหาค้นหาคนนอกพื้นที่ที่มีความรู้ แต่จะต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีใจรักงานพัฒนาและเสียสละ สามารถเข้าไปอยู่ในพื้นที่ได้ดังกรณีที่พบจากนักพัฒนาที่ยอมอุทิศตน เช่น นางเตือนใจ ดีเทศน์ ที่เข้าไปคลุกคลีอยู่กับชาวเขานานหลายสิบปีจนเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจ และปรากฏผลงานเป็นที่ยอมรับและรู้จักของชาวต่างชาติ และถึงขณะนี้ได้รับความไว้วางใจจนได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย

นอกเหนือจากนี้ ผู้วิจัยอนุมานว่า ผู้นำที่ศึกษาครั้งนี้เป็นผู้นำตามธรรมชาติทั้งสิ้น แม้แต่ผู้ใหญ่วิบูลย์เอง ความเป็นผู้นำอย่างแท้จริงได้ฉายแสงให้เห็นภายหลังจากลาออกจากการเป็นผู้นำหมู่บ้านดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า ผู้นำที่เป็นตัวอย่างประชากรในการศึกษาครั้งนี้เป็นผู้นำตามธรรมชาติทั้งสิ้น ซึ่งล้วนมีคุณสมบัติหรือลักษณะตามที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวไว้ว่า ผู้นำตามธรรมชาติมีลักษณะสรุปโดยย่อดังนี้

1. ฉลาด ผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นคนที่ฉลาดเสมอ
2. เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม
3. เป็นคนติดต่อกับผู้คนรู้เรื่อง
4. เป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ทำให้การทำงานราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

ปัญหานำวิจัยข้อ 1 ผู้นำชุมชนมีกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร

จากผลการศึกษาที่พบว่า กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำเริ่มจากการความต้องการข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งสนับสนุนแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow) ที่ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการ ความสนใจข้อมูลข่าวสาร และสอดคล้องกับที่ คาทซ์ (Katz, 1959) กล่าวถึงกระบวนการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการเลือกรับสารว่า บุคคลมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่าจะช่วยตอบสนองความต้องการในการนำไปใช้ประโยชน์หรือเพื่อให้เกิดความพึงพอใจของเราได้ โดยคาทซ์ชี้ให้เห็นว่าสื่อจะไม่มีอิทธิพลต่อบุคคลที่ไม่เลือกใช้สื่อและการเลือกใช้สื่อนั้นก็สืบเนื่องมาจากเหตุผลทางจิตวิทยาความต้องการทางสังคมของแต่ละบุคคลนั้นๆ

นอกจากนี้เมื่อศึกษาถึงลักษณะการหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำแล้วพบว่า มี 3 วิธี คือ 1) การรอรับข้อมูลข่าวสาร (passive strategy) 2) การเฝ้าหาข้อมูลข่าวสาร (active strategy) และ 3) การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร (interactive strategy) โดยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้นำใช้ 2 วิธีหลังซึ่งเป็นลักษณะการแสวงหาข้อมูลข่าวสารในเชิงรุก กล่าวคือ

การรอรับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งได้แก่การสังเกตประสบการณ์ของบุคคลอื่นหรือรับข้อมูลข่าวสารจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น การรับข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานต่าง ๆ ส่งมาให้อ่านและช่วยเผยแพร่ ซึ่งลักษณะการรับข้อมูลข่าวสารเช่นนี้ผู้นำไม่มีใครให้ความสำคัญกับวิธีนี้มากนัก แต่พบว่าผู้นำให้ความสำคัญกับการเฝ้าหาข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการแสวงหาข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ หรือการนำตัวเองเข้าไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ความรู้ใหม่ ๆ ดังพบได้จากที่ผู้นำมักหาโอกาสเข้าร่วมการอบรม การประชุมสัมมนาอยู่เสมอ รวมถึงการติดตามสอบถามจากเจ้าหน้าที่และบุคคลที่มีความรู้ประสบการณ์ในการแสวงหาข้อมูลเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้นำยังใช้ การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการได้ข้อมูลข่าวสารจากประสบการณ์โดยตรงของบุคคลและการทดลองด้วยตัวเอง เช่น การไปสัมผัสของจริงโดยการดูงานตามพื้นที่ต่าง ๆ และการนำมาทดลองปฏิบัติเรียนรู้ด้วยตนเองและร่วมกับชาวบ้าน อาทิ การอบรม สาธิต การรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า การแสวงหาความรู้ของผู้นำจึงเป็นผู้รับสารในฐานะเป็นผู้ที่มีบทบาทในเชิงรุก (active) และมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร (goal directed) เสมอ ซึ่งเห็น

ได้จากการมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการแสวงหาข้อมูล ไม่ว่าจะโดยบังเอิญหรือทุกช่วงจังหวะของการสื่อสาร ผู้นำจะนำสารหรือสิ่งที่ได้พบได้เห็นได้ยินมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติการกิจหรืองานพัฒนาชุมชนทุกครั้งที่มีโอกาสหรือมีความเป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปได้ในอีกชั้นหนึ่งว่า เมื่อผู้นำมีการใช้สื่อหรือการเปิดรับสาร จึงไม่ใช่เป็นการเปิดรับสารอย่างเลื่อนลอยไร้ความหมาย และหากการเปิดรับสื่อ่นั้นสามารถนำไปใช้หรือเกิดผล บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้แล้ว ก็จะใช้สื่อนั้นอย่างต่อเนื่องต่อไป

นอกจากนี้ จากลักษณะที่ผู้นำมีการสัมผัสกับสังคมภายนอก (cosmopolitan) คือการที่ได้มีโอกาสแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากการร่วมประชุมสัมมนา อบรมกับนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภายนอกชุมชน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้นำได้พบเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ ๆ กับบุคคลภายนอก ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์กว้างไกลกว่าชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด "ความสัมพันธ์แบบแน่นบนความสัมพันธ์แบบหลวม (the strength of weak ties) ของ Thomas E. Harris (1993) ที่กล่าวว่า การพบปะพูดคุยกันเป็นครั้งคราวระหว่างบุคคลภายในและบุคคลภายนอกชุมชนจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารใหม่ ๆ ที่เพิ่มขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับงานวิจัยของเวทีนิสตะเวทิน (2542) ที่กล่าวถึงปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการรวมตัวของคนคือ การจุติประกายกับหน่วยงานภายนอก ดังพบได้จากผู้นำที่ศึกษามักมีโอกาสได้ร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการหรือพูดคุยกับบุคคลภายนอกอยู่เสมอ และได้้นำประเด็นต่าง ๆ ที่ได้พูดคุยเหล่านี้มาจุติประกายเติมเชื้อไฟแก่ชาวบ้านในชุมชน

จากการศึกษาจึงอาจสรุปได้ว่า การแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนนั้น เป็นการแสวงหาโดยการศึกษาด้วยตนเอง โดยอาจเป็นการสังเกตสิ่งที่พบเห็นแล้วจดจำมาทดลองปฏิบัติหรือผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลต่าง ๆ จัดกลุ่มพูดคุยสนทน หลังจากผ่านการไปศึกษาดูงานภายนอกชุมชน เมื่อได้ศึกษาแล้วนำมาเผยแพร่และทดลองทำในชุมชนของตนเอง ปรับปรุงประยุกต์ให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนสถานการณ์ของชุมชนของตน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมพันธ์ เตชะอธิก (2537) ที่พบว่า ผู้นำโดยส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่มีความสนใจใฝ่รู้ศึกษาและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ดังนั้น จากการค้นพบเช่นนี้ หน่วยงานรัฐ / องค์กรเอกชนที่มีเป้าประสงค์ในการใช้ผู้นำเป็นสื่อในการพัฒนาชุมชน จึงควรตระหนักถึงข้อนี้ โดยให้ความสำคัญกับผู้นำในฐานะที่เป็นผู้เลือกใช้สื่อหรือเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสาร มากกว่าลักษณะการยึดยึดข้อมูลดังที่ผ่านมา

เมื่อพิจารณาบทพจนถึงกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำโดยตลอดโดยนำมิติระยะเวลาของแต่ละก้าวที่นำไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนแล้ว พบว่าในแต่ละช่วงที่ผู้นำมีสถานภาพและบทบาทต่างกัน ทำให้มีการใช้สื่อ / ช่องทางการสื่อสาร แตกต่างกันไปตามคุณลักษณะและผลที่คาดว่าจะได้รับจากสื่อชนิดต่าง ๆ ดังแสดงไว้ในบทที่ 4 ตารางที่ 1 สรุปวัตถุประสงค์ของการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตารางดังกล่าวแล้วพบว่า ในทุกวัตถุประสงค์ของการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ผู้นำเลือกใช้แหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้นำมีการตรวจสอบถึงความถูกต้องของข้อมูลเสมอ รวมถึงเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับตนเองในการนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ด้วย โดยพบว่า ผู้นำใช้ "สื่อบุคคล" เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญที่สุด โดยเห็นได้จากมีการใช้สื่อบุคคลในทุกวัตถุประสงค์ของการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และเมื่อพิจารณาและวิเคราะห์หลังไปในรายละเอียดแล้วยังพบว่า "สื่อบุคคล" ที่ผู้นำใช้เป็นหลัก ได้แก่ ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ โดยพบว่า ผู้นำมีช่องทางการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามเนื้อหาสาระที่ต้องการ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ประเภทหรือเนื้อหาของข้อมูลเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสาร เช่น เมื่อผู้นำต้องการรู้ว่าปัจจัยหรือที่มาของปัญหานั้นคืออะไร ผู้นำใช้วิธีสอบถามและสังเกตจากชาวบ้านโดยตรงซึ่งเป็นผู้ที่อยู่กับของจริงหรือปัญหานั้น ๆ แต่หากเพื่อต้องการนำมาใช้ประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้หรือใช้เป็นแนวคิดและเป็นข้อมูลในการทำงานพบว่า ผู้นำใช้การพูดคุยกับเจ้าหน้าที่หรือผู้มีความประสบการณ์

นอกจากนี้ จากการที่พบว่าผู้นำมีการดูงานสัมผัสของจริงและการอ่านเอกสารเป็นแหล่งข้อมูลสำรองเนื่องจาก ประเภทและเนื้อหาของข้อมูลนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ แนวคิด แนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งพบว่าวิธีการไปศึกษาดูงานจากของจริงเป็นที่ที่นอกจากจะสามารถทำให้ได้ความรู้แล้วยังสามารถใช้เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นจริงเพื่อสร้างความมั่นใจและความน่าเชื่อถือให้กับทั้งตนเองและกับชาวบ้านด้วย ในขณะที่ใช้การศึกษาโดยการอ่านเอกสารเป็นส่วนเสริมในการศึกษาหาความรู้ ติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวหรือข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจหน้าที่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำมีการตัดสินใจในการเลือกใช้แหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพจึงส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับยุทธวิธีของการสื่อสารที่ เสถียร เขยประทับ กล่าวไว้ว่า ยุทธวิธีก็คือแผนปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเพื่อกำหนดวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย กล่าวคือ หากบุคคลมีเหตุผลและมีการคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น คนที่มีเหตุผลและคิดก่อนลงมือ

กระทำโดยพิจารณาและประเมินทางเลือกต่าง ๆ ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งสรุปถึงผลดีผลเสียก่อน ย่อมทำให้สามารถเลือกหนทางที่จะเป็นวิธีการที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากพฤติกรรมทางเลือกใช้แหล่งข้อมูลข่าวสาร และช่องทางการสื่อสาร โดยมีการตัดสินใจเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการดังกล่าว

นอกเหนือจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกตพบว่า เมื่อผู้นำสามารถแก้ไขปัญหาคำคัญได้ในระดับหนึ่ง ประกอบกับการมีจิตสำนึกของการเป็นนักพัฒนา เราจึงพบว่า ผู้นำยังคงเดินทางไปมาทำงานด้านพัฒนาต่อไป ด้วยการนำ "สิ่งดี ๆ สู่ชีวิต" ในชุมชนยิ่งขึ้น โดยการแสวงหาวิถีทางต่าง ๆ ที่จะยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับที่สมชาย รักวิจิตร ศึกษาและพบว่า ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยว่า ผู้นำมีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้ก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อผู้นำได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ภารกิจของผู้นำที่ขึ้นตามบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้นำชุมชน ทำให้แหล่งข้อมูลข่าวสารที่อยู่ก่อนที่ผู้นำคือการอ่านนั้นถูกลดความสำคัญลงไป กล่าวคือ เมื่อผู้นำได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว พบว่าการอ่านของผู้นำมีความสัมพันธ์ผกผันกับบทบาทภารกิจของการก้าวสู่ตำแหน่ง "ผู้นำชุมชน" กล่าวคือ ยิ่งผู้นำมีความก้าวหน้าในการทำงานในฐานะ "ผู้นำชุมชน" มากยิ่งขึ้นเท่าไร การแสวงหาข้อมูลข่าวสารโดยการอ่านก็ยิ่งน้อยลงเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องด้วยข้อจำกัดของเวลาและบทบาทภารกิจที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง ผู้นำในชนบทของประเทศไทยซึ่งพบว่าต่อคำถามที่ว่าในเวลา 2 เดือนที่ผ่านมาท่านอ่านหนังสือหรือไม่ ผู้นำตอบว่าอ่านมีจำนวนก้ำกึ่งกับจำนวนที่ไม่ได้อ่านคือ 47 และ 46 โดยให้เหตุผลว่าเวลาเป็นอุปสรรคสำคัญในการอ่านหนังสือ แม้กระนั้นผู้นำก็ยังพยายามขวนขวายหาความรู้ตลอดเวลา เพราะถือว่า การเสาะแสวงหาความรู้เป็นวิถีทางอันเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ก้าวหน้าทันโลก

ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าผู้นำได้หันมาใช้สื่อบุคคลเป็นแหล่งและช่องทางการแสวงหาข้อมูลข่าวสารโดยการพูดคุยสอบถามเจ้าหน้าที่และบุคคลทั่วไปเมื่อมีโอกาสพบปะสนทนากัน เนื่องจากบทบาทของการเป็นผู้นำที่ทำให้ต้องพบปะสมาคมกับผู้คนมากหน้าหลายตา รวมทั้งต้องเป็นศูนย์

กลางประสานระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับรัฐ และหน่วยงานองค์กรเอกชน ด้วยเหตุนี้ กลุ่มชาวบ้านและเจ้าหน้าที่จึงเป็นช่องทางการแสวงหาข้อมูลข่าวสารตั้งแต่การสอบถามปัญหา หาหนทางแก้ไข โดยการรวมกลุ่ม ประชุม ปรีกษาหารือ พุดคุยถึงเรื่องปัญหา การแก้ไข ปัญหา และหนทางพัฒนาชุมชน และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ เป็นแหล่งให้ข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมโครงการพัฒนา

ผลจากการใช้สื่อบุคคลเป็นช่องทางและแหล่งข้อมูลในการแสวงหาข่าวสารดังกล่าว ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า นอกจากจะช่วยให้ผู้นำได้ข้อมูลข่าวสารโดยสะดวกรวดเร็วแล้วยังเป็นการช่วยสร้างสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างที่เกี่ยวข้องรวมทั้งสามารถสอบถามหรือมีปฏิริยาโต้ตอบกันได้เมื่อเกิดความไม่ชัดเจนหรือมีข้อสงสัย ซึ่งสอดคล้องกับลาซาร์เฟลด์ และ เมนเซล (Lazarsfeld and Menzel, 1986) ที่กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเองและเป็นส่วนตัว ก่อให้เกิดความคุ้นเคย ซึ่งจะช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นได้ง่ายขึ้น การพุดคุยอย่างเห็นหน้าค่าตาในแง่จิตวิทยาแล้วทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึกว่าได้รับรางวัลอย่างทันที อย่างน้อยที่สุดก็คือ ในด้านการแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อผู้พุด นอกจากนั้นแล้วการสื่อสารระหว่างบุคคลยังเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนาได้เวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนากันอยู่นั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

จากการที่พบว่าผู้นำชุมชนมีแหล่งข้อมูลข่าวสารสำคัญคือ สื่อบุคคลนั้นพบว่าสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสารหลายชิ้นที่ระบุว่า "สื่อบุคคล" เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของการแสวงหาข่าวสาร อาทิ การแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อการปรับตัวของอาจารย์ชาวต่างประเทศของสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ ของฉลองรัฐ ยิงไพบูลย์ (2537) ที่พบว่าแหล่งข่าวสารของอาจารย์ต่างประเทศคือ สื่อบุคคล รองลงมาได้แก่ สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ และบางครั้งแม้ว่ามีแหล่งข่าวสารแหล่งแรกเป็นสื่ออื่น อาจารย์ต่างประเทศมักแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมจากสื่อบุคคลก่อนด้วย

หรืองานวิจัยของประไพศรี สุภีโพธิ์ (2539) เรื่องการศึกษาแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อมาทำงานในเมืองของแรงงานต่างถิ่นในจังหวัดชลบุรีพบว่า แรงงานต่างถิ่นแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานในเมืองจากการสื่อสารระหว่างบุคคลมากที่สุด เนื่องจากมีความเชื่อถือ และโอกาสเข้าถึงมากที่สุด รวมถึงการศึกษาของสรายุภักดิ์ อนุมัติราชกิจ (2541) ที่ศึกษาถึงกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและวิธีปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือเด็กที่ถูก

ทารุณกรรม ซึ่งพบว่า หลังจากที่นักสังคมสงเคราะห์รับทราบข้อมูลเบื้องต้นจาก 2 แหล่งข้อมูลสำคัญ ได้แก่ สื่อมวลชน และสื่อบุคคล ซึ่งประกอบด้วยญาติพี่น้องของเด็ก พลเมืองดี และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากบุคคลแวดล้อมเด็ก เช่น ญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือครูที่ใกล้ชิดเด็ก

อย่างไรก็ดี การศึกษาถึงกระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำชุมชนครั้งนี้พบว่าแตกต่างจากงานวิจัยของศิริธร รุ่งฉาย (2541) เรื่องการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานของผู้ตักงานจากบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปี 2540 และการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและการเปิดรับสื่อของนักลงทุนรายย่อยในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยของสุเมธ จงศรีสวาท ซึ่งพบว่าผู้ตักงานจากบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์และนักลงทุนรายย่อยในตลาดหลักทรัพย์ให้ความสำคัญกับสื่อมวลชนมากกว่าสื่อบุคคล

ความสอดคล้องและความแตกต่างของงานวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากประเภทของข้อมูลข่าวสารที่ต้องการและวัตถุประสงค์การนำไปใช้นั้นแตกต่างกัน รวมถึงความเกี่ยวข้องของข้อมูลข่าวสารกับแหล่งข้อมูลข่าวสารก็แตกต่างกัน กล่าวคือ ความต้องการนำไปใช้และการแสวงหาข้อมูลของผู้นำของอาจารย์ชาวต่างประเทศ ของแรงงานต่างถิ่น และของนักสังคมสงเคราะห์มีความเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคล หรือการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของแรงงานต่างถิ่นนั้น มีองค์ประกอบอื่นที่มีความสำคัญต่อการแสวงหาข้อมูลด้วยคือ การต้องการความช่วยเหลือทั้งทางด้านปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตและความช่วยเหลือทางด้านจิตใจ ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยทางอารมณ์ ซึ่งสื่อบุคคลสามารถตอบสนองได้ดีว่าสื่ออื่น ๆ ประกอบกับสามารถหาได้สะดวกกว่า ง่ายกว่า และมีความน่าเชื่อถือกว่าการไปหาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ในขณะที่การแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้ตักงานจากบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์คือการหาทำซึ่งแหล่งที่เป็นจุดศูนย์รวมของการประกาศรับสมัครงานนั้นก็คือ หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นแหล่งที่หาได้ง่ายที่สุดและมีให้เลือกมากมายหลากหลาย หรือการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของนักลงทุนรายย่อยในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยนั้นเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลขที่มีความยุ่งยากเกินกว่าที่บุคคลจะจดจำและให้ข้อมูลในรายละเอียดได้เท่ากับสื่อสิ่งพิมพ์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเข้าใจว่า การทำหน้าที่และบทบาทที่สำคัญของสื่อบุคคลยังเกิดขึ้นจากระบบวัฒนธรรมในสังคมด้วย ดังเป็นที่พบเห็นกันทั่วไปในสังคมชนบทไทยว่า กลุ่มคนในสังคมหรือชุมชนเดียวกันจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีการนับถือกันเป็นญาติพี่น้อง มีความคุ้นเคยสนิท

สนมและมีวัฒนธรรมที่ให้ความช่วยเหลือกัน พึงพาอาศัยกัน โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่ควรต้องปฏิบัติ หากสมาชิกในชุมชนคนหนึ่งคนใดไม่ช่วยเหลือคนอื่นจะถูกรังเกียจ

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า สื่อบุคคล ซึ่งเป็นสื่อที่มุ่งเน้นการสื่อสารแบบบุคคลวิถีหรือสื่อสารแบบสองทาง ช่วยทำให้สาระของการสื่อสารมีความชัดเจนมากกว่าสื่ออื่น ๆ กล่าวคือ คู่สื่อสารสามารถซักถามข้อข้องใจและสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ทันที ประกอบกับสภาพแวดล้อมและบทบาทของผู้นำที่ทำให้ต้องติดต่อประสานงาน และพบปะผู้คนมากหน้าหลายตา จึงทำให้ผู้นำใช้สื่อบุคคลในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารมากกว่าสื่ออื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องและสนับสนุนทฤษฎีของชแรมป์ (Wilbur Schramm, 1973) ที่ได้กล่าวถึงหลักทั่วไปของการเลือกข่าวสารว่า ขึ้นอยู่กับหลักการใช้ความพยายามน้อยที่สุด แต่สามารถบรรลุเป้าหมายหรือได้ประโยชน์ตอบแทนดีที่สุด ซึ่งความพยายามน้อยที่สุดนั้น อันอาจเกิดขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ความพร้อม ความสะดวก ค่าใช้จ่าย เวลารับสื่อซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล รวมทั้งบทบาท นิสัย และประเพณีนิยม ซึ่งรวมเป็นกิจกรรมอันเป็นพฤติกรรมของสังคมที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกสื่อด้วย รวมทั้งวิธีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารของผู้นำเป็นลักษณะของการเป็นผู้เลือก ซึ่งเป็นลักษณะรุก (active) มากกว่าการรอรับสาร (passive) ดังนั้นจึงทำให้ผู้นำสามารถคุมข้อมูลข่าวสาร (control information) และอยู่เหนือการถูกใช้หรือการควบคุมจากแหล่งข้อมูลข่าวสารใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบุคคลต่าง ๆ ที่แวดล้อมผู้นำอยู่

อย่างไรก็ดี สำหรับการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ โดยเฉพาะเครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การแสวงหารวมทั้งการเผยแพร่สารเป็นไปอย่างรวดเร็ว สะดวก และง่ายดายนั้น ผู้วิจัยกลับพบว่า แม้ว่าผู้นำมีคอมพิวเตอร์อยู่ในครอบครองหรืออยู่ในอาณาเขตที่มีศักยภาพที่จะใช้เป็นแหล่งแสวงหาข้อมูลได้ อาทิ ผู้ใหญ่วิบูลย์ซึ่งมีอยู่ในห้องสมุดที่ผู้ใหญ่ใช้เป็นที่ทำงาน ณ สวน "วนเกษตร" แต่พบว่าผู้ใช้งานส่วนใหญ่คือเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครที่ช่วยงานผู้ใหญ่ หรือพระสุบินที่มีอยู่ ณ ที่ทำการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ที่วัดไผ่ล้อม จ.ตราด ก็เป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับเจ้าหน้าที่และกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในการทำบัญชีและเก็บรวบรวมข้อมูลกิจกรรมของกลุ่ม รวมทั้งพระสุบินที่มีอยู่ในห้องสมุดที่บริเวณวัดชัยศรี แต่ก็เปิดไว้บริการเพื่อการศึกษาของพระ-เณร และชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ผู้นำไม่ได้ใช้อุปกรณ์เหล่านี้เป็นเครื่องมือหรือแหล่งค้นคว้าแสวงหาข้อมูลข่าวสารแต่อย่างใด ทั้งนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นด้วยเหตุที่ผู้นำส่วนใหญ่มีอายุเข้าสู่วัยกลางคนที่ไม่มีความคุ้นเคยหรือความถนัดในการใช้คอมพิวเตอร์ซึ่งเริ่มมีใช้แพร่หลายและมีสนนราคาที่บ้านที่มีฐานะปานกลางทั่วไปที่จะพอซื้อหามาใช้ได้ในช่วงระยะหลังนี้ใน

ขณะที่ผู้นำมีข้อจำกัดในการใช้ ทั้งด้านฐานะทางเศรษฐกิจและการอยู่ห่างไกลจากจุดศูนย์กลางรวมความทันสมัยของเมือง และจากคำสัมภาษณ์ของแม่ทองดีซึ่งพูดถึงเครื่องคอมพิวเตอร์ว่า "...ของแม่ไม่ได้ซื้อ แต่มั่นใช้ได้ตลอด (พร้อมที่ไปที่ศีรษะตนเอง)..ไฟดับแล้วของแม่ก็ยังใช้ได้อยู่.." ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติและความเชื่อที่ยังฝังแน่นอยู่ตามแบบของคนรุ่นก่อนที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องการพึ่งตนเองมากกว่าการต้องพึ่งพิงอุปกรณ์หรือเครื่องมือเครื่องมือนี่อื่น ๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยเข้าใจว่า คงต้องใช้ความพยายามในระดับหนึ่งที่จะเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมกรรมการสื่อสารให้ผู้นำหันมาใช้ประโยชน์จากคอมพิวเตอร์ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ศรัทธาที่สามารถทำงานได้สารพัดนึกสุดที่มนุษย์จะสร้างสรรค์ ด้วยสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ ผู้นำคงมีภารกิจมากเกินไปกว่าที่จะต้องมาเริ่มต้นใหม่กับการศึกษาเรียนรู้ถึงวิธีการใช้ ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างยุ่งยากสำหรับผู้ที่ไม่เคยชินกับอุปกรณ์เหล่านี้ รวมทั้งต้องอาศัยทักษะการใช้งานค่อนข้างเป็นประจำจึงจะสามารถใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อให้ตอบสนององวัตถุประสงค์ในการใช้งาน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงคิดว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนจึงควรให้ความสำคัญในการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และพัฒนาทักษะความสามารถในเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์และการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์แก่ผู้นำและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาอย่างเร่งด่วน และจริงจังต่อไป ตลอดจนสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือพร้อมทั้งจัดการอบรมการใช้เครื่อง เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัญหานำวิจัยข้อ 2 ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร

จากผลการวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหานำวิจัยข้อ 2 พบว่า เมื่อผู้นำตระหนักถึงความต้องการหรือมีประเด็นสารที่สนใจ ผู้นำจะเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารโดยพิจารณาถึงทางเลือกที่สามารถปฏิบัติได้จริง (Action oriented) รวมทั้งพิจารณาถึงตัวเนื้อหาของสาร ซึ่งแม้จะพบว่าสารนั้นสอดคล้องกับความรู้เดิม ผู้นำก็ยังไม่ผลิผลมารับสารนั้นมาทันทีโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองเสียก่อน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการด้านการรับสารได้ทางหนึ่ง

จากการศึกษากระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในขั้นตอนกระบวนการวิเคราะห์เป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากเป็นการเก็บเกี่ยวความรู้และสังเคราะห์ความรู้จากสารที่ได้รับมา ซึ่งในแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปตามกระบวนการรับรู้ จากการ

ศึกษาพบว่าผู้นำมีทักษะในการวิเคราะห์สารแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการการเรียนรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมา โดยพบว่า ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ซึ่งเป็นผู้ที่มากด้วยประสบการณ์การอ่าน ประกอบกับบุคลิกลักษณะเป็นคนช่างคิด ช่างวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีสายตาและวิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์สารอย่างลึกซึ้งถึงรากแก่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ผู้ใหญ่มีความสนใจเป็นพิเศษ หรือในกรณี แม่ทองดี โพธิยอง ซึ่งเป็นผู้ที่มากด้วยประสบการณ์ของการทำงาน ประกอบกับการเป็นผู้มีระบบในการจัดเก็บข้อมูล แม่ทองดีจึงมักใช้ประสบการณ์การทำงานในอดีตเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์ลำดับเหตุผลและความเป็นมาของข้อมูลอยู่เสมอ

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่าในการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้นำเป็นการวิเคราะห์อย่างไร้ใคร่ครวญ โดยไม่รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างแน่ใจว่าเป็นความจริงสูงสุด โดยพบได้จากการที่ผู้นำไม่ปักใจเชื่อมั่นในข้อมูลแม้จะเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับความรู้เดิม รวมทั้งมีมุมมองหลายมุมเมื่อพบกับข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิม ในทำนองเดียวกับคำกล่าวที่ว่า "สองคนยลตามช่อง คนหนึ่งมองเห็นโคลนตม อีกคนตาแหลมคม เห็นดวงดาวอยู่พราวพราย" ซึ่งขึ้นอยู่กับการใช้เหตุผลของแต่ละบุคคล

ในการนำสารไปใช้นั้นก็เป็นอีกขั้นตอนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้และความสามารถในการจัดการสารของผู้นำ กล่าวคือ นอกจากจะพิจารณาถึงประโยชน์และความเกี่ยวข้องของสารแล้ว ผู้นำยังต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของการนำไปเผยแพร่ เพราะไม่ใช่ว่าข้อมูลข่าวสารทุกเรื่องราวจะสามารถนำไปเผยแพร่ได้ทันที แต่จะต้องมีกระบวนการกลั่นกรอง หรือ "การย่อยสาร" ตามที่แม่ทองดีเรียกเสียก่อน ดังคำกล่าวของถาวร โชติชื่นที่กล่าวว่า การประยุกต์ใช้เป็นข้อสำคัญ บางทีข้อมูลตรงเกินไปขาดศิลปะในการใช้ อาจทำให้ผิดพลาด ต้องดูจังหวะและโอกาส นั่นคือ "จงอย่าโกหกและอย่าพูดความจริงอย่างไร้ ๗"

นอกเหนือจากนี้ ผู้วิจัยสังเกตพบว่าผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารอย่างมาก เนื่องด้วยเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติภารกิจ ดังนั้นจึงพบว่าผู้นำจะไม่เลือกทิ้งสารนั้นโดยสิ้นเชิงแม้ว่าสารนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องงานหรือเรื่องที่จะสนใจ แต่มักจัดเก็บโดยการจำเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในภายภาคหน้า รวมทั้งการที่ผู้นำวิเคราะห์ถึงต้นตอแหล่งสารตรวจสอบถึงความเป็นมาของสารก่อนเสมอเมื่อได้รับสารขัดแย้งกับความรู้เดิม เป็นเครื่องชี้และสะท้อนให้เห็นว่าผู้นำมีความคิดรอบคอบคิดแบบรอบด้าน เป็นความคิดที่เป็นระบบ มีความเชื่อมโยง ซึ่งช่วยทำให้ผู้นำมีข้อมูลใน

การนำไปใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ เรื่อง ศักยภาพและเครือข่ายของผู้นำชาวบ้าน "คู่มือและทิศทางการพัฒนาผู้นำชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาในชนบท" ที่พบว่า ลักษณะและปัจจัยของผู้นำชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับอันหนึ่งคือ การที่ผู้นำองค์กรซึ่งได้แก่ครู พระสงฆ์ และเกษตรตำบล มองว่าปัญหาชาวบ้านมีส่วนเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายนอก

ในส่วนของการจัดเก็บสารนั้นพบว่า มี 3 วิธีด้วยกัน ได้แก่ การจดบันทึก การจัดทำแฟ้มข้อมูลและการใช้ความจำ / จดจำจากการปฏิบัติจริง โดยพบว่า มีเพียงผู้นำสตรีทั้ง 2 ท่านเท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับการจัดเก็บสารโดยวิธีการจดบันทึกและจัดข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบ ซึ่งสนับสนุนแนวคิดของ ทาวเวอร์ โซติซัน ที่กล่าวว่า "การลิขิต การจดบันทึกมีประโยชน์มาก...เรามีข้อมูลนี้ เราจะสามารถทบทวนอ้างอิงได้...เวลาใช้ก็สามารถหยิบมาได้ไม่ลืม" รวมทั้งการจดบันทึกของผู้นำสตรีทั้งสองดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของบาร์เนอร์ (Barner, 1973) ที่พบว่านิสัยการใช้ข่าวสารแตกต่างกันตามเพศ โดยผู้หญิงจะมีนิสัยการเลือกเก็บรวบรวมข้อมูล

นอกจากนี้ การจัดเก็บสารที่ผู้นำใช้การจดจำจากการปฏิบัติจริงนั้น นับเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองวิธีหนึ่ง โดยเป็นการเรียนรู้ด้วยการนำความรู้มาปฏิบัติ ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างถึงใน มาลี พงษ์พงศาวลี, 2541) กล่าวไว้ว่า การศึกษาที่แท้จริงแล้วเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการตามธรรมชาติในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตของคนและสัตว์ และสอดคล้องกับการศึกษาของของประสาท อิศรปริดา (อ้างถึงใน ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ, 2543) ซึ่งได้ให้ความหมายถึงการเรียนรู้ว่า คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรอันเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด นอกจากนี้การเรียนรู้นั้นเราไม่อาจมองเห็นหรือสังเกตจากประสบการณ์ได้โดยตรง แต่จะทราบว่าการเรียนรู้ขึ้นแล้ว ก็ต่อเมื่อเรามองเห็นหรือสังเกตเห็นได้จากการปฏิบัติหรือผลการกระทำ นั่นคือ ผู้นำสามารถจดจำเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์งานที่ทำทั้งหมดได้ ซึ่งผู้วิจัยสังเกตได้จากการให้สัมภาษณ์ที่ผู้นำสามารถเล่าเรื่องราว ลำดับเหตุการณ์โดยสามารถระบุวันเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ

ปัญหานำวิจัยข้อ 3 ผู้นำชุมชนมีกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จอย่างไร

จากผลการศึกษาสามารถวิเคราะห์สรุปกลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้นมี 2 ส่วน คือ กลวิธีการรับสารและกลวิธีการถ่ายทอดสาร ซึ่งเมื่อพิจารณาถึง

การรับสารนั้นพบว่าผู้นำมีหลักการรับสารที่สำคัญ 4 ประการคือ การใช้หลัก "สุ จี ปุ ลิ", หลัก "การเรียนรู้" หลักการคิดแบบ "เหรียญสองด้าน / มองต่างมุม", และ หลักการ "หูตากว้างไกล" ซึ่งเป็นหลักสำคัญของ การสั่งสมความรู้ ความคิด และประสบการณ์ซึ่งช่วยเสริมสร้างให้ผู้นำได้นำมาใช้ในการถ่ายทอดสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ สอนิต ยมาภย์ (2523) กล่าวว่า สมรรถภาพในการพูดเป็นผลรวมของความรู้และประสบการณ์ที่ผู้พูดได้สะสมมา และทักษะในการพูดและการคิด กล่าวโดยสรุปคือ การสะสมความรู้และประสบการณ์ ซึ่งได้จาก การอ่าน การฟัง การสังเกต เป็นช่องทางสำคัญที่สุดทางหนึ่งที่จะทำให้คนเขาได้รับความรู้ ข้อมูล และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้ รวมถึง ทักษะการพูดและการคิด โดยเฉพาะการคิดซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของการพูด ถ้าขาดสมรรถภาพในการใช้ความคิด ก็ย่อมจะขาดสมรรถภาพในการพูดด้วย และการที่จะนำทักษะการคิดมาใช้ได้นั้นก็ต้องมีการประมวลความคิด ซึ่งหมายถึงการรวบรวมความคิด นำมาจัดลำดับให้เป็นระเบียบและสมเหตุสมผล และสอดคล้องกับถาวร โขติขึ้นที่กล่าวว่า "การเก็บเกี่ยวและสังเคราะห์ความรู้นี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ การจับใจความ กระบวนการรับความรู้ ต้องฟังให้ดี ถ้าไม่แน่ใจต้องถามผู้รู้ ... หลักการสำคัญที่ใช้ในการเก็บเกี่ยวความรู้อย่างหนึ่งคือ หัวใจนักปราชญ์ (สุ จี ปุ ลิ) คือ การฟัง คิด ถาม เขียนและจดบันทึก"

ทางด้าน การถ่ายทอดสารนั้นพบว่า ผู้นำปรับเปลี่ยนไปตามบทบาทและสถานการณ์ สถานการณ์และวัตถุประสงค์ในแต่ละช่วงของการทำงานพัฒนาชุมชนในขณะนั้น โดยมีกลวิธีหรือเทคนิคการสื่อสารที่แบบยืดหยุ่นด้วยการใช้วิธีการสื่อสารต่าง ๆ โดยตรงและการสื่อสารผ่านการกระทำ (action for communication) โดยการใช้กลวิธีการสื่อสารโดยตรงนี้พบว่าสอดคล้องและคล้ายคลึงกันกับการศึกษาของรุ่งนภา มุกดาอนันต์ (2544) เรื่องกลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่พบว่ากลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 9 คน ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ขอนแก่น และนครราชสีมา ได้แก่ กลยุทธ์การสื่อสารโดยการใช้ประสบการณ์ตรง การสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเน้นความสำคัญที่ปัญหาของชาวบ้าน การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ การใช้ภาษาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งนับเป็นการรู้จักสร้างสารเลือกใช้สื่อในการส่งสารให้ถึงกลุ่มเป้าหมายและตรงใจผู้รับสาร ดังที่ผู้นำชุมชนใช้เป็นกลวิธีในการก้าวไปสู่ความสำเร็จ

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาบทวนถึงกลวิธีการสื่อสารของผู้นำพบว่า คล้ายคลึงและสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ นวัตกรรม (innovation) ของโรเจอร์และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971) โดยแนวคิดหรือวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของผู้นำชุมชนที่นำไปเผยแพร่

และชักจูงชาวบ้านนั้นเป็นเสมือนนวัตกรรมที่โรเจอร์และซูเมคเกอร์ได้ให้คำนิยามการเผยแพร่ นวัตกรรมว่า “การเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นการสื่อสารประเภทหนึ่งที่ความคิดใหม่หรือวิธีปฏิบัติใหม่ถูกเผยแพร่ไปยังสมาชิกในระบบสังคม ทั้งนี้การเผยแพร่ นวัตกรรมทุกชนิดจะต้องมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1.ต้องมีนวัตกรรม 2.ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านช่องทาง 3. ในระยะเวลาหนึ่ง และ 4.ไปยังสมาชิกในระบบสังคม”

นอกจากนี้ ขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ในการเผยแพร่ชักจูงชาวบ้านยังสอดคล้องกับ กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์และซูเมคเกอร์ซึ่งมีอยู่ 5 ขั้นตอน ได้แก่ สร้างความรู้ การสนใจ การตัดสินใจ การนำไปปฏิบัติ และการยืนยันด้วย กล่าวคือ ในช่วงแรกที่เป็น “ช่วงที่ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจร่วมกันพัฒนา” นั้นสามารถเทียบเคียงอยู่ในขั้นตอนสร้างความรู้ และการสนใจ ซึ่งพบว่าวัตถุประสงค์สำคัญในการสื่อสารในช่วงนี้ก็เพื่อชี้ให้ชาวบ้านเห็น ปัญหาพร้อมกับสร้างความรู้ความเข้าใจในขณะเดียวกันก็ชักจูงให้น่าสนใจให้ชาวบ้านเห็นดีและ ยินดีให้ความร่วมมือในกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่ผู้นำชักชวน ซึ่งจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับขั้น “การตัดสินใจ” ของชาวบ้าน ซึ่งพบว่าเป็นช่วงที่ต่อเนื่องจาก “ช่วงที่ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจ ร่วมพัฒนา” ไปสู่ระยะต้นใน “ช่วงการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ” โดยมีกลวิธีการสื่อสารที่เป็นตัว สนับสนุนและช่วยผลักดันให้ชาวบ้านตัดสินใจได้เร็วขึ้นคือ “การดูงานสัมผัสของจริง” ต่อจากนั้น จึงเป็นการลงมือปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นขั้นการนำไปปฏิบัติของโรเจอร์

ในส่วน “ช่วงได้รับการยอมรับนั้น” เปรียบเสมือนเครื่องยืนยันถึงความสำเร็จหรือการยอมรับ นวัตกรรมของชาวบ้าน ซึ่งหากการรับนวัตกรรมนั้นมาใช้หรือปฏิบัติแล้วประสบผลสำเร็จย่อมก่อให้เกิด การปฏิบัติต่อเนื่องต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ที่พบว่า กิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการ ขยายผล เคลื่อนไหวและเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจ ของผู้นำชุมชน ทั้งนี้ เมื่อนำกลวิธีการสื่อสารและการสื่อสารในช่วงต่าง ๆ มาวิเคราะห์โดยละเอียด แล้ว สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ช่วงที่ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจร่วมพัฒนา

ในช่วงนี้เป็นระยะที่ผู้นำเริ่มพบหรือประสบสภาพปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน ผู้นำจึงใช้กลวิธีชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาและกระตุ้นเตือนให้ตระหนักรับรู้ถึงปัญหาจนเกิดความสนใจที่จะเข้ามา ร่วมกันแก้ไขปัญหา ด้วยการเลือก “ปัญหา” พร้อมหาทางออก โดยเลือกปัญหาที่มีผลกระทบ กับชาวบ้านมากที่สุดมากระตุ้นเตือน สร้างความสนใจและชักจูงใจชาวบ้านให้มาร่วมตัวร่วมกันหา

วิธีการแก้ไขหาทางออกให้กับปัญหานั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พัฒน์ บุญรัตนพันธ์ (2516) ที่กล่าวว่า ขั้นแรกคือ การรวมกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาหรือมีความต้องการร่วมกัน แล้วจึงนำไปสู่ความเคลื่อนไหวของกลุ่ม และแนวคิดของ สก็อต พิค (Scott Peck, 1987) ที่ได้เสนอว่า การที่จะเกิดการรวมตัวของคนในชุมชนได้ก็ต่อเมื่อมีวิกฤตในชุมชน หรือ คนในชุมชนเห็นปัญหาร่วมกันในชุมชนแล้วจึงรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งในการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหานี้ต่างกับแนวคิดของ Tuckman (อ้างถึงใน ฉลอง ภริมย์รัตน์, 2522) หรือแนวคิดของ วินิจ เกตุขำ (2522) ที่ระบุว่า ขั้นแรกของการรวมตัวของกลุ่มบุคคลหรือระยะก่อตั้งที่คนมาพบกัน มากำหนดจุดมุ่งหมาย มากำหนดกฎเกณฑ์ และมาหาผู้นำ ความแตกต่างดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าอาจเกิดขึ้นจากเหตุผลเบื้องต้นของการรวมกลุ่ม กล่าวคือ การรวมกลุ่มชาวบ้านโดยการชักนำของผู้นำชุมชนเหล่านี้ล้วนมีเหตุผลที่ตระหนักถึงปัญหาและมีจุดมุ่งหมายในการเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาลักษณะดังกล่าวคล้ายคลึงกับการรวมตัวของชาวบ้านกุดชุมที่เกิดจากความต้องการของชาวบ้านที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของตน งานศึกษาของ มานิดา คอยระงับ (2543) ซึ่งต่างจากการรวมตัวของชาวบ้านบางกลุ่ม เช่น การรวมตัวของประชาชนย่านบางลำพูที่เกิดจากการตระหนักในคุณค่าของความเป็นชุมชนเก่าจึงต้องการรวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์ผลงานร่วมกันในการฟื้นฟูชุมชน

ในขณะเดียวกันผู้นำได้สร้างความน่าเชื่อถือไว้วางใจเพื่อให้ชาวบ้านเห็นด้วยและคล้อยตามกับความคิดที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยการทำตัวเป็นแบบอย่างเพื่อจูงใจให้ชาวบ้านศรัทธา ได้แก่ ความจริงใจ การพูดจริงทำจริง การมีความรู้ / การศึกษา

ลักษณะความจริงใจและการพูดจริงทำจริงเป็นลักษณะสำคัญที่มักพบในบุคคลที่ทำงานเพื่อส่วนรวม ในลักษณะ "พูดน้อยแต่หนัก" ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง กรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทของอรุณ สงดม (2533) ซึ่งพบว่า กรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นที่ใช้ในการพัฒนาชนบทนั้นเป็นผลมาจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ประกอบด้วย ความเสียสละ ความรู้ความมีชื่อเสียง ความซื่อสัตย์พูดจริงทำจริง ความคิดริเริ่ม เป็นต้น และการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่น ของชูเกียรติ มุทธากาญจน์ (2531) ซึ่งพบว่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้านต่าง ๆ ในตำแหน่งเดียวกัน มีอำนาจหน้าที่เท่ากันแต่มีอำนาจต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยภายในนั้นได้แก่ บุคลิกภาพที่นำเชื่อถือ เอาจริงเอาจังในการปฏิบัติหน้าที่

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับที่ Applbaum (1973) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารไว้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารหมายถึงคุณลักษณะ หรือบุคลิกลักษณะ (characteristics) ของผู้ส่งสารที่ทำให้ข่าวสารของเขาเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับแก่ผู้รับสาร และการวิจัยเรื่อง ผู้นำในชนบทของประเทศไทย (2514) ที่พบว่า คุณลักษณะของผู้นำชนบทที่ได้รับ ความนิยมยกย่องนั้น มีคุณลักษณะสำคัญตามลำดับ ได้แก่ เป็นผู้กระทำตนเป็นผู้เสียสละและให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่วไป มีความซื่อสัตย์ พูดจริงทำจริง มีสัมมาอาชีวะ คือประกอบการทำงานากินในทางที่สุจริต มีความเป็นกันเองไม่ถือตน วางตนให้เป็นที่พึ่งของคนทั่วไป ทั้งทางวัตถุ และจิตใจ ความเป็นคนมีตำแหน่งหน้าที่ เช่น ครูใหญ่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส เป็นคนธรรมะ ธรรมโม เป็นต้น

ลักษณะการมีความรู้/ มีการศึกษา ที่ใช้ในการสร้างความน่าเชื่อถือของผู้ผู้นำนี้สอดคล้องกับการวิจัยของพรสิทธิ์ พัฒนารักษ์ เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือของผู้รับสาร : กรณีศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรเขตรังสิต พบว่าองค์ประกอบความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารตามความคิดเห็นเกษตรกรมี 4 องค์ประกอบสำคัญ โดยลำดับแรกเป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ส่งสาร ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรที่มีนัยสำคัญได้แก่ มีความรู้ มีความชำนาญ มีการศึกษา มีความสามารถ และมีประสบการณ์

ดังนั้น โดยสรุปแล้วจึงกล่าวได้ว่า องค์ประกอบสำคัญของการโน้มน้าวใจชาวบ้านคือ ความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ และความศรัทธา ซึ่งผู้รับสารหรือชาวบ้านรับรู้ได้จากสิ่งที่พบเห็น หรือรู้สึกได้จากผู้ส่งสารหรือตัวผู้นำ โดยผู้นำสามารถแสดงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้จากคุณลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ และคณะ เรื่อง สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้ ที่พบว่า คุณสมบัติ "trustworthiness v.s. credibility" เป็นคุณสมบัติ 2 ประการของสื่อบุคคลที่มักจะได้รับการระบุเสมอว่า เป็นปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ ซึ่งสนับสนุนแนวคิดของ Oppenheimer and Pravda (1968) ที่กล่าวว่า บุคคลยิ่งมีความน่าเชื่อถือมากเท่าไร การจูงใจยิ่งมีประสิทธิภาพขึ้นเท่านั้น

นอกเหนือจากกลวิธีการสื่อสารทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้วยังพบว่า ผู้นำได้ใช้ช่องทางการเผยแพร่สารที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ด้วยการเทศน์ไปคุยไป และการส่งสารผ่านหอกระจายข่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้หอกระจายข่าวซึ่งนับเป็นช่องทางการสื่อสารที่ผู้นำมีความถนัดในการใช้สูงในระยะแรกที่เข้ามาจับงานพัฒนา โดยพบว่านอกเหนือจากการใช้เป็นสื่อแจ้ง

ข่าวคราว บอกรงานบุญงานกุศล เรียกประชุมแล้ว ผู้นำยังใช้เป็นสื่อสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสาร เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า การใช้หอกระจายข่าวของผู้เฒ่าเปรียบเสมือนเป็นม้าตีนต้น กล่าวคือ ผู้นำอาศัยหอกระจายข่าวนี้เป็นอย่างมากในช่วงเริ่มต้นงานพัฒนา โดยพบได้จากที่พระสุธีเล่าให้ฟังว่ามีการจัดรายการประจำวันครบเจ็ดวันในช่วงเช้าและช่วงเย็น ของวัน รวมทั้งการแจ้งข่าวสารหมายเหตุข้อราชการต่าง ๆ อยู่เสมอ อีกทั้งยังพบว่าหมู่บ้านคอน แก้วของแม่ทองดีมีการจัดทำหอกระจายข่าวหรือเครื่องขยายเสียงก่อนที่ทางการจะมาติดตั้งให้เสีย อีก แต่แล้วม้าตัวนี้ก็กลับแผ่วปลายลง โดยพบว่ามีสาเหตุหลายประการ อาทิ ที่วัดชัยศรี พระสุธี เล่าให้ฟังว่าเนื่องจากความรู้สึกเสื่อมศรัทธาในการซื้อเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งต่าง ๆ จึงยกเลิกการอนุญาตให้ฝ่ายต่าง ๆ ขอใช้หอกระจายข่าวที่วัด พร้อม ๆ กับการเลิกการจกรายการ ประจำวัน เว้นเสียแต่การใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่วนในกรณีแม่ทองดีนั้นพบว่า เนื่องจากภายหลังแต่ละหมู่บ้านก็เริ่มมีเครื่องขยายเสียงหรือหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ทำให้การกระจาย ขยายเสียงดีกันเอง ต่างฝ่ายจึงหลีกเลี่ยงและระมัดระวังในการใช้ จึงทำให้การใช้ลดน้อยลงจนในที่สุดจะใช้ก็ต่อเมื่อเป็นเรื่องด่วนหรือเรื่องสำคัญ ๆ

ข้อสาเหตุของการลดความสำคัญของสื่อหอกระจายข่าวนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสาเหตุ สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การไม่มีเวลาของผู้เฒ่า เนื่องจากมีภารกิจและหน้าที่รัดตัวขึ้นเมื่อได้รับ แต่งตั้งเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ ทำให้ต้องลงพื้นที่ เดินทางไปประชุมสัมมนาในกรุงเทพฯ และ จังหวัดต่าง ๆ อยู่เสมอ

นอกจากนี้ จากการลงพื้นที่ไปยังสวน "วนเกษตร" ของผู้ใหญ่วิบูลย์ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า มี สภาพพื้นที่แตกต่างจากพื้นที่ของพระสุธีและแม่ทองดีซึ่งมีที่อยู่อาศัยใกล้กับที่ตั้งของหอกระจาย

ข่าวทำให้มีความสะดวกในการใช้ ในขณะที่สวน "วนเกษตร" ของผู้ใหญ่วิบูลย์อยู่ห่างไกลจากวัดที่ เป็นที่ตั้งของหอกระจายข่าว จึงไม่พบว่าผู้ใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้หอกระจายข่าวนัก

ในขณะที่ผู้นำมีการใช้ช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ยังพบว่า ผู้นำให้ความสำคัญกับตัวสาร หรือเนื้อหาที่ถ่ายทอดไปสู่ชาวบ้านด้วย ดังพบว่าผู้นำใช้การสร้างสารให้ดึงดูดใจโดยมีหลักใน การสร้างสารคือ "สร้างอารมณ์ขัน เลือกรสคำง่าย อธิบายสิ่งที่ชาวบ้านสนใจ / ใกล้ตัว" ตามหลัก

การสื่อสารที่ผู้ส่งสารพึงยึดถือเพื่อประสิทธิผลของการสื่อสาร ซึ่ง วิรัช ลภีรัตนกุล (2543) ได้กล่าวไว้คือ สารนั้นควรมีความชัดเจน (Clarity) โดยใช้ภาษาหรือถ้อยคำที่ง่าย ๆ เพื่อความเข้าใจชัดเจนตรงกันทั้งผู้ส่งและผู้รับ โดยพิจารณาถึงขีดความสามารถของผู้รับสาร เนื่องจากการติดต่อสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดถ้าหากสามารถทำให้ผู้รับสารใช้ความพยายามหรือมีความยากลำบากในการรับสารลดน้อยลงมากที่สุด นั่นคือ ทำให้ข่าวสารนั้นง่าย สะดวกแก่การรับ และสนับสนุนคำกล่าวของแชรम्म (Wilber Schramm) ที่กล่าวว่า การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ข่าวสารต้องมีคุณสมบัติคือ กระตุ้นหรือสร้างความต้องการของผู้รับสารและข่าวสารนั้นต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กลุ่มผู้รับสารเกี่ยวข้องอยู่

นอกเหนือจากนี้ จากการศึกษาผู้วิจัยยังสังเกตพบว่า ผู้นำได้ใช้ช่องทางการสื่อสารอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งแม้จะไม่เด่นชัดหรือใช้มากเท่ากับช่องทางการสื่อสารดั้งข้างต้น แต่ก็นับเป็นความพยายามในการใช้สื่อผสมต่าง ๆ เพื่อให้สารเข้าถึงกลุ่มชาวบ้านให้ได้มากที่สุด เช่น การทำจดหมายเชิญ หนังสือเวียน แผ่นพับและจุลสารให้ความรู้ข้อมูลต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเหตุที่ผู้นำเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์น้อยเนื่องจากลักษณะของชาวบ้านที่ไม่ใคร่ชอบอ่านหนังสือหรืออ่านหนังสือไม่ออก จึงเป็นการเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารหลาย ๆ ช่องทาง เพื่อให้สารที่ตั้งใจจะสื่อนี้ถึงกลุ่มเป้าหมายได้ตรงที่สุดได้มากที่สุดและเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับที่เกคินี จุฑาวิจิตร (2540) กล่าวถึงการใช้สื่อผสม (Media Mix หรือ Multi – Media Approach) ว่า เป็นการเลือกช่องทางการสื่อสารหลาย ๆ ช่องทางมาใช้ร่วมกันในการส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยการคำนึงถึงธรรมชาติของสื่อแต่ละชนิด ความเหมาะสมและความพยายามที่จะจัดให้การสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นไปอย่างสอดคล้องและเสริมซึ่งกันและกัน

ช่วงการสื่อสารผ่านการลงมือปฏิบัติ

เมื่อผู้นำสามารถชี้ให้ชาวบ้านเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและโน้มน้าวให้มีความเชื่อถือศรัทธาและไว้วางใจตนเองด้วยกลวิธี 2 ประการข้างต้นแล้ว ผู้นำยังเสริมและตอกย้ำด้วยการสร้างความมั่นใจให้กับทั้งตนเองและชาวบ้านโดยการดูงานสัมผัสของจริงด้วยการทัศนศึกษาในกิจกรรมหรือโครงการในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น เป็นการยกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นด้วยของจริงซึ่งเป็นหลักปฏิบัติในการโน้มน้าวใจอย่างหนึ่ง ที่ อูทัย หิรัญโต (2524) ได้กล่าวไว้ รวมทั้งการใช้ “กลุ่ม” เป็นสื่อ โดยมีกลุ่มครอบครัวและกลุ่มแกนนำเป็นสื่อในการเผยแพร่สาร ชักชวนชาวบ้านและสร้างการยอมรับอีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (continuity and

consistency) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสารจึงต้องมีการย้ำเตือน (repetition) เพื่อให้ซึมซาบในจิตใจผู้รับสารหรือชาวบ้านเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในโครงการสร้างงานในชนบท โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2526) ได้ศึกษาเฉพาะบทบาทผู้นำท้องถิ่นในโครงการสร้างงานในชนบทพบว่าผู้นำท้องถิ่นมีการประชุมให้ราษฎรได้ทราบความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโครงการอย่างสม่ำเสมอ มีส่วนช่วยให้งานโครงการประสบความสำเร็จสูง

นอกจากนี้ การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ นับเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่เป็นเทคนิคและกระบวนการสำคัญของการพัฒนา โดยพบว่า การให้การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา คือ วิธีการกระตุ้นและส่งเสริมให้คนในชุมชนเรียนรู้และศึกษาร่วมกันในเรื่องเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหา ความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ตลอดจนสามารถค้นหาและกำหนดวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยตนเอง ซึ่ง เดวิทแมทิวส์ (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) กล่าวว่า วิธีที่เหมาะสมกับการเสริมสร้างชีวิตสาธารณะของชุมชนคือ การแสวงหาวิธีต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้นโดยปกติมักเกิดจากการดำเนินกิจกรรมเฉพาะบางประการ อาทิ กิจกรรมการกำหนดปัญหาอย่างมีส่วนร่วม (Naming Problem) และการกำหนดกรอบแนวทางการแก้ปัญหาสาธารณะ (framing issue for the publics) กิจกรรมเพื่อค้นหาแนวทางการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น การค้นหากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ความสัมพันธ์ของคนกลายมาเป็นความสัมพันธ์เชิงสาธารณะจึงค่อนข้างมีความสำคัญ

จึงอาจสรุปได้ว่า การเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนา นับเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงหรือเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน หรือสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่นี้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแก้ปัญหาและสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตรของการเรียนรู้ เมื่อได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแล้วสมาชิกนำกลับไปลงมือปฏิบัติแล้วกลับมาทบทวนวิเคราะห์หรือร่วมกันเพื่อสรุปบทเรียน เพื่อหาหนทางต่อไปอีก กระบวนการซ้ำ ๆ นี้เท่ากับเป็นการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่มและผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงดังกล่าวยังช่วยแก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตอันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้

สำหรับ การสร้างการมีส่วนร่วม ของผู้นำนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของงานพัฒนาชุมชน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นแนวคิดพื้นฐานสำคัญเพื่อที่จะให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองได้ นั่นคือ ประชาชนจะต้องช่วยกันร่วมมือในการเป็นผู้กระทำการพัฒนาตนเอง มิใช่เป็นแต่เพียงผู้รับการพัฒนาเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะผู้กระทำการพัฒนาเป็นผู้ได้รับผลโดยตรงจากการพัฒนา (ยงยุทธ บุราสิทธิ์, 2529) และปัจจุบัน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตัวเอง ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมกล่าวโดยรวมจึงเป็นการพัฒนาวิธีการสื่อสารระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือการถูกกระตุ้นจากภายนอก การพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้เมื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกระบวนการคิด และตัดสินใจอนาคต (อรพินท์ สพิชคชัย, 2538 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) ดังคำกล่าวของปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2543) ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนาคต จำเป็นที่จะต้องกระทำในรูปของการร่วมคิด ร่วมทำของฝ่ายต่าง ๆ อาทิ การเปิดเวทีสาธารณะ โดยเฉพาะในการเปิดโอกาสให้สาธารณชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนของการ "ค้นพบปัญหา" จนถึง "การแสวงหาทางออก" เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมพิจารณา ร่วมศึกษาข้อมูลเพื่อใช้เทคนิคแก้ปัญหา ร่วมวางแผนการทำโครงการ และร่วมตัดสินใจกับภาครัฐในการดำเนินโครงการ ตลอดจนร่วมติดตามผลกระทบจากโครงการที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นลักษณะของการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อกระตุ้นให้เกิดพันธสัญญาที่จะต้องร่วมกันทำกิจกรรมอย่างเอาจริงเอาจัง อันนำไปสู่การเกิดสำนึกจิตสาธารณะและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมและเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในชุมชน

นอกจากนี้ การที่แต่ละบุคคลได้มีโอกาสพูดคุยสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งเป็นการสังมองค์ความรู้ แบ่งปันความหมายและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งเห็นได้จากที่ผู้นำชักนำให้ชาวบ้านได้มารวมกลุ่มพูดคุยสนทนาปัญหา ความเป็นอยู่ของกันและกัน ซึ่งการที่ประชาชนจะมารวมตัวกันเพื่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันด้วยเหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์เช่นนี้นั้นสามารถนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นลักษณะสร้างสรรค์ของกลุ่มคน ดังแนวคิดเกี่ยวกับการเสวนา (on dialogue) ของ David Bohm (1994) และสอดคล้องกับการศึกษาของจินตนา รอดทอง (2539) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องกรมีส่วนร่วมในโครงการข้าวหน้าน้ำฝนในเขตเกษตรล้ำหลังของชาวนา ได้เสนอเทคนิคการประชาสัมพันธ์ในการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยการใช้สื่อบุคคลในการติดต่อสื่อสารกันโดยตรง โดยอาศัยตัวนำในการเปลี่ยนแปลง (change

agent) ซึ่งได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการให้ชาวบ้านทราบ

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาพบว่าการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนได้ก็ต่อเมื่อเกิดภาวะวิกฤตในชุมชน หรือคนในชุมชนเห็นปัญหาร่วมกันในชุมชนแล้วจึงรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมกันแก้ปัญหา และเมื่อปัญหาต่าง ๆ หหมดไป การรวมตัวของคนในชุมชนจะลดลงไปด้วยซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Scott Peck ที่ได้กล่าวไว้และให้แนวคิดพร้อมทั้งแนวทางในการปฏิบัติว่า เราสามารถที่จะสร้างสรรค์การรวมตัวของคนในชุมชนได้ในลักษณะ "Community by Design" ซึ่ง Scott Peck กล่าวว่า ชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงแล้ว สามารถเกิดขึ้นได้โดยผ่านการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกันและให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น โดยได้เสนอพื้นฐานในการรวมตัวของประชาชนในลักษณะนี้ไว้ 6 ประการ อันเป็นหลักพื้นฐานของการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมกัน คือ

1. การมีกระบวนการในการรวมตัว ซึ่งในกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้จะใช้การสื่อสารเป็นกลไกหลักในกระบวนการต่าง ๆ
2. มีการสื่อสารระหว่างบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามารวมตัวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการรวมตัว และควรมีการสื่อสารที่ดีเป็นพื้นฐานในการรวมตัวกัน
3. มีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้คนที่เข้าร่วมได้มีการเรียนรู้ เพื่อที่จะนำไปสู่การสนใจเข้าร่วมในที่สุด
4. การรวมตัวกันเป็นชุมชน สามารถที่จะถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้รู้ในวิธีการต่าง ๆ
5. การสื่อสารในการสร้างชุมชนควรจะมีการเรียนรู้จากความเคยชิน
6. คนในชุมชนส่วนใหญ่จะรับรู้ว่าการทำตามกระบวนการเข้าร่วมเป็นอย่างไร แต่ถ้าพวกเขาว่าการเข้าร่วมเพื่ออะไร จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

ในส่วนของ การสื่อสารกับการจัดการ นับเป็นอีกบทบาทหน้าที่หนึ่งของผู้นำ ซึ่งการจัดการที่ดีนี้ ต้องดีทั้งองค์กร ระบบ และประสิทธิภาพของคนซึ่งการสื่อสารจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการ (Windahl และคณะ , 1992) ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ในสถานการณ์ปกติ ผู้นำใช้หลักประชาธิปไตยและความสมัครใจของชาวบ้านเป็นหลักสำคัญ ในการสื่อสารเพื่อการจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับ "กระบวนการทัศน์ทางเลือกของการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม" โดยใช้แนวคิดด้านประชาธิปไตยทางการสื่อสาร (democratic communication) ซึ่งเป็นกระบวนการ

สนทนาโต้ตอบกันระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และผู้นำกับชาวบ้าน โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของบุคคล สิทธิ และเสียงของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น (right to communicate) โอกาสในการรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง (accessibility to information) การมีจิตสำนึกในเชิงประวัติศาสตร์ของสาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนตน การตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการปฏิบัติตามทางที่ได้รับการเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ ซึ่งได้นำไปสู่การเพิ่มพลัง (empowerment) ให้กับชุมชนในการรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ได้ร่วมกำหนด ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2542)

อย่างไรก็ดี ยังพบว่าในบางครั้งบางโอกาสพระสุธีได้ใช้วิธีการเจรจาต่อรองและวิธีเผด็จการมาใช้กับชาวบ้าน ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเนื่องจากลักษณะผู้นำมีบุคลิกภาพแบบอัตตาธิปไตยเจือปนอยู่บ้าง ประกอบกับการที่พระสุธีถือไฟเหนือกว่ากล่าวคือ พระสุธีมักปรารภกับชาวบ้านว่าประสงค์ที่จะลี้กออกไปเพื่อประกอบอาชีพเป็นครูตามที่ใฝ่ฝันตั้งใจไว้ แต่เนื่องจากชาวบ้านศรัทธาและให้ความไว้วางใจเชื่อถือพระสุธีจึงร้องขอไว้ นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุสืบเนื่องจากลักษณะของชาวบ้านที่ยังด้อยโอกาสในการศึกษา จึงพบว่าในบางกรณีจึงต้องใช้ระบบเผด็จการหรือการเจรจาต่อรองเพื่อสร้างการยอมรับร่วมกัน

ในขณะที่ใช้กลวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ผ่านการกระทำหรือการลงมือปฏิบัติเหล่านี้ ยังพบว่าผู้นำใช้ การยึดมั่นความดี เป็นสื่อในการเหนี่ยวความศรัทธาควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นแรงเสริมให้ชาวบ้านยังคงเชื่อถือ และไว้วางใจในตัวผู้นำต่อไป อันเป็นปัจจัยสำคัญในการมีอิทธิพลต่อการโน้มน้าวและชักจูงใจให้ชาวบ้านกระทำตามความต้องการดังได้อภิปรายไว้ในข้างต้น และเป็นกลวิธีที่สอดคล้องกับงานศึกษาและแนวความคิดทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศเกี่ยวกับคุณลักษณะสำคัญของการผู้นำ อาทิ ล้ารอย เฟ็งหนู (อ้างถึงใน อำไพ อินทรประเสริฐ, 2542) กวี วงศ์พุด (2539) ภิญญู สาร (2516) สมาน รังสิโยภษฎุ และสุธี สุทธิสมบุรณ์ (2524 : 39) และสต็อกคิล (Stogdill, 1974) ซึ่งได้รวบรวมผลงานวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมผู้นำ ที่พบว่า คุณสมบัติสำคัญของการเป็นผู้นำคือ ต้องเป็นเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความเสียสละมีความซื่อสัตย์ และยุติธรรม

ช่วงได้รับการยอมรับ

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ผู้นำเริ่มมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีผลมาจากการทำงานที่ใช้กลวิธี การขยายงาน เคลื่อนไหวและเติบโต โดยการนำผลสำเร็จในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ มาเป็นสื่อในการจัดตั้งกลุ่มอื่น ๆ ต่อไปซึ่งเป็นการขยายผลออกไปสู่วางกว้างยิ่งขึ้น ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งช่วยให้กลุ่มมีความคงอยู่ ตลอดไปดังที่

การเคลื่อนไหวนี้หมายถึงการยังคงมีการติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญในอันที่จะช่วยสร้างความคงอยู่ของกลุ่ม ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ระเบียบวินัย วัตถุประสงค์ร่วมหรือผลประโยชน์ร่วม และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการจัดตั้งกลุ่มสะสมทรัพย์ฯ ของพระสุบินที่มีการจัดระเบียบวินัย เช่น กำหนดวันให้สมาชิกกลุ่มต้องมาพบปะประชุมกันทุกเดือน และการประชุมกลุ่มเพื่อการ "บูชาวิไลชนา" ซึ่งนับเป็นการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการสื่อสารอย่างหนึ่ง โดยนำมาใช้ในการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบ สภาพความเป็นอยู่ เพื่อเป็นการระบายความทุกข์ทางหนึ่งพร้อมทั้งเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันคิดหาหนทางและวิธีการแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ดังที่ เจอร์เกน ฮาร์เบอร์มาส (Jurgen Habermas อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2543) ให้ความสำคัญกับเรื่องความมีเหตุผลในการสื่อสารที่เรียกว่า Communication-Rationality ก็คือ หากมีการสื่อสารกันระหว่างคนในชุมชน จะทำให้แต่ละฝ่ายสามารถเข้าถึงอัตวิสัยของกันและกัน (inter-subjectivity) หรือพูดภาษาชาวบ้านว่า การพูดจากันทำให้เราเข้าถึงอัตวิสัยของกันและกัน ทำให้มีภาษาที่จะพูดกันรู้เรื่อง (inter-subjectivity language) และสามารถบรรลุถึงข้อเห็นพ้องต้องกันได้ในท้ายที่สุด (concensus) และสอดคล้องกับแนวคิดขั้นตอนในการสร้างกลุ่มและเครือข่ายของ พัฒน์ บุญรัตน์พันธ์ที่กล่าวว่า การประชุม พบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกันสามารถสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มให้แน่นแฟ้นและช่วยหาแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย พร้อมทั้งขยายงานไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นการเติบโตขยายผลเป็นกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนเองและการขยายผลออกไปสู่นอกชุมชน ดังที่พบว่ากลุ่มดีจะสะสมทรัพย์ฯ นี้มีการจัดตั้งในพื้นที่ต่าง ๆ จนเกือบทั่วจังหวัดตราด ซึ่งตรงกับที่พัฒน์ บุญรัตน์พันธ์ได้กล่าวว่า การส่งเสริมกิจกรรมเป็นประโยชน์ที่ทำให้กลุ่มได้เคลื่อนไหวและเป็นการฝึกกลุ่มให้ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

กลวิธีดังกล่าวนับเป็นกระบวนการและขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาดังที่ ยงยุทธ บุราสิทธิ์ (2529) กล่าวว่า เมื่อคนเข้าอยู่ในกลุ่ม ใช้ชีวิตกลุ่มร่วมกับคนอื่น ๆ พฤติกรรมและอารมณ์อันเป็น

บุคลิกภาพของคนหรือปัจเจกบุคคลจะเปลี่ยนไป และใช้กลุ่มในฐานะเป็นสื่อและเป็นเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงเพื่อกระตุ้นให้คนมารวมมือกัน ซึ่ง Cartwright (1968) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มเข้าสู่กระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร และได้แนะนำความคิดสำคัญอันเป็นหลักการของกลุ่มในฐานะเป็นสื่อและเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง เช่น

1. ถ้าจะใช้กลุ่มในฐานะเป็นสื่อแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างได้ผล บุคคลทั้งหลายซึ่งจะถูกเปลี่ยนแปลงและผู้ซึ่งจะให้อิทธิพลเพื่อการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันอย่างรุนแรงในกลุ่มเดียวกัน
2. ยิ่งกลุ่มเป็นที่ดึงดูดของสมาชิกกลุ่มมากเท่าไร กลุ่มก็ยังมีอิทธิพลเหนือสมาชิกมากยิ่งขึ้นเท่านั้น
3. ในความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม หรือพฤติกรรมของคน ยิ่งทัศนคติ ค่านิยมหรือพฤติกรรมตรงกับพื้นฐานแห่งความดึงดูดที่กลุ่มมีมากเท่าไร กลุ่มจะยิ่งให้อิทธิพลต่อคนเหล่านั้นได้มากขึ้นเท่านั้น
4. ยิ่งสมาชิกในกลุ่มคนหนึ่งมีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้นเท่าไร ในสายตาของสมาชิกคนอื่น ๆ จะยังสามารถให้อิทธิพลได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น ฯลฯ

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมที่ผู้นำส่วนใหญ่นำมาส่งเสริมพัฒนานั้นประกอบด้วยกิจกรรมที่สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ตามทฤษฎีของ Maslow ซึ่งได้จำแนกความต้องการขั้นพื้นฐานตั้งแต่ความต้องการพื้นฐานที่เป็นสัญชาตญาณไปจนถึงความต้องการที่ได้จากการเข้าร่วมสังคมกับมนุษย์คนอื่น ๆ ความต้องการเหล่านั้นได้แก่

1. ความต้องการด้านสรีระ (Physiological Needs)
2. ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs)
3. เป็นความต้องการที่จะผูกพันกับสถาบันและเป็นที่รัก (Belongingness and Love Needs)
4. ความต้องการที่จะเปลี่ยนเป็นที่ยกย่องนับถือในวงสังคม (Esteem Needs)
5. ความต้องการสัมฤทธิ์ผลในอุดมคติที่ตนตั้งไว้ (Self – Actualization)

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นข้อสันนิษฐานได้ประการหนึ่งว่า เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ยังคงอยู่เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความจำเป็นพื้นฐานซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นต่อการมีชีวิตและดำรงอยู่ของคนในสังคม

นอกเหนือจากนี้ เมื่อผู้นำได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไปจึงพบว่า การพูดหรือการไปบรรยายให้การอบรมกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เป็นอีกบทบาทภารกิจหนึ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นจึงพบว่าผู้นำได้ใช้ การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน สื่อสารต่างกัน” ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสาร ในการแยกแยะกลุ่มผู้รับสารเพื่อจะได้สร้างสารและเลือกช่องทางการส่งสารได้ตรงตามกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงขีดความสามารถของผู้รับสาร (Capacity of audience) และความแตกต่างของสถานภาพของบุคคลในระดับต่าง ๆ ด้วย

อย่างไรก็ดี จากการติดตามสังเกตพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของผู้นำกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การลงพื้นที่ การประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้บริหาร การพูดคุยสนทนากับบุคคลต่าง ๆ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า กลุ่มบุคคลผู้รับสารของผู้นำมักจะถูกจัดแบ่งไว้ตามเงื่อนไขของสถานการณ์และบริบทในขณะนั้น โดยพบว่าในขณะที่ผู้นำอยู่ในที่ประชุมกับเจ้าหน้าที่และผู้บริหารระดับสูง ผู้นำจะสื่อสารแสดงออกให้เห็นถึงความเคารพและการให้เกียรติ ซึ่งพบได้ตั้งแต่การเลือกเครื่องแต่งกายให้เหมาะสม และการแสดงกิริยาอ่อนน้อม เคารพยกย่องซึ่งนับเป็นการสื่อสารทางอวัจนะ โดยสำหรับการสื่อสารทางวัจนะนั้น พบว่า ผู้นำสามารถใช้ศัพท์ทางวิชาการและเรื่องราวที่มีความยุ่งยากสลับซับซ้อนขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งได้ แต่ช่วงเวลาพักการประชุม เช่น ช่วงพักทานอาหารว่าง หรือช่วงพักทานอาหารมื้อเที่ยงและมื้อค่ำ พบว่า ในขณะที่ร่วมโต๊ะกับผู้บริหาร ผู้นำจะพูดคุยด้วยในลักษณะเดียวกันกับที่พูดคุยกับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลทั่วไปอย่างเท่าเทียมกันเหมือนดังเช่นที่ผู้นำพูดคุยกับกลุ่มเจ้าหน้าที่ ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นเพราะว่ามีความผูกพันกันกล่าวคือ รู้จักและทำงานร่วมกันมานานและมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน รวมทั้งอาจเนื่องจากผู้บริหารที่ผู้วิจัยบังเอิญศึกษาพบนั้นเป็นผู้ที่มีอัครยาคัย มีความเป็นกันเอง ไม่ถือตัวกับผู้ร่วมงานก็เป็นได้ ลักษณะการแสดงออกจึงค่อนข้างเป็นกันเองและคุ้นเคยกัน

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ผู้นำเน้นการจัดแบ่งวิธีและลักษณะการสื่อสารตามเงื่อนไขของสถานการณ์และบริบทมากกว่า ในขณะที่การเลือกประเด็นเรื่องและการเลือกใช้คำศัพท์ก็จะถูกนำมาใช้ตามสถานภาพของกลุ่มผู้รับสาร

นอกเหนือจากภารกิจารพูดและการบรรยายดังกล่าวข้างต้นแล้วยังพบว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลเป็นอีกภารกิจหนึ่งที่มีความสำคัญต่อภาวะการเป็นผู้นำ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้นำใช้กลวิธี การวางตัวเป็นกลางไขความขัดแย้งโดยวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด รวมทั้งการพยายามไม่นำตัวเข้าไปพัวพันกับปัญหา เช่น การหลีกเลี่ยง

เสียงโดยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นวิธีอันชาญฉลาดที่ช่วยทำให้ผู้นำมีความน่าเชื่อถือและน่าเลื่อมใสยิ่งขึ้น

ความขัดแย้งที่พบส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความคลุมเครือของบทบาทหน้าที่ (ambiguous jurisdictions) และการที่ผลประโยชน์ขัดกัน (conflict of interest) ซึ่งมีสาเหตุส่วนใหญ่สอดคล้องกับที่ ชูเกียร์ติ แก้วปัดดา (2536 : 21) ได้ศึกษาไว้ในพฤติกรรมกรรมการแก้ไขความขัดแย้งของผู้บริหาร ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู อาจารย์ โรงเรียนมัธยมศึกษา และได้สรุปความขัดแย้งว่าเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๆ 4 ประการ คือ

1. ลักษณะส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย ค่านิยม ผลประโยชน์ บุคลิกภาพ
2. จำนวนทรัพยากรที่มีจำกัดต้องมีการจัดสรรปันส่วนกันอย่างจำกัดและไม่เพียงพอ
3. ลักษณะโครงสร้างองค์กร ในการกำหนดขอบเขต อำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ การมอบหมายงาน สายงานการบังคับบัญชา
4. การรับรู้ในข่าวสารที่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากการสื่อสารถูกบิดเบือน การแปลความหมายที่แตกต่างกัน หรือขาดความชัดเจน

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าภายใต้การสื่อสารที่มีเงื่อนไขของความขัดแย้งนี้ ผู้นำได้ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ใช้ป้องกันตัว รวมทั้งใช้เป็นข้อบังคับและมีการควบคุมพฤติกรรมระหว่างกันของผู้ขัดแย้ง โดยได้กระทำทั้งในลักษณะการปรึกษาหารือ การไกล่เกลี่ยโดยเป็นสื่อกลาง ซึ่งเน้นใช้การสื่อสารแบบ 2 ทิศทาง (two-way communication) และพยายามทำให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันด้วยความสมัครใจ โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา การร่วมกันคิดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหา การแสวงหาวิธีการแก้ไข กำหนดแบบแผนในการแก้ไขและลงมือแก้ไข ซึ่งในแต่ละกระบวนการต้องการข้อมูลข่าวสารอย่างมากในการประกอบการตัดสินใจ ต้องอาศัยกลไกการสื่อสารแบบ 2 ทาง ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ตลอดเวลา (Judith Dwyer, 1997) กระบวนการแก้ปัญหาจึงมีประสิทธิภาพ

ข้อสำคัญในการถ่ายทอดสารอีกประการหนึ่งของผู้นำคือ การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง ซึ่งผู้นำเน้นเป็นอย่างมากว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้นำชุมชนเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้าน รวมทั้งการใช้ การประเมินผลพัฒนาตนเอง ดังที่โรเจอร์ได้กล่าวไว้ว่า ควรมีองค์ประกอบหนึ่งคือ ผลสะท้อนกลับ (feed back) เพราะผลสะท้อนกลับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่าง

ยั้ง ซึ่งหมายถึงการสนองตอบของผู้รับสารที่มีต่อข่าวสารของผู้ส่งสาร ซึ่งผู้ส่งสารนำมาเป็นเครื่องช่วยพิจารณาว่า การสื่อสารนั้นบรรลุผลสำเร็จตามความประสงค์ที่ต้องการมากน้อยเพียงใด เพื่อผู้ส่งสารหรือผู้นำสามารถนำมาปรับปรุงพัฒนาตนเองซึ่งวิธีหนึ่งที่ช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารอันจะเป็นการช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของผู้นำชุมชนได้ทางหนึ่ง สำหรับการสื่อสารผ่านอวัจนสาร เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้การสื่อสารมีน้ำหนักและมีความน่าสนใจน่าเชื่อถือยิ่งขึ้นได้แก่ การแต่งกาย การใช้กิริยาท่าทาง การมีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และการใช้น้ำเสียง สอดคล้องกับที่นภาภรณ์ อัจฉริยะกุล และรุ่งนภา พิตรปรีชา (2531) กล่าวว่าไว้ว่า ตัวบุคคลเองนั้นเป็นสื่อประเภทหนึ่งซึ่งนำสารไปยังผู้รับ เป็นการแสดงออกพฤติกรรมที่เป็นอวัจน ทำให้ผู้รับสารสามารถตีความของสารได้ละเอียดและลึกซึ้งกว่า ซึ่งในบางครั้งสามารถสื่อความหมายได้โดยไม่ต้องใช้คำพูดเลย

นอกเหนือจากนี้ เมื่อผู้วิจัยได้นำกลวิธีการสื่อสารและการสื่อสารผ่านการกระทำของผู้นำมาแจกแจงว่าแต่ละวิธีมีผู้นำท่านใดบ้างนำมาใช้ ดังตารางที่ 2 สรุปการใช้กลวิธีการสื่อสารและการสื่อสารผ่านการกระทำของผู้นำชุมชน ทำให้พบว่าจากวิธีการทั้งหมด 17 กลวิธี มีอยู่ 6 กลวิธีที่ไม่ได้รับการนำมาใช้ครบทุกคน ได้แก่ การเทศน์ไปคุยไป, การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว, การเลือก "ปัญหา" พร้อมหาทางออก, การสื่อสารกับการจัดการ, การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง และการวางตัวเป็นกลางไขความขัดแย้ง

ใน 6 กลวิธีที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้นี้เนื่องจากบางกลวิธีเป็นข้อจำกัดในการใช้สื่อหรือเป็นบุคลิกลักษณะเฉพาะบุคคล เช่น การเทศน์ไปคุยไปซึ่งพบได้ในผู้นำที่มีสถานภาพเป็นสงฆ์ ในขณะที่การส่งสารผ่านหอกระจายข่าวสามารถใช้ได้เฉพาะในพื้นที่ชนบท นอกจากนี้ การเลือก "ปัญหา" พร้อมหาทางออก ไม่สามารถพบได้เด่นชัดนักในคุณพันทิพย์ บุตรตาด เนื่องจากการก้าวขึ้นมาสู่การเป็นผู้นำของคุณพันทิพย์นั้นเนื่องจากถูกสถานการณ์บีบบังคับรวมทั้งลักษณะภารกิจของคุณพันทิพย์ค่อนข้างอยู่ในระบบขององค์กรเอกชนซึ่งเป็นผู้สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำได้พยายามทำทุกวิถีทางที่จะสื่อสารเผยแพร่ รวมทั้งให้นมข้าวชั๊กจุงชาวบ้านด้วยกลวิธีเทคนิคต่าง ๆ ที่สามารถจะกระทำได้ตามกำลังและความสามารถ กล่าวคือมีการใช้ "สื่อ" ทุกชนิดที่มีอยู่อย่างเต็มกำลังศักยภาพซึ่งพบว่าสามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

ตารางที่ 2 สรุปการใช้กลวิธีการสื่อสารและการสื่อสารผ่านการกระทำของผู้นำชุมชน

กลวิธีการสื่อสาร / การสื่อสารผ่านการกระทำ	พระ สุบิน	พระ สุธิ	ผู้ใหญ่ วิบูลย์	แม่ ทอง ดี	คุณพัน ทิพย์
1. การเทศน์ไปคุยไป	✓	✓			
2. การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว	✓	✓		✓	
3. การสร้างสารให้ดึงดูดใจ	✓	✓	✓	✓	✓
4. การให้ "กลุ่ม" เป็นสื่อ (กลุ่มครอบครัวและกลุ่ม แกนนำ)	✓	✓	✓	✓	✓
5. การเลือก "ปัญหา" พร้อมหาทางออก	✓	✓	✓	✓	
6. การทำตัวเป็นแบบอย่าง	✓	✓	✓	✓	✓
7. การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้	✓	✓	✓	✓	✓
8. การสร้างการมีส่วนร่วม	✓	✓	✓	✓	✓
9. การดูงานสัมผัสของจริง	✓	✓	✓	✓	✓
10. การสื่อสารกับการจัดการ	✓	✓		✓	
11. การยึดมั่นความดี	✓	✓	✓	✓	✓
12. การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน สื่อสารต่างกัน	✓	✓	✓	✓	✓
13. การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง				✓	✓
14. การสื่อสารผ่านอวัจนะ	✓	✓	✓	✓	✓
15. การขยายกลุ่มงาน เคลื่อนไหวและเติบโต	✓	✓	✓	✓	✓
16. การวางตัวเป็นกลางไขความขัดแย้ง	✓	✓		✓	✓
17. การประเมินผลพัฒนาตนเอง	✓	✓	✓	✓	✓

และเป้าหมายได้ผลในระดับที่น่าพอใจแม้จะไม่มีกำลังทรัพย์เข้าซื้อสื่อหรือผลิตสื่ออื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงชาวบ้านได้จำนวนมากกว่า ง่ายกว่า และรวดเร็วกว่าก็ตาม จึงอาจสรุปได้ว่า การใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพย่อมให้ผลคุ้มค่าและสำเร็จได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนควรเปลี่ยนหลักเกณฑ์“การศึกษา”ในการเลือกสรรบุคลากรที่จะเข้ามาทำงานด้านพัฒนา เนื่องจากการศึกษาที่พบว่า ผู้นำชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงเสมอไป แต่พบว่าผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อชุมชน ดังนั้น จึงควรหันมากำหนดเกณฑ์การคัดเลือกใหม่โดยพิจารณาถึงผู้ที่มีศักยภาพและมีความตั้งใจจริงที่จะทำงานด้านพัฒนาเพื่อส่วนรวมอย่างจริงจังมากกว่า

2. ในการให้ความรู้ข่าวสารแก่ผู้นำชุมชน รัฐควรพิจารณากระทำผ่านสื่อบุคคลที่มีส่วนสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับตัวผู้นำ หรือบุคคลที่มีประสบการณ์ / มีชื่อเสียงที่มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้นำมากที่สุด รวมถึงการสื่อผ่านเวทีประชุมสัมมนา และการอบรมต่าง ๆ เนื่องจากการศึกษาพบว่า ผู้นำแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากสื่อบุคคลมากที่สุด โดยผ่านการพูดคุยพบปะสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับบุคคลต่าง ๆ ที่ได้มีโอกาสร่วมทำงาน ร่วมประชุมสัมมนา / อบรม ฯลฯ รวมทั้งมีสื่อ “เอกสาร” อาทิ แผ่นพับ จุลสาร ฯลฯ และสื่ออื่นประกอบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารยิ่งขึ้น

3. จึงเห็นควรให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาคเอกชนร่วมกันส่งเสริมสนับสนุนและปลูกฝังให้ชาวบ้าน หรือประชาชนทั่วไปมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเอง เนื่องจากการศึกษาที่พบว่า การรับสาร หรือ input ข้อมูลของผู้นำด้วย “การอ่าน” และ “การศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง” เป็นวิธีที่สำคัญที่สุดต่อการเสริมสร้างระบบความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ด้วยการคิดวิเคราะห์ไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล (critical think) ซึ่งไม่จำเป็นต้องศึกษาจากในห้องเรียน หรือตามหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ แต่สามารถศึกษาได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต โดยวิธี

3.1 สนับสนุนส่งเสริมการปรับปรุงห้องสมุดที่มีอยู่แล้วและจัดสร้างเฉพาะในส่วนพื้นที่ที่ขาดแคลนจริง ๆ พร้อมทั้งจัดหาและแจกจ่ายเอกสารที่คุณภาพแก่ห้องสมุดที่จัดสร้างขึ้นและห้องสมุดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนี้ อาทิ แนวคิด แนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จ, ประวัติบุคคลสำคัญที่มีผลงานด้านการพัฒนาหรือทำงาน

เพื่อสังคมและส่วนรวม เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากพบว่า ผู้นำส่วนได้แนวความคิดหรือเป็นสิ่งจุดประกายให้เกิดพลังกายและแรงใจในการทำงาน

3.2 ปลุกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่ ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป โดยการร่วมมือกันของทุกฝ่ายอย่างจริงจัง เพื่อให้การดำเนินการไม่ล่าช้า ซึ่งน่าจะให้ประสิทธิผลมากกว่าต่างฝ่ายต่างทำดังที่เห็นในปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้ลดข้อขัดแย้งหรือข้อจำกัด และเพิ่มข้อดีซึ่งกันและกันของแต่ละฝ่ายแต่ละหน่วยงานได้

4. จากการศึกษาที่พบว่า ผู้นำขาดความรู้และทักษะในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นอุปกรณ์เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการรับสาร การแสวงหาข่าวสาร และการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานต่าง ๆ ดังนั้น รัฐและหน่วยงานองค์กรเอกชน หรือภาคเอกชนที่มีนโยบายช่วยพัฒนาประเทศชาติ จึงควรให้ความสำคัญตรงจุดนี้ โดยการสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่าย อุปกรณ์เครื่องมือ หรือบุคลากร ในการจัดอบรมให้ความรู้และทักษะการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์แก่ผู้นำ รวมถึงชาวบ้านและประชาชนทั่วไปที่มีศักยภาพและความพร้อมที่จะเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่างจริงใจและจริงจัง

5. ผู้วิจัยเห็นว่า สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น อาทิ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งมีทรัพยากรและบุคลากรที่มีศักยภาพ น่าจะได้เข้าไปมีบทบาทในการหนุนความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนได้ในหลายลักษณะ ซึ่งอาจทำได้โดย

5.1 ช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องและที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและทางเลือกในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านชุมชน

5.2 ในด้านเทคนิควิชาการ ในแต่ละสถาบันต่างมีผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งพร้อมที่จะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนได้เป็นอย่างดี ถ้าหากได้นำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ในแต่ละชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและที่กำลังจะตามมา ก็อาจจะลดความรุนแรงได้ ถ้าหากได้รับความรู้และเทคนิควิธีการในการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม

5.3 ช่วยหนุนในระบบความคิด ด้วยการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ซึ่งกันและกัน ดังได้กล่าวแล้วในข้อเสนอแนะข้อที่ 3 ว่า การคิดเป็น โดยการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ผู้นำสามารถนำข้อมูลความรู้มาใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงควรมีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนระบบความคิด ข้อมูลความรู้ซึ่งกันและกันเพื่อช่วยให้ผู้นำและชาวบ้านมีระบบการวางแผนการทำงานในอนาคตได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

6. ผู้วิจัยเห็นว่า ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสามารถและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่มาช่วยกันทำงานด้านพัฒนาร่วมกัน ซึ่งเป็นการช่วยเพาะผู้นำหรือนักพัฒนาที่เป็นชาวบ้านในชุมชนเอง นอกเหนือจากการปลูกจิตสำนึกชาวบ้านและประชาชนให้ตระหนักถึงความสำคัญในการให้ความร่วมมือร่วมใจกันอย่างกลมเกลียวกันแล้ว ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างนักพัฒนาขึ้นมาทดแทนและขยายผลต่อไป มากกว่าที่จะมาเด็ดยอดเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ให้ผู้นำที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งคงต้องหมดสิ้นลงในที่สุดหากไม่มีการปลูกสร้างขึ้นมาทดแทน เนื่องจากการศึกษาที่พบว่า ผู้นำลุ่มเดิมมีพื้นฐานเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่ง แต่ด้วยความมุ่งมั่นและมีใจที่จะช่วยพัฒนาชุมชนและสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงได้ทุ่มแรงกายและแรงใจในการทำงานจนประสบผลสำเร็จ โดยมีวิธีการดังนี้

6.1 เผยแพร่ประวัติและผลงานของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ทางสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์และวิทยุซึ่งสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มาก ทัวถึง และรวดเร็ว ซึ่งนอกจากจะจัดทำเป็นรายการสารคดีต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำแนวคิดเรื่องการให้ความรู้ผ่านความบันเทิง ตามที่ รศ.ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล เรียกวิธีการเช่นนี้ว่า Edutainment มาใช้ อาทิ ใช้แทรกในรายการเกมโชว์ รายการสารคดีประเภท "ตามไปดูผู้นำชุมชน" ละครโทรทัศน์ หรือรายการเพลงทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

6.2 นอกเหนือจากการจัดทำรายการต่าง ๆ ผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ แล้ว เห็นควรให้สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดการอบรมและเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำชุมชน และชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีศักยภาพและความตั้งใจหรือมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม โดยมีผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จเป็นผู้ให้การอบรม ประหนึ่ง "พี่สอนน้อง" ซึ่งน่าจะเป็นการสร้างบรรยากาศได้ดีกว่าใช้เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ค่อนข้างแตกต่างกัน

6.2 จัดตั้งหน่วยงานที่จะเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานขึ้นมารองรับผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานในข้อ 6.1 เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลความรู้ ติดต่อกับประสานงานแก่บุคคลหรือชุมชนที่มีความสนใจและมีความต้องการแก้ไขและพัฒนาชุมชน ให้ได้มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน

7. สื่อมวลชนซึ่งรวมถึงภาคเอกชนต่าง ๆ ควรได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารดังที่กล่าวไว้ในข้อ 6.1 รวมทั้งสร้างกระแสด้วยวิธีการต่าง ๆ ในการการกระตุ้นและจูงใจให้ชาวบ้านในชุมชนอื่น ๆ ได้ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง และรวมตัวกันลุกขึ้นมาสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนของตนเองด้วยตนเอง เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังที่สื่อมวลชนได้เคยสร้างกระแสในการแก้ไขธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2540 ซึ่งนับว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง

8. จากการศึกษาที่พบว่า สตรีก็มีศักยภาพในการเป็นผู้นำชุมชนได้ไม่แพ้ผู้ชาย จึงเห็นควรให้ภาครัฐและสื่อมวลชนได้สนใจและให้ความสำคัญกับสตรีในการส่งเสริมและสนับสนุนสตรีที่มีศักยภาพอย่างจริงจัง โดยการ

8.1 ภาครัฐ ควรมีนโยบายส่งเสริมสตรีให้มีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม

8.2 สื่อมวลชน ควรเสริมแรงนี้ด้วยการกระตุ้นให้สตรีที่มีศักยภาพได้กล้าออกมา ยืนเคียงบ่าเคียงไหล่เพศชายในการร่วมกันพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ รวมถึงสร้างกระแสตอกย้ำให้มีความสำคัญกับสิทธิและโอกาสแก่สตรีแก่มวลชนทุกสาขาอาชีพด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อมูลที่ได้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากเฉพาะผู้นำ จึงเป็นข้อมูลเพียงฝ่ายเดียวของผู้ส่งสาร ขาดข้อมูลที่เป็นมุมมองของฝ่ายผู้รับสารของผู้นำ ซึ่งได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ ซึ่งนับเป็นการตรวจสอบความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนได้ทางหนึ่ง รวมถึงการศึกษาถึงประสิทธิผลของการสื่อสารที่เกิดจากผู้นำชุมชนต่อกลุ่มผู้รับสารของผู้นำชุมชน

2. การออกแบบวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ได้ข้อมูลในเชิงพรรณนา เท่านั้น ไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณทางสถิติ ทำให้ไม่สามารถบอกความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ได้ จึงน่าจะมีการทำวิจัยเรื่องเดียวกันนี้โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปใช้สร้างเครื่องมือในการวิจัย เพื่อเปรียบเทียบและตรวจสอบผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยด้วย

3. ด้วยข้อจำกัดของเวลาและงบประมาณ ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปอย่างจำกัด และเป็นการศึกษาเฉพาะผู้นำที่ประสบความสำเร็จเท่านั้น จึงเห็นควรให้มีการขยายผลโดยการวิจัยในกลุ่มผู้นำชุมชนอื่น ๆ มาศึกษาเปรียบเทียบ ซึ่งอาจทำให้ได้คำตอบที่หลากหลายทั้งสอดคล้องและแตกต่างกับการศึกษาครั้งนี้

4. เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพียงเพื่อศึกษากลวิธีกรับและการถ่ายทอดสารเท่านั้น จึงเห็นควรให้มีการศึกษาถึงเนื้อหาของสารที่ใช้ในการส่งสารด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร รวมถึงเครือข่ายการสื่อสารที่ผู้นำชุมชนใช้ซึ่งไม่ได้ศึกษาลึกลงไปถึงในรายละเอียดในส่วนนี้ จึงน่าสนใจที่จะศึกษาถึงการสร้าง การใช้เครือข่ายการสื่อสารดังกล่าวต่อไป

5. ควรมีการศึกษาความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่มีบทบาทต่าง ๆ กัน อาทิ ผู้นำในกลุ่มต่างศาสนา ผู้นำในกลุ่มต่างอาชีพ เป็นต้น เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบถึงข้อเหมือนและข้อแตกต่าง อันจะเป็นแนวทางและเป็นประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรรณิการ์ โอมุณเณ. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

กวี วงศ์พุด. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, 2539.

กรีซ สืบสนธิ. เข้าใจสื่อสารเข้าใจตรงกัน. กรุงเทพฯ : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2536.

กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววิวัฒนาการชุมชน. กรุงเทพฯ : Mind Publishing,
2538.

กาญจนา แก้วเทพ. กระบวนทัศน์เรื่อง "การสื่อสารเพื่อการพัฒนา" วารสารนิเทศศาสตร์. ปีที่ 17
ฉบับที่ 2 (มกราคม-มีนาคม.2542)

กาญจนา แก้วเทพ. การสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทัศนะของ Habermas. มองสื่อใหม่ มองสังคม
ใหม่. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

กาญจนา แก้วเทพ กิตติ กันภัย และปาริชา สถาปิตานนท์ สโรบล. การสื่อสารกับชุมชน : แนวคิด
หลักเพื่อการพัฒนา, วารสารนิเทศศาสตร์. ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน.2543)

กิติ ตย์คานนท์. เทคนิคการเสริมสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
บริษัทเชษฐา สตุติโอ จำกัด, 2531.

เกศินี จุฑาวิจิตร. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2542.

คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. รายงานการวิจัยเรื่อง ผู้
นำในชนบทของประเทศไทย, 2514.

คมสัน หุตะแพทย์. การสื่อสารเพื่องานพัฒนาชุมชน. สยามศิลป์การพิมพ์, 2535.

จีระพรรณ กาญจนะจิตรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รวมคำแหง, 2525.

จุมพล รอดคำดี. ทฤษฎีการสื่อสาร. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา โครงการปรีณรงค์
ทันตสาธารณสุขแห่งชาติ, 2531. (โรเนียวเย็บเล่ม).

เจริญผล สุวรรณโชติ. ทฤษฎีการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : แพร์พิทยา, 2519.

ใจศุภราญ หิรัญพฤกษ์. รายงานการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชนในชนบทกับประสิทธิ
ภาพในการพัฒนา. กระแสข่าวและการติดต่อสื่อสารในการพัฒนา (อัดสำเนา)

ฉลองรัฐ ยิงไปบูลย์. การแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อการปรับตัวของอาจารย์จากต่างประเทศของสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาคการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

ฉัตรอรุณ ตันนะรัตน์. การพูดสำหรับผู้นำ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รามคำแหง, 2524.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ และสุริชัย หวันแก้ว. รายงานผลการวิจัยเรื่อง ความคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ เติมเฉลิม. สำเนาเอกสาร, 2540.

ชื่นกมล ทิพยกุล. รูปแบบการสื่อสารในสภากาแฟของประชาชนในจังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ชูชัย ศุภวงศ์ และยวดี คาดการณ์ไกล. ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มติชน, 2541.

ชูศักดิ์ ชูช่วย. บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นและหมู่บ้านภาคใต้. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษา นอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

ชูเกียรติ แก้วปัดดา. พฤติกรรมการแก้ไขความขัดแย้งของผู้บริหาร ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครูอาจารย์ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ชูเกียรติ มุทธากาญจน์. ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ดิเรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. การสื่อสารระหว่างบุคคล. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, 2526.

นางลักษณะ ศรีอัฐภาพร เจริญงาม ความสามารถในการสื่อสาร : แนวคิดเชิงวัฒนธรรมในองค์กรไทย, โลกของสื่อ ปีที่ 1 ลำดับที่ 2 (มิถุนายน) ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ.

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2533.

ปรมะ สตะเวทิน. "แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา". เอกสารการสอนชุดวิชา สื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ 1-8. พิมพ์ครั้งที่ 4. ยงยุทธ รักษาศรี บรรณารักษ์, นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , พ.ศ.2533.

ประชุม โพธิกุล. ยุทธศาสตร์แห่งผู้นำ. สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, 2538.

- ประทีป จงสิทธิ์ธรรม. ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ พ.ศ.2528. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- ประทุม ฤกษ์กลาง ใน ยุบล เบญจรงค์กิจ. บริบทการสื่อสาร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ประวิณ พัฒนะพงษ์. พฤติกรรมการแสวงหาข่าวสารและความพึงพอใจต่อข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกรรมการหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ประยุทธ สุวรรณโกตา. "บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในงานพัฒนาชุมชน" วารสารพัฒนาชุมชน. 18 (พฤษภาคม 2522)
- ประเวศ วะสี. ศาสตราจารย์นายแพทย์. ภาวะผู้นำ..พยาธิสภาพในสังคมไทยและวิถีแก้ไข, ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่ออนาคตไทย. กรุงเทพฯ : พิมพ์ไทย, 2540.
- ประเวศ วะสี. ศาสตราจารย์นายแพทย์. ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน. ปัญหาวิกฤตด้านชนบทสู่ทางรอด, 2533.
- ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์นายแพทย์. ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, 2543.
- ประเวศ วะสี. ศาสตราจารย์นายแพทย์. ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2540.
- ประไพศรี สุภีโรจน์. การศึกษาแสวงหาข้อมูลเพื่อมาทำงานในเมืองของแรงงานต่างถิ่นในจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. การสื่อสาร : กลไกสำคัญในการก้าวสู่ประชาสังคมในศตวรรษที่ 21, วารสารนิเทศศาสตร์. 17 (กรกฎาคม-กันยายน. 2542)
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. จับตากระบวนการสื่อสารท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1 "ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง" สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.
- พรสิทธิ์ พัฒนนานุรักษ์. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร : การศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรเขตวังลิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- พินิจ ลาภานานนท์. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

พีระ จีโรโสภณ. "นิเทศศาสตร์พัฒนาการ : นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ". นิตินักศึกษาระดับพิเศษ คล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยครบ 61 ปี. มีนาคม 2521.

ไพฑูริย์ โพธิ์สว่าง. ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษาเฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตน. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

ภิญโญ สาร. หลักบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2516.

มนูเนตร โกมลทัต. การเปรียบเทียบคุณสมบัติของ "ผู้นำโดยธรรมชาติ" จากการสรรหาของตำรวจตระเวนชายแดน กับประชาชนในหมู่บ้านที่เป็นเขตแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ กิ่งอำเภอเสนานิคม จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

มยุรี ดำรงเชื้อ. ผู้สังคมวงเกษตร : สำนึกอิสระของชาวนาชาวไร่ : ถ้อยประทุ้งจากผืนแผ่นดินผ่านประสบการณ์ชีวิตของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม. พิมพ์ครั้งที่ 3, 2534.

มานิดา คอยระงับ. การแพร่ของนวัตกรรมการเงินตราชุมชน "เบี้ยกุดชุม" ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เมตตา กฤติวิทย์. การสื่อสาร หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

ยงยุทธ บุราสิทธิ์. เทคนิคการกระตุ้นชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. วารสารพัฒนาชุมชน ปีที่ 29 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม. 2533.)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526.

เยาวพา เดชะคุปต์. "ภาวะความเป็นผู้นำ" กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บูรพาศิลป์การพิมพ์, 2522.

รจิตลักษณ์ แสงอุไร. นิเทศศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2530.

รัชณี สุจิตันท์รัตน์. ทักษะการติดต่อสื่อสาร. สงขลา : อัลลายด์เพรส, 2531.

เรวดี ไชยพาน. พฤติกรรมผู้นำที่เป็นอุปสรรคและ / หรือส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

ลักษณะ สตะเวทิน. หลักการพูด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2536.

วรางคณา วงศ์มหาชัย. บทบาทของผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนาองค์กรประชาชนระหว่างชุมชนของมูลนิธิพัฒนาอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์. "ชุมชนชนบท" เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย หน่วยที่ 8—

15. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526.

วิษณุ สุวรรณเพิ่ม. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2529.

วินิจ เกตุขำ และ คมเพชร ฉัตรศุภกุล. กระบวนการกลุ่ม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.

วิรัช ลภีรัตนกุล. วาณิชเทศและวาณิชศิลป์ หลักทฤษฎีและวิธีปฏิบัติยุคสหสวรรชใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

วีรัตน์ สมตณ. งานส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาชนบท. ม.ป.ท., 2527 (เอกสารอัดสำเนา)

เวทีนี สตระเวทิน. การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ศักดิ์ดา ทวิชศรี. ข่ายงานการสื่อสารกับการยอมรับนวัตกรรมในกลุ่มขนาดเล็ก. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

ศิริธร รุ่งฉาย. การสื่อสารเพื่อแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับงานของผู้ดักงานจากบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปี 2540. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาคการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สมาน รังสิโยภุชฎี และสุธี สิทธิสมบุญณ์. หลักการบริหารเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษรสารการพิมพ์, 2524.

สมชัย รักวิจิตร. ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย-สหรัฐ, 2514.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำชาวบ้าน "คู่มือและทิศทางการพัฒนาผู้นำชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาในชนบท". สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2537.

สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. ทำเนียบสตรี ผู้นำการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : บ.เอดิ สันเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2539.

สรานุกัทร อุนมิตราชกิจ. กระบวนการแสวงหาข้อมูลข่าวสารและวิธีการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณกรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สมิต สัตถุภกร. การสื่อสารสำหรับผู้บริหาร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

สวนิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล. แบบจำลองการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

สมิทธา จิตลดาการ. ภาวะผู้นำของบสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรี
บัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2529.

สายพิรุณ น้อยศิริ. ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชนในชนบท : ศึกษากรณีธนาคารข้าว
บ้านโนนขุย ต.ชุมพวง อ.ชุมพวง จ.นครราชสีมา วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะ
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, วารสารเศรษฐกิจและสังคม. ปีที่
38 (มกราคม – เมษายน 2544)

สุวัฒน์ คงแป้น. วิถีแห่งท่า. กรุงเทพฯ : บริษัท รวมทรรศน์ จำกัด, 2545.

สุเทพ ชาวลิต. หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2524

สุเทพ สุนทรภักดิ์. การศึกษาหมู่บ้านเกี่ยวกับลักษณะผู้นำท้องถิ่นใน จ.อุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร :
กรมพัฒนาชุมชน, 2510.

เสถียร เขยประทับ. การสื่อสารและการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2537.

เสรี วงษ์มณฑา. จิตวิทยาในการสื่อสาร. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 9 เล่มที่ 4, 2533.

หลุย จำปาเทศ. กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติ เล่ม 1. โครงการเผยแพร่การสอนกลุ่ม
สัมพันธ์, 2532.

หัสชัย พร้าเมต. การศึกษาการยอมรับการปลูกพืชในฤดูแล้งของเกษตรกรในจังหวัด หมู่ 3 ต.กระดัง
อ.กระดัง จ.บุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523.

อรุณ สงดม. กรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท : ศึกษาแง่มุมทางการเมืองของผู้นำหมู่บ้าน
พัฒนาตัวอย่าง เขาป่าเจ้า อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิตคณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

อานันท์ บันยารชุน. ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่ออนาคตไทย ครอบรอบ 6 รอบ ศาสตราจารย์นายแพทย์
อารี วัลยาเสวี 20 ตุลาคม 2540. กรุงเทพฯ : พิมพ์ไทย, 2540.

อ่ำไพ อินทรประเสริฐ. ศิลปะการเป็นผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบัน
ราชภัฏสวนดุสิต, 2542.

อุทัย หิรัญโต. ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524.

ภาษาอังกฤษ

- Alan, C. Filley. Interpersonal conflict resolution. Glenview : Scott Foresman, 1975.
- Angel, Pineda. "Mass Media as Agents of Change in Barrio Paciano Rizal, Bay Laguna", in Abstract of Research in Agricultural Development Communication, vol.2, ed. Esther F. Monigue Department of Development Communication, College of Agriculture, U.P. at Los Bonos College, Saguna, Phillippines, 1976.
- Applbaum, Ronald L. Fundamental Concepts in Human Communication. Sanfransico : Adepartment of Harper & Row Publishers Inc., 1973.
- Aronson, E. and Golden B. "The Effect of Relevant and Irrelevant Aspect of Communicator Credibility on Opinion Change", Journal of Personality. 30, 1962.
- Atkin, Charles K. New Model for Mass Communication Research. New York : The Free Press, 1973.
- Bettinghause, Erwin. Persuasive Communication. New York : Holt, Rinehart and Winston, Ind., 1981.
- Burdy, Raymond J. Fundamental of Leadership. Readings, Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1972.
- Burgoon, M; Hunsaker, F. G; and Dawson, E. J. Human Communication. 3rd ed. USA : SAGE Publications, 1994.
- Cartwright, Darevin and Zander, Alwin. Group Dynamics : Research and Theory. 3rd. New York : Harper 4 Row, 1968.
- Cherry, Colin. Human Communication : A Review, A Survey and Criticism. New York : Holt Rinehart and Winston, 1978.
- Defa Greez Efren, "Availability and Use of Farm Information Media in Barrio Paciano Rizal, Bay Laguna, 1964" in Agricultural Development Communication, vol.3, ed. Esther F. Monigue, Department of Development Communication, College of Agriculture, U.P. at Los Bonos College, Saguna, Phillippines, 1980.
- Dwyer, Judith . The Business Communication Handbook. New York : Prentice Hall, 1997.

Elihu Katz, Jay Blumler and Michael Gurevitch. The Use of Communication. Beverly Hills : Sage Publication, 1974.

Fayol, Henry. General and Industrial management. The French Edition by Constance Stores Toronto : Pitman Publishing, 1971.

Frey, F.W. The Mass Media and Rural Development in Turkey. Cambridge, Massachusetts : Center for International Studies, MIT., 1966.

Harris, Thomas E. Applied Organization. Perspective, Principles and Pragmatics. University of Alabama, 1993.

Hovland, C. I. And Mandell, Wallace. "An Experiment Comparison of Conclusion Drawing by the Communication and by the Audience" Journal of Abnormal and Social Psychology. (47) 1952.

Hovland, C. I. And Weiss, W. "The Influence of Source Credibility on Communication Effectiveness", Public Opinion Quarterly 15, 1961.

Infant, Dominic A. et al. Building Communication Theories 2nd. Illinois : Waveland Press Inc., 1993.

Jablin, F.M., Cude, R. L., House, L. Lee. And Roth, N. L. Communication Competence in Organization : Conceptualization and Comparison Across Multiple Level of Analysis. Texas : University of Texas at Austin, 1994

James, Mc Croskey and Daley, John A. Personality and Interpersonal Communication. Beverly Hills, CA : Sage, 1987.

John S. Carroll and Eric J. Johnson, Decision Research : A Field Guide. Applied Social Research Methods Series Volume 22, California : Sage Publications, 1990.

Katz, E., Blumler, J. G., and Gurivitch, M. Utilization of Mass Communication by the Individual In J. G. Blumler and E. Katz (eds.), The Uses of Mass Communication Current Perspectives on Gratification Research. London : SAGE, 1974.

Katz, E. and P.F. Lazarsfeld. Personal Influence. New York : The Free Press of Glencoe, 1955.

- Kincaid, DL. The Convergence Model of Communication. Paper No.18 East-West Communication Institute Honolulu. Hawaii, (mimeographed).
- Klapper, Joseph T. The Effect of Mass Communication. Glencoe Illinois : The Free Press,1960.
- Lazarsfeld, Paul F. and Herbert Menzel. "Mass Media and Personal Influence," in The Science of Human Communication, ed. Wilber Schramm. New York : Basic Books, 1963.
- Oppenheimer and Pravda. Persuasive Communication. New York : Holt Rinehart and Winston, 1968.
- Peck, M. Scott. Different Drum Community Making and Peace. USA, 1987.
- Pruift , Dean G. and Carnevale,Peter J. Negotiation in Social Conflict. Brooks / Cole Publishing Company, 1993.
- Rogers, Everett . M.. Communication of Innovations : 4ed. New York : The Free Press,1995.
- Rogers, Everett . M. with Lynne Svenning. Modernization among Peasants : The Impact of Communication. New York : Holt, Rinrhart and Winston,1969.
- Rogers, E. and Kincaid, D. Communication Networks Toward a New Paradigm for Research. New York : The Free Press, 1981.
- Rogers, Everett . M with F.F. Shoemaker. communication of Innovations : A cross – cultural Approach. New York : The Free Press,1971.
- Rogers, Everett . M. and Lynne Svenning, Modernization Among Peasants : The Impact of Communication. New York : Holt Rinehart and Winston,1969.
- Rogers, Everett M. and Meynen, Wicky L. "Communication Sources for 2, 4-D Weed Spray Among Columbian Peasants", Rural Social 30, pp.213-219, cited by Gardner Lindzey and Elliot Aronson, The Handbook of Social Psychology, vol. 3 Massachusetts : Addison-Wesley Publishing Company,1969.
- Schramm, Wilbur. Mass Media and National Development. Stanford : Stanford University Press, 1964.
- Schramm, Wilbur. Men, Massage and Media : A Look at Human Communocation. New York : Harper & Row Publisher,1973.

Schramm, Wilbur.ed. The Process and Effects of Mass Communication. Urbana : University of Illinois Press,1954.

Somon, H.A. Administrative Behavior. New York : The McMillan, 1976.

Stodgill, Ralph M. Handbook of Leadership. New York : The Free Press, 1974.

Stodgill, Ralph M. Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research. New York : The Free Press, 1974.

Walster, E. and Festinger L. "The Effectiveness of "Overhead" Persuasive Communication", Journal of Abnormal and Social Psychology. 65 No.6, 1962.

Windahl et al. Using Communication Theory. SAGE Publication, 1992.

ส
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้นำที่ผ่านขั้นตอนการดำเนินการและนำเสนอกรรมการ

เพื่อขอคำแนะนำและคัดเลือก

1.	พระสุบิน ปณีโต	ตราด
2.	พระสุธีปริยัติโยดม	ขอนแก่น
3.	นางมุกดา อินดีสาร	พะเยา
4.	นางศุภวรรณ บัณฑิตทอง	ลำพูน
5.	นายอับดุลเลาะ อิบรู	ปัตตานี
6.	นายอัมพร ด้วงปาน	สงขลา
7.	นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว	สกลนคร
8.	นายชบ ยอดแก้ว	สงขลา
9.	นายวิบูลย์ เข็มเฉลิม	ฉะเชิงเทรา
10.	นางพันทิพย์ บุตรตาด	กรุงเทพมหานคร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

20 กันยายน 2545

เรื่อง ขออนุญาตเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการ พอช.

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

เนื่องด้วย นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ นิสิตระดับปริญญาโท ภาควิชาการประชา
สัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งขณะนี้กำลังศึกษาและทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสามารถทางการ
สื่อสารของผู้นำชุมชน" มีความประสงค์ที่จะขอเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อ
สังเกตการณ์การสื่อสารของ คุณพรทิพย์ บุตรตาต (ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนท่านหนึ่งที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทำ
วิทยานิพนธ์) อันจะเป็นข้อมูลสำคัญที่ใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
ทั้งนี้ ได้ขออนุญาตคุณพรทิพย์รวมทั้งได้สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ไปบางส่วนบ้างแล้ว

ในการขอสังเกตการณ์ครั้งนี้ นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ จะขอเข้าร่วมประชุมสังเกตการณ์
ในเฉพาะวาระที่ประชุมเห็นควรให้เข้าร่วมรับฟังได้ และพร้อมที่จะออกจากห้องประชุมทันทีเมื่อที่ประชุม
เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและยังไม่อาจเผยแพร่ได้

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตในการเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการองค์กรพัฒนาชุมชน
ดังกล่าวด้วย และขอขอบพระคุณล่วงหน้าอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล)

อาจารย์ที่ปรึกษา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
2044/28-33 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่
เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10320
โทร. (662) 718 0911 โทรสาร. (662) 718 0937
อีเมล : codi@codi.or.th
โฮมเพจ : www.codi.or.th

Community Organizations Development
Institute (Public Organization)
2044/28-33 New Petchburi Road,
Khet Huay Khwang, Bangkok 10320
Phone (662) 718 0911 Fax.(622) 718 0937
E-mail: codi@codi.or.th
Homepage : www.codi.or.th

ที่ พอช./ 5๖4

๒ ตุลาคม 2545

เรื่อง การขอเข้าสังเกตการณ์ในการประชุมคณะกรรมการ พอช.

เรียน ผศ.ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล

อ้างถึง หนังสือที่ ทม.0310/นศพ.030 ลงวันที่ 20 กันยายน 2545

ตามหนังสือที่อ้างถึง ขอความร่วมมือให้ นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ นิสิตรระดับปริญญาโท ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ เข้าร่วมประชุมในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อสังเกตการณ์ สื่อบุคลากรของศูนย์คุณพันธุ์ทิพย์ บุตรตาด เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน" ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

สถาบันฯ ได้หารือกับ คุณพันธุ์ทิพย์ บุตรตาด แล้ว ไม่ขัดข้องที่คุณจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ จะ เข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุมคณะกรรมการบางชุดที่คุณพันธุ์ทิพย์ เป็นกรรมการ เช่น คณะอนุกรรมการ ประสานงานฯ คณะกรรมการภาค เป็นต้น ทั้งนี้ โปรดประสานงานกับคุณพันธุ์ทิพย์ฯ โดยตรงต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวสมสุข บุญญาปัญญา)

ผู้อำนวยการ

สำนักผู้บริหาร

โทร. 0-2718-0911 ต่อ 210

โทรสาร. 0-2716-6001

แนวคำถามสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชน

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชน

1. ผู้นำชุมชนมีความต้องการ การแสวงหา และเลือกรับข้อมูลข่าวสารอย่างไร
  - มีความสนใจเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร / ความรู้อะไรบ้าง
  - มีวิธีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารอย่างไร
  - มีการเลือกแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารอย่างไร

2. ผู้นำชุมชนมีกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารอย่างไร
  - มีระบบการจัดการกระบวนการข้อมูลข่าวสารอย่างไร
  - มีการแสวงหา/ค้นหาความรู้หรือคำตอบ กรณีมีเรื่องใดที่สนใจ/ต้องการทราบเป็นพิเศษหรือเมื่อมีความขัดแย้งเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่ได้รับอย่างไร
  - การค้นหาคำตอบ / ตรวจสอบข้อมูลเมื่อมีความสงสัยหรือความไม่สอดคล้องกับความคิดเดิม
  - มีหลักการให้ความสำคัญและวิธีการเลือกประเด็นที่นำมาพัฒนาชุมชนหรือไม่อย่างไร
  - มีวิธีการจัดเก็บข้อมูลอย่างไรบ้าง
  - ในการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้ มีวิธีหรือหลักการนำไปใช้หรือไม่ อย่างไร

3. ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำชุมชนทั้งด้านการรับสาร ถ่ายทอดสาร และการประเมินผลเพื่อพัฒนาตนเอง
  - มีหลักการรับและการถ่ายทอดสารอย่างไร
  - มีหลักการดัดแปลงเนื้อหาข่าวสารก่อนเผยแพร่หรือไม่ อย่างไร
  - มีหลักหรือวิธีการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ หรือไม่ อย่างไร
  - มีวิธีการสื่อสารอะไรบ้างที่ใช้ในการถ่ายทอด เผยแพร่ข่าวสารแก่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ
  - มีวิธีการจูงใจสมาชิกในชุมชนอย่างไร
  - มีวิธีการสื่อสารที่เป็นแบบฉบับของตนที่ช่วยทำให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง
  - มีการพัฒนาทักษะการสื่อสารหรือไม่อย่างไร

- มีการประเมินผลการดำเนินงาน / การสื่อสารหรือไม่ อย่างไร
- มีหลักการชักจูงสมาชิกในชุมชนให้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงาน
- มีหลักหรือวิธีการสื่อสารกับบุคคลที่อยู่ในสถานภาพต่างกันหรือไม่ อย่างไร

4. การสื่อสารในการบริหารจัดการของผู้นำชุมชน มีประเด็นการสัมภาษณ์ ดังนี้

- มีหลักการสื่อสารในการบริหารจัดการชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- มีวิธีการสื่อสารในการจัดการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างไร
- วิธีการสื่อสารที่ใช้ในแต่ละกลุ่มบุคคลมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

1. รายชื่อผู้นำชุมชนเรียงลำดับตามวันเวลาที่สัมภาษณ์

- คุณพันทิพย์ บุตรตาด   กรุงเทพมหานคร
- ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม   ฉะเชิงเทรา
- พระสุธีปริยัติโยดม   ขอนแก่น
- แม่ทองดี โพธิยอง   เชียงใหม่
- พระสุบิน ปณีโต   ตรวด

2. ประวัติผู้นำชุมชนโดยสรุป

เพศ : หญิง 2 คน ชาย 3 คน

สถานภาพ : สมรส 3 คน (ทุกคนมีบุตรชายหญิง 2-3 คน)
เป็นพระสงฆ์ 2 รูป

อายุ : ระหว่าง 47 - 66 ปี

ภูมิลำเนาเดิมและ
ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน : ปัจจุบันผู้นำทุกท่านอยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิม ยกเว้นพระสุธีที่มีภูมิลำเนาเดิมที่ จ.กาฬสินธุ์ มาบวชเป็นพระและเณรที่ จ.อุดรธานี ต่อมาย้ายมาจำพรรษาที่วัดชัยศรี จ.ขอนแก่นเมื่อปี 2519 จนถึงปัจจุบัน

การศึกษาเบื้องต้น : ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

การศึกษาต่อ

- พระสุธีปริยัติธรรม : เรียนต่อด้วยการบวชเรียนและศึกษาต่อจนได้ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต และขณะนี้กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พระสุบิน ปณีโต : เรียนต่อด้วยการบวชเรียนและสอบได้นักธรรมเอก

- ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม : หลังจากที่เราเรียนต่อด้วยการศึกษาด้วยตนเองจนสอบเทียบได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 จึงบวชเป็นพระได้ 6 เดือน สอบได้นักธรรมตรี
- แม่ทองดี โพธิยอง : เรียนต่อในระบบการศึกษาออกโรงเรียนเมื่อ พ.ศ.2539 จนจบมัธยมปลายและกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาตรี สาขาการพัฒนารวมชนคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

อาชีพเดิมและอาชีพปัจจุบัน :

- คุณพันทิพย์ บุตรตาต :
  - เริ่มจากเป็นช่างเรียงพิมพ์ ต่อมาเมื่อสมรสแล้วจึงหันมาประกอบอาชีพค้าขาย(ขายถ้วยเตี้ยวในชุมชนทรัพย์นุกูลที่อาศัยอยู่)
  - ปัจจุบันเป็นกรรมการและอนุกรรมการในองค์กรพัฒนาเอกชน และคณะทำงานประสานงานพัฒนาองค์กรเอกชน ภาคกลาง กรุงเทพฯ และบริเวณลพ และประธานกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน
- ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม :
  - รับจ้างเป็นแรงงานไร้ฝีมือในกรุงเทพฯ, อายุครบ 20 ปี กลับบ้านเกิดบวชเป็นพระตามประเพณีจนครบ 6 พรรษา จึงมาหางานทำในกรุงเทพฯ เป็นลูกจ้างในบริษัทต่างชาติ
  - หลังเป็นทหารเกณฑ์ผู้ใหญ่อกลับ จ.ฉะเชิงเทราบ้านเกิด หันไปเป็นพ่อค้าคนกลางและนายหน้าจัดหาเงินกู้
  - หันมาทำการเกษตรผลิตเพื่อขาย ไม่ประสบผลสำเร็จ
  - ปรับวิถีการผลิตเป็นแบบเกษตรพึ่งตนเอง หรือ "วนเกษตร" จนถึงปัจจุบัน
- พระสุธีปริยัติธรรม และพระสุบิน ปณีโต
  - บวชเป็นเณรหลังเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 และอุปสมบทเมื่ออายุครบ 20 ปี
  - ปัจจุบันพระสุบินจำพรรษาที่วัดไผ่ล้อม จ.ตราด และพระสุธีจำพรรษาที่วัดชัยศรี จ.ขอนแก่น

- แม่ทองดี โพธิยอง
- เป็นเกษตรกร ค้าขายสินค้าพื้นเมือง
- ปัจจุบันเป็นกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ รวมทั้งเป็นประธาน / ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ

3. จุดหันเหสู่งานพัฒนาชุมชน

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า การพบหรือประสบปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั้งที่มีผลกระทบต่อตัวเองหรือไม่ก็ตาม (ดังรายละเอียดในข้อ 1 ในปัญหานำวิจัยข้อที่ 1) ประกอบกับด้วยจิตสำนึกของนักพัฒนา และจิตสำนึกที่ต้องการตอบแทนบุญคุณชาวบ้าน เป็นมูลเหตุสำคัญที่เบนเข็มทิศการดำเนินชีวิตของผู้ นำเข้ามาสู่แวดวงงานพัฒนาชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ เกิดเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2507 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกภาพยนตร์และภาพถ่าย คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2529 ปัจจุบันรับราชการอยู่ที่สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2544

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย